J. B

J. B. S. ESTRUP

1825 — 16. APRIL — 1925

I Kongsdals Vænge staar denne Eg,
Stærk er Stammen, vidtfavnende Kronen,
Haard af blødeste Muld den steg.
I Løvets Susen er Alvor Tonen.
Det er Estrups Eg, hans, som engang
Selv stod som Egen i Danmarks Vang.

AF

K. G. BRØNDSTED

J. B. S. ESTRUP

J. B.

MIN

HUNDRED

J. B. S. ESTRUP

MINDESKRIFT I ANLEDNING AF HUNDREDAARSDAGEN FOR HANS FØDSEL
— 16. APRIL 1925 —

AF

K. G. BRØNDSTED

> **Held den, som gaar mod Tidens Strøm**
> **til Tidens eget Gavn;**
> **den vaagner dog engang af Drøm**
> **og kranser Heltens Navn.**
>
> ***Ernst v. d. Recke.***

UDGIVET AF „HØJRES FOND"

FO

En af Excel
saare kar
mellem ham og
skal have ytre
Forfatning og
han kunde lige
heller ikke fin
Aandrigt
Monradsk. Est
nierne eller m
eller den fra
hvad derimod
mellem Linier,
imellem Konge
imellem Folke
logisk, næppe
Datidens og N
tarismen — er
kethinget op s
og Landsthing
Balancen, kun
den nøgterne
Men S j a
Grundlovens S
finde Grundlo
Om Estru
hørte Aandrig

FORORD OG INDLEDNING

En af Excellencen Estrups Monografer anfører en kort, men saare karakteristisk Ordvexel, der skal have fundet Sted mellem ham og Biskop Monrad om Parlamentarismen. Estrup skal have ytret, at han havde søgt efter Parlamentarismen i vor Forfatning og ikke kunnet finde den; og Monrad svaret, at han kunde lige saa godt søge efter sin Sjæl i sit Legeme, han vilde heller ikke finde den.

Aandrigt Svar i Sandhed, blændende og fængende, kort sagt Monradsk. Estrups derimod klart og nøgternt. Thi hverken i Linierne eller mellem Linierne i Grundloven, hverken i den fra 49 eller den fra 66 (som Talen her var om) laa Parlamentarisme: hvad derimod Grundloven tydeligt forkyndte, baade i Linier og mellem Linier, var Magtfaktorernes indbyrdes Balance, altsaa imellem Kongemagt og Rigsdagsmagt, og indenfor Rigsdagen igen imellem Folkething og Landsthing; derom kan der, sprogligt og logisk, næppe tvistes. Men Parlamentarismen — hvorved man i Datidens og Nutidens Sprog forstaar Folkethings parlamentarismen — er netop Balancens Kuldkastelse, thi den sætter jo Folkethinget op som absolut Herre med Tilsidesættelse af Kongemagt og Landsthingsmagt. I en Grundlov, hvis hele Text og Princip er Balancen, kunde Estrup altsaa ikke finde Parlamentarismen, og den nøgterne Grundlovslæser maa for saa vidt give ham Ret.

Men Sjælen, svarer Monrad i sit aandrige Billedsprog, Grundlovens Sjæl, det er Parlamentarismen; Estrup kunde ikke finde Grundlovens Sjæl, siger Monrad.

Om Estrup atter har svaret herpaa, vides ikke; naar han hørte Aandrigheder, der forekom ham blottede for Mening, saa

svarede han undertiden kun med sit lille halvdulgte Smil i de stærke Træk. Maaske har allerede d e t forekommet ham meningsløst, at en Grundlov overhovedet, f o r u d e n sin Text, ogsaa skulde have en „Sjæl"; og dobbelt meningsløst, at d e n Grundlov, hvori han selv havde Paternitet, ovenikøbet skulde have en Sjæl, der borteliminerede dens Text. — Men vi, Efterslægten, der er opdraget i Beundring for Monrad, hos hvem saa mange Ord og saa mange Handlinger, saa at sige var Gestus af Aandrighed; vi, som har oplevet Parlamentarismens sejrrige Fremskyden endog indenfor Rammerne af selve Grundloven 66, og set den ganske rigtigt kuldkaste Magtfaktorernes indbyrdes Balance og dermed sætte sig selv som faktisk Grundlov paa Trods af al officiel skreven Grundlov; — vi maa atter beundre Monrad, som altsaa med sit profetiske Fremblik kunde se det d e s t r u k t i v e P r i n c i p i en Grundlov, der vel paabyder Balance mellem Statsmagtens Faktorer, men ikke har tilstrækkeligt Værn, naar en af disse Faktorer faar Lyst til at bryde den. Det maa være dette d e s t r u k t i v e P r i n c i p, som Monrad kaldte Grundlovens „Sjæl"; Ordet har nu behaget ham. Og paa den Maade fik Monrad tilsidst o g s a a Ret.

Estrup havde sit sarkastiske Smil. Men ogsaa Monrad havde sit Smil, et profetisk, drømmende, sikkert paa Omgivelsernes Beundring.

Men kunde disse to Mænd, begge (som de er kaldte) i aandelig Forstand Fædre til Grundlove; kunde de vækkes fra Døde og stilles midt i Nutiden og se Nutidens P a r l a m e n t a r i s m e s Færd, ikke blot mod deres Aands døde Børn, men ogsaa mod deres levende Fædreland, hvordan denne Parlamentarisme regerer Land og Rige og øder vort Vel og vor Ære; — da vilde begge visselig miste Lysten til at smile, thi begge elskede Danmark.

Men den ene af dem — han der lignede en Riddersmand og en Kæmper — han kunde dog løfte sin Pande og sige: „Jeg saa' forud Nedgangen og har kæmpet imod den saalænge jeg mægtede." Den anden — han der lignede en Drømmer — han maatte bøje sit Hoved og hviske for sig selv: *„Tu l'as voulu, George Dandin."*

Ja, for de gamle Nationalliberale — med al deres aandfulde Begavelse — Evnen til rigtig Fremtidsbedømmen var nægtet dem.

Vi, som i vor Ungdom oplevede „Estrupiatet"s Aar med deres Begejstring, hvori der var saa megen Illusion, og med deres Ophidselse, hvori der var saa megen Misforstand og kunstlet Opskruen; Estrupiatet med dets utvivlsomt konsekvente, kraftfulde og nationale Styre, Orden i Sagerne hjemme og Respekt for Danmark ude; — vi, som derpaa har oplevet baade Systemskifte og albertisk Vanære og de mange aandelige Smaamænds skiftende Regeringer, og en ny Grundlov og andre Love som prisgiver Kultur og Ejendom, og de uendelige Rigsdages hyppigt unyttige, undertiden forargelige, men altid kostbare Taleflom, og Folkets Synken i Moral, og Rigets Synken i Anseelse og i alslags anden Valuta udad og indad; oplevet kort sagt Parlamentarismens sejrrige Væxt; og som nu op i Alderen maa bo, sammen med alle Medborgere, under dette Upastræs Skygge, tvungne, fordi det overskygger hele Danmark; under dette giftige Træ, ved hvis Rod Øxen endnu ikke ses at ligge; — vi, gamle nok til at sammenligne og bedømme, unge nok til at brænde af Skam og Harme, men udelukkede fra Handling og henviste til Husken: — vi husker, mellem alle hine Smaapolitikere, der havde travlt med at gøde og vande Parlamentarismens endnu tynde Stamme, husker vi en ædlere Skikkelse, der ragede op over alle, en mandigere, ridderligere Skikkelse, en Mand, som med løftet Pande og sikkert Øjemaal drev stærke Øxehug mod Gifttræet. Og da dette syntes nær ved Fald, og Manden endelig tog et Hvil, se, da kom Smaamænd og fik Øxen listet væk og gemt bort, thi de havde ikke Kræfter til at bruge den og undsaa sig ved at tilstaa det; og han, som havde Styrken, han var ikke mere. „Thi Estrup faldt ikke, han blev svigtet," er der sagt.

Men vi, vi husker og sammenligner og bedømmer, og minder hinanden om Manden og minder de andre om ham, Medborgerne, der, som vi, sidder tvungne under hint Gifttræ. Og flere og flere begynder at forbande Parlamentarismens Træ, og tilsidst er der ikke mange udenfor Smaapolitikerne og deres Kreds, uden at de jo forbander Parlamentarismen. Og ser sig om efter Øxen ved Træets Rod. Og efter en Mand i dansk Politik.

— Den, der skriver dette, kom det underligt for, da jeg forleden fik Besøg paa mit Værelse af en Gæst, som, pegende paa Estrups Billede, udbrød: Den Mand vilde være en Velsignelse for Danmark, om vi havde ham nu. Det kom mig underligt for, thi min Gæst var Venstremand, havde for nylig erklæret sig

derfor. Men han var fortvivlet over Landets offentlige Forhold. og saa glemte han sine Partidoktriner, huskede blot at han var dansk, og priste **E s t r u p** som den bedste danske Statsmand. Men saadan er det: at være „Estrupper", det betød i Aarhundredets Begyndelse omtrent det samme som at være Djævelens Barn; nu har Parlamentarismens Erfaringer snart gjort det til et Hædersnavn, ialtfald respektabelt. En „Estrupper", det er En som mener, at Folket har Krav, ikke paa at regere, men paa at regeres, nemlig godt og fornuftigt; det er der da Mening i; en „Estrupper", det er En som afskyr Parlamentarismen; det gør vi jo næsten Alle (ogsaa de, der ikke tør sige det) — undtagen p. t. Politikerne naturligvis, de staar og falder jo med Parlamentarismen.

Man maa, som Tingene nu staar, gøre Forskel paa en Politiker og en Statsmand. Erfaringen her i Danmark (og forresten i hele Evropa) har vist os Forskellen: Politikeren, det er En som regerer parlamentarisk; Statsmanden, det er En som regerer *godt.* Eller, om en saadan snigløbes (for det sker gerne i Danmarks Historie med vore faa Statsmænd), saa skrev dog en god dansk Digter om Estrup:

„Held den som gaar mod Tidens Strøm til Tidens eget Gavn,
Den vaagner dog en Gang af Drøm og kranser Heltens Navn";

thi ogsaa „Helten" — han som, for sent til egen Tilfredsstillelse, hyppigst først efter Døden, opnaaede retfærdig Anerkendelse — ogsaa **h a n** er den sande Statsmand, ja han er det saa meget mere, fordi han saa', hvad der var til Tidens Gavn, længe før Tiden selv saa' det, og vovede at gaa mod dens Strøm. Men dette, som netop er Storhedstegnet, der hæver Politikeren op til at være sand Statsmand, dette altsaa: at kunne gaa imod Tiden til Tidens eget Gavn — det er for parlamentarisk Tankegang en Uforstaaelighed, en Uhyrlighed; thi Parlamentarikeren kan, konsekvent, ikke anerkende noget højere politisk Forum end netop „Tiden", det er det forhaandenværende politiske Folkeflertal. Naar en Politiker gaar imod dette, saa maa han have Skade enten paa sin Hæderlighed eller paa sin Fornuft. — Et Interview, som en nulevende Politiker for et Aars Tid siden lod sig underkaste i en Avis[1]) angaaende **E s t r u p**, er grelt typisk for denne parlamentariske Tankegang (og naar man hører Vedk.s Navn, er det tillige en grel Latterlighed). Vedk. mente, at Estrup, Gudbevares, var personligt hæderlig, „men nogen stor Politiker, endsige nogen samlende Landspoliti-

[1]) »Dagens Nyheder« 1. Dec. 1923.

ker, var han ikke, *dertil manglede han ganske Evnerne.*" Dér ser De, han var ikke samlende, kunde ikke faa Flertallet, gik imod Tiden. Altsaa, da han personligt var hæderlig, Gudbevares, saa manglede han Evnerne, var ikke nogen stor Politiker. Estrup manglede Evnerne. Ganske. — Vedkommendes Navn var forresten Klaus Berntsen; nu, han er saamæn ikke ringere end vore andre „Statsmænd", han som (efter et Referat) paa et politisk Møde engang endog „uddybede Sokrates", det er der hidtil ingen Statsmand som har kunnet; men Latterligheden fremkommer ved den groteske Sammenstilling af Navnene Klaus Berntsen og Estrup.

Den Slags Fejlskud mod Estrup træffer man hyppigt i de mange Monografier og Bedømmelser af ham, som er fremkommet i Trykken; overalt er det Hovedbebrejdelsen mod ham, at han gik imod „Tiden" og „Udviklingen" og Folkeflertallet. „Han stemmede op mod Udviklingen, der ...... dog var Tidens Vilje til Liv", og vedkommende Tid kaldes „en stor Kildespringstid" (P. E. i Dahls og P. Engelstofts Dansk biografisk Haandlexikon). Som om „Udviklingen" nødvendigvis altid er en *gavnlig* Udvikling; som om „Tidens Vilje til Liv" nødvendigvis altid er en *god* Vilje og til et *attraaværdigt* Liv; som om Udtrykket „en stor Kildespringstid" ikke meget vel kan være et (sentimentalt og bondefangende) Udtryk for, hvad Erfaringen bagefter kan vise har været Tiden for særdeles plumrede Afløb; Engelstofts lille Monografi er ellers vel skreven, men naar parlamentarisk tænkende Folk kommer ud for Gloser som Udvikling eller Tidsaand eller Kildespring e. l., saa overfares de af en hellig Gysen og gaar amok. — Det med Kildespringet stammer ellers nok fra Overretssagfører Henrichsen: „Mændene fra Forfatningskampen" (der nævnes blandt Engelstofts Artikels „Kilder"), for H. skriver et Sted om Folkets Befrielsestrang mod Estrup: „om Foraaret, naar Kilderne bryder op"; Engelstoft har fundet Udtrykket rørende og taget det op. H. har ogsaa om Estrups Forsyndelse, at „det drejede sig om Folkets *Sjæl* (!); „Folkets Sjæl", dette smager igen af Monrads ovennævnte „Grundlovens Sjæl": saadan kan Fraser forplante sig, det sker ved en Slags stilistisk Erotik og har intet med Tankevirksomhed at gøre. Hvorledes Logiken kan slippe op selv i et juridisk Hoved, naar det er parlamentarisk indstillet, viser samme Overretssagfører H. et Sted i sin ellers baade livligt og forstandigt skrevne udførlige Afhand-

ling. Han citerer en Ordvexel mellem Estrup og Deuntzer. D. havde sagt, at i den Sag (den vestindiske) burde alle Partier føle (eller følge?) Udenrigsministeren „som deres Minister"; Estrups Svar var det korrekte, at „R i g s d a g e n ikke har nogen Minister, men Hans Majestæt K o n g e n har sine Ministre," og „den, som Kongen udnævner til Minister, ham kan og bør man ikke gøre systematisk Opposition imod". Her tilføjer Henrichsen, med Emfasis og i ny Linie: „D e r i m o d h a r h a n (E.) g j o r t s y s t e m a t i s k O p p o s i t i o n m o d e t F o l k s h e l e a a n d e l i g e B e s t r æ b e l s e." Dette er altsaa Estrups gruelige Forbrydelse, at han gjorde Opposition imod et Folks hele Bestræbelse (for jeg tillader mig at tage „aandelige" væk, som det rene Vaas i denne Forbindelse). Men altsaa at gøre Opposition imod Folkets hele Bestræbelse, det er forbryderisk. Overretssagfører H. var en dannet Mand og skrev flot, men han var parlamentarisk indstillet, og maatte altsaa konsekvent finde, at t. Ex. S o k r a t e s var en fæl Forbryder, for hele hans Færd var unægtelig en Opposition mod det athenske Folk. Naa, Sokrates blev jo ogsaa henrettet derfor af Folket; fuldstændigt parlamentarisk. Men Verdenshistorien, den har nu alligevel i 23 Aarhundreder haft lutter Lovord om denne Sokrates, aldeles uparlamentarisk. Hvordan klarer Hr. H. d e t — Og hvordan klarer han det t. Ex. med M o s e s, han var da en endnu fælere Opponent mod sit Folks hele aandelige Bestræbelse (for han tugtede og revsede det uafladeligt); og dog befride han det fra Ægyptens Trældom, og dog blev han dets store Lovgiver, og dog bæres hans Navn oppe, nu i 35 Aarhundreder, af Menneskehedens udelte Beundring. Ja for Verdenshistorien tænker ikke parlamentarisk; det er ikke blot med hine to eminente Exempler, men med mange andre, at den viser, at de sande store Menneskers Vej ikke løber m e d, men m o d Strømmen. De kan, som Moses, med mægtig Kraft vende Strømmen og lede den; de kan, som Sokrates, med ædel Sjælero hengive sit Liv i den; Verdenshistorien vil i begge Tilfælde tilkende dem Storhed, og deres Virkning paa Eftertiden er ikke afhængig af deres Held i Samtiden. — Hvad der gælder paa Verdens Arena, maa vel ogsaa gælde paa vor lokale; Verdenshistoriens Love afspejler sig i de enkelte Folks; men jeg véd ikke, hvordan Overretssagføreren overhovedet h a r det med Historien, den almene og den lokale; thi den samme Mand, som indigneres mod Estrup over hans Opposition mod Folkets Bestræbelse (som jo ikke var

andet end Bestræbelsen efter Parlamentarisme), den samme Mand taler strax efter om „det parlamentariske Systems dybe vanærende Blottelser". Glemselens Slør har i den korte Mellemtid sænket sig over hans Hoved, eller han er faldet i Trance, og en anden Aand end hans egen har styret hans Pen et lille Stykke Vej.

Jeg har dvælet ved den Henrichsenske Karakteristik, fordi den er typisk. Jeg fortsætter med Citater af andre: „Han (Estrup) vilde bryde Udviklingslinien i dansk Politik" (J. C. Christensen). (Jeg hører Hr. Chr. sige: „Udviklingslinien", det klinger netop Christensen-litterært). — „Mangel paa Forstaaelse af de parlamentariske Krav" (klinger ogsaa Christensensk, men er af Lars Dinesen). Som om Estrup ikke netop „forstod" de parlamentariske Krav, og d e r f o r gik imod dem. — „Overfor meget af det, der i hans Tid groede op her i Landet og viste sig at have Fremtidens Ret, stod han afvisende" (Folkethingsmand Neergaard). „Groede op". Som om ikke ogsaa Ukrudt gror op og viser sig at have „Fremtidens Ret" — naar det nemlig tager Overhaand.

Jeg har gennemlæst alle de trykte Monografier og Bedømmelser over Estrup, som jeg har kunnet overkomme; der findes, mig bevidst, ingen principielle Bebrejdelser mod E. af anden Art end Citaterne ovenfor.[1]) Man møder her nemlig ikke meget „Grundlovsbrudet"; dette er meget betegnende. Ellers udtømmes Uviljen i Citater som ovenfor. Jo, det er sandt, man møder undertiden gentaget, at „E. var uden Politik, uden Idé, uden positivt Formaal", men dette er jo ganske hen i Vejret: enhver véd, at hans Politik, Idé og positive Formaal var at bygge Værn mod Parlamentarismen. Men ellers: enten det nu er Estrups gode Vilje eller (hyppigere) hans „Forstaaelse", det skorter paa, saa lader alle de principielle Bebrejdelser sig reducere til én: Parlamentarismen kan ikke lide Estrup, fordi Estrup ikke kunde lide Parlamentarismen. Meget naturligt. Her er ingen Overvejelse af Godt eller Ondt, Ret eller Uret. Ingen Paavisen af, om Parlamentarismen nu ogsaa er noget g o d t. Man gaar udenvidere ud fra, at den er *tabu*, maa ikke røres. Parlamentarismen er Religion. — Men tag saa heller alle Fraserne bort med samt Kildespring og

[1]) Jeg regner ikke et Sted i en af F. Oldenburgs Brochurer, hvor han kalder Estrup »et uklart Hoved og en forknyt Karakter«. Det maa være et Væddemaal af Spøgefuglen Oldenburg, om hvem der kunde sige det mest skrupgale om E.

Groning og Udviklingslinie og Tidens Strøm og Sjælen o. s. v., og sig ærligt med Smedesvend Madsen: „Hvad han har gjort? han har gjort det, at han skal have paa Gummerne." Eller gaa ud paa Gaden og istem den klassiske Folkesang:

Ned med Estrup, Scavenius og Ravn,

(hvor den skikkelige Ravn aabenbart kun er medtaget, fordi han ulykkeligvis rimer sig paa „København" i næste Linie) — hvilket Refrain da ogsaa Hørup et Sted erkender for Qvintessensen af Venstres Program, hvad der kan siges om Estrup: „Væk med Estrup, saa er der ikke mere," snerrer Hørup (i „Politiken", Nytaarsnummer 85; sml. Helsidebilledet i „Puk", 20. Maj 94). For skal jeg vælge mellem politiserende Folke- og Frasebavl og en Grib-an's hjertelige Snerren, saa er det første mig næsten det ubehageligste.

Men Fraserne maa man desværre regne med; de bestaar, naar al Raison forgaar. Ægget af dem (samt af en lille — forøvrigt ikke ganske rigtig — Bemærkning af Overretss. Henrichsen, at ingen af Estrups egne har gjort Forsøg paa litterært Portræt af ham), og erkendende, at *Parlamentarismens nutidige Udvikling danner den rette Baggrund* for Billedet af den hidtil ubilligt bedømte Mand; af disse Grunde har nærv. Forfatter sagt ja til en Henvendelse fra kompetent Side om at prøve paa at skrive en Bog om Estrup, et Mindeskrift til hans Hundredeaars Fødselsdag, 16. April 1925.

Opgaven var mig baade afskrækkende og tillokkende: afskrækkende, fordi jeg kender mine Evners Art og Begrænsning; tillokkende, fordi jeg i denne Mand, hvis Venskab og Omgang jeg har haft den Glæde og Ære at nyde, i denne Mand med sin store Indsats i Fædrelandets Historie og sin egen høje men tragiske Skæbne, ser ikke blot den betydeligste Statsmand, Danmark har haft siden Bernstorffernes Dage, men ogsaa en i andre Henseender stor og imponerende Personlighed, „en dansk Mand af det reneste Malm".

Idet jeg angaaende *Kilder* og *Hjælpemidler* henviser til Bogens Slutning, vil jeg da forsøge at give et Billede af

idet jeg af litterære Kilder, af mundtlig Tradition og af personlig Erindring, kun medtager, hvad der synes mig af Betydning for Billedets Klarhed og Rigtighed. Dette, at give et saavidt muligt klart og rigtigt Estrup-Billede, er mit Formaal. Jeg maa selvfølgelig beskæftige mig med Tidens alm. indre-politiske Historie, eftersom den jo for en betydelig Del bares af denne ene Mand; men ogsaa af den vil jeg kun medtage, hvad der synes at tjene mit Formaal.

Paa „Objektivitet" i Skildringen vil jeg kun gøre Krav — efter Evne — for Kendsgerningernes Vedkommende, *Data*'ernes; gerne vilde jeg tilstræbe den samme Ros ogsaa i Dataernes Belysning og Bedømmelse, hvis jeg ikke nærede den Anskuelse, at Objektivitet her er umulig. Historiske Data kræver altid, for at kunne opfattes, Belysning, og for at kunne vurderes, Bedømmelse; men saavel Belysningen som Bedømmelsen udgaar fra en Menneskesjæl, altsaa er de subjektive. De kan overbevise, hvis de forekommer retfærdige, men de kan ikke selv bevises. Man talte tidligere saa meget om „Historiens Dom", man skød sig ind under den med Tillid. Men Historiens Dom er aldrig endelig. Hver ny Historikers Dom er kun et nyt Indlæg, for eller imod. Tyrannen Filip den Anden, hvem Historiens Dom syntes at have fældet allerede for trehundrede Aar siden, hans Sag staar efter de nyere Indlæg langt bedre. Estrup, der efter sine Provisoriers Udstedelse gjaldt for en hjemlig Filip den Anden, og over hvem vore hjemlige Parlamentarikere temmelig tidligt konstituerede sig som Historiens Dom, han appellerer allerede nu.

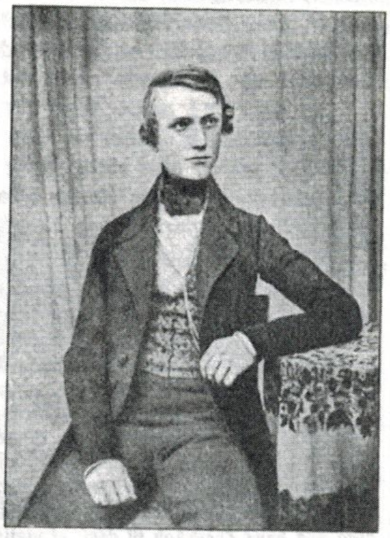
1. ESTRUP FØR 1865

JACOB BRØNNUM SCAVENIUS ESTRUP er født 16. April 1825 i Sorø, hvor hans Fader Hector Frederik Jansen Estrup da var Lektor i Historie ved Akademiet, senere dets Direktør. Hector Estrup hører til dens Tids fremragende Mænd baade som historisk Skribent og paa anden Maade; da han 1835 havde købt Herregaarden Kongsdal i Vestsjælland, blev han en baade dygtig og human Godsstyrer, afløste Hoveriet, forbedrede Husmændenes Kaar; som Stænderdeputeret i Roskilde i Fyrrernes Begyndelse var han ivrigt socialt interesseret, men ikke radikal: han var nok imod Stamhus- og Fideicommisinstitutionen, men holdt paa Arvefæste fremfor Selveje, og var imod at udstrække Værnepligten udenfor Bondestanden; de landøkonomiske Fremskridt var for ham de vigtigste. Fra ham kan Sønnen have arvet det livfulde, vennesæle Væsen, det sunde Omdømme og Karakterens Renhed som overalt tillægges Faderen; ogsaa — om man vil tale om Arv her — det fædrelandskærlige Sindelag: Hector E. stiftede, foruden flere velgørende Legater, et til en Docentplads i slesvigsk Lovkyndighed, for at faa slesvigske Studenter til Københavns istedenfor til Kiels Universitet[1]).

Hector E. ægtede 1822 den 22-aarige Jacobine Scavenius, Datter af Etatsraad Jacob Brønnum Scavenius til Gjorslev

[1]) Ogsaa denne Hector E.'s Fader, Peder E., Magister, Rektor ved Randers Latinskole og siden Præst i samme By, var en udmærket Mand, lærd Græker, fortrinlig Skolemand. — Det kan bemærkes, at vor Estrups Forfædre, paa hans Faders baade fædrene og mødrene Side, var Jyder saa højt op vi kan følge dem. Se: Tavle over J. B. S. Estrups Forfædre, ved Vilh. Bang, 1885.

i Sydsjælland, og Søster til den bekendte Peder Br. Scavenius, ham der i Roskilde Stænderforsamling og senere i den grundlovgivende Rigsforsamling og i Rigsraadet dygtigt og konsekvent forsvarede det yderste Højres Sag. Hun blev Moder til en Søn Peder, død ung af Brystsyge, til en Datter, og 1825 til vor Estrup. Det er da muligt, og ogsaa bemærket, at det er fra Scaveniernes Side, vor Estrup mest har arvet den Fasthed og ligesom Krigeraand, som hans milde Fader mindre besad. Thi heller ikke Peder Br. Scavenius' Søn, den senere Minister Jacob Sc., manglede jo politisk Stridbarhed. — Som 4-aarig Purk mistede Jacob Estrup sin unge Moder, hun døde 1829 af Brystsyge paa en Rejse i Milano. Men 4 Aar efter fik han en god Stifmoder i sin Moster Anna Christine Scavenius, hvem Faderen ægtede 1833. To Aar efter købte Faderen Kongsdal — han var nu en formuende Mand ved Hustru-Arv —, herhen flyttede Familien, og herfra har Sønnen vel denne Forkærlighed for Friluftsliv og Landvæsen, som han bevarede til sin sidste Stund.

J. B. Estrup, c. 17aarig
(efter Daguerreotypi paa Kongsdal).

Hjemme blev han undervist af Huslærer, men Student, det maatte han ikke ikke blive paa Grund af sit Helbred, i sit 15de Aar var han begyndt at spytte Blod; men Præliminærexamen tog han ved Universitetet, og i Skovbrug m. m. blev han informeret af den senere Forstraad Heger. For afsluttende Studiums Skyld flyttede den 17-aarige Yngling til København i Huset hos en Slægtning, den endnu unge Professor og Doktor i Theologi Christian Thorning Engelstoft, siden Biskop i Odense[1]); 1844 tog han Forstexamen, vistnok med Udmær-

[1]) Søstersøn og Adoptivsøn af den ypperlige Historiker Laurids Engelstoft, der var gift med vor Estrups Faster.

kelse i alle Fag, og derpaa Landmaalerexamen[1]). Det er troligt, at ingen af disse lærde Mænd, Faderen, Onkelen, Adoptivfætteren, har været særlig begejstret over en saa stærk Afdrejen fra Slægtens boglærde Traditioner, men den Unges Helbred syntes at kræve den: „Brystsyge" var udbredt i Slægten[2]).

Disse praktiske Kundskaber kom ham dog snart til Nytte: Thi Faderen, der trods sine kun 52 Aar følte sig svag, overdrog ham 1846 Kongsdal, under Form af Køb, og den 21aarige Godsejer følte sig strax paa rette Hylde[3]). Allerede samme Aar fik han imidlertid den Sorg, at hans gode Fader døde. Han døde paa Kongsdal, af „Brystsyge", som det dengang hed.

K o n g s d a l, ældre Navn T y g e s t r u p, interessant ved at have været beboet af den berømte Marsk Stig Hvide, under Frederik II bygt op som rigtig Borg i Tidens Stil med røde Mure, Trappetaarn og Grave, senere ofte Opholdssted for Kong Frederik III, der gav den Navnet Kongsdal[4]) — det var nu Hjem for

---

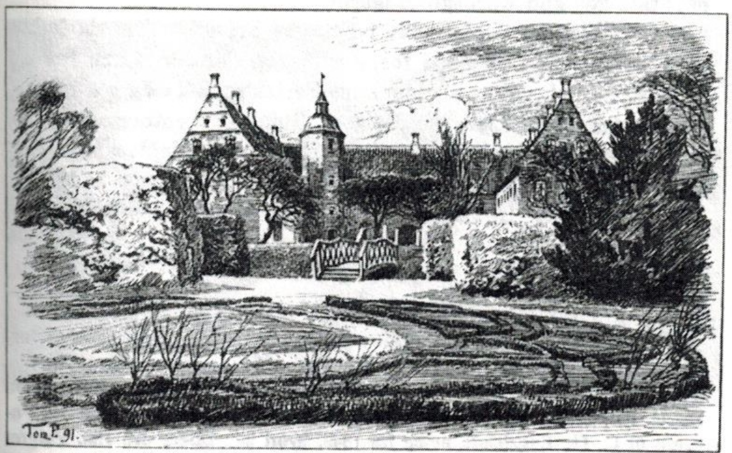
[1]) Nærv. Forf. har gentagne Gange hørt den gamle Excellence, da i Rang over Ministrene og den første i Landet efter Kongehuset, med et vist Behag slaa paa sin Forstexamen, og at han var den ældste Forstkandidat i Landet. Ligesaa kunde han spøgende prale med sin Landmaalerbestalling. Jeg har ogsaa hørt ham sige: »Nej Gudskelov, jeg har dog ikke ødelagt min Hjerne med at studere.« — Og i Skovene til Skaføgaard, dem han selv havde fremelsket, vedblev han til sine sidste Aar, og længe efter at han havde overdraget sine Godser til Sønnerne, at være den der »udviste« Træerne til Fældning. Jeg var her Vidne til hans store Naturglæde, men denne var inderligt forbunden med hans Natur*kyndighed*. Overhovedet syntes hans Kærlighed til Ting altid at bero paa hans *Kendskab* til dem; et vigtigt Karaktertræk hos ham.

[2]) Paa Kongsdal er der et Fotografi — eller snarere Daguerreotypi — af vor E. i 17-Aars Alderen. Man synes at se legemlig Sarthed forenet med Karakterens Styrke.

[3]) Det er karakteristisk, at han, der i sit Liv kunde have faaet saa mange og saa høje Titler han vilde, forsmaaede dem alle og kun satte Pris paa »Godsejer«-Titulaturen. Man udelod den ikke paa Breve til ham: »Til Excellencen Hr. Godsejer J. B. S. Estrup«. — Da han, følgende sin Faders Exempel, i sin Alderdom havde overdraget sine Godser til Sønnerne, husker jeg godt den Stemme og det Blik, hvormed han engang saa paa sin Søn Jacob: »»Godsejer,« sagde han. Der var Veneration i Ordet. Ingen pueril Forfængelighed, men nok gammel dansk Høvdingefølelse. At være Drot over dansk Jord var at være Dansk *par excellence*. »Det er Grundbesiddelsen, der mest er knyttet til Statens Interesser,« sagde han 1865 i en politisk Tale, og styrede sin politiske Kurs derefter.

[4]) Hector Estrup har skrevet Gaardens Historie: »Tygestrup, som det var, og som det er«.

unge Estrup og hans Stifmoder (og Moster), „Etatsraadinden“, en klog, retliniet og overordentlig godgørende Dame, til hvem Stifsønnen stod i det bedste Forhold; rigtignok „skændtes de tidt“, siges der, men der tilføjes altid, at dette ikke gjorde mindste Skaar i Forholdet — det er jo en kendt Sag, at saadan gaar det tidt mellem djærve Naturer[1]). Gæstfrit var Hjemmet, og Godsstyrelsen energisk; den unge Godsejer blev valgt til Sogneforstander i Ondløse Sogn. C. H Rørdam fortæller i sine „Svundne Dage“, at han godt mindes fra lille Dreng i Ondløse Præstegaard Jacob Estrups „slanke Skikkelse, naar han kom galoperende ind i Præstegaar-

Kongsdal.

den, let og elastisk, livligt konverserende og med sit bekendte Kast med Hovedet“. — Dog, den Sygdom, der havde bortrevet baade hans Moder og Fader og Broder, „Brystsygen“, den laa og lurede paa den unge, tilsyneladende saa kraftige Skikkelse: den ene Lunge var fortæret, hed det, den anden angreben, Lægen ordinerede „Syden“.

Tre Vintre — 1846, 47, 49 — tilbragte han i Italien eller Spanien eller Sydfrankrig, ogsaa i Algier[2]); visse trykte Meddelelser

[1]) Etatsraadinde Estrup døde paa Kongsdal 1882.

[2]) En enkelt Biograf nævner ogsaa Madeira mellem hans Opholdssteder; det er ikke rigtigt.

om hans Levned omtaler med Beundring den Selvtugt og nøje Lydighed mod Lægerne[1]) i Livsførelse, der bragte ham frelst og styrket gennem Faren, saa at han „med ¾ Lunge“ opnaaede næsten 89 Aar!

I Treaarskrigen kunde den brystsvage Mand jo ikke deltage. — Alles Sind var optagne af den og af den grundlovgivende Rigsforsamling. Den vordende Politiker i ham var allerede da skeptisk overfor de Nationalliberale. Der anføres en Ytring af ham fra 1849 (nøjere Tid angives ikke)[2]), at den almindelige Valgret var den største Daarskab i denne paa Daarskaber saa rige Verden.“ Saadan noget kunde man sige dengang; nu kan man kun mene det; tale gør kun Kendsgerningerne.

1852 blev et Vendepunkt i Estrups Privatliv. Thi da købte han Skaføgaard nord for Aarhus, og der boede han fra nu af helst, han blev Jyde ligesom hans Forfædre. Skaføgaard[3]), Rosenkrantzernes (Jørgens, Holgers, Gundes) skøntbyggede gamle Borg, var paa den Tid, som Gods, kommet i Forfald; magre Jorder, sure Moser, vanrøgtede Skove omgav den. Han som havde det frodige og godt drevne Gods Kongsdal, hvorfor købte han det

---

[1]) Forresten, med denne Lydighed mod Lægerne er det nok saa sin Sag. Se »Estrupiana« bag i Skriftet.

[2]) Man kan t. Ex. gætte paa Februar 1849, da Debatten om den alm. Valgret var brændende i Rigsforsamlingen, og da Monrad lidenskabeligt forsvarede den alm. Valgret baade i Bladartikler og i sine opsigtvækkende Aftenmøder i Hotel d'Angleterre. — Udtrykket ligner meget et, som Sønnen Jacob Estrup (nuværende Ejer af Skaføgaard) har anført for mig af et Brev fra Faderen til C. Th. Engelstoft, netop fra 1849, hvori han kalder den alm. Valgret »en af Tidens sletteste Opfindelser«. — I Journalistbladet »Spejlet« 20. Juli 1902 meddeler Redaktør Funch Thomsen af en Samtale med den gamle Excellence: »Jeg (E.) mindes tydeligt min Faders Udtalelser om det uforstandige ved at ville lave en fri Forfatning (særlig under Landets usikre Forhold i 1849). Jeg var dengang ung, men dog gammel nok til, at disse Indtryk blev Udgangspunktet for min Kritik af den paafølgende Forfatnings-Bevægelse. ...... Jeg frygtede for ...... at den alm. Valgret sat i Højsædet uden tilstrækkelig Modvægt i et paa et andet Grundlag hvilende Førstekammer, nødvendigvis maatte føre til en Folkethingsparlamentarisme og til Kongedømmets Afmagt ...... Disse Ungdomsindtryk have været stærke nok til at følge mig igennem et langt Liv og til at have været væsentligt bestemmende for min Manddoms Gerning.« — E. ønskede (meddeler Sønnen), »at vi i 1849 havde beholdt Stænderforfatningen, efterhaanden havde tillempet og udvidet den efter Folkets politiske Udvikling, for saa engang ...... at lade den blive afløst af en fri Forfatning.«

[3]) Han skrev det med e t f og syntes ikke om at se det stavet med to. Navnet skulde saa vidt muligt ligne det ældre Navn Skaby.

magre Skagø til. Han har selv svaret derpaa[1]): „Ja — jeg købte Skaføgaard, *for dér kunde jeg se, der var noget at tage fat i.*" Det ligner Estrup, en opbyggende og skabende Natur, glad kun i Virksomhed. Et Svar *til* kunde man tænke sig: paa Kongsdal havde han sin Stifmoder, der *ogsaa* forstod at styre; dér var de *to*, uansét al Sympathi og Respekt. Det vilde ligne Estrup, en bydende og villende Natur, at foretrække at være én. — Han kom til at elske Skaføgaard, Ordet er ikke for stærkt, men han elskede det ikke blot for de historiske Minders Skyld, men sikkert ogsaa for den Tings Skyld, at han dér overalt saa' sit eget Værks Frugt, med en Slags Faderfølelse[2]). — Fra det mægtige og

Skaføgaard.

skønne Værelse paa første Sal, der var Excellencens Arbejdsværelse, og hvori det berømte Snitværksskab staar, blev der brudt en Dør ud og ført en smal Havetrappe ned. Deroppe kunde han staa og se ud over sit Værk: Haven, den smukke Sø som han selv havde bragt ud af en grim sur Mose, og bag Søen Konturerne af de Skove han selv havde hæget og fremelsket, og det gode Ager-

[1]) T. Ex. engang i mit Paahør.

[2]) Han røbede her stundom en ganske pudsig *Foretrækken*. Under et Besøg paa Kongsdal førte den gamle Excellence mig i en besværlig Tur omkring Bygningen, tæt ind under selve Murene, *for at* vise mig, hvor meget ringere Murværket var gjort her end ved Skaføgaard, baade i »Udfugning«, »Forbandt«, »Løbere« og »Skifter«. At jeg ikke forstod meget af denne Teknik, var ham en extra Morskab.

land hvor før var gold Jord. Men hvad han i sit lange Liv har gjort for Skafø, dens Bygninger og dens Omraade, det læses i den nøjagtige og pietetsfulde Bog „Om Skaføgaard", som hans Søn den nuværende Godsejer Jacob Estrup har skrevet[1]).

Kun et Par Aar havde Estrup besiddet Skafø, da var hans lokale Anseelse allerede saa stor, at han December 54 blev valgt til Folkethingsmand for Randerskredsen, knap 30 Aar gammel, som en af de alleryngste Rigsdagsmænd. Hermed begynder hans politiske Liv, og det i Folkethinget, og det med liberale Synspunkter i visse Henseender: han var t. Ex. imod at Præsterne skulde være fødte Formænd for Kommunernes Fattig- og Skolevæsen. I Salen talte han lidet, men i Udvalgene lagde han sit Arbejde. — Hele Folkethinget (og Landsthinget med) nærede dengang, af konstitutionelle Grunde, en stærk Uvilje mod det nys afgaaede Ministerium Ørsted, og man besluttede (i Marts 1855) Rigsretsanklage mod adskillige af dets Medlemmer, navnlig Krigsminister Hansen, for Udgivelse af ubevilgede Penge til Krigsrustninger (neml. i Anl. af Krimkrigen). I det Udvalg paa 25 Medlemmer, der skulde afæske de anklagede Ministre Forklaringer, sad ogsaa Estrup sammen med t. Ex. Monrad og Tscherning. Estrup søgte imidlertid at indskrænke Anklagens Omfang, men blev overstemt og gik saa med til Hovedforslaget. Forresten endte jo denne første Rigsretssag i Danmark med Ministrenes Frifindelse.

Estrups Folkethingsperiode varede kun kort; Juni 55 blev Thinget opløst, og E. søgte ikke Genvalg. Han ytrede senere om den Tid, halvt i Spøg: Jeg udrettede én Ting: at redde min Bedstefaders gamle Latinskole i Randers fra at blive nedlagt; og jeg lærte én Ting: af Kedsomhed at røge Tobak.

Men i April 56 traadte han ind i Randers Amtsraad, hvor han forblev til Sept. 75, ved stadige Genvalg[2]). I to Vintre var han af Helbredshensyn igen i Syden: 56 i Algier, 57 i Italien. Han var

[1]) En køn Afhandling om Gaardens Historie, med smukke Billeder af Aug. Fjelstrup, findes i »Ill. Tid.« 9. Juli 1911 .— Se ogsaa »Danske Herregaarde ved 1920, Skaføgaard, o. a. Om Skaføs Skove, se Ludv. Hauch: »Danmarks Skove«, Afsnittet Skaføgaard.

[2]) I »Randers Amtsraads Forhandlinger« findes i Mødet for 10de Sept. 1875 følgende Bemærkning: »Conseilspræsident, Godsejer Estrup begjærer sig fritaget som Medlem af Amtsraadet.« Han har altsaa i næsten en Snes Aar kunnet overkomme Amtsraadsforretninger, skønt han hele Tiden havde to Herregaarde at passe, næsten hele Tiden var Landsthingmand, i 4 Aar tillige Indenrigsminister, og en lille Stund baade Finansminister og Konseilspræsident!

da „opgivet af Lægerne“ (J. E.), men bedredes ved hærdende og regelmæssig Levevis. I Rom og Neapel var han sammen med Familien Holsten[1]) og forlovede sig med Datteren den 26aarige Regitze. Bryllupet fejredes 3. Sept. 1857 paa Langesø i Fyn. Hjemmet blev Skaføgaard. Hun blev ved ham Moder til 6 Børn: Magda, g. m. Lehnsgreve Frederik Moltke-Bregentved; Hector, senere Ejer af Kongsdal, Kammerherre, g. m. Mathilde Juel af Hverringe; Jacobine, g. m. Hofjægermester Wenzel de Neergaard til Faarevejle; Adam, Ejer af Fjeld, g. m. Ellen Skeel af Birkelse; Emil; Jacob, nuværende Ejer af Skaføgaard. Hun døde i 1896; skildres som en ualmindelig livfuld, djærv og kærlig Natur, og hædredes, ligesom hendes Mand, med et varmt Venskab af Kongeparret Christian IX og Dronning Louise.

Estrup, selv en brillant Rytter[2]) og Opdrætter af fortrinlige Heste paa Skaføgaard, var med at stifte „Foreningen for den ædle Hesteavls Fremme“ 1859, var ogsaa Medlem af Stutterikommissionen. Han skal have været den første der indførte Korthornskvæg til Jylland (Skaføgaard), „saa at hele Besætningen har lange Stamtavler og nævnes som den bedste i Danmark“. Han var ogsaa Formand for Tyrekommissionen i Ribe og Ringkøbing Amter og i en Aarrække Formand for Elbo Herreds Landboforening, der 1885 hædrede ham med Gaver for „den udmærkede Dygtighed og utrættelige Hjælpsomhed i Foreningens Tjeneste“[3]). 1861 finder vi ham som Vicepræsident for Landmandsforsamlingen i Horsens; men af Helbredshensyn frabad han sig Valg til Præsidentstillingen for Landmandsforsamlingen i Odense.

— Men nu nærmer vi os til Estrups Gerning i større Format.

(I de 4 Aar maa han have været i et kuriøst Forhold til Amtmanden over Randers Amt: som Indenrigsminister var han hans Overordnede og samtidigt som Amtsraadsmedlem hans Underordnede).

[1]) Baron, senere Gehejmeraad Kammerherre Adam Holsten Charisius til Holstenshus.

[2]) En Anekdote fra uvis Tid, som dog i den gængse Skikkelse ikke godkendes af Familien, bør dog anføres her, fordi den brugtes som politisk Symbol paa E.'s udholdende Viljestyrke i hans Provisoriekamp med Folkethinget. Den fortalte om et Ridt med en stædig Hest, som han fik til at gaa frem efter en Viljeskamp paa mange Timer. (Altsaa, *sans comparaison*, Alexander med Bukefalos).

[3]) Se »Ill. Tid.« 22. Juli 89, i en Artikelserie »Landbrug og Landmænd i Danmark«. — Sønnen Jacob E. betvivler dog det med Korthornskvægets Indførelse.

Efter den nye Grundlov („Novemberforfatningen") 1863 oprettedes jo et **R i g s r a a d** med baade Landsthing og Folkething. Ved Landsthingsvalgene 64 — som i Jylland, der var besat af Fjenden, først kunde finde Sted under Vaabenhvilen — kom Estrup ind som 4de Landsthingsmand for 9de Landsthingskreds (Aarhus, Randers og en Del af Viborg Amt); her i dette Landsthing foregaar gennem 64 og 65 de lange og vigtige Grundlovsforhandlinger, hvor Estrup kom til at spille en større og større Rolle, indtil han faar afgørende Del i Tilblivelsen af Grundloven 66. „Estrups Grundlov".

Her vil vi bryde af for at kaste et Blik paa Danmarks daværende konstitutionelle Stilling — det er nødvendigt for at forstaa „den Estrup, som kommer".

---

2. 66-GRUNDLOVENS TILBLIVELSE

Efter Afstaaelsen af de 3 Hertugdømmer stod Danmark med 2 Forfatninger, begge i lovlig Gyldighed: Junigrundloven af 1849 og Novemberforfatningen af 1863. Det danske Monarki havde jo nemlig indtil Afstaaelsen bestaaet paa en Maade af 5 Stater, hver med sin Forfatning, nemlig Kongeriget (til Kongeaaen) med sin Grundlov (Junigrundloven af 1849), Slesvig, Holsten, Lauenburg hver med sin Stænderforfatning, samt Fællesstaten med sin Novemberforfatning af 1863, dog at denne sidste kun gjaldt Kongeriget + Slesvig, altsaa det gamle Danmarks Rige, idet Holsten og Lauenburg ved Begivenhedernes Magt var sat, eller havde sat sig, udenfor; til Forstaaelse heraf maa man læse Danmarks pinlige Forfatningshistorie i Mellemtiden mellem de to Krige. — Nu, efter 64-Krigen, opstod altsaa den Besynderlighed, at, skønt vi kun havde beholdt Kongeriget (til Kongeaaen), saa havde vi dog i lovlig Bestaaen begge Forfatninger, hvoraf den ene gjaldt de hidtil for Kongeriget + Slesvig fælles Anliggender (Udenrigsanliggender, Hær- og Flaadevæsen, det fælles Finansvæsen, Toldvæsen), den anden gjaldt for Kongerigets Særanliggender (Kirke, Skole, Retspleje, Kommunalvæsen o. a.). For „Fællesanliggenderne" var der, ifølge Novemberforfatningen, et Rigs **r a a d** (med to Kamre,

et Landsthing og et Folkething) og Fællesministre; for „Særanliggenderne" var der ifølge Junigrundloven en Rigs d a g (ligeledes med et Landsthing og et Folkething) og Særministre. Men nu v a r der jo faktisk ikke længere noget Sær- og noget Fællesvæsen, begge var gaaet op i ét, det var Latterlighed at beholde to Forfatninger for én Stat, og fire lovgivende Forsamlinger, ovenikøbet med for en stor Del de samme Mænd i begge Forfatningers Folkething; altsaa maatte der laves noget nyt.

Desangaaende stod to Opfattelser skarpt imod hinanden. Den ene holdt for, at Novemberforfatningen kun var lavet for et Fællesmonarki, som nu ikke længere existerede, saa maatte den nu af sig selv forsvinde, og dens Anliggender glide ind under Junigrundloven, hvorfra de jo ogsaa var tagne dengang en Fællesforfatning havde nødvendiggjort det; om denne Sammensmeltning skulde kun Rigs d a g, ikke Rigs r a a d, spørges. Den anden Opfattelse holdt for, at denne Vej var ulovlig, eftersom ogsaa Rigs r a a d e t var en gyldig Grundlovsinstitution, der altsaa o g s a a maatte spørges. Naar man nu husker, at Rigs r a a d e t s Landsthing havde en noget mere aristokratisk Sammensætning (nogle kongevalgte Medlemmer, ellers valgte med en vis Vælgercensus), medens Rigs d a g e n s begge Thing valgtes uden Vælgercensus, saa forstaar man at den første Opfattelse hævdedes af Datidens Venstre, hvis Kerne var „Bondevennerne", den anden af de Nationalliberale, som endnu, trods deres udenrigspolitiske Nederlag, spillede en mægtig Rolle, navnlig i Rigs r a a d e t s Landsthing (Orla Lehmann). Thi de fleste Nationalliberale, som i sin Tid havde skabt Junigrundloven med dens almindelige Valgret, var under Paavirkning af Begivenhedernes Gang efterhaanden gledet hen i mere konservative Anskuelser. Regeringen (Bluhme), der jo væsentlig bestod af de gamle Helstatspolitikere, repræsenteredes i de ofte lidenskabelige Debatter kraftigst af den gamle Finansminister David. Disse Debatter er med Udførlighed og et vist Liv fremstillede i N. Neergaards store Bog[1]); her er der Grund til at hidsætte nogle Ord af Minister David, de blev bevingede Ord i hele Striden: „Regjeringen er en Modstander af a l Absolutisme, saavel af den k o f t e k l æ d t e som af den purpur-

[1]) »Under Junigrundloven«, Slutningskapitlet, II, 2, fra Side 1536. Paa dette Værk er (for det faktiskes Vedk.) nærv. kortere Fremstilling af 66-Grundlovens Tilblivelse væsentlig bygget.

klædte"; og han fortsatte: „og derfor troer den at skylde Landet ikke at overdrage den hele besluttende Myndighed til en Forsamling, der hviler paa en saa bred og uindskrænket Basis som den, hvorpaa Rigs d a g e n hviler ...... Det skal ikke være nogle faa eller enkelte Ledere, der skulle styre den blinde Hob og igennem den Staten."

Efter mange indviklede Forhandlinger mellem Regering og alle 4 Repræsentationer forelagdes i Slutn. af Aaret 1864 et ministerielt Grundlovsudkast, ogsaa, og først, for Rigs r a a d e t s Landsthing. Den nationalliberale Opfattelse havde altsaa, paa det Punkt, sejret. — Og nu begyndte den vigtige Behandling og Udformning af det der skulde blive „Danmarks Riges gennemsete Grundlov". Debatterne herom frembyder baade politisk og, maaske især, psykhologisk Interesse, Tidens ledende Mænd havde jo Ordet; i Rigsraadets Landsthing Lehmann, Krieger, Ploug, Andræ; i dets Folkething Balthasar Christensen, Bille, Birkedal, Hall, Monrad, J. A. Hansen, S. Høgsbro; af Ministrene David; disse Debatter kan læses i Neergaards Bog, Slutningskapitlet. De Nationalliberale var enige med Regeringen i at det nye Landsthing skulde, ligesom det bestaaende Rigsraads Landsthing, ved Kongevalg og Vælgercensus besidde konservativt Værn mod det af almindelig Valgret fremgaaede Folkething, kun i Garantiernes Art og Omfang varieredes der. Helt profetisk virker den gamle fra Stændertiden ligesom overleverede Algreen-Ussings Ord, at uden saadanne Betryggelsesmidler vilde der „gives Rigsdagen og navnlig Folkethinget et farligt Vaaben ihænde til gennem Finansloven at udøve en parlamentarisk Omnipotens, hvorved den kan fremtvinge Forandringer i den til enhver Tid bestaaende Regering." Aktuelt virker ogsaa Davids Klage over Rigsdagens Tendens til at trække Samlingerne i Langdrag, et urimeligt Spild af Tid og Penge, og over den Snakkesalighed, som mere og mere har gjort sig gældende. Nutiden maa, med eller mod sin Vilje, erkende, at de gamle „Reaktionære" ofte saa dybere i Tingene end baade de Nationalliberale og Bondevennerne. Men Helstatsmændene var, trods deres større Virkelighedssans, politisk trætte og opslidte, og de Nationalliberale var, med al deres spirituelle Begavelse, ikke særligt anlagte for de praktiske Realiteter.

Derimod fandtes i Rigsraadets Landsthing en lille Gruppe, mest af yngre Godsejere, „de nationale Godsejere" kaldet, hvis Ideer og tildels Personer skulde blive Bærere af en nær politisk

Fremtid; deres vigtigste Navne var Lehnsgreve Frijs-Frijsenborg og Godsejer *Estrup* til Skaføgaard. De ansaas for at være mere frisindede end Helstatmændene og Flertallet af Landets store Godsejere[1]), men var i Virkeligheden paa et vigtigt Punkt, *Grund*besiddelsens Betydning, af den ægteste Konservatisme, og netop paa dette Punkt stod de i Berøring med Bondevennerne, derimod i Fjernhed fra de Nationalliberale.

Estrup, indvalgt i Rigsraadets Landsthing April 64, nu en 39aarig Mand, var politisk kendt — foruden fra sin moderate Optræden i Folkethinget for en halv Snes Aar siden i Rigsretsagen mod Bluhme o. a. Ministre — kendt som den concise logiske Udformer af en vigtig Grundlovsbestemmelse af foreløbig Karakter (om Novemberforfatningens nødvendige Indskrænkning til det mindre Landomraade). Nu, Januar 1865, fremsatte han som Ordfører for sin Gruppe (Frijs-Frijsenborg var dog ikke med) et Forslag om Valgretten til den nye Grundlovs Landsthing, et Forslag der byggede Konservatismens Værn paa en væsentlig anden Grundvold end enten Regeringen eller de Nationalliberale tænkte sig. Dette Forslag, som derfor ikke gik igennem, indebærer ikke des mindre de Principer, som med Hensyn til Landsthinget delvis sejrede i Grundlovens endelige Vedtagelse, og som gør at denne Grundlov af 66 kaldes Estrups Værk. Det er derfor rigtigt at dvæle lidt ved dette Forslag.

Dets Ordlyd er, med uvæsentlige Udeladelser: „Valgret til Landsthinget har i Købstæderne...... den højst beskattede Femtedel af de kommunale Vælgere ......, og paa Landet Vælgerne til Amtsraadene, saaledes at hvert Sogneforstanderskab umiddelbart afgiver sin Stemme." Tanken heri er: at overføre i Landsthingets Sammensætning *de* konservative Principer, som da allerede raadede i Landets Kommuner. Siden 1855 valgtes Halvdelen af Landets *Sogneraads* Medlemmer af den højstbeskattede Femtedel af Vælgerne; og Halvdelen af *Amtsraadenes* Medlemmer valgtes igen af Sogneraadene (Sogneforstanderskaberne) i Amtet. — *I Byraadene* (Købstædernes) valgtes ligesaa Halvdelen af Medlemmerne af den højstbeskattede Femtedel. — Altsaa *Besiddelsen* som Adkomst til større Indflydelse.

Men det Estrupske Forslag betød mere Konservatisme endnu,

---

[1]) Estrup ytrede engang, at man kun skulde gøre »de uundgaaeligste, de allernødvendigste Forandringer ved den Folket kære Grundlov af 1849».

mere Konservatisme end en Nutidslæser let vil faa Øje paa i Ordlyden. Hin Tids Politikere forstod strax, at Forslaget ydede Grundbesiddelsen, Hartkornet, større Indflydelse igen end anden Besiddelse, thi de vidste, at paa Landet var Grundskatten langt den betydeligste af Skatter; kun i Købstæderne (incl. København) skattede man dengang ogsaa efter rørlig Formue og Indtægter.

Estrup motiverede Forslaget saaledes: ...... „Valgretten til et Førstekammer ligger naturligst og sikrest i Hænderne, i det mindste væsentligst, paa Grundbesidderne i Landet ...... Naar der er Tale om i et Tokammersystem at skulle danne et virkelig konservativt og selvstændigt Førstekammer, da findes der her i Landet under vore Forhold intet bedre at bygge paa end den til Grunden knyttede Besiddelse. Valgretten maatte derfor udelukkende knyttes til Skatydelsen, og Indtægten helt stryges som Valgretsbetingelse." Og i en senere Tale: „Den [Indtægten] er langtfra i den Grad knyttet til Statens Ve og Vel, som Besiddelsen [ɔ: Grundbesiddelsen] er. Grundbesidderen er i mine Tanker, om han end ikke ejer meget, og om hans Ejendom end er behæftet, dog fuldt saa meget knyttet til Statens Interesser som den, der nyder en stor Indtægt; som han kan føre med sig, hvor i Verden han drager hen. Der er en Klasse af Indtægtsnydelse, som jeg navnlig ikke kan anerkende tilkommer en sideordnet Indflydelse med Grundbesiddelse, og det er den, der ligefrem har sin Kilde i Statskassen." I sidste Passus var en Braad mod Embedsmændene ɔ: mod de Nationalliberale, „Professorpartiet", „de Doktrinære"; denne Braad tilligemed den foregaaende Passus's Cadeau til de mindre Grundbesiddere varslede allerede den kommende begivenhedssvangre Sammenslutning mellem „de store og smaa Bønder".

Lehmann bemærkede ogsaa strax, at det Estrupske Forslag vilde skabe et Landsthing „af Godsejere og Bønder"; fra Regeringens Side (David) mødte det ligeledes skarp Kritik; Forslaget blev taget tilbage, men dets Tanker levede.

— Det Estrupske Forslag var kun en Episode i Regeringens Grundlovsudkasts Pilgrimsgang gennem de mange lovmæssige „Behandlinger" i Rigsraadets 2 Afdelinger og dets Fællesudvalg. Rigsraadets Landsthings Affattelse omkalfaltredes aldeles i dets Folkething i Retning af ren Junigrundlov uden konservative Garantier, medens David, Finansministeren (under Konseilpræsidenten Bluhmes Sygdom), førte sin tapre men haabløse

Kamp. Rigsdagen foretog unyttige Protester mod Rigsraadets Fortrins-Kompetence i Forfatningssagen. Udenfor de lovgivende Forsamlinger støttedes de rene Junivenner af en stærk Adressebevægelse, medens den saakaldte Augustforening (en Kreds af særlig monarkisksindede Reaktionære) syntes at interessere sig for hin Sammenslutning mellem „de store og smaa Bønder".

Mere Fremtidsinteresse end Grundlovudkastets legale Behandlinger havde visse mærkelige Udenomsforhandlinger mellem Grev Frijs og J. A. Hansen, Venstres indflydelsesrigeste Mand, hvorved denne formaaedes til, mod visse politiske Kompensationer, at faa Venstres Gros til at gaa med til den nye Forfatnings Landsthings Styrkelse i konservativ Retning nogenledes ad samme Vej som hint Estrupske Forslag, nemlig ved Indførelse af Vælgercensus efter Grundbesiddelse.

Men at J. A. Hansen, Demokraten *par excellence*, kunde svinges over til noget saa antidemokratisk, det har, trods hans egne Redegørelser og andres humane Forklaringer, dog for Samtid og Eftertid været en psykhologisk Knude, som man endog har søgt løst ved en trist Henvisning til det allersidste Afsnit af hans Liv. Mon den dog ikke tilstrækkeligt lader sig løse i den Psykhologi, der forklarer hvorledes selve Venstres Gros lod sig drage af ham et saa langt Stykke ad antidemokratisk Vej, der var nødvendigt til 66-Forfatningens Tilblivelse — thi ogsaa det har Nutiden undret sig over. Men Nutiden, der fra Estruptiden er kommet i Vane med at se den politiske Magtkamp væsentlig som Kamp mellem Bondeparti og Godsejerparti, den husker ikke ret, at der i 60'ernes Begyndelse ikke var nogen indgroet Uvilje imellem disse to Klasser. Først var der det fælles Temperament, der kommer af saa meget Fællesskab i Levevis, Interesser og Naboskab, ja jeg kunde godt sige fælles Danskhed, og jeg vil tilføje at Fortidens „Træheste" med hvad dertil hører, i højere Grad end man tror, viser sig at være Litteratur og Agitation mere end historisk Virkelighed. Men dertil kom en betydelig fælles Uvilje mod de Nationalliberale, en Uvilje som fra Bondepartiets Side næsten kan karakteriseres som Had, fra Godsejersiden maaske bedst som politisk Misbilligelse. Misbilligelse, som mod Mænd der havde regeret Landet med Fraser og regeret slet; Had, som mod et hovmodigt, aandsaristokratisk „Professorparti", „Doktrinære", „Bureaukrater", der i Taler og Aviser og hele sin Færd regalerede Bønderne med Ringeagt: Orla Lehmann paa Talerstolen („den plebejiske Aands onde

Instinkter", udtalt af ham 1860), Bille i „Dagbladet"; mindre — dengang — Ploug i „Fædrelandet". Fælles Uvilje knytter stærkere sammen end fælles Sympathi, til Menneskehedens Skam maa det tilstaas. Der var desuden et Slags Præcedens: i Uvilje mod „Professorpartiet" havde Bondevennerne allerede i 1852 virket sammen med Helstatsmændene og var med at lave Helstaten og faa Thronfølgeloven (Chr. IX) anerkendt.

I April 65 aflivedes det officielle Grundlovsforslag, ukendeliggjort ved Amputationer og Paasætninger af enhver Art, ved en Rigsraadshjemsendelse. Fem Maaneders Arbejde var spildt.

Der er Grund til at citere en Slutningstale i Rigsraadets Landsthing af A n d r æ: „Dette Landsthing [neml. den nye Forfatnings, naar det berøvedes tilstrækkelige konservative Garantier og endda sattes under Folkethinget m. H. t. F i n a n s l o v-behandlingen] ...... vil være lamslaaet fra Begyndelsen af ......, og meget hurtigt vil hele Tyngdepunktet for Udviklingen ligge i Folkethinget ......, og, hvad der er det afgørende, Regeringen vil i sin fremtidige Sammensætning udelukkende fremgaa af Folkethingets Majoritet." Parlamentarisme altsaa. Skønt Andræ ikke hørte til de gamle Helstatsmænd eller „Reaktionære", saa delte han dog disses Evne til rigtig Fremtidsbedømmelse, hvilken Evne var nægtet de Nationalliberale.

I den forvirrede Valgkampagne i Maj 65 (til Rigsraadets Folkething) samvirkede Godsejerpartiet og Bondevenner ivrigt mod de Nationalliberale, skønt J. A. Hansen officielt benægtede en saadan Alliance. Den stærkt reaktionære „Augustforening" betegnede det som H o v e d opgaven at holde de „Doktrinære" ude fra Landets Repræsentation; i det stærkt demokratiske „Morgenposten" optoges en Artikel, at „alle, der ikke er Doktrinære, maa [paa Valgdagen] opgive at være noget andet end Anti-Doktrinære." I samme Retning virkede ogsaa, at K o n g e n, der saa ofte og saa bittert var bleven krænket af visse nationalliberale Spidser, vidstes at have udtalt, at Bondevennerne var ikke hans værste Fjender — og det paa et Tidspunkt, hvor han netop henvendte sig til Grev Frijs-Frijsenborg om eventuelt at danne Ministerium. Og den unge Godsejersøn Jakob Scavenius, ivrig Augustforeningsmand og ovenikøbet Søn af en Mand, der havde ligget i heftig Kamp m o d Bondevennerne, begyndte sin politiske Løbebane som Valgkandidat i Storehedinge med et kraftigt Æresforsvar for Kongen imod „Bladskriblerne" (Bille) og med en

Manen til Godsejere og Bønder om at slutte sig sammen imod „Frihedens sande Fjender" (de Nationalliberale); ved samme Lejlighed ytrede Alberti (den Ældre), at den sande Reaktion var ikke Augustforeningen, men det David-Hallske Parti (David indfattedes paa dette Tidspunkt i samme Had som de Nationalliberale).

Disse slog dog bravt fra sig, og selve Valgresultaterne (Maj 65) ændrede ikke synderligt Rigsraadets Folkethings Partistilling: Nationalliberale og Bondevenner forblev omtrent lige stærke, og i Rigsraadets Landsthing var de Nationalliberale, som forhen, de langt mægtigste. Nye trættende Grundlovsforhandlinger gennem de mange Stadier forestod; det er 66-Grundlovens lange Fødselsveer; der er ingen Grund til her at dvæle ved de stadig samme Debatgenstande; den vigtigste var, som før, det nye Landsthings Sammensætning. Alliancen mellem de store og smaa Bønder gennemsyrer eller er Baggrund for Forhandlingerne, indenthings og udenthings; den besegledes ved selskabelige Sammenkomster, navnlig den berømte politiske Festmiddag 10. Oktober paa Hotel Fønix, hvortil c. 30 Bondevenner af Rigsraadets Folkething under J. A. Hansen indbød en Del Godsejere, hvoriblandt Frijs-Frijsenborg, Estrup og Scavenius. J. A. Hansen lagde for med en Tale for Kongen, alle Talerne gik ud paa Samvirken mellem Landbostandens hidtil adskilte Dele til at gøre Ende paa de Nationalliberales Magt. Udtrykket „de smaa og store Bønder" stod i en af Festsangene; der blev slaaet paa, at Landbostanden dannede „én Familie"; Grev Frijs udbragte Værternes Skaal og gjorde J. A. Hansens Ord om Samarbejdet mellem Godsejerne og Bondepartiet til sine. Et officielt Referat af Talerne blev givet saavel i Godsejernes Ugeblad som i „Morgenposten", og en „10de Oktoberforening" blev kort efter stiftet med Formaal „at befordre Velvilje og gensidig Tiltro imellem større og mindre Landejendomsbesiddere." Private Møder fandt Sted mellem J. A. Hansen o. a. paa den ene Side, og Frijs, Estrup o. a. paa den anden.

I det Fællesudvalg af Rigsraadets to Afdelinger, hvor Grundlovsudkastet imidlertid forhandledes, herskede der en ubeskrivelig Forvirring af krydsende Forslag, Ændringsforslag og Underændringsforslag. Igennem alt dette spores en stigende Autoritet hos Estrup, der fremviste en sjælden Forening af Fasthed og Bøjelighed; Fasthed i det der for ham var det solideste opnaae-

lige konservative Værn, nemlig det store Hartkorns Magt ialtfald i den ene Del af det kommende Landsthing; Bøjelighed derimod paa andre Punkter: hellere end at Forhandlingerne overhovedet skulde briste, „vilde han gaa endog meget vidt for at imødekomme Venstre"; naar Orla Lehmann kort efter med en vis modstræbende Beundring taler om de daværende Godsejerlederes „staalhærdede" Karakter — Staalets Karakter er jo netop Fasthed parret med Bøjelighed —, saa er det vel nok E s t r u p, han særlig har tænkt paa; Neergaard indrømmer i sin Bog, at E s t r u p var den som nu med størst Energi arbejdede for at naa et Resultat; og en Artikel i „Illustreret Tidende" omtrent fra denne Tid dømmer saaledes om Estrups Veltalenhed: „Estrup er ikke Taler som Lehmann, Hall eller Monrad; der er noget skarpt, stødvist i hans Foredrag; det k l a r e r bedre end det enten henriver eller bevæger ...... Men der er ingen Vrøvl ved ham."

Resultatet naaedes ved Afstemningen i Fællesudvalget 3. Nov. 65, med alle (29) Stemmer mod 1. Fra denne Dato stammer faktisk „Danmarks Riges gennemsete Grundlov af 5. Juni 1849", det er: Grundloven af 1866, skønt den endnu havde mange Stadier at gennemløbe før den officielle Vedtagelse næste Aar, den Grundlov der kaldes E s t r u p s, baade paa Grund af hans Delagtighed i dens Tilblivelse, og fordi han var den, der i dens Livsløb værnede den, saa længe den kunde værnes.

I denne Grundlov stilledes, overfor et F o l k e t h i n g udgaaet fra den almindelige Valgret (nøjagtigere: det der dengang benævnedes alm. Valgret), et L a n d s t h i n g, hvis ene Halvdel (bortset fra de 12 kongevalgte) udgik fra den alm. Valgret, men hvis anden Halvdel udgik fra højere beskattede, hvoraf igen en betydelig Del, de umiddelbare Vælgere paa Landet, sikrede det store Hartkorns Indflydelse. Det var dette sidste Punkt, der er den egentlige Estrupske Indsats, den, til hvilken ogsaa J. A. Hansen, til Samtids og Eftertids Forundring, havde rakt Haand: Godsejerne vilde, af 66, kunne faa c. 18 Pladser. — Mærkes bør ogsaa Indførelsen af en Paragraf til Styrkelse af det monarkiske Princip, nemlig § 11: „Kongen har med de i denne Grundlov fastsatte Indskrænkninger den højeste Myndighed over alle Rigets Anliggender og udøver den gennem sine Ministre"[1]).

[1]) Denne Paragraf fandtes ikke i Grl. 1849, men har, interessant nok, hvis man ikke tør sige mærkeligt nok, faaet Lov at staa i Grl. 1915.

Man kan ikke sige at denne Grundlov blev til just under Partiernes Begejstring: Kompromis'er begejstrer Ingen. Snarere var det Partiernes gensidige Frygt for hinanden, der bevirkede deres resignerede Tilslutning til noget der ialtfald beskar ogsaa Modparten, samt en fælles Frygt for overhovedet ikke at naa et Resultat. Efter Afslutningen befandt Venstre sig splittet, det gamle Højre magtesløst, de Nationalliberale ydmygede og misfornøjede. Bitterheden fandt sit Udtryk i et Ord af *Andræ*, som, skønt han ikke af Parti var nationalliberal, dog var det i Aandsretning: „de [neml. store og smaa Bønder] kunne i visse Henseender siges ikke at være ganske uens stillede, i alt Fald deri, at *Ingen af dem har nogen stor politisk Dannelse*." Den Slags Ord kunde maaske lige saa godt være sagt af Bille. Paa denne Bitterhed kunde man ret vel have svaret, at det netop var de *Nationalliberales* Art af politisk Dannelse, som hidførte først deres udenrigspolitiske, og nu deres indrepolitiske Nederlag.

Det Skete var et virkeligt Systemskifte. I Oldtidens romerske Rige ledsagedes politiske Systemskifter undertiden af theatralske Selvmord af det tabende Partis store Førere; ogsaa de Nationalliberale havde i *Monrad* deres Cato: Selvmordet blev vel kun en Nedlæggelse af de politiske Mandater og Bortrejse til Ny-Zeeland, men var dog en stor theatralsk Gestus.

— Nu traadte *Godsejerne* til med deres friskere og sundere, om end mere nøgterne, Blik paa Statsstyrelsen. De var jo fra deres Dont vante til praktisk Styrelse, til at „se Tingene mere fra oven". Ogsaa en Stat styres bedre fra oven end fra neden, bedre ogsaa end ved theoretisk Stuelærdom. Estrups Udtalelse om at det er *Grundbesiddelsen* der er mest knyttet til Statens Interesser, er ikke usand; hvor stærkt den end støder an imod al demokratisk Tankegang, Nationalliberalisme indbefattet, saa vil den dog erkendes, om aldrig af Flertallet, saa dog af Fornuften. Verdenshistorien viser det samme, ogsaa ved Exempler der ligger os nær, tænk paa Sverige, tænk paa England: hvilken glimrende Statsstyrelse netop under Ministre der var store Jorddrotter.

Nu traadte altsaa Godsejerne til. Thi samme Dag som Fællesudvalgets Afstemning skete, indgav det udtrættede Ministerium Bluhme-David sin længe ventede Demission; og et Par Dage efter, 6te Nov. 65, udnævnte Kongen Godsejerministeriet *Frijs*-

F r i j s e n b o r g, hvor E s t r u p var den betydeligste Mand. Han regnedes ogsaa (af en Godsejer at være) for ret politisk liberal; visse Træk af hans Fortid — t. Ex. hans Optræden i Rigsretssagen — tydede derpaa. Bille hilste ham endog i „Dagbl." som en „oprigtig og begejstret Ven af den konstitutionelle Frihed", og kort efter rostes han i „Ill. Tid." som frisindet, skønt Forf. (Oea) ikke kunde lide den af ham prægede Grundlov. — Efter Nutidens parlamentariske Begreber skulde ogsaa „de smaa Bønder" have været repræsenterede i Ministeriet, men Datiden stillede højere sociale og repræsentative Fordringer til en Minister end Nutiden gør, det erkendtes endog af Demokratiet selv dengang („Morgenposten", se Neergaards Bog S. 1755); og naar „Dagbladet" (Bille) skrev: „De store Bønder have taget alt selv uden at tænke paa deres smaa Colleger", saa var det kun en agitatorisk Sarkasme. At særligt J. A. H a n s e n ikke optoges i Ministeriet, forstaas ved visse allerede da kendte eller anede personlige Misligheder, og viser at Datiden stillede ogsaa strengere m o r a l s k e Fordringer til en Minister, end Eftertiden altid har gjort: i Parlamentarisme er der liden Brug for Moral.

— Under det nye Ministerium falder altsaa Grundlovudkastets sidste men lange Fødselsveer: efter den afgørende Vedtagelse i Rigsraadets Fællesudvalg 3. Nov. 65, fulgte Vedtagelser i Rigsraadets to Kamre; dette var Rigsraadets sidste større politiske Gerning i Danmarks Historie[1]); efter den nye Grundlov skulde der jo intet Rigsraad være. — Men saa skulde Grundloven jo vedtages i Rigs d a g e n s begge Kamre; senere maatte følge en ny Vedtagelse („paa næste ordentlige Rigsdag", efter Junigrundlovens Bud); derpaa endnu, efter den legale Opløsning og nye Valg, en extraordinær Rigsdag. Dennes Vedtagelse fulgte, efter de 3 legale „Behandlinger" i hvert af Thingene[2]); saa endelig

---

[1]) En af de sidste mærkelige politiske Taler i Rigsraadet var *Andræs* i dets Landsthing 7. Nov.; nemlig en Slags Forbandelse over den nye Grundlov: »at bygge Fædrelandets Fremtid paa den enemægtige Indflydelse af den almindelige Valgret ...... er *Daarskab.*« Han regnede altsaa den anti-demokratiske Garanti ved den ene Halvdel af Landsthinget for betydningsløs. (Bitterheden sad i ham endnu c. 2 Aar efter, da han i det nye Landsthing ytrede: »Efter det *ulykkelige* Udfald af Forfatningsforhandlingerne for 2 Aar siden«).

[2]) i Landsthinget kan bemærkes Oppositionen fra den c. 83-aarige Grundtvig, der imponerede ogsaa ved sin Vitalitet. Selve Talen imponerer imedlertid mere ved ordrig Indholdstomhed. Neergaard citerer den allegevel med Respekt in extenso og tilføjer: »Den paafølgende Forhandling loddede ikke Dybderne i

gav Kongens Underskrift 28. Juli 1866 Grundloven sit officielle Liv. — Men efter hvilket uhyre Kraftspild af Tid og Penge og Ord, Ord, Ord! Naar man ikke har faaet sin Dømmekraft forplumret af en moderne Parlamentarisme, der anser selve den uafladelige Ordstrøm i Forsamlingerne, selve den organiserede Snakkesalighed, for at være det egentlige Tegn paa en Nations sunde Liv, saa maa jo enhver, der vil bekvemme sig til blot at optælle det Antal Instanser, det Antal snakkende Forsamlinger, som saadan et lille Lands Forfatningssag maatte passere i næsten to Aar, han maa jo allerede herved — bortset fra en Række andre Erfaringer af baade moralsk og haandgribelig Tristhed — næsten nødes til det Spørgsmaal, om overhovedet Konstitutioner i moderne Forstand (Folkerepræsentation istedenfor Repræsentation efter Fag og Institutioner) er noget nyttigt og godt?

— Naar Instanserne var saa mange, saa kunde man endda undre sig over, at en saa omtvistet Grundlov overhovedet kom levende gennem dem alle. Der var ogsaa Modstand paa alle Trin, og Opløsningsvalget i Sommeren 66 viste, at Modstanden var voxende. Det var de demokratiske Elementer ude paa Landet, „de smaa Bønder", som langsomt kom til den Opfattelse, at de var blevet narrede ikke blot af Godsejerne, men ogsaa af deres egen J. A. Hansen; nu rejste de Hovedet under umistænkte Førere som Tscherning og under Banneret „den uforfalskede Junigrundlov"; J. A. Hansen skubbedes tilside fra den ubestridte Førerstilling, han havde ejet snart en Snes Aar, og et Par ansete Godsejere vragedes ved Folkethingsvalget, blandt dem Estrup i Hørningkredsen. Men i Forhold til som dette Demokrati rejste sig, bevidst og truende, øgedes ogsaa „Intelligensen"s gamle baade Foragt og Frygt for disse „Kofteklædte": de Nationalliberale (som Helhed) byttede Frygt med en større Frygt, nedsvælgede deres Ydmygelse, svingede over til Godsejerpartiet og gjorde atter kras

---

Grundtvigs Ord« — hvad der er fuldt forstaaeligt. Neergaard er ikke Ironiker.

I Folkethinget mærkes Oppositionen af den altid energiske Tscherning, ham, der af det franske Demokratis tre berømte Stikord havde gjort »Ligheden« til sit Speciale. Han beklagede altsaa Lighedens Tilintetgørelse ved, at der i Landsthinget indførtes et Princip af Ulighed. »Naar man har et Glas med Vand, bliver det ikke mere et Glas Vand, naar man kommer én eneste Draabe Olie heri; det bliver da et Glas, hvori der er Vand, men ikke et Glas Vand.« Vort lille Land kunde haft Betydning »som det Sted, hvor Aarhundredets største Sandhed opbevares« (nemlig Ligheden). — Personligt var Tscherning en stor Aandsaristokrat og aldeles ikke Lighedsmand.

Front mod Almuen[1]). Og de, som før saa tidt havde stiklet til Kong Kristian IX, medens B ø n d e r n e stod som de kongetro, de blev fra nu af stærkt loyale mod Kongen og hans Regering. Og da de var mægtige endnu, navnlig ved Pressen, og mest i Hovedstaden og Købstæderne, saa formaaede de at afbalancere Bøndernes Fremgang. De lagde sig med al Energi i Selen for den nye Grundlov, ja det var væsentlig d e m som fik den reddet gennem dens sidste Stadier — den Grundlov, som ikke d e, men andre. havde lavet[2]). Med Rette fremviser Billeder af E s t r u p allerede da det berømte ironiske Smil. Og han bemærkede, at Ministeriet ikke kunde regne paa n o g e t Partis Taknemlighed, men saa' just deri, at man „havde været nær ved at træffe den rette Middelvej".

Det „Højre", som senere i 70'erne, efterat det gamle historiske Højre forlængst var forsvundet, førte den store Kamp mod „det forenede Venstre", det dannedes allerede i 60'erne ved Sammensvejsning af de Nationalliberale og Godsejerne, fra disses Side antageligt med en vis ringeagtende Ironi, fra de førstes Side halvt nødtvungent og vel med et vist sjæleligt Forbehold[3]), som da ogsaa viste sig ved Kamptidens Slutning i 90'erne, idet det jo ikke mindst var fra Levningerne af den nationalliberale Surdejg, at man da faldt Estrup i Ryggen.

---

[1]) »Dagbl.«, der erkendte Bøndernes Fremgang, skrev: »Førernes (Almueførernes) Magt er stor til det Onde, mindre til det Gode ...... Men netop den Sejr ...... vender sig imod dem og raaber højt om Nødvendigheden af ...... Grundlovsforandringen ...... Vi se Masserne bryde frem i sluttede Skarer ...... og vi forfærdes ved Tanken om, at denne raa Kraft, saa villig til det uforstandige, saa døv for Fornuftens Stemme, skulde gøres til Eneherrer over det politiske Liv o. s. v. Meget rigtigt, men: *Tu l'as voulu, George Dandin*«.

[2]) Efter § 38 i 66-Grundloven fordres til Valgbarhed til Landsthinget, at man skal have boet det sidste Aar i Kredsen. En Estrup-Biograf siger (rigtignok uden at anføre Kilde), at denne Bestemmelse skyldes Estrup, »for at undgaa »disse Københavnere« (ɔ: de Nationalliberale). — Biografen synes ikke at have lagt Mærke til, at denne Bopælsbestemmelse allerede fandtes i 49-Grundloven. Dog kan Estrup derfor meget vel have ladet Ytringen falde. Men uhjemlet er den, som sagt.

[3]) Nærv. Forf., hvis første Ungdom faldt under nationalliberale Omgivelser, husker godt Nærstaaendes Beklagelser over, at den politiske Parole ikke længere udgik fra beundrede Mænd som Orla Lehmann, Monrad og Hall, men fra »ubekendte Aristokrater«; husker ogsaa Beroligelsen i 70, da Hall, Krieger og Fenger kom ind i Ministeriet Holstein-Holsteinborg.

3. ESTRUP SOM INDENRIGSMINISTER

6. Novbr. 1865—22. Sept. 1869.

Det var ikke som *politisk* Minister, men med Tanker og Vilje som *Fag*minister, at Estrup begyndte sin nye Gerning. Den der forestiller sig ham allerede da som planlæggende Provisorier og indrepolitisk Strategi, tager fejl af hans Karaktér. Hans Karaktér var Praktikerens; Tingene, ikke Theorierne, havde hans Interesse. Ordne, styre, frembringe Realiteter, *gøre Gavn* kort sagt, i saa stort Omfang som muligt, *det* var hans Natur og Lyst. Hans hidtidige Liv viser det, hans Ord og Handlinger nu som Minister viser det; ja han viser det, som vi skal se, som Landsthingsmand under begge de følgende Ministerier: *Storpolitik var ikke hans Lyst.* Fra den Dag han tiltraadte Ministeriet, kastede han sig med mægtig Energi ind i den Mængde forskelligartede praktiske Arbejder, der enten allerede forelaa eller som han selv foresatte sig. Det var Forholdenes Magt, ikke egen Stræben, der senere stillede ham, halvt uvillig, paa den Plads i Danmarks politiske Historie, som Navnet Estrup nu indtager.

Visselig vil hans Navn, ogsaa for disse fire Ministeraars Vedkommende, faa Plads i vor Historie, en god Plads i Danmarks Specialhistorie. Naar Talen er om Landets Ophjælpning ved nye Velstandskilder efter den store Ulykke i 1864, og om Landets kommunale Udvikling, saa hører han til de Mænd, som søgte „at vinde indadtil, hvad vi tabte udadtil,“ saa hører Navnet *Estrup* sammen med Navne som *Tietgen* og *Dalgas* og andre Landets praktiske Velgørere.

Først skal nævnes en Handling, som vel ikke foreløbig bragte Virkning, men dog har forberedt en mægtig Fremtidsudvikling, og tillige vilde have givet denne en mindre skæv Retning, hvis Estrups Angivelse var bleven fulgt. I Febr. 66 beskikkede Indenrigsministeren (E.) „til Forbedring af de arbejdende Klassers Kaar“ en Kommission, som et halvt Aar efter afgav en „omfattende og værdifuld“ Betænkning, hvorefter Indenrigsm. forhandlede med Finansmin. (Fonnesbech), der var enig i „Oprettelsen af en af Staten garanteret Alderdomsforsørgelse og Alderdomsunderstøttelse“, og som derpaa udarbejdede et Lovforslag, der væsentlig er en Stats- og Kommune-Garanti for en „*selvbærende*“ *Statsanstalt* „til Forsorg for Alderdoms og Døds Skyld“. Altsaa: *Hjælp til Selvhjælp.*

Dette Lovforslag blev forelagt Landsthinget af Indenrigsm., men Landsth.-Udvalget foreslog (med anerkendende Udtalelser) dog at stille Sagen i Bero; det var Principet: Statsindgriben i saadanne Forhold, der fandtes betænkelig (Madvig, Andræ).[1])

Dermed var Sagen dog ikke til Ende: den blev genoptaget af Ministeriet Estrup 1875 som en af dennes første Handlinger.

Og nu skal nævnes de vigtigste af de Love, som er paraferede af Estrup i disse fire Aar og gennemførte ved hans Interesse og Energi, selv om nogle af dem allerede var forberedte før hans Ministertid.

Lov af 23. Dec. 1865 om Borgerrepræsentantvalg i København.

Lov af 23. Febr. 1866 om udvidet Næringsfrihed i Københavns Omegn.

Lov af 23. Febr. 1866 om Disciplin i Handelsskibe etc.

Reglement af 30. Januar 1867 om Mandskabets Forplejning etc. paa Handelsskibe.

Lov af 14. Marts 1867 om Statens Overtagelse af de jydsk-fynske Jernbaners Drift.

Lov af 29. Marts 1867 om Sandflugtens Dæmpning m. v.

Lov af 21. Juni 1867 om Vejvæsenet i Danmark.

Lov af 21. Juni 1867 om Jernbanen gennem Sydsjælland-Falster (i Forbindelse med en tidligere Lov af 9. Febr. 1866).

Lov af 6. Juli 1867 om Landkommunernes Styrelse m. v.

Lov af 24. April 1868 om Udvidelse af det jydske Jernbanenet.

Lov af samme Dato om en Havn ved Esbjerg.

Lov af 26. Maj 1868 om Købstadskommunernes Styrelse m. v.

Lov af 26. Febr. 1869 om den nordvestsjællandske Jernbane.

— Som det ses, gaar disse Love efter deres Art, for største Delen ind under 2 Grupper: de kommunale Love og Jernbanelovene. Man kan vist uden at fejle sige, at det af disse Grupper især var Jernbanelovene, der havde Estrups Hjærte. Ikke at han jo baade med Interesse og Energi kæmpede ogsaa for de andre Love; dette gælder t. Ex. i høj Grad om den store og nyttige Lov

¹) Lovforslaget, der altsaa ikke blev Lov, læses i Rigsdagstidende Saml. 1867—8 Tillæg A Sp. 1279 ff.; saavel dets Paragrafer som dets Motivering Sp. 1283 ff. er meget lærerige. Se ogsaa selve Forhandlingerne i Landsthinget og dettes Udvalgs Betænkning (Tillæg B, Sp. 821—2), som erkender, at hele Sagen blev »først sat i Bevægelse og bragt under Overvejelse af Indenrigsministeriet« (Estrup).

om Sandflugtens Dæmpning; men den der gennemlæser Rigsdagsforhandlingerne, vil i Estrups Taler om Jernbanerne undertiden mærke en næsten Lidenskab i Viljen; han fik jo ogsaa Navnet „Jernbaneministeren“, og A. Hage (som i Folkethinget var en af de faa betænkelige), brugte Ordet „Jernbanerus“ om den i Landet fremkaldte Begejstring. — Der er her ingen Anledning til at forfølge de enkelte Jernbaneloves specielle Historie; Resultaterne var: 1) Betryggelsen af de jydsk-fynske Baners Drift ved at Staten overtog den fra et udenlandsk Konsortium. 2) Grundlæggelsen af Banen Roskilde—Køge—Næstved—Vordingborg—Nykøbing Falster[1]); (senere, ved Udvidelse til Gjedser, den bedste Forbindelse mellem København og Berlin). 3) Udvidelsen af det jydske Statsbanenet med Nørresundby—Hjørring—Frederikshavn; med Holstebro[2])—Ringkøbing—Varde—Esbjerg; med Esbjerg—Lunderskov; samt med Skanderborg—Silkeborg. Dette var et mægtigt Foretagende, dels til Opkomst af udstrakte svagt bebyggede Egne af Landet, og især til Fremme af den store nye Fremtidstanke: Esbjerghavnen. Men ogsaa den lille Bane Skanderborg—Silkeborg havde Fremtidsperspektiv; Estrup sagde: „Jeg betragter Silkeborg som den første Station paa en Bane ind til Midten af Jylland,“ (Silkeborg—Herning—Skjern kom jo!) og han havde allerede længe forinden ved en lille Ændringslov sørget for, at Banen Aarhus—Horsens kom til at gaa over Skanderborg, (Udgangspunkt til Silkeborg), istdf. ad en anden Vej[3]). — Den største Fremtidstanke var dog 4) Anlæget af Dokhavnen ved Esbjerg. Det maa ses i Sammenhæng med Jernbanelovene, Lovforslaget blev ogsaa forelagt Folkethinget samme Dag som Forslaget om de jydske Baner, 6te Januar 1868; i „Motiverne“ staar, at Esbjerg-Anlæget maa betragtes som „en integrerende Del af det jydske Jernbanenet.“ Det kaldes „Udmundingspunkt for de vestjydske Baner“, „en nyttig Konkurrent

---

[1]) Først givet i Koncession til det sjællandske Jernbaneselskab, 1880 overgaaet til Staten. — Efter den Tid er alle Hovedlinier anlagte af Staten.

[2]) Holstebro var allerede i Forbindelse (over Struer, Skive, Viborg, Langaa) med Randers og Aarhus.

[3]) Apropos Silkeborg og Estrup: En Meddeler i Horsens Folkeblad (som jeg har set i »Aarhus Stiftstid.« 31. Dec. 1913) fortæller en lille Ting om Estrup og »den røde Bro« over Gudenaaen og Jernbanestationen. Det var Michael Drewsen, der saa' hvor vigtig for Silkeborgs og hele Egnens Trafik Broens og Stationens Beliggenhed var, og fik Estrup til at »lægge dem dér hvor de skulde ligge.« Om Byens Tak til Estrup vidner endnu »Estrupsgade«.

til den nu mere besværlige Afsætningsvej, navnlig for Kreaturer, mod Syd", idet den jydske Udførsel, navnlig af Kreaturer, for en stor Del hidtil maatte føres over Hamborg for at naa England, Estrup anbefalede netop danske Landmænd mindre Korn-Export, mere Kvæg-Export; var altsaa ogsaa d é r en Foregangsmand, som Fremtiden jo viste; Termansen i Folkethinget, og andre, saa' nationalt derpaa, (det var jo lige efterat Tyskerne havde berøvet os Hertugdømmérne): en Forbindelse mod Vest (England) er bedre end mod Syd; en senere Monograf bruger den ikke uefne Vending, at Danmark ved Esbjerg-Anlæget blev ligesom „vendt" mere mod Vest end mod Syd. — Den endelige Lov blev vedtaget ganske ens med Estrups Lov-Udkast, et ikke almindeligt Bevis paa Tilslutning.

Og dér, hvor der i 60erne var „et aldeles ubeboet Punkt syd for Strandby Færgegaard"[1]); dér hvor, efter mangeaarige Undersøgelser af andre Punkter paa Jyllands Vestkyst, Arbejderne paa den lille Dokhavn begyndte 1868, dér har vi nu et Komplex af store Havnebassins, der tilsammen danner Landets tredjestørste Udførselshavn, som udfører vort Kvæg, Kød, Flæsk, Smør, Æg og Fisk til London, Newcastle, Parkestone og Hull o. a. S., saaledes at der t. Ex. i ét Aar (1912) udførtes alene af Hornkvæg 10300 Stykker, men som ogsaa i stigende Grad bliver en I n d-førselshavn for Kul, Sukker, Petroleum o. m. a.; dér har vi nu en Handelsflaade som alene af Dampskibe tæller op til halvhundrede; der sér vi nu Toldkammerbygning, Administrations- og Kontorbygninger, Pakhuse og Statens store Exportslagteri. Og paa den Strand, som endnu for knap to Slægtled tilbage henlaa øde, dér breder sig nu, efter en rivende Udvikling som, ene i Danmark, minder om amerikanske Forhold, en af Danmarks største Købstæder[2]), med 3 Kirker, Raadhus i gotisk Stil, Gymnasium, teknisk Skole, Handelsskole, store kommunale Skoler, Hospital, Sanatorium, to Apotheker, smuk Banegaard, 2 Banker, Theater, Gas- og Vandværk, Elektricitetsværk, Anlæg med Pavillon, plantet Skov, Rytterstatue paa Torvet af Christian IX, endog et „Tivoli" med zoologisk Have! Og vi finder store Handelshuse og Rederier, Maskinfabriker, Margarinefabriker, Bryggerier og store Slagterier o. m. a. Og Byen har fundet hele to Specialhistorikere. —

[1]) Ældste Udg. af Traps Statistik i Bindet fra 1859, nævner dog et Esbjerg som »Boplads med 2 Gaarde og 2 Huse.«

[2]) Købstad siden 1898.

Det var **E s t r u p**, som fra Begyndelsen væsentligt satte hele denne Udvikling i Gang. Esbjerg burde mindes ham, burde sat ham et Monument, men ikke engang et Gadenavn vidner om Byens Taknemlighed. Formodentlig har „Provisoriehadet" virket med til denne Lavhed. — Men Taknemlighed eller ikke Taknemlighed, saa har den storslaaede Kombination af Jyllands vestlige Længdebane[1]), Esbjerg Havn, Tværbanen derfra til Østjyllands Længdebane[2]), den har lagt Grunden til et mægtigt økonomisk Opsving, i første Linie for Jylland, men saa ogsaa for de andre Landsdele, ved Forbindelsen med disses Jernbanenet. Det siges ogsaa, at „Jernbaneministeren" paa den Tid var Jyllands populæreste Mand.

Det sidste Jernbaneforslag, Estrup forelagde, var 5) Roskilde—Holbæk—Kallundborg (altsaa igen et Forbindelsespunkt med Jylland, og **d e t** direkte Sjælland—Jylland). Det blev forelagt 16. Dec. 1868 og blev Lov allerede 26. Febr. 1869! Man havde ligefrem faaet Rutine overfor de Estrupske Jernbanelove, Forslaget passerede glat gennem begge Thingenes 3 + 3 Behandlinger, uden Udvalg og uden synderlig anden Omtale end Komplimenter; den gamle stive Venstrefører Balthasar Christensen ytrede, at Estrup havde „indlagt sig store Fortjenester af Jernbanevæsenet, og navnlig ogsaa ved Detailudførelsen." Det sidste Ord træffer en væsentlig Side af Estrups Dygtighed, denne sjældne Forening af Oversigt og Indtrængen.

Den anden Gruppe Love var de **k o m m u n a l e**.

Daværende Grundlovs § 91 lød: „Kommunernes Ret til, under Statens Tilsyn, selvstændig at styre deres Anliggender vil blive ordnet ved Lov." Altsaa en saakaldet Løfteparagraf[3]). Det var til Opfyldelse af dette Løfte, at Estrup 13. Nov. 66 forelagde, foruden 3 andre Lovudkast om andre Ting (om Vejvæsen, om Skovtvang, om Husdyravlens Fremme), ogsaa de to kommunale

[1]) Esbjerg—Holstebro aabnedes 1875.

[2]) Esbjerg—Lunderskov aabnedes 1868. Fredericia—Aarhus 1868.

[3]) Gentaget i nuværende Grundlov under § 89, kun at her staar »ordnes« istdf. »vil blive ordnet«; antagelig en Anerkendelse af at Løftet er opfyldt, dog at videre »Ordning« ikke er udelukket. — Ganske uden Selvstændighed var dog hverken Købstad- eller Landkommuner, heller ikke før 1849. Købstæderne har jo deres lange kommunale Historie lige fra Middelalderen. Sogneraad og Amtsraad indførtes 1841; begges Virksomhed ordnedes videre 1855.

om Købstædernes Styrelse og om Landkommunernes Styrelse. Estrup tillagde dem „en ganske overordentlig Betydning“, og samstemmede for saa vidt med Balthasar Christensens Ytring fra 1850, at „Kommunalforfatningerne er Grundstenen for vor politiske Udvikling“; ja for Kommunerne er jo Statens Smaa-Enheder, saa at sige dens Celler; ogsaa historisk var det fra inden og fra neden, fra Bondebyernes Sammenslutning, at de større og større Samfund oprindelig byggedes op: „Byen“, Herredet, „Landet“, Riget. At et saa vidt muligt selvstændigt Kommunalstyre indenfor egne Anliggender var efter Estrups Hoved[1]), ses tydeligt af hans Forslag om Landkommunernes (det er Sognekommunernes og Amtskommunernes) Styrelse[2]), hvilket strax ved 1ste Behandling i Folkethinget indbragte Estrup en Tak (af H. C. Nyholm) for den kommunale større Selvstyrelse, „en Tak som vistnok vil istemmes af den største Del af Landbefolkningen.“ Det større Selvstyre, Kommunerne fik ved Loven, kan kortelig udtrykkes saadan: Sogneraadene har Skole- og Fattigvæsen samt Biveje og vælger den større Halvdel af Valgmændene til Amtsraadet; de vælger selv deres Formænd; ingen Embedsmand er selvskrevet Medlem; Præsten skal ikke mere, som saadan, deltage i Fattigvæsenet; dog er han Formand for Skolekommissionen. Amtsraadene, hvis Formænd er Amtmændene, har et vidtgaaende Tilsyn med Sogneraadene, har Hovedlandevejene og Amtssygehusene m. m.

Der disputeredes naturligvis meget om Enkeltheder: nogle mente, at Amtsraadene havde faaet for meget, Sogneraadene for lidt; nogle opponerede mod Præsterne, nogle mod Amtmændene. Men der disputeredes langt mere om en anden Ting, og det om noget, der slet ikke stod i det oprindelige Lovforslag.

Lovforslaget var om Landkommuners Styrelse ɔ: vedkommende Myndigheders Gerning og Beføjelse, men ikke om hvem der skulde vælge disse Myndigheder ɔ: ikke om den kom-

[1]) Stemmer godt med Lovene om Vejvæsen, hvorefter Hovedlandevejene overgik til Amtsraadene, samt med Loven om Sandflugt, hvor Hovedændringen fra tidligere Bestemmelser er, at Sandflugtvæsenet bliver kommunalt istdf. Statens.

[2]) At det samme ogsaa gælder Forslaget om Købstadkommunernes Styrelse, er der ingen Grund til at tvivle om, eftersom Estrup baade forelagde og paraferede ogsaa denne Lov; men da den, i Modsætning til Landkommuneloven, væsentlig var en Overlevering fra tidligere Sessioner, drister jeg mig ikke til at behandle den som egentlig Estrupsk.

munale *Valgret*. Dette sidste interesserede imidlertid mere end Smaamyndigheders smaa Beføjelser, og rette Demokrater skøtter, ganske naturligt, ikke meget om Selvstyre, selv udstrakt Selvstyre, naar der ikke underforstaas demokratisk. Men her underforstodes tvertimod noget ret *u*demokratisk.

Der existerede nemlig en ældre, da endnu i Kraft værende, Lov 1855 om Landkommuner, men om *Valgret*, ikke om Styrelse. Den gik ud paa, at den ene „mindre" Halvdel af *Sogneforstanderskabets* Medlemmer vælges af den almindelige Vælgerklasse, den anden („større") Halvdel af Beboernes højstbeskattede Femtedel; og den ene („større") Halvdel af *Amtsraadet* vælges af Sogneforstanderskabernes udnævnte Valgmænd, den anden („mindre") Halvdel vælges af lige saa mange selvskrevne Vælgere, nemlig Amtets allerstørste Hartkornsbesiddere. Altsaa temmelig udemokratisk.

Estrup, der selvfølgelig maatte billige disse Valgbestemmelser, havde ikke optaget dem i sit Lovforslag — korrekt nok, eftersom de jo allerede selv var Lov. Men det af Folkethinget nedsatte Udvalg satte dem alligevel ind i Forslaget, Grunden hertil er ikke svær at gætte; og saa begyndte de lange og varme Debatter; der var nu kommet Storpolitik ind: ved „Storpolitik" forstaar man i Danmark demokratisk Klassepolitik, større Politik har man ikke i Danmark.

Det var den unge Folkethingsmand *Christen Poulsen Berg*, som her første Gang tog alvorlig Tørn med Estrup, ligesom forbilledligt, et Varsel om kommende større Tørn. Berg søgte først med Lempe: han mente, at Estrup „ikke var saa bange for Bevægelighed paa dette Punkt" (mere demokratisk Valgret nemlig — man maa stadigt huske, at E. endnu dengang anerkendtes som relativt frisindet); saa anvendtes Pathos og Appel til „Grundlovens Aand"; siden paakaldtes den hvassere „Demokratiets Aand" — ved hvilke to Gejster Berg allerede havde mobiliseret sit indehavende Forraad af Aand —; Estrup svarede dertil knapt og skarpt: „Ændringer i *Valg*bestemmelserne modtager jeg overhovedet ikke." Med større Bitterhed gik Berg løs paa J. A. Hansen, der var Udvalgets Ordfører og sammen med Estrup forsvarede de gamle Valgbestemmelser: Berg forstod, at Hansen „i *særegen Grad* maatte styrke den ærede Minister i at lade det gamle blive staaende"; et snærtende Hib (der lignede Insinuation) til den Mand som havde udleveret „de smaa Bønder" til de

store, og som nu altsaa fortsatte dette Forræderi. — Sex Maaneder var hengaaet siden dette Forslags Forelæggelse i Folkethinget, Estrup havde deltaget i Debatterne fra først til sidst; nu begyndte man i Landsthinget, her faldt en karakteristisk Ytring der synes at varsle om den kommende Estrup (Talen var om mulig Opsætsighed fra Kommuners Side mod Staten): „Selv om der ikke i Loven findes noget om hvad Regeringen saa skulde gøre, saa maa Regeringen jo, i paakommende Tilfælde, som i saa mange andre Tilfælde, handle paa sit eget Ansvar og saa tage Følgerne." — Forslaget blev Lov 6. Juli 1867, Estrup havde sejret: ogsaa Valgbestemmelserne forblev gældende. Indtil nemlig Demokratiets Aand 1908 paa én Gang fik Bugt med de konservative Garantier i samtlige Landets Kommuner: i København, Købstæderne, Sogneraadene og Amtsraadene[1]).

Ogsaa i Købstadloven reddedes de dertil hørende, med de andre Kommuner parallele Valgretsbestemmelser: den ene („større") Halvdel af Byraadet vælges af den almindelige Vælgerklasse, den anden („mindre") Halvdel af Vælgernes højstbeskattede Femtedel[2]).

Spørger vi nu om Estrups personlige Indsats og Delagtighed i disse Lovarbejder, saa giver Rigsdagstidendes lange Kolonner os tilstrækkeligt Vidnesbyrd. Nemlig ikke blot om hans Udholdenhed i at give Møde og tale ved næsten alle disse „Behandlinger" i Rigsdagens begge Thing, der ofte strakte sig over mange

[1]) En sidste Levning af konservativ Valggaranti holdt sig nogle Aar endnu i Amtsraadene, indtil ogsaa denne Levning blev fjernet omtrent samtidig med Landsthingets Ødelæggelse ved Grundloven 1915.

[2]) Overfor den demokratisk tænkende Læser, der maatte studse over disse tilbagevendende Femtedele (eller andre Vælger-Brøker) og efter sin Nutidsopdragelse indigneres over enhver politisk Ulighed som over en Uretfærdighed — maa det engang for alle være mig tilladt at føre et Slags historisk Forsvar. Disse Femtedels- (eller andre Brøks-) Privilegier er kun en svag Levning af den Erkendelse, der har været ledende ved al normal Kommune-Ordning i hele den menneskelige Civilisations Historie. Den Erkendelse nemlig, at de som i en Kommune (og Stat) overvejende bærer Kommunens (og Statens) Byrder, de bør ogsaa have forholdsmæssig Indflydelse paa dens Styrelse. Nu har de ingen. — Hvis man ikke holder for at Ejendom overhovedet er Uretfærdighed, saa synes man at maatte tillægge ogsaa hin Erkendelse nogen Rimelighed. Dette være sagt for muligt at formaa vor demokratisktænkende Læser til ialtfald nogen Overbærenhed mod hele Civilisationens Historie.

Maaneder og oftest var Petitesser og Gentagelser og Sidebetragtninger; de er dødelig trættende blot at gennemlæse, — anderledes maaske at gennem*leve* dem. Ikke at tale om Udvalgsmøder, private Konferencer, Overvejelser, skriftlige Affattelser, og Godkendelser eller Korrekturer af andres Affattelser osv. Ikke blot dette, men naar man gennemlæser hans Rigsdagstaler, bliver man slaaet over hans forbavsende Indsigt i Sagernes *Detailler*; han møder i Rigsdagens Sale udrustet med en Stofkundskab og en Beredthed paa Svar, der forudsætter minutiøs Kundskabsindhentning i tekniske Spørgsmaal af den mest forskellige Art og fra Landets forskelligste Egne; støttet paa en imponerende og parat Hukommelse. Det er jo ikke gjort med at paalægge sine Departementer og Kontorer Arbejde og udsende Undersøgelseskommissioner og Spørgeskemaer o. s. v.; han maa personligt sætte sig ind i Svarene og Resultaterne.

T. Eks. i Loven om Disciplin i vore Handelsskibe har han sat sig ind i specielle Sømandsforhold, taler tidt og med retfærdigt og billigt Hensyn baade til Skipper og Mandskab; i Sandflugtsloven kender han Detaillerne i tidligere Bestemmelser og tumler med Træplantning og Marehalm og Klitfogeder og Overklitfogeder og Lodsejere og Sandflugtkommissioner; han lader sig ikke sætte, selv ikke i Smaating: midt i Loven om Byraad overrumples han pludseligt med et Spørgsmaal om Odense Kanal, men han véd Besked: „Jeg har netop, i Anledning af en Ytring i forrige Samling, fundet Anledning til at undersøge dette Forhold." Saaledes overalt. Ogsaa kan han selv komme med Ændringsforslag om saglige Petitesser, modtager ogsaa loyalt andres, naar han blot indsér at de er nyttige. Han høstede da ogsaa i Rigsdagen jævnligt Tak og Anerkendelse for „Iver og Nidkærhed", for „Detailudførelsen" o. l. — Under Jernbanelovene og de kommunale Love holdt han mange, lange og saglige Foredrag. *Andræ*, der politisk ikke yndede Estrup (eller Nogen), sagde om ham som Taler, at han var „skarp, klar, bestemt ...... aldeles aaben ...... vanskeligt at finde Foredrag, som ere mere gennemtrængte af ...... alvorlig Overbevisning." Vi kan, med Rigsdagstidende i Haanden, tilføje, at han ogsaa kunde være snarraadig og rap i Riposten, aldrig hidsig eller nervøs; han havde dog, især i Landsthinget,[1])

[1]) Han synes næsten, i de Tider, at have haft bedre Dage i Folkethinget end i Landsthinget!

at gøre med de i Vid og Selvsikkerhed saa trænede Nationalliberale. Det var ingen Spøg for den unge begyndende Politiker — stort andet ansaas han næppe for i den Lejr — at komme ud for Folk som Orla Lehmann, Krieger, Ploug, Madvig, Adolph Steen, Carl Fenger, ikke at tale om det farlige Meteor Andræ; med alle disse maatte han til Tider tage det op. Især Krieger var tidt efter ham, Krieger havde en egen selvsikker, skjult haanlig Manér; Estrup svarede altid sagligt. Lehmann var flere Gange insinuerende, ogsaa hovmodig: „Det er meget rigtigt af den ærede Minister, at han ikke vil indlade sig i Strid med mig om det juridiske Spørgsmaal" (Lehmann var Højesteretsadvokat); Estrup riposterer: „Det gør mig ondt at maatte erindre den ærede Landsthingmand om ......, at jeg allerede den Gang oplyste den ærede Landsthingsmand om, at" osv. Overfor Fenger, der havde brugt det Udtryk om den fraværende Finansminister, at „han har troet at burde være fraværende", forsvarede Estrup sin Kollega: „Jeg tror at der kunde tænkes andre Grunde for en Minister til at være fraværende, end den, at han har troet at burde være fraværende." Efter nogle oppositionelle Betragtninger af Andræ svarede Estrup bl. a.: „hans Betragtninger, som han selv, vistnok med Føje, karakteriserede som abstrakte." Til Steen, der gentagende havde ytret Betænkeligheder ved Esbjerg-Anlægets Betimelighed, bemærkede Estrup: „Dette, ikke at ville gøre noget „for Tiden", bliver dog, naar det idelig og idelig gentages, i Virkeligheden det samme som overhovedet intet at gøre." Baade Steen og Andræ svarede forresten godt igen; der var fine Folk i Rigsdagen, dengang. Ogsaa mod gamle David kæmper Estrup vakkert, og med skyldig Honnør; der var ridderlig Tone i Rigsdagen, dengang. Til et Medlem der vilde drive en politisk Kile ind mellem E. og Finansministeren (Fonnesbech) ved at „konstatere" en Uoverensstemmelse mellem dem, faldt følgende fine Svar: „Denne Uoverensstemmelse er ialtfald vedkommende to Ministre fuldkommen ubekendt!"

— 22. Sept. 1869 fratraadte Estrup sin Ministerstilling[1]), ikke af politiske Hensyn, thi han var den fra alle Hold mest anerkendte Kraft i Ministeriet og tilmed „en af Landets mest populære

[1]) Samme Dag fratraadte Kultusministeren Aleth Hansen, ligeledes af Helbredshensyn, og Marineministeren Suenson. Begge disse havde, i Modsætning til Estrup og Raasløff, haft megen Modgang i Folkethinget med deres Lovforslag.

Mænd" —, men af Helbredshensyn, han havde jo dette arvede Anlæg til Brystsyge, som det dengang kaldtes. Ogsaa havde han i Arbejdsomhed budt sig selv det overordentlige: foruden sin Ministergerning havde han jo de to Herregaarde at passe, Kongsdal og ovre i Jylland Skaføgaard, hvilken sidste han ophjalp med stor Kraft, som ovenfor berettet, og hvor han med sin Hustru og sine Børn helst boede og virkede, naar han kunde være borte fra Hovedstaden. At *virke*, det var for ham at *leve*, og saaledes var det til hans sidste Stund.

Men ogsaa paa Kongsdal havde han et smukt Hjem. C. H. *Rørdam*, hvem vi ovenfor har citeret i hans Minde fra Drengetiden om den unge Godsejers slanke Skikkelse, naar han kom galoperende ind i Ondløse Præstegaard, fortæller i samme Bog („Svundne Dage") flere Smaatræk om Estrup og Herregaardslivet paa Kongsdal, da Stifmoderen, den gæstfri Etatsraadinde, endnu levede[1]).

Som Indenrigsminister, fortæller Rørdam, ventedes han hver 14de Dag til Kongsdal; „han kom Lørdag Aften, men Kl. 6 Søndag Morgen red han ud i Marker og Skove, kendte og undersøgte alting; Mandag Morgen atter i Ministeriet. — Ligervis inspicerede han Skafø." Man begriber blot ikke, hvor han fik Tid til det ogsaa. For hans Jernbane Roskilde—Kallundborg var jo ikke anlagt endnu!

Ved hans Afgang benaadede *Kongen* ham med Storkorset

1) Hun døde paa Kongsdal 1882

af Danebroge, en sjælden Udmærkelse til en kun 44aarig Mand. Han traadte saa tilbage til sin stadige Plads i Landsthinget: 2den Landsthingsmand i 9de Landsthingskreds.

4. UNDER MINISTERIERNE HOLSTEIN OG FONNESBECH

Det siden Estrups Afgang svækkede Ministerium Frijs-Frisenborg tabte yderligere i Kraft ved Raasløffs Afgang i April 1870[1]), og 19. Maj 1870 afgik hele Ministeriet, samme Dag som Folkethinget forkastede et Par smaa militære Poster paa Finansloven, hvilke Ministeriet havde gjort til Kabinetsspørgsmaal; dette blev siden (t. Ex. i Folkethingets Adresse til Kongen tre Aar efter) brugt som Præcedens og Bevis for Parlamentarismens Indførelse. Til at danne det nye Ministerium blev Estrup opfordret af Kongen; E. afslog; Holstein-Holsteinborg dannede det, 28. Maj 1870; det var kun delvis et Godsejerministerium, idet tre fremragende Nationalliberale fik Sæde deri, nemlig Hall, Fenger og Krieger. Fenger afgik dog i Begyndelsen af 71, fordi Folkethinget nægtede en af ham som Finansminister foreslaaet Lov; ogsaa dette kunde bruges som Præcedens for Folkethingsparlamentarisme.

Thi nu, under Ministeriet Holstein-Holsteinborg, begynder ret „Storpolitiken" i det lille Danmark, begynder for Alvor Striden om Indførelsen af det nye Princip: Folkethingets absolute og brutale Overherredømme i Landets Lovgivning. Dette blev Danmarks Storpolitik, vi har ikke haft den større siden.

Man tilgive mig nu Anvendelsen af en noget barok, men maaske ret træffende Lignelse:

For at forstaa denne Strids første Fase kan man forestille

[1]) Han demissionerede, krænket over at d. nord-amerikanske Kongres nægtede at godkende den af ham som Afsending i Washington afsluttede Traktat om Afstaaelse af S. Thomas og S. Jan.

sig den under Billedet af to Mænd, eller skal vi sige to Drenge, hvoraf den ene absolut vil slaas, mens den anden nægter det, sigende at de begge har andet og bedre at bestille end slaas. Fuldkomment rigtigt sagt af den pæne Dreng, men den anden v i l nu alligevel slaas, sigende at der er det og det, han vil have. Hvad sker saa: selvfølgeligt, den pæne Dreng, som ikke vil slaas, han faar Pryglene eller unddrager sig dem ved at flygte. To Gange — Ministeriet Frijs ikke medregnet — rømmede i de følgende 5 Aar et Ministerium Pladsen, fordi det nægtede at kæmpe, altid sigende at begge Parter, Folkething og Regering, havde andet og bedre at bestille end kæmpe. Fuldkomment rigtigt sagt — altsaa rømmede Ministeriet hver Gang Pladsen, det gjorde baade Holstein og Fonnesbech. „Den fornuftigste giver efter", siger et dansk Mundheld, et rigtig d a n s k Mundheld. Hvis dette Mundheld nøje efterleves, saa vil altsaa i Danmark den fornuftige Part nødvendigvis tabe i enhver Strid. Det maa indrømmes, at i den sidste Tids danske Politik udad og indad, er hint Mundheld efterlevet ret nøje.

Ogsaa E s t r u p maa vi tænke os sigende — først, og taalmodigt, og mange Gange —: Vi har andet og bedre at bestille end politisk Magtkamp. Men da Modparten bliver ved sit og v i l have Kamp, s a a griber Estrup endelig sit Værge: Naa ja, naar det ikke kan være andet — saa kom Stridens anden Fase. Og i den blev det ikke Estrup der rømmede. Forskellen mellem ham og de forskellige Ministerier umiddelbart før og efter ham, Holstein, Fonnesbech; Reedtz-Thott, Hørring og Sehested, er denne: Estrup greb til Værget.

Efterat de tre Venstre-Grupper i Folkethinget 1870 havde forenet sig til en Fællesorganisation, „det forenede Venstre", og dette Venstre ved Valgene Efteraaret 1872 havde faaet Flertal i Folkethinget, da traadte de hidtil mere faglige Skærmydsler, som Demokraterne i Folkethinget havde leveret Ministerium og Landsthing — om lige kommunal Valgret (hvor Landsthinget holdt Stand), om Fæstebøndergods (hvor Landsthinget delvis gav efter), og flere andre — de traadte tilbage for den nu ganske utilslørede Fordring, at R e g e r i n g e n s k a l v æ r e i O v e r e n s s t e m m e l s e m e d F o l k e t h i n g e t s F l e r t a l. Vel havde man allerede tidligere, saa at sige ad faglig Vej, ved Modstand mod enkelte ministerielle Forslag, formaaet ligesom at æ r g r e enkelte Ministre bort; man begyndte ogsaa i „motiverede Dags-

ordener"[1]) at udtale det „unyttige" i at forhandle om visse Lovforslag med vedk. Minister; men den 31te Marts 1873 vedtoges med 55 Stemmer mod 34 en Adresse til Kongen, hvori foruden en Mistillidsudtalelse om Ministeriet ogsaa fandtes en statsretlig Doktrin[2]), nemlig „det konstitutionelle Monarkis nødvendige Krav, at Regeringen er i Overensstemmelse med det af den almindelige Valgret udgaaede Thing."

Landsthingets Modtræk kom strax efter. 2den April vedtog det med 44 Stemmer mod 8 ligeledes en Adresse til Kongen, hvori det er en „Betingelse for Samfundets roligt fremadskridende Udvikling, at det ene Thing ikke gør Krav paa, at Deres Majestæts Regering udelukkende skal søge sin Støtte hos dets Flertal......, naar Flertallet i enkelte af Thingene imod Grundlovens Ord og Mening vil tilegne sig afgjørende Indflydelse paa Ministeriets Sammensætning" ...... og bestride „Kongens Ret til selv at vælge sine Ministre."

Begge Adresser overbragtes Kongen 4de April af Thingenes Formænd og Viceformænd. Kongens Svar var lige saa tydeligt som Adresserne selv. Svaret paa Folkethingets Adresse indeholdt en Beklagelse over, at Adressen „er udgaaet af en Miskjendelse af den ved Grundloven givne forfatningsmæssige Ordning", og paa Landsthingets, der modtoges „med megen Tilfredsstillelse", en Forsikring om, „at det er Vor faste og uforanderlige Vilje at lade de Rettigheder, der grundlovmæssigt tilkommer enhver af Rigsdagens Afdelinger, ske Fyldest uden Indskrænkninger".

To Dage derefter, 6. April, udstedte det forenede Venstres Bestyrelse et Manifest til Vælgerne, der for saa vidt er vigtigt for Stridens Forstaaelse, som det ikke blot opstiller Fordringen, men ogsaa søger at give den retslig Begrundelse,

---

[1]) Egentlig et unøjagtigt Udtryk. Det er naturligvis ikke Dagsordenen, der motiveres, den er jo fastsat af Formanden. Det som motiveres, er Vedtagelsen af en Udtalelse af Forsamlingen (mest en mod Regeringen fjendtlig Udtalelse), som gaar forud for Dagsordenen; »hvorefter man gaar over til Dagsordenen.«

[2]) Udtryk af Jacob Scavenius, der, skønt ingen Ven af Ministeriet, dog stemte mod Adressen. — Det er af psykhologisk Interesse, at ogsaa Grev Holstein-Ledreborg, sidenefter en af Parlamentarismens vigtigste Støtter, stemte imod Adressen, da »vor Regeringsform ikke var parlamentarisk, men konstitutionel-monarkisk«.

nemlig Folkethingets „Fortrins r e t m. H. t. Finanslovens Behandling og dets Myndighed til at sætte Ministre under Tiltale" (Grl's § 48 og § 69), samt en Slags Analogi-Begrundelse, nemlig ved Henvisning til „andre Lande, hvis Forfatninger ligne vor" (der menes England, hvor Parlamentarismen jo forlængst var i Brug); Resten var kun Fanfarer, henvendte til Lidenskaben, ikke til Logiken.[1]) Slutningsfanfaren lød: „Vælgere! Stillingen er klar: det nuværende Ministerium bestrider Grundlovens ledende Tanke. Herom kan en Kamp ikke undgaas."

I disse faa Dages momumentale Udtalelser har vi egentlig, i kort Begreb, ligesom Programmet for det følgende kvart Aarhundredes politiske Kamp i Danmark, den Kamp der forestod, men egentlig først udbrød for Alvor, da Estrup omsider „greb til Værget".

Forf. til nærv. Skrift finder det formaalstjenligt at opsætte nøjere Betragtning af de enkelte Programpunkter. Derimod vil jeg allerede her have fremhævet, at der bag alle politiske Programmer med deres logisk og retsligt mere eller mindre velbegrundede enkelte Punkter, ligger noget uudtalt, som har lidet at gøre med Ret eller Logik, men som (maaske netop derfor) er langt mere afgørende for en Kamps Indtræden, Gang og Udfald, nemlig vedkommende Partimenneskers Tænke m a a d e, der er ræsonnementfri, og Overbevisning, der er indiskutabel.

Menneskers Overbevisninger eller Grundprinciper er, i politiske som i religiøse og andre store Ting, i Almindelighed ikke diskutable (skønt de altid diskuteres), thi de hænger sammen med selve Vedkommendes Uranlæg eller ræsonnementfri Vilje[2]), og fremtræder for Vedkommendes Bevidsthed som en temmelig urokkelig Selvfølgelighed, uafhængig af Logik, ja næsten ogsaa af Oplevelse og Erfaring; e r t. Ex. en Mand Parlamentarist af Overbevisning, ja saa er Parlamentarismen selvfølgelig for ham den rigtige Styrelsesform, selv om han for sine Øjne ser Staten synke i Fordærv derved[3]). Denne Overbevisningens Selvfølgelig-

[1]) »Det forenede Bureaukratis og Aristokratis Skalkeskjul«. Ordene resler hadefuldt, ligesom naar man i vore Dage siger »Chauvinisme«, men de betyder blot, at de Nationalliberale og Godsejerne nu stod sammen.

[2]) Paa Græsk havde man det mest slaaende Ord derfor; det betyder ordret »Forudvalget«. — Man v i l saadan. Hvorfor vil man det? Jo f o r d i man vil det.

[3]) Holberg: »Barselstuen«: »Saa haaber jeg nok, at Patienten døde?« »Ja hvad andet! men Feberen derimod forlod ham!«

hed kan kaldes naiv, den kan ogsaa kaldes med andet Navn, men i den ligger Partistyrken.

Denne Betragtning leder Tanken ogsaa hen til den partistærke Mand, som mere end nogen anden vil nævnes som Estrups Hovedmodstander, og som allerede nu var Hovedmanden i hin Adresse og i hint Manifest og i Folkethingets hele Offensiv, nemlig Christen Poulsen Berg. Netop derfor var han saa fortrinlig skikket til Partifører, specielt Almue-Partifører, fordi han i saa fortrinlig Grad besad denne Overbevisningens ræsonnementfri naive Selvfølgelighed; han gør fra Begyndelsen af i en for Politikere ualmindelig Grad Indtryk af en Idealist, der elsker Retfærdighed og i harmfuld og ubehersket, men ærlig Nidkærhed kæmper for dens Sejr. Altsaa hvad han ansaa for Retfærdighed, og „fra Begyndelsen af", thi med Tiden plejer Politiken at forringe sin Mand. Der er for mig ingen Tvivl om, at Berg — jeg ser i ham en temmelig gyldig Type paa dansk demokratisk Tankegang —, at han ogsaa uden de to Fortrinsparagrafer, og uden Analogien fra Udlandet, i Folkethinget saa' det Thing der retfærdigvis og selvfølgeligt burde dominere, alene fordi det fremgik af den almindelige Valgret. Det var for ham en Selvfølgelighed, at „Folket" — dog kun, lidt ukonsekvent, Vælgerfolket, d. v. s. Summen af de vælgende forskelsløse En'ere, „Folket" altsaa, det er alting. Af Frederik den Stores Maxime *„tout pour le peuple, mais rien par le peuple"* vilde Berg (om han havde kunnet fransk) have godkendt, ligesom vi alle godkender, den første Sætning som selvfølgelig, men harmfuldt vilde han have forkastet den anden, ikke blot som skammelig, men som aldeles ubegribelig. Den Tanke, at de vælgende Enere ikke skulde være forskelsløse m. H. t. Valgberettigelse, var ham en ubegribelig Uretfærdighed. At højere Dannelse, større Besiddelse, større Ansvar skulde give større Valgberettigelse, var ham et vederstyggeligt Overgreb. Vi saa' det hos ham allerede i hans Kamp mod de Estrupske Kommunallove, en Kamp han atter og atter fortsatte under Ministeriet Frijs. At den forskelsløse Valgret burde dominere ogsaa i Staten, var ham i den Grad en Selvfølgelighed, at han i Adressen til Kongen troede blot at behøve, uden anden Begrundelse, at gøre opmærksom paa selve det Faktum, at Folkethinget var „det af den almindelige Valgret udgaaede Thing" — saa maatte Kongen da retfærdigvis tænke sig om og give efter. I den Grad en Selvfølgelighed, at han i Manife-

stet til Vælgerne lod Folkethingets Fortrinsstilling „indlyse" af selve „Sagens Natur", „da under modsat Antagelse Grundloven vilde blive det forenede Bureaukratis og Aristokratis Skalkeskjul i Steden for Folkefrihedens Borg", d. v. s. (efter Ordenes tørre Mening, uden Fanfareklangen): „Folkethingets Fortrinsstilling indlyser af Sagens Natur, da under modsat Antagelse Grundloven ikke vilde give Folkethinget Fortrinsstilling". Det kan man da kalde Selvfølgelighed.[1])

Hermed skal afsluttes denne Digression om typisk dansk demokratisk Tankegang, personificeret i Hovedskikkelsen; jeg tror deri ikke at have vist stort anden Uretfærdighed end den, der ligger i ikke selv at være Demokrat.

— Hvis dette pludselige Fremstød af Folkethinget — Adressen og Manifestet — kom synderlig overraskende for den angrebne Part, saa var det dennes egen Skyld; Fremstødet var kun en Konsekvens af ældre Doktriner, som nu kunde gøres gældende, da Venstre var blevet Folkethingets Majoritet. I Højre omkring i Landet føltes det nærmest som en grov Uforskammethed baade mod Kongen og mod Landsthinget; nærv. Forfatter husker fra Ynglingetiden levende Uviljen i det nationalliberale Milieu der omgav mig, og vor Tilfredshed med Kongens værdige Svar, med Nellemanns Tale i Landsthinget og med Billes Tale paa Mødet i Holbæk. Og med at Nationalliberale og Godsejerpartiet nu havde sluttet sig sammen i et fælles „Højre" — naturligvis forbeholdt vi os i vort stille Sind, at de Nationalliberale, det var alligevel „de rigtige". Nemlig før Estrup kom, saa blev han den rigtige for os.

Nellemann hævdede i Landsthinget de statsretlige Momenter, at Landsthinget var ligeberettiget med Folkethinget, og at Kongen havde Ret til at vælge sine Ministre „efter de Hensyn, han selv efter den foreliggende Situation mener at være rigtige" — altsaa to af de Grundpiller, hvorpaa henholdsvis Kongens og Landsthingets grundlovmæssige Magt i Staten hviler; han fremsatte endvidere som den utvivlsomme Mening med selve Grundloven, at Lovgiv-

---

[1]) Thrige i »Danm.'s Historie i vort Aarh.« II, S. 438, har et Citat af Bergs Tale i Folketh. 2. Maj 1873, hvilket vilde vise en næsten ubegribelig Naivitet, hvis det var rigtigt. Men ser man Udtalelsens nøjagtige Form efter i Rigsdagstidende, opdager man let, at Berg har ment Ironi dermed. — Thr. har citeret i Skynding; han er ellers en nøgtern og nøjagtig Citator.

ningen (i Rigsdagstidende læses: „enhver Foranstaltning") „er betinget af et Kompromis, en Overenskomst" (nemlig mellem Folkething og Landsthing paa den ene Side, og Kongens Regering paa den anden Side). — Bille borttog Analogien fra England som Begrundelse for Parlamentarismens Indførelse i Danmark: i England kunde Parlamentarismen bedre gaa, da Underhuset ikke er dannet gennem almindelig Valgret; Bille siger dermed igrunden: Parlamentarismen passer kun mellem Gentlemen.

— Hidtil var Striden saa at sige ført med Ord. Men Berg vilde nu Handling. 2den Maj 73 foreslog han i Folkethinget, ved Finanslovens 3die Behandling, det voldsomme Skridt at nægte selve Finansloven, for paa den Maade at tvinge Ministeriet bort, han brugte selv Udtrykket „af politiske Grunde"; hans Forslag blev dog forkastet, og det med 61 Stemmer mod 39; navnlig af de jydske Bønder fandt nogle, at han gik for haardt paa.[1]) Derimod blev der drillet med Nægtelsen af et Panserskib, og, inden Rigsdagen sluttedes 21. Maj 73, vedtog 52 Folkethingsmænd en truende Udtalelse, at „dersom Rigsdagen til Efteraaret ikke møder en Regering, ved hvis Sammensætning der er taget Hensyn til Folkets berettigede Krav", anse vi os forpligtede til ikke at vige tilbage selv for Anvendelsen af de kraftigste Vaaben, som Grundloven tillader os at bruge", de mente Finanslovnægtelse. Og denne Gang, med de 52 forpligtede Stemmer, havde Berg sikret sig den. Nogle af de Folkethingsmedlemmer, der før veg tilbage for effektiv Finanslovnægtelse, har sagtens dengang tænkt, at Truslen derom var nok. De har i saa Fald været daarlige Psykhologer, thi, hvor tilbøjelige Ministrene end maatte have været til at vige, saa maatte dog en saa uforskammet brutal Trusel nødvendigvis virke modsat paa ærekære Mænd[2]).

---

[1]) Det kan bemærkes, at der foreligger 2 lignende Tilfælde før. I August 64, under Forhandlingerne i Rigsraadet om Fredslutningen, havde Redaktør Bille foreslaaet at nægte extraordinær Bevilling til Statshusholdningens fortsatte Førelse for at tvinge Ministeriet Bluhme bort. Men det var fordi Bille m. fl. mistænkte Bluhme for at ville underhandle med Fjenden til Skade for Landbevarelse i Slesvig og til Bedste for dynastiske Interesser (et Slesvig-Holsten i Personalunion med Kongeriget); hvordan man end vil bedømme Bille her, saa handlede han dog af nationale, patriotiske, Grunde. — J. A. Hansen stillede samme Forslag, men det var af Mistanke om indrepolitisk Reaktion i Forfatningssagen. Det gør dog en Forskel!

[2]) Apropos Uforskammethed: den bekendte Bergske Ytring om Kongen

Stormløbene fik i Sommerens Løb en Opmuntring fra det nye fremvoxende Socialistparti, da et stort Arbejdermøde paa Nørrefælled 1. August (i Anl. af Højesteretsdommen over Pio, Brix og Geleff) bl. a. vedtog Tilslutning til det forenede Venstre om at værne „de Stumper af Frihed, der endnu er tilbage" — saadan kunde Sagen altsaa fremstilles og sandsynligvis ogsaa troes[1]) —, men Folkethinget „mødte" altsaa dog det samme Ministerium Holstein, da Rigsdagen atter traadte sammen Oktober 73. Konseilspræsidenten meddelte, at Kongen havde paalagt Ministrene at forblive. Derpaa faldt 4 Dages spændte Forhandlinger, hvor det ikke manglede paa Advarsler fra Fenger, Bille, Finansminister Krieger, som atter paaviste Umuligheden af Analogislutninger fra England (hvis Underhus er „langt, langt" mere aristokratisk end endog vort Landsthing), og, ligesom Nellemann i Landsthinget, hævdede, at Grundprincipet i Grundloven er Overenskomst, „men sandelig ikke Nægtelse", — Advarsler endvidere fra Scavenius, samt fra Holstein-Ledreborg, hvis senere Politik, i Betragtning af hvad han her sagde, maa staa som en for Moralen ubehagelig psykhologisk Gaade — en Slags højere Analogi til den J. A. Hansen'ske — thi her hævdede han, at det folkelige Selvstyre vilde føre til Frihedens Tab, at Parlamentarismen medførte Kongemagtens ubetingede Nederlag og Afskaffelsen af det monarkiske Princip, og at Regeringen har Magten, Flertallet ingen Magt; „til syvende og sidst var Magten dog det ene afgørende".

Men alle Advarsler var naturligvis forgæves, Berg fik sin Vilje; 17. Okt. 1873 nægtede Folkethinget Finanslovens Overgang til anden Behandling (med 53 Stemmer mod 45).

Dette var jo unægtelig Handling. Men dens Virkning blev ikke overvældende; nogen Ulykke var ikke sket, thi der vilde mageligt blive Tid til en regelmæssig Finanslov, vedtagen af det efter Opløsningen kommende nye Folkething. Desuden var Min-

---

som en »Skriver eller Forvalter« skal stamme fra et Skanderborgmøde 20. Sept. 73. Ordlyden var dog nok ikke »Kongen«, men: »den udøvende Magt er ikke mere end en Skriver eller Forvalter i en Forretning.« Det er mindre uartigt i Formen, men i Realiteten Hip som Hap.

[1]) Naiviteten var undertiden grænseløs. Man har en Ytring af en Folkethingsmand, at Ministeriets Vedbliven strider mod Menneskerettighederne! (Citeret af Bille i Folkethinget). Hvilken Folkethingsmand det var, kan vel nok oplyses, men det er aldrig Umagen værd.

dretallet jo næsten lige saa stort som Flertallet, og det Manifest, som Mindretallet udsendte (at Nægtelsen var uforsvarlig) neutraliserede derfor omtrent Flertallets (at Nægtelsen var et Værn for „Folkets Ret"). Regeringens Contra blev naturligvis Folkethingets Opløsning (Kongens Ret efter § 22), og de nye Valg, allerede i November 73, faldt ikke ud efter Bergs Hoved: Venstre mistede ovenikøbet et Par Pladser. J. A. Hansen ytrede (med et temmelig kynisk Udtryk), at „Experimentet" ikke vilde blive gentaget, og i Marts 74 vedtog Folkethinget Finansloven for 74—5. Berg syntes atter at have løbet Panden mod en Mur.[1]) Holstein-Ledreborg tog for en Tid Venstres Ledelse, nu skulde Ministeriet atter udtrættes og drives bort ved Drilleri: Dagsorden og Lovforkastelser (dog altsaa ikke Finanslovens).

Og paa den Maade skete det da, at ogsaa Ministeriet Holstein omsider blev træt. Skønt formelt Sejrherre i den parlamentariske Konflikt, og meget mandhaftigt anbefalende Kongen at følge den hidtidige antiparlamentariske Kurs i Valget af nye Ministre — veg det dog, Krieger allerførst, selv Pladsen, og det, som det synes, meget mod Kongens Ønske.[2]).

Ministeriet traadte af 12. Juni 1874. Atter var et Ministerium „pillet ned"; atter var et Skridt gjort frem til ligesom at

[1]) Det var nok i Vrede herover, at han, da Samlingen sluttede 1ste April 74, blev siddende dengang »Kongen leve« udbragtes. Dette, jeg havde nær sagt: Skridt, af Berg vakte stor Opsigt. For en Del af Oppositionen var det heltemæssigt gjort. For Højre var det nærmest en bøffelagtig Uopdragenhed: Monrad sagde, det var »ilde betænkt.« — Men naar Berg nu virkeligt ligesom Jesper Ridefoged, »har fundet i sin Samvittighed«, at Kongen var Grundlovsbryder og ikke Agtelse værd, ja saa handlede han jo egentlig kun i Konsekvens af denne Samvittighed. Forkertheden ligger mere i Samvittigheden end i Handlingen.

[2]) Kgl. Haandskrivelse til Konseilspræsidenten af 2. Januar 1874, og derpaa offentliggjort i Ministerialtid., anser Ministeriets Tilbagetræden for »skadelig«. Det holdt da ogsaa ud et halvt Aars Tid derefter. — Men selv hin kgl. Haandskrivelse blev af Oppositionen udnyttet mod Ministeriet: den var ikke paraferet af nogen Minister og stred saaledes mod Grl. § 13, hed det; og Folkethinget vedtog en Dagsorden, der udtalte Misbilligelse af at »Kongen droges ind i Partipolitiken.«

Men d. kgl. Haandskrivelse var jo ikke nogen Regeringshandling, men et Mellemværende mellem Kongen og hans Ministerium, et kgl. Svar paa dettes Afskedsandragende; hvorledes kunde dette Svar paraferes af de samme Ministre? — Og m. H. t. »Kongens Inddragelse i Partistriden« maa man dog kunne forstaa, at denne Inddragelse umuligt kan undgaas, naar Kongen formener sin grundlovmæssige Ret krænket af det ene Parti.

opdrage Kongen til Parlamentarisme, om end ikke paa Bergs Manér.

Efter forgæves at have henvendt sig til Frijs og til Estrup (anden Gang)[1]) besluttede Kongen at prøve et Ministerium, der skulde forene formel Antiparlamentarisme med reel Eftergivenhed, et Middel som betrængte Monarker ofte har grebet til og som altid fører til yderligere Svækkelse. 14. Juli 1874 tiltraadte Ministeriet Fonnesbech. Konseilspræsidenten, hidtil Indenrigsminister, var kendt som en betydelig administrativ Dygtighed; han havde desuden tækkedes Venstre i 71 ved at forelægge og gennemføre hin Lov om Fæstebøndergods, der greb ind i Godsejernes Ret; af egentlige Politikere var der i Ministeriet næsten kun Klein; Worsaae, stor som Videnskabsmand, skulde ikke hjælpe i Politiken[2]). Holstein-L. kaldte Ministeriet Fonnesbech, til Sammenligning med Ministeriet Holstein: „en tyndere The paa de samme Blade".

Altsaa begyndte Fortrædigelserne igen. Den mest graverende, fordi den satte selve Rigets Forsvar i Fare, var Behandlingen af de militære Ministres Lovforslag om ialt 22 Millioner Kr. til Landets, især Københavns, Befæstning. Der var om disse Loves Nødvendighed en stærk Overbevisning hos Landets militære Sagkyndighed, og en varm Folkestemning; nylig var 25aarsdagen for Fredericiaslaget fejret under stor Begejstring. Ikke des mindre skubbede Venstre disse Lovforslag til Side paa en temmelig unfair Maade, nemlig ved et tilsyneladende Overbud (paa 30 Millioner), notabene med Udeladelse af Københavns Befæstning, og med en uvedkommende Betingelse (en stor ny Indtægts- og Formueskat). Andre Drillerier kom til, t. Ex. Nægtelsen af et Panserskib, skønt Marineministeriet havde erklæret det for nødvendigt.

Dertil kom en særlig Uartighed mod Landsthinget. Finansloven for det kommende Finansaar — med hvis ligefremme For-

[1]) Der er udtalt den Formodning, som i sig selv er sandsynlig, at Grunden til Estrups Vægring denne Gang var, at han mente, at Holstein burde være blevet og have trodset. En Ytring i den kgl. Haandskrivelse synes ogsaa at bestyrke Formodningen. Ligeledes er det sandsynligt, at just Ministeriet Fonnesbech »kom uventet for Estrup«.

[2]) Karakteristisk for Venstrepolitikeres Kulturstandpunkt var en Hilsen der mødte Worsaae fra den Side, at W. skulde være blevet ved sine »Oldtidens Protokoller« (sic).

kastelse man altsaa nu havde opgivet at „experimentere" — dens Behandling trak Folkethinget istedenfor i Langdrag i den Grad, at Forslaget, som Folkethinget grundlovmæssigt havde modtaget i Begyndelsen af Oktober 74, først oversendtes til Landsthinget 22. Marts 75! Da det nye Finansaar jo begyndte 1ste April 75, saa betyder det, at Folkethinget havde tilkendt sig selv det meste af 6 Maaneder til Lovens Behandling, og gav Landsthinget — ja strengt taget kun c. 8 Dage, men som dog ved en „midlertidig" Finanslov var forlænget et Par Uger. Ved denne Benyttelse af Grundlovens § 48 („Finansloven behandles først i Folkethinget") skulde Landsthinget tvinges bort fra al Indflydelse paa Finansloven, idet den jo, ligesom alle Love, efter Grl.s § 52 skal underkastes 3 Behandlinger i hvert af Thingene.[1])

Der havde allerede tidligere lydt Klager i Landsthinget saavel over anden Hensynsløshed fra Folkethingets Side, som over den altfor korte Tid til Finanslovens Behandling; men denne Gang blev det for groft. Nellemann var glad over, „at der denne Gang er en ny Stemning i dette Thing". Selv Fonnesbech, Konseilspræsidenten, var meget fast og indigneret over Folkethingets Overgreb: ... det er „Pligt for Regeringen at optræde mod hele den Tendens, der har gjort sig gældende i Folkethinget" ...... „Folkethingets Vej ...... fører til Danmarks Ødelæggelse. Derfor er Kampen nødvendig, derfor er den optaget, og derfor skal den føres igennem". Det var stærke Ord af den administrative Dygtighed med den fredelige Politik. Der taltes stærke Ord den Dag i Landsthinget. Nu skulde der altsaa ogsaa handles.

Handlingen blev, at Landsthinget efter Finanslovens 1ste Behandling nedsatte et Udvalg. Det lyder noget smaat, som

[1]) Landsthinget har altsaa bare, og det i Hast, at vedtage Folkethingets Affattelse, hvormeget Landsthinget end misbilliger den. Thi vedtager Landsthinget ikke, saa staar man 1ste April uden Finanslov, og (da provisoriske Finanslove efter Folkethingets Mening er utilstedelige) saa ophører Statens Liv. Landsthinget skal altsaa tvinges til at vælge mellem Statens Ophør og det at sige Ja til en Finanslov som det anser for forkastelig. — Selvfølgelig er denne Brug af § 48 ganske imod Grundlovens Mening, thi, hvis Grundloven havde villet, at Landsthinget skulde være uden al Indflydelse paa Finansloven, saa vilde § 48 fornuftigvis have lydt; ikke: Finansloven behandles først i Folkethinget, men: Finansloven behandles kun i Folkethinget.

Men overhovedet er selve denne Folkethingets Trækken i Langdrag med Finansloven ogsaa for saa vidt et Misbrug, som Grl.'s § 19 anviser 2 Maaneder som det normale for en Rigsdagssamling.

Handling betragtet, men betød dog noget. Da man nemlig i de senere Aar var kommet i Vane med i k k e at nedsætte Udvalg i Finansloven, (fordi nemlig Tiden var saa kort, takket være Folkethinget) — saa besluttede man det nu og viste derved det andet Thing, at man ikke længer agtede at være Jabroder, men at give Finansloven ogsaa en virkelig L a n d s t h i n g s behandling; kunde man saa ikke komme til Enighed, eller naa at blive færdig inden den altfor korte Frist (den „midlertidige" udløb 15 Maj), saa maatte Folkethinget bære Ansvaret for hvad der saa maatte ske; havde man tænkt en ny „midlertidig", eller —? Sikkert maa Konseilspræsidenten have tænkt sig noget kraftigt[1]), men Rigsdagstidende lader ham intet sige derom. Vi staar nu, saa at sige, paa Grændsen af Estrup; Estrup maa vel ogsaa den Dag have tænkt sig noget; uvilkaarligt ser man efter i Rigsdagstidende, hvad Estrup har sagt den Dag, men efter Rigsdagstidende „ønsker han ikke at føre Emnet videre ind paa storpolitiske Betragtninger"; maaske holdt han ikke af stærke Ord, der ikke efterfulgtes af stærke Handlinger; han var jo ikke selv Konseilspræsident; maaske var han beskæftiget med en tavs Vurdering af den Mands Karaktérstyrke, der for Tiden var det.

Imidlertid gik det i Huj og Hast med Udvalget og Udvalgets Betænkning og anden og tredje Behandling i Landsthinget; Mandhaftigheden vedvarede, man prægede Loven med Landsthingets Opfattelse; man fastholdt denne, efter at Loven havde passeret endnu en Gang frem og tilbage mellem Thingene. Man var nu allerede et Stykke inde i Maj, Loven var naaet i Fællesudvalg; et Par Dages Mandhaftighed til fra Landsthingets Side, saa vilde da, d. 15. Maj, Konseilspræsidenten udføre den stærke Handling, han sikkert havde tænkt sig den Dag i Marts, og F o l k e thinget vilde saa have faaet den Opdragelse, som det saa længe havde bibragt Kongen.

Men det skulde komme helt anderledes.

Rigtignok syntes en bedre Opførsel at spores: Folkethinget havde gjort et Par Indrømmelser, navnlig Pantserskibet, antagelig Virkningen af Regerings og Landsthings Fasthed. Folkethinget fastholdt imidlertid andre Divergenspunkter, men med den mær-

[1]) At Muligheden af provisoriske Finanslove allerede diskuteredes, viser Matzens Piècer: »Grundloven og Folkets Selvstyre« 1873, og især »Til Gensvar« 1874, hvor provisoriske Finanslove udtrykkelig hævdes som lovmedholdelige.

kelige Erklæring, at man fastholdt dem, saa længe Ministeriet forblev ved Roret! Altsaa, hvis Ministeriet vilde gaa, saa —.

Bedre var Opførselen altsaa ikke; altsaa dog „Ministeriet væk!" altsaa dog: Folkethingsparlamentarisme. De forrige Ministerier var pillet væk, et efter et, ved Trusel, ved Drilleri og Ærgrelse. Dette Ministerium skulde væk ved Køb, det var hele Forskellen. En brugelig Finanslov var Købesummen. Landsthinget havde nu altsaa at vælge mellem en brugelig Finanslov og Ministeriet Fonnesbech. En brugelig Finanslov er en god Ting for et Landsthing, der ikke er forvænt i den Retning; en bedre Ting uden Tvivl end Ministeriet Fonnesbech — hvis det ikke netop var, at Min. Fonnesbechs Salg betød et nyt Skridt henimod Parlamentarismen. Ligesaa havde Fonnesbech at vælge mellem enten at lade sig sælge eller at foretage det gevaltige, som han havde tænkt sig hin Dag, da han erklærede, at Kampen var nødvendig, at Kampen var optaget, at Kampen skulde føres igennem.

I Danmark er det jo tidt saadan, at naar man mest trænger til Holger Danske, saa kommer Hr. Sørensen. Det var 9de Maj 1875, at Hr. Sørensen præsenterede sig i Finanslovens Fællesudvalg. Dette modtog nemlig den Dag en Skrivelse fra Konseilspræsidenten — det skal indrømmes, paa nogen Foranledning af Fællesudvalget —, hvori ...... „Jeg tager ikke i Betænkning, for derved muligvis fra Regeringens Side at lette og bidrage til Forstaaelse og Overenskomst imellem Thingene, at erklære, at ...... hele Ministeriet er beredt til at begjære vor Demission, saasnart jeg har forelagt Hans Majestæt Kongen en af begge Thing vedtagen Finanslov til Stadfæstelse".

Med andre Ord: Ministeriet Fonnesbech havde valgt at lade sig sælge. Der blev siden disputeret meget, om det var Fonnesbech der havde svigtet Landsthinget, eller Landsthinget der havde svigtet Fonnesbech; det kan være lige meget, for de havde begge svigtet Kongen. Kongen havde paa ny maattet underkaste sig et Kursus i Folkethingsparlamentarisme, det var det tredje; Folkethinget maatte mene, at Hans Majestæt nu var udlært.

Og i Landsthinget beklagede Nellemann, idet han nu tilraadede at tage Finansloven, Fonnesbechs Skrivelse: „...... En Regering, der selv havde mistet Troen paa sin Evne til at føre Sagen videre."

Finansloven kom i Stand netop Terminsdagen 15. Maj. Ministeriet Fonnesbech traadte af faa Dage efter.

— Det eneste, der synes noget at kunne diskulpere saavel Landsthing som Ministerium i denne Affaire af Svaghed og Svigten, det er, hvis de har været klare over, at Kongen just paa dette Tidspunkt fik til Hjælper en Mand, som havde mere Manddom i sig end de selv.

Vil nogen Læser undre sig over, i en Bog om Estrup at finde et saa langt Afsnit, hvori han ikke optræder, saa maa det siges, at dette Kapitel just indeholder den nødvendige Baggrund for og Forstaaelsen af hans følgende Optræden.

Men nu selve hans tilbagetrukne Holdning i denne Mellemtid? En saa aktiv Karakters forunderlige Passivitet midt i det politiske Stormcentrum? For Exempel at en saa magtdygtig Mand to Gange afslog at tage Magten, da den blev ham tilbudt af Kongen? Og det skønt han vidste sig udpeget og forventet ikke blot af sit nærmeste Parti, men ogsaa af de Nationalliberale: da han anden Gang sagde nej, maatte han høre Bebrejdelser i „Dagbladet", blandet med spøgende Appel: „Estrup flygtede til Skafføgaard, men Danmark holdt ham tilbage ved Skøderne". Lidt mere ondskabsfuldt skrev „Zodiacus" i „Nær og Fjern": „Nogle sagde, at han ikke selv vilde være Minister, og dog ikke kunde taale, at Andre var det". Selv Monrad skriver senere („Politiske Breve") paa sin dybsindige Manér, at „den stille Magt" kaldte paa Estrup.

At han saa længe vægrede sig, kan nu tildels forklares af Helbredshensyn (saaledes ialtfald den første Vægring). Men det forklares ogsaa ved et grundliggende Træk i selve hans Karaktér, som ofte miskendes af Nutiden, der ved Navnet Estrup mest tænker paa den provisorie-givende Konseilspræsident, fuld af Storpolitik. Nærv. Forf. har dog i Skildringen af hans Indenrigsminister-Tid gjort sig Umage for at vise dette tilgrundliggende Karaktertræk — derfor gjorde jeg Skildringen af netop det Afsnit saa udførlig —, for at vise Andre, hvad jeg saa godt vidste og kendte ogsaa fra hans Privatliv, at selve Tingene, Realiteterne, Sagerne og deres Fremme, var det der havde hans Interesse, og Arbejdet, netop det specielle ved Arbejdet, var hans Lyst og Natur. „Storpolitik" derimod, det vi ovenfor har betegnet med dette Navn, den golde Kamp om Magten, den var egentlig hans

Natur imod. Naar han alligevel tilsidst bekvemmede sig til at følge Kongens Kald, saa kom det af et andet Grundtræk i hans Karakter (og *dette* Træk hos ham er, saa vidt jeg véd, aldrig blevet miskendt), nemlig hans *Pligtfølelse* og dybe Loyalitet. Saasnart han troede at se, at Magtkampen var *nødvendig*, saa fulgte han sin Konges Kald; da Kongedømmets Støtter svigtede, den ene efter den anden, saa traadte *han* til — sig bevidst, selvfølgeligt, at han var stærkere end de andre. — Det er iøvrigt overensstemmende med den ovenfor givne Karakteristik, at hans *første* større Bestræbelser, ogsaa som Ministerpræsident, *ikke* var storpolitiske, men dels af human social Natur, og dels Danmarks Forsvarssag: det var som om han først vilde forsøge, om ikke *en saa stor Sag* kunde bringe Magtpolitikerne til at sætte deres Magtstræb i anden Linie; — men har Estrup nogensinde været naiv, saa var han det i dette Forsøg.

Her skal gives nogle Træk af Estrup som Landsthingsmand i 1869—75, for, til Overflod, at vise hans Hengivelse til det saglige og Aversion mod det storpolitiske. Der vil ogsaa med det samme kastes et levende Lys over hans Personlighed.

I en Lov om den kommunale *Fattigforsørgelse* er han en yderst interesseret og sagkyndig Taler. Ligesaa i en Lov om Tilsyn med *Dampkedler*(!), han kom i Udvalget, blev dettes Ordfører og holdt to temmelig lange Taler om disse Dampkedler. — Mest karakteristisk er dog hans Optræden i 71 i et Lovforslag om *Fæstebøndergods*. Han udfoldede deri ikke blot den største Detailkundskab, men ogsaa en vis Lidenskab, og en Skarphed der dog aldrig ophørte at være urban. Loven forekom ham uretfærdig, den vilde berøve Godsets Ejer den saakaldte „Omfordelingsret" af Fæstegodset. Det var Fonnesbech, der som Indenrigsminister havde forelagt og anbefalet Loven; Estrup dadler ham, der „ikke har kunnet finde nogen ...... utvivlsom Lovhjemmel for den Frihed, som Godsejeren hidtil i saa Henseende har haft" (saadan havde Fonnesbech sagt) ......, „som om ikke Friheden var det naturlige, som om ikke Friheden .... var tilstede allevegne, hvor den ikke ved Loven var forbudt". Og ...... „det for mig overraskende er ikke, at den højt ærede Minister ikke har kunnet finde denne Lovhjemmel, men at han

har anset det for nødvendigt at søge efter en Lovhjemmel." Og ... en Lovhjemmel, der angriber Ejendomsretten, maa „føre til Fordærv", selv om ogsaa dette første Skridt er lille. „Er først Skridtet gjort, vil de andre følge efter, og en Daare er i mine Tanker *den, der tror, ved at gøre det første lille Skridt, at afværge de andre*"[1]) ...... „Hele vor nuværende Samfundsorden hviler paa Ærbødigheden for hver Mands Ret og fremfor alt paa den ubetingede Ærbødighed for Ejendomsretten ...... Rør ved denne Grundpille for Samfundet, og hele Huset vil snart styrte sammen!" ...... (Slutningen er Pathos): „Jeg Stærkeres Ret ......, dette dog ikke kan forhindre mig i paa ethvert Trin, og jeg vil stemme imod ethvert Forslag af lige Tendens, ikke fordi jeg tror at min Stemme skal blive Flertallets, men fordi, om jeg end erkender at der i Verden er en Ret som man kalder den Stærkeres Ret ......, dette dog ikke kan forhindre mig i paa ethvert Punkt, til enhver Tid og paa ethvert Sted at protestere imod hvad jeg anser for at være ...... uretfærdigt." — I det flg. er der Sammenstød mellem Fonnesbech og Estrup, og F. er i det faktiske vigende. — Madvig og Brock var imod Estrup; Brock (ved 2den Behandling) er i det hele noget spydig mod E. „med sit overordentlig skarpe Blik", „med sit Ørneblik"; og han, den berømte Sagfører, beklagede, at E. savnede juridisk Dannelse; E. svarer: ...... „jeg har aldrig i mit Liv saa meget følt Savnet ved, til Fortolkning af Lovparagrafer og Lovforslag, kun at kunne bruge *min simple og sunde Sands* istedenfor en træneret juridisk Fortolkningskunst ......" — Overfor en Ytring, at man maatte vedtage Loven *for at skaffe* [politisk] *Room Sagen*,[2]) sagde Estrup: „Jeg benægter ...... den ærede Regerings eller no-

---

[1]) Dette Udtryk har ligefrem gnomisk Kraft. Det er mere sundt end den Sentens, der roser det kloge ved at lade Modstanderen »løbe Linen ud«, og den, der tror at besværge det onde ved at »gøre Overbud«, og den, der anvender Billedet af »Sikkerhedsventilen« overfor farlige Samfundsprinciper. — Alt saadant er i Politiken Svaghedstegn. Det er Danegæld, linder maaske lige i Øjeblikket, men gør bagefter det onde værre. — Estrup talte engang med en Mand om Tidens synkende Moral. »Tjah,« sagde Manden, »vi maa dybt ned for at komme op igen.« Estrup svarede: »Saadan siger vi ikke paa Landet, naar en Mand er faldet ned i en Brønd.«

[2]) Altsaa det samme som det senere Højres idelige Taktik »at berøve Modstanderne deres Agitationsnumre«, nemlig ved at opofre sine egne Principer. — Taktiken lykkedes, som bekendt: tilsidst havde Modstanderne ingen Agitationsnumre mere, og Højre ingen Principer.

gen Andens Ret til at købe R o ved en Opofrelse af ...... ret og billigt" ...... „Det forekommer mig ......, at en Uret, som man vil gøre om en Menneskealder, vel taber i Qvantitet, men ikke i Qvalitet ved Udsættelsen; det er og bliver ligefuldt en Uret ...... Om en Uret er noget større eller mindre, er ikke det afgørende ... det er Spørgsmaalet, om der overhovedet begaas en Uret, som det kommer an paa." „At ville købe sig R o for en saadan Pris [gøre Uret i Lovgivningen] vil ..., langtfra at blive Afslutningen paa en urolig Tid, tværtimod blive Begyndelsen til en U r o, hvis Følger Ingen af os kan overse." — Indenrigsministeren havde talt om at Godsejerne har t o Lommer; Estrup: „Jeg vil ikke modsige Kendsgerningen, men vil ...... formene, at disse Lommer ...... bør være ligesaa beskyttede ...... mod Attentater, som nogensomhelst Andres Lommer." — Det var i Anledning af denne haardnakkede Plaidering gennem alle tre Behandlinger (foruden Anstrengelserne i Udvalget om samme Sag allerede i foregaaende Session), at P l o u g, der var stærkt f o r Loven, udbrød, at Sagførerstanden havde lidt et umaadeligt Tab ved at Estrup var blevet Godsejer.[1])

— Man sammenligne nu denne Interesse og næsten Lidenskab paa sagligt og fagligt Omraade med hans Tilbageholdenhed i Magtstriden mellem de to Thing: I Marts 74, efter Bergs mislykkede Finanslovnægtelse, og efter de nye Folkethingsvalg og Oversendelsen til Landsthinget af et meget raseret Finanslovforslag siger Estrup ved Thingets første Behandling deraf: „...... jeg meget nødig vilde lade mig lokke eller føre ind paa det storpolitiske Gebet". Og han finder den oversendte Finanslov „ganske taalelig", selv med Udeladelse af Panserskib, af visse landmilitære Bevillinger og af Kommunitetets Tilskud til Universitetet. Og han benægter, at der er „Krigstilstand" overfor det andet Thing. Kun i en lille Lov, som Estrup indbragte om Embedsmænds Lønning, giver han et Hib til Regeringen for Svaghed overfor det andet Thing.

---

[1]) Lovforslaget gik (noget ændret) igennem med c. 33 Stemmer mod 16: disse var mest Godsejere. — Sagen er et Exempel paa, at de Nationalliberale, der ellers var løbet sammen med Godsejerne til ét Parti, »Højre«, meget vel kunde bibringe disse et lille Hib. Estrup følte det som en Uret tilføjet Standen. Han ytrede lejlighedsvis, at en Godsejer var altsaa, som saadan, i de Herrers Øjne en mistænkelig Person. — Han skulde have oplevet Nutiden, hvor Godsejerne ved Ejendomsskatter og Tvangslove er gjort mere retsløse end andre Borgere.

Mærkeligere endnu er hans Kølighed midt under Vredesstormene i Landsthinget Aaret efter, dengang Nellemann glædede sig over Thingets „nye Stemning“, og selv Fonnesbech var meget fast og forsikrede, at „Kampen skulde føres igennem“. Da „ønskede“ Estrup „ikke at føre Emnet videre ind paa storpolitiske Betragtninger“, han lod sig ikke vælge ind i det Finansudvalg, hvis Konstituering skulde betyde at man tog Handsken op, og hans Bemærkninger om Udvalgets Resultater var korte og saglige (om Kystfiskeri!).

Saa at, naar han nu fulgte Kongens Kald til en Stilling, som han maatte forudse vilde blive storpolitisk fremfor alt andet. saa har ikke personlig Tilbøjelighed været hans Motiv, men tværtimod en med Selvovervindelse forbunden P l i g t følelse. Kongemagten var truet, dens Støtter havde svigtet, man havde nu kaldt paa ham som paa en Hjælper; han vidste om sig selv, at han var af kraftigere Støbning end de andre, han elskede Kongen baade som K o n g e n og som Ven; altsaa, nu maatte han træde til, en Riddersmand, en M a n d.

At værne Kongens grundlovmæssige Stilling var jo tillige at værne om Grundloven selv, den Grundlov i hvis Tilblivelse han havde Del. Ogsaa Landsthinget, hans Landsthing, var truet. Landsthinget, i den Sammensætning det nu havde ved Grundloven, var tillige et Værn — om end ikke saa fast som han havde ønsket det — for de ellers mod Demokratiets Overtal og Overgreb ganske ubeskyttede Dele af Samfundet, som var de fortrinsvis kulturbærende, ved større Dannelse, Besiddelse og Ansvar[1]). Ogsaa til d i s s e s Beskyttelse har han følt Pligten kalde paa hans stærke Personlighed. Og har han hidtil med Ringeagt set paa de storpolitiske Magtkampe som golde og ligesom g e r n i n g s l ø s e — han for hvem G e r n i n g var selve Livet —, saa har

[1]) Sml. Orla Lehmann i en Tale i Vejle 1860: »Aand, Dannelse og Formue bør have Overvægten i de offentlige Anliggender.« — Det var i 1860, man turde vove at sige saadan noget offentligt. Hvor dog Tiden er gaaet frem siden da! O v e r v æ g t e n for Aand, Dannelse og Formue! — Hvad? er disse Ting ikke i Minoritet i Samfundet, skal de saa have Overvægt? — Nu vel, vi begærer da blot, at disse Ting ikke u n d e r t r y k k e s. — Ogsaa d e t er for meget begæret. Hvad? Aand, Dannelse, Formue, er det ikke antidemokratiske Væsener? U d r y d d e s skal de; thi først da har Demokratiet sejret fuldstændigt, naar det kan trampe paa disse Væseners Grav, og som i den franske Robespierre-Karrikatur, triumferende pege paa Gravskriften: *Ci gît toute la civilisation!*

det maaske været, fordi han saa' valne Hænder føre Værget. Anderledes nu: en *virkelig* Kamp for Konservatismens Bestaaen i Landet var da en *Gerning*, en Mand værd.

Og efterat han nu engang for alle, med Selvovervindelse og Neddæmpning af personlig Ulyst, havde fattet sit Livs største Beslutning, saa tænker jeg, at der i hans Sind til Gengæld har opvældet en ny og mægtig Følelse af Tilfredsstillelse, den Tilfredsstillelse som enhver virkelig Mand, en stort anlagt Mand, maa føle ved endelig at overtage det store Ansvar, den store Gerning, den som passer til hans Kræfter, den som *Historiens* Lys rammer. Thi Estrup maatte vide, at den Gerning han nu paatog sig, den vilde blive et Stykke Danmarkshistorie, bevægende Samtidens Liv, og af Efterslægten læst og lært i Skolerne. Et Oldtidsudsagn hævder at „den som har levet skjult, har levet vel", det være langt fra mig at miskende det; men dog er der større Manddom i det Ord, hvormed en anden Oldtidsforfatter begynder sit historiske Værk: „En smuk og passende Stræben er det for en Mand, at hans Livs Gerning ikke dør i Tavshed og Forglemmelse; thi det er netop denne Stræben, der kendetegner Mennesket fra det sløve Kreatur og giver ham Førsterangen blandt Jordens Væsener". Rigtigt; og denne Stræben er ikke strax at blamere med Navnet „Ærgerrighed" (hvis *det* er en Blame), end mindre med Navnet „Forfængelighed". thi priselig Gerning er en Mands Maal, des mere, jo mere Mand han er. Aldrig tænker jeg paa Estrup, uden at hint Shakespearske rinder mig i Hu: „Tag ham i et og alt: han var en *Mand*".

Saa har han da ogsaa, før Beslutningen, som Mænd gør, nøje vejet baade hvad han vilde og hvad han kunde, baade Retten og Magtmidlerne. I Grundloven har han fundet baade Retten og lovligt Middel ogsaa mod Finanslov-Nægtelse og (hvad der er det samme) mod Finanslov-Umuliggørelse, hos Kongen har han sikret sig trofast Udholdenhed, hos Kollegerne Enighed. Folkestemning har han ikke frygtet synderligt: den vender sig med Magten og Heldet.

Der er ingen fornuftig Tvivl om, at han ved sin Tiltræden har været besluttet paa, om saa skulde være, at anvende provisoriske Finanslove. *Om saa skulde være*. Thi lige saa forkert det er, med en nyere Tids barnlig-populære Opfattelse, næsten at identificere Ordet „Estrup" med Ordet „Provisorium" (som om han alt fra Barndoms Alder havde gaaet og spekuleret paa at

lave Provisorier) — lige saa sikkert er det, at Muligheden af foreløbige Finanslove var nærliggende i Folks Tanke endog før Fonnesbechs Tid, det viser t. Ex. Matzens ovennævnte Piècer[1]); hvorvidt en ovenfor citeret Ytring af Estrup allerede for 9 Aar tilbage[2]) skulde vise noget om hans Tanker i den Retning, véd jeg ikke; i 1866 skal han, efter en Beretning, have været af anden Mening.[3])

— Her skal anføres den Hilsen, hvormed den nye Konseilspræsident modtoges i nogle, vistnok ret toneangivende Kredse:

Det bekendte Forfattermærke „Zodiacus"[4]) skriver i „Nær og Fjern" 27. Juni 75 („Parlamentariske Stjernebilleder" XXI) om ham: „Det er en lunefuld Elv, der snart synes at springe i Fosser og snart synes at staa stille ...... Vil man fra Oppositionens Side række ham Haanden til et Par Reformer, som staa paa hans Program[!], saa vil han kunne gaa langt med Venstre. Men skulde dette ikke ske, saa er det at vente, at han vil blive hidsigere end Nogen efter at optage Kampen mod det forkjælede Demokrati, og det kan let komme til Yderligheder, førend Nogen aner det". — Det er vist sidste Gang, at man fra det hovne akademiske Københavneris Side tillod sig den lette ironiske Journalist-Tone overfor den Mand. „Let komme til Yderligheder" — det er Provisorierne, som frygtes. „Forkælede Demokrati", — som altsaa fortjener at stækkes. Hvor karakteristisk for den nationalliberale Aand, at den nok sér hvad der er skadeligt, med skyr Midlerne derimod.

---

[1]) Se Fodnoten Side 57.

[2]) Se Side 42.

[3]) Det er E. Staal, der i sin mod E. overordentlig ildesindede Pièce »Hr Estrup«, 1887, giver denne Notits: E. skal i 1866 i Herning [maa da være i H ø r ning, hvor han faldt som Folkethingskandidat] have sagt, at Folkethinget selv efter den nye Grundlov vilde være mægtigere end Landsthinget, eftersom det kunde nægte Finansloven, »og da maatte Regeringen gaa.« Og i 1886 stikler Thomas Nielsen i Folkethinget til det samme. — Beretningen kan bero paa en Misforstaaelse, den kan ogsaa være rigtig; der er intet graverende i at have set forkert engang tidligere i sit Liv.

[4]) Vist C. St. A. Bille, dog i Forbindelse med P. Hansen (Cabiro) og maaske ved en enkelt Lejlighed V. Topsøe.

5. MINISTERIET ESTRUP TIL EFTER DET FØRSTE PROVISORIUM

Ministeriet Estrup tiltraadte 11. Juni 1875. Konseilspræsidenten overtog tillige Finansministeriet. General Haffner blev Krigs- og Marineminster, Kammerherre Skeel til Dronninglund Indenrigsminister, Baron Rosenørn-Lehn (efter Grev Frederik Moltke-Bregentveds Død) Udenrigsminister, Nellemann Justitsminister, Fischer Kultusminister. Altsaa et ret udpræget Godsejerministerium, et Handlingens Ministerium; dets betydeligste Personer var vel, næst Konseilspræsidenten, Haffner og Nellemann. Estrup skal have sat særlig Pris paa at faa Nellemann, juridisk Universitetsprofessor, med som „Ministeriets juridiske Samvittighed."

Venstre var meget ilde ved, efter saa mange parlamentariske Ministerfjernelser, nu at møde et Ministerium af den Sammensætning. „Morgenbladet" spaaede, at dette Ministeriums Tid vilde blive kort: „det var kun en Jagtrobber" (med ikke uvittigt Henblik til Herremandsliv). Men det varede 19 Aar, længere end noget andet Ministerium før eller efter! Alligevel sagde samme „Morgenbladet", at man maatte „foretrække Estrups Ministerium for det demoraliserende Miskmask, vi nu er blevet af med." Formodentlig var det Nellemann, som man til en Begyndelse mest mistænkte; om Estrup selv kunde man endnu ikke rigtig vide, hvad han bar i sit Skjold. Tanken om et Finansprovisorium var dog meget levende. Ret forloren faldt en Ytring af Harald Holm paa et Møde i Jylland i Juli 75 (hvor han søgte at dække over Venstres Uenighed): det som skiller det forenede Venstre, er „kun Tidspunktet, m. H. t. hvilket det var belejligt at lade den provisoriske Finanslov komme." (Citat af Aage Duus).

Som om det fine ved Venstres Spil netop var at fremkalde Provisorium og faa konstateret Ministeriets Forbrydernatur. Glæd Jer, siger Harald Holm, vi er fine, vi skal nok faa dem til at give Provisorium, vi er blot uenige om Tidspunktet. — Harald Holm var et af de allerskikkeligste Mennesker; at tænke sig ham som *agent provocateur*, og Estrup og Nelleman falde i hans Snare! Ogsaa søgte Holstein-Ledreborg paa et Møde i Kolding at ind-

blæse Venstre Mod: Frygten for provisorisk Finanslov betyder intet; „dersom Kongen virkeligt skulde bryde sin Ed paa Forfatningen, vilde man uden mindste Fare kunne nægte at betale Skatter. Regeringen skulde snart blive ked af det Experiment." Det er ikke Regeringen, men „Folkethinget, som har Magten, naar det har Folket i Baghaanden." Det er svært heri at genkende den Holstein-Ledreborg, som for to Aar siden sagde det modsatte[1]) — eller rettere: det er ikke saa svært at genkende ham.

— At Estrup selv nu, efter at have paataget sig Pligten til at føre den storpolitske Kamp, alligevel af Tilbøjelighed var mest hendragen til Freds-Arbejde og nyttige Sagers Fremme, kan man maaske se af, at Ministeriet Estrups saa at sige første Handling var en stor og vidtrækkende human Foranstaltning, nemlig den med Kongens Bifald 20. Sept. 1875 nedsatte store „Kommission til Undersøgelse ar Arbejderforholdene i Danmark", hvis Motivering[2]) viser den største Retfærdighed og Humanitet, og hvis „Betænkning" tre Aar efter[3]) viser et omfattende Arbejde med Ordningen af Kontraktforhold mellem Arbejdsgivere og Arbejdere, Lærlingeforhold, Mester- og Svendeforeningen, retslig Bilæggelse af Stridigheder, Tilskud til Husmandslodder, Opdyrkning, Syge- og Begravelseskasser, Forbrugsforeninger, Søndagsarbejde osv., osv., alt „til Arbejderbefolkningens Ophjælpning ved Statens Bistand" — kort, Grundtrækkene til al senere social Lovgivning; eller, som Schovelin udtrykker sig i sin Nekrolog over Estrup: „han er den sociale Lovgivnings Fader her i Danmark"; Sch. nævner Regeringens Chef; det specielle Ministerium under hvem Kommissionen stod, var Indenrigsministeriet (Ingerslev); men saa meget mere skal Estrup her nævnes, som hele Foranstaltningen er en Art Genoptagelse af det 1868 afbrudte humane Lovprojekt, hvis første Ophavsmand var Estrup i 1866[4]).

---

[1]) Overfor S. 53. Greven afbildedes jævnligt i »Punch« som en Jongleur der spiller med Kugler e. l.

[2]) Ministerialtidende 1875 B. S. 603 ff.

[3]) Ministerialtidende 1878 B. S. 679 ff.

[4]) S. ovenfor S. 35 f. — Det omhyggeligt, og med største Hensyn til Venstre udarbejdede Lovforslag desangaaende af Estrup i Oktober 83, blev allerede i Novembember »visnet« af Venstre i Finansudvalget; se om denne Sag den udførlige Redegørelse hos M. P. Friis: Visnepolitiken og Provisoriet S. 33 ff.

Saadant maa ikke glemmes, naar Socialistførererne nu tilegner sig al Æren for alle Arbejderforanstaltninger!

— Men tilbage til den store konstitutionelle Kamp.

Konseilspræsidenten lod Folkethinget strax mærke, at det havde at gøre med en myndig Mand. Strax ved Rigsdagens lovmæssige Sammentræden 4. Okt. 75 udsatte han dens Møder til 29. November; derpaa erklærede han, at han havde til Hensigt at indskrænke Samlingernes Varighed (hvilket ikke er andet end at gøre Kongens Ret effektiv, daværende Grundlovs § 19: „uden Kongens Samtykke kan Rigsdagen ikke forblive længere sammen end 2 Maaneder"[1]) og udvirkede en kgl. Resolution, hvorved Rigsdagens Slutning fastsattes til selve Finansaarets Slutning, 29. Marts; dette var jo dog rum Tid længere end Normaltidens to Maaneder[2]).

— Den Spaltning indenfor Venstre[3]), som Overenskomsten med Landsthinget om Ministeriet Fonnesbechs Udkøben havde bevirket, den fik liden Betydning. Man enedes om at bruge den sidste Tids snu Taktik: ikke nægte Finanslov, men fortrædige Ministeriet paa andre Maader, altsaa ved Lovnægtelser, samt ogsaa ved Indbringelser i Folkethinget af Privatforslag der havde tydelig demonstrativ Natur; — disse forkastedes saa af Landsthinget.

Men det værste Drilleri var naturligvis den upatriotiske Bortskubben af Hærloven, idet Folkethinget, ligesom i forrige Session, foruden Omkalfaltringer af usagkyndig og umilitær Art —

---

[1]) En kompetent Meddeler tilskriver mig, at denne Estrups Erklæring blev »mødt med Latter«. Man lo altsaa, lader det, naar Talen var om Kongens Ret; kun Folkethingets Ret tog man højtideligt.

[2]) Dog kom denne Gang Rigsdagens »Slutning« til at falde sammen med Folketingets »Opløsning« (s. n.) — hvad der ikke er det samme, men tværtimod nødvendiggør Thingets Sammentræden 2 Maaneder efter (Grdl. § 22) — og kom ikke til at danne Præcedens. Kongens udtrykkelige Samtykke er siden ikke blevet gentaget.

[3]) Næsten alle de mange historiske »Spaltninger« indenfor Venstre kan — for den første Tids Vedkommende — reduceres til Forskellen mellem snu Politik og haardhændet Politik; Maalet var altid det samme: at tvinge Kongen til Parlamentarisme. Dog træffer man ved hver ny Spaltning ingenlunde de samme Individer indenfor de samme Rammer; H.-Ledreborg t. Ex., der forrige Gang var mellem de snu, viste sig senere mellem de haardhændede. Venstres Historie frembyder Kaleidoskopets Overraskelser: efter hver ny Rystelse ny Kombination af Stykkerne. — Først i 80'erne kom der en dybere og varigere Karakterspaltning.

en Slags Milits istdf. ordentlig Hær; til Københavns Søbefæstning kun nogle „flydende Forter" — fastholdt den uvedkommende Betingelse af en Indkomstskat. Svaret herpaa var Folkethingets Opløsning 30. Marts 1876 med strenge Ord i det kongelige aabne Brev[1]: „Da Vi ikke anse det for forsvarligt længere at udsætte Paabegyndelsen af de nødvendige overordentlige Foranstaltninger til Forsvarsvæsenets Fremme[2]), og ...... da Thinget, foruden at forkaste den nødvendigste og mest paatrængende af de overordentlige Foranstaltninger, nemlig Kjøbenhavns Beskyttelse ...... ved tidssvarende faste Søforter, har villet gjøre Paabegyndelsen af Forsvarsforanstaltningerne afhængig ...... af ...... en ...... uvedkommende og ...... unødvendig Lov ......, saa have Vi ...... besluttet ...... at opløse Thinget."

En Opløsning af Folkethinget — ligesom af det andet Thing — er dog ikke, skønt det tidt er blevet opfattet saadan, i sig selv en fjendtlig Handling eller en Straf, men sker efter Grl's (daværende) § 22, naar Kongen ønsker at spørge Folket en Gang til, om Folket i en vigtig og aktuel Sag virkelig er enigt med det Thing som opløses. Thi efter Grl. skal nye Valg udskrives saa betids, at det nye Thing kan samles til „overordentlig Samling" inden 2 Maaneder efter Opløsningen.

Valgene 25. April 1876 faldt ud til en mægtig Sejr for Venstre. Oppositionen gik fra 59 Stemmer op til 74, Højre sank fra 43 til 28!

Men det berettes, at efter Valget skal Estrup med Smil have sagt: „Nu er Sejren min, thi Venstre besidder ikke Statskløgt, Maadehold og Besindighed nok ...... Nu kommer der en Berusning, der vil føre til Nederlag".[3])

Den „overordentlige" Rigsdagssamling var kort, 15. Maj—24.

---

[1]) Lovtidende for 1876.

[2]) Nærv. Forf. husker godt det Indtryk, denne Passus gjorde paa mig 25-aarige Yngling, der elskede kække Foranstaltninger og allerede dengang afskyede Parlamentarismen, (om end ikke med den nu af et langt Livs Oplevelser motiverede Afsky). Jeg opfattede Ordene som et Løfte om uopholdelig provisorisk Styrkelse af Hær og Fæstninger til Danmarks Forsvar, og jublede over Kongen og Estrup. Meningen var dog kun: uopholdelig at faa et andet Folkething, der saa forhaabentlig vilde være mere patriotisk.

[3]) H. Wulff: Den danske Rigsdag, 1882. W. anfører dog ingen Hjemmel for denne Ytring. Navnlig dette »Nu er Sejren min« ligner ikke rigtig Estrup; det er mere, som om en yngre, ansvarsfri og lidt kaad Tilhænger af E. kunde have sagt det (som noget, Vedkommende fandt kunde passe paa Situationen).

Juni 76. I den var Folkethinget, som man kunde vente det efter dets Valgsejr, særlig stramt. Af Hærlovene bevilgedes vel noget Feltskyts,[1]) men ellers forkastedes de naturligvis, idet Thinget dog ved en Dagsorden fastslog sin ædle og uforandrede Patriotisme, nemlig den fra forrige Sessioner bekendte Villighed til de 30 Millioner, med de dertil knyttede uvedkommende Betingelser. — Til Afsked, 24. Juni, vedtoges en storpolitisk Dagsorden: „...... at den indvundne Erfaring stadfæster den Anskuelse, som Thinget allerede tidligere har vedkjendt sig, at en Regering, som udelukkende er et Udtryk for Landsthinget, men ikke søger sin Styrke i et Tillidsforhold til Folkethinget, er ude af Stand til at lede Løsningen af de Opgaver, der ere af den største og mest indgribende Betydning for Samfundet." Er det ikke det samme som at sige: vi har Opgaver af største og vigtigste Betydning for Landet; de b ø r altsaa løses. Men nu v i l vi ikke løse dem under denne Regering, altsaa er det R e g e r i n g e n s Skyld at de ikke bliver løste. Regeringens Udygtighed bestaar deri, at v i ikke kan lide den. Vi Lovgivere vil ikke lovgive; d e r m e d h a r v i b e v i s t, at Regeringen er ude af Stand til at regere. — Denne Logik maatte være stram at høre paa for en Regering, hvori der sad Folk med logiske Hoveder.

At opløse Thinget endnu engang vilde, efter Valgets Udfald. være ørkesløst; men at fratræde Embederne var at svigte Kongen, indføre Parlamentarismen og derved tilintetgøre Grundlovens § 13[2]) : „Kongen udnævner og afskediger sine Ministre". Der skete derfor foreløbig intet.

2den Oktober 76 sammentraadte saa næste „ordentlige" Rigsdagssamling, og h e r skete omsider det, der nu m a a t t e ske. Vi staar ved et Kulminationspunkt af dette Skrifts Indhold, ved et Kulminationspunkt af Estrups Historie.

— Foruden de vanlige Drillerier med Afvisning af Lovforslag og med fjendtlig Dagsorden, begyndte i Folkethinget en Serie Behandlinger af Finansloven for kommende Finansaar, der utvivlsom lagde an paa Sprængning af den — hvis altsaa Ministeriet ikke vilde gaa. Paa et Sommermøde i Haslev havde J. A. Hansen sagt, at Regeringen skulde j a g e s v æ k ligesom Holstein-Hol-

[1]) Men af særlige Grunde, som mest var af økonomisk Natur, se Thrige II, S. 465.

[2]) I alle følgende Anførelser af Grundlovsparagrafer menes naturligvis den daværende Grundlov.

steinborg. (Han sagde ikke: Fonnesbech, thi denne var jo købt bort, husker man). Det var igen den haardhændede Politik, svarende til Venstres øgede Flertal. I Landsthinget erklærede Estrup Folkethingets Affattelse for „uantagelig for enhver Regering" — og selv den Usagkyndige vil kunne se Rigtigheden heraf[1]) —; Landsthinget gav derpaa i sine Behandlinger Finansloven en brugelig Skikkelse;[2]) ved begge Things derpaa følgende „eneste Behandlinger" fastholdt hver sit. Saa kom altsaa Fællesudvalget. I dette tilbød Venstre en brugelig Finanslov, hvis Ministeriet Estrup vilde gaa (altsaa et Køb, ligesom med Fonnesbech), men dette Tilbud afsloges denne Gang af Højre.

Stillingen var nu kritisk. Rigtignok skete der i Fællesududvalget nogle ret mærkelige Tilnærmelser mellem Parterne, idet begge gjorde visse Indrømmelser — ærlige Forsøg af naive Folk eller frygtsomme Folk af begge Lejre, eller ogsaa mindre ærlige Theater-Attituder: her kan hele Verden se, at vi ialtfald var imødekommende —, men de fik ingen Betydning; der fremkom alligevel to forskellige Indstillinger til Thingene, Højres og Venstres.

31. Marts 77 udløb jo Finansaaret. I 6 Maaneder, lige fra Oktober 76, havde denne Rigsdagssamling nu varet — langt mere end Grundlovens oprindelige Mening, der normerede 2 Maaneder —; Kongen havde denne Gang, p. Gr. af Omstændighederne, fundet sig deri, ja endog tilstedet, at Samlingen trak lidt ind i det følgende Finansaar. Som en anden Nødhjælp havde man vedtaget en ganske nødtørftig midlertidig Finanslov for de næste Par Uger, men 15. April vilde ogsaa den udløbe, og saa stod man overfor „det tomme Rum".

31. Marts 77 fandt begge Thingenes endelige Behandling

---

[1]) Det er fuldkomment nok t. Ex. at gennemlæse de Folkethingets Nægtelser, som anføres hos Thrige II, S. 468. — Harmen hos Højre gav sig et monumentalt Udslag i den berømte Digtning af Erik Bøgh, den ogsaa teknisk mesterlige »Mester Oles Prædiken«, der udkom i Beg. af 1877 og derpaa i 11 nye Oplag med rivende Hurtighed efter hinanden.

[2]) Der begaas ingen Uret mod Folkethinget ved i denne Konflikttid at betegne Landsthingets Finanslove som »brugelige«, Folkethingets som »ubrugelige«. Thi Folkethinget tilsigtede jo netop U brugelighed. — I en vis Forstand kan naturligvis begge Parter med Rette sige, at de ansaa deres Finanslove for »brugelige«, men man maa da tage Ordet i forskellig Betydning; i Landsthinget er det i faglig Betydning: brugelige til Statens Førelse; i Folkethinget er det i parlamentarisk Betydning: brugelige til at styrte Ministeren.

Sted af den ordinære Finanslov, saaledes som Fællesudvalget fremlagde den i to Indstillinger. I Landsthinget vedtoges selvfølgeligt Forslaget i Højres Indstilling, efterat Ploug i en storpolitisk Tale havde sagt bl. a., at man maatte „nu[1]) betragte Ministeriets Fordrivelse som en endnu større Ulykke end Ikke-Opnaaelsen af Overenskomst." Han udtalte dermed vistnok den normale Opfattelse hos de Ældre blandt de Nationalliberale, at Provisorium var en Ulykke; ikkun havde de nu indset, at Parlamentarismen var en større Ulykke. (Den yngre Slægt af Højre, som fremfor alt hadede Parlamentarismen, saa' i Provisorium nærmest en Velgerning).

Men i Folkethinget skete, samme 31. Marts 1877, det lille stilfærdige, men mærkelige, Optrin med Estrup, som temmelig stærkt bevægede Samtiden og som alle har hørt om eller læst om, fordi det — efter en endnu udbredt Mening — blev den umiddelbare Aarsag til det første Provisorium.

Her skal nu først anføres Rigsdagstidendes Beretning om Dagen (Ordin. Samling 1876—77, Folkethinget, 2det Bind, Spalte 3889 ff.):

Eneste Beh. af Fællesudv. Indst. ang. Forsl. t. Finanslov f. Finansaaret 1876—77.

116. Møde.
Lørdagen den 31te Marts Kl. 10.

[Efterat Formanden, Krabbe, havde meddelt, at Conseilpræsidenten havde anmodet om Mødets Udsættelse til efter Statsraadsmødet, der var befalet af Kongen til Kl. 11, da ingen af Ministrene forinden kunde komme til Rigsdagen, udsattes Mødet. — Efter Statsraadets Afslutning ringedes med Klokkerne i Rigsdagens Lokaler][2]).

Kl. 12¾ gjenoptoges Mødet.

Formanden (Krabbe): Forhandlingen[3]) er aabnet. Der er indtegnet følgende Talere [han oplæser 3, nemlig Berg, Scavenius, Scharling]. Der er imidlertid forlangt Afslutning

---

[1]) »Nu« — til Forskel nemlig fra Tilfældet Fonnesbech.

[2]) Det skarpt indklamrede her og i flg., er udenfor, eller forkortet af, Rigsdagstidendes Text.

[3]) Altsaa om Fællesudvalgets Indstillinger.

af Forhandlingerne[1]) af følgende Medlemmer [han oplæser 25 Navne].[2]) De Herrer, der stemmer for Afslutningen (Conseilpræsidenten: Maa jeg bede om Ordet * [3])) ville behage at rejse sig.

Ved Afstemningen blev Afslutning af Forhandlingerne vedtagen med 62 Stemmer mod 20.

[Derpaa gik man til Afstemning over Fællesudvalgets 2 Indstillinger, hvor naturligvis Højres Indstilling forkastedes (med 72 Stemmer mod 24), og derpaa Venstres Indstilling vedtoges med 70 Stemmer].

Saavidt Rigsdagstidende om 31. Marts 77, og selv efter denne nøgterne Fremstilling mærker man jo nok, at der har været noget paa Færde: „Formanden: De Herrer, der stemmer for Afslutningen, (Conseilpræsidenten: Maa jeg bede om Ordet!) ville behage at rejse sig. Ved Afstemningen" o. s. v.

Efter Grl. § 59 er Ministrene „berettigede til under Forhandlingerne at forlange Ordet, saa ofte de ville". Formanden, Krabbe, har altsaa maattet overhøre Konseilspræsidentens, Estrups, Forlangen af Ordet, og, efter Bureauchef Dessaus skrupuløse Fodnote, synes Krabbe at have gjort det t o Gange; den almindelige

---

[1]) D. v. s. at man skulde skride til Afstemning over Fællesudv.s Indstillinger, u d e n at debattere derom. Og ganske vist synes yderligere Debat ørkesløs om saa uddebatterede Ting. — Der er imidlertid fremsat den Formodning, at Venstre troede, at Estrup f o r a t chikanere Thinget havde faaet Statsraadsmødet ansat netop paa den Tid, og at man saa som en Slags Moddemonstration begærede Afslutning. — Dette er lidet troligt. Sandheden røbes af Klaus Berntsen ret kynisk i »Erindringer fra Manddommens Aar«, S. 197: Venstre ønskede *à tout prix* at k o m m e f ø r s t med s i n Vedtagelse af Fællesudvalgets Venstres Indstilling, f ø r e n d Landthinget (som jo havde Møde samme Dag, s. o.) kunde naa at vedtage Fællesudvalgets Højres Indstilling. Lykkedes dette, saa kunde det s i g e s, at L a n d s t h i n g e t (som jo paa den Maade fik det sidste Ord) havde sprængt Finansloven og saaledes havde Skyld i hele Misèren. — Venstre havde i et Partimøde forud besluttet, at man strax ved Mødets Begyndelse, til den Ende, skulde begære Afslutning og Afstemning.

[2]) Ved en Fejltagelse, forresten aldeles ligegyldig, skriver Thrige II, S. 469, 15 istf. 25.

[3]) Ved dette * har Rigsdagstidende en Fodnote paa Sp. 3890: »Denne Begjæring om Ordet er indsat paa det Sted, hvor dens Fremkomst kan siges at være konstateret. Nogle Funktionærer have imidlertid t i l l i g e hørt den kort forud, og efter hvad der har kunnet oplyses, maa Stedet for dens første Fremkomst da antages at være mellem Oplæsningen af Navnene »Faaborg« og »Buch« [ɔ: mellem 23. og 24. Navn]. D. Dessau, Bureauchef.«

Opfattelse var da, og er vist endnu, at han har gjort det med Vilje[1]), altsaa *villet* hindre Estrup i at faa Ordet. Da Ingen nu vel tror, at Krabbe, hvor fjendtligstemt han end var mod Estrup, blot for at drille og chikanere denne har turdet sætte sig ud over Grl. § 59, saa slutter man, at Krabbe har villet hindre E. i noget, der forekom ham vigtigt at hindre. Dette *noget* (slutter den alm. Opfattelse nu baglæns) skulde da være, at E. havde til Hensigt at forelægge et Lovforslag om en Forlængelse af den „midlertidige" (som jo vilde udløbe 15te April) og derved muliggøre en Overenskomst om den ordinære Finanslov for det kommende Finansaar.

Men (fortsætter den populære Opfattelse) Estrup følte sig nu saa krænket over Fornærmelsen, at han som en imponerende Gengælds-Akt („De ville have det, og de skulle faa det")[2]) sluttede Rigsdagen og udstedte sit Provisorium.

To bemærkelsesværdige Kilder synes at støtte den populære Opfattelse, ja har maaske grundlagt den.

Vi har en næsten samtidig Skildring af Optrinet (og det nærmest følgende), der ovenikøbet vistnok beror paa Selvsyn. Det er i *Vilh. Topsøes* „Politiske Portrætstudier" S. 81 ff., og at det er Selvsyn, kan maaske sluttes af, at disse Skizzer bar Titlen „Fra Tilhørerpladsen", da de oprindeligt fremkom i „Dagbladet". — „Estrup", staar der, „følte sikkert dybt den Krænkelse som ved Kneblingsscenen d. 31. Marts tilføjedes Regeringens Værdighed. Han var synlig stærkt bevæget, da han, staaende paa Ministerpladsen, gjentagende forlangte Ordet, medens Hr. Krabbe lod Afstemningen om Afslutningen foregaa, som om der Intet var i Vejen, og ikke engang bagefter værdigede Ministeriet blot nogen Undskyldning. Regeringens Svar paa denne Behandling kom nogle Dage efter ...... [4de April:] Hr. Krabbe havde modtaget

---

[1]) Imidlertid kunde Fodnotens Udtryk, at *nogle Funktionærer* har hørt Estrups første Forlangen Ordet, tyde paa, at *Krabbe* altsaa nægtede at have hørt *den*, thi hvis Krabbe selv indrømmede at have hørt den, saa var det jo overflødigt at spørge Funktionærer eller andre. Den *anden* Forlangen Ordet kan han ikke godt have undgaaet at høre, den var desuden ledsaget af et Stamp med Foden, s. n.

[2]) Det er netop de Ord, som lægges ham i Munden af »Dagbladet«, men rigtignok i en Artikel 18 Aar senere, »idet han fra Folkethingets Sal gik ud gennem den brede Korridor«, og de frembyder sig i den Grad til Situationen (efter den populære Opfattelse), at de, eller lignende, næsten med Naturnødvendighed vilde være blevet tillagt ham, selv om han ikke havde sagt dem.

en Skrivelse fra Konseilpræsidiet om at Rigsdagen skulde slutte samme Dag, den han havde at oplæse. Hr. Krabbe var synlig nervøs; han anvendte til Oplæsningen den Dæmpning af Stemme, som Folk, der ere i Affekt, maa anvende, hvis de ville forhindre, at Stemmen slaar over ...... Hans Meddelelse hørtes med en perplex Tavshed af Venstre; et enkelt „Hør", som svirrede op, faldt strax vingeskudt ned i den tunge Luft — tung og trykket — meget trykket; Regeringen var alt hævnet. Noget senere, og hele Rigsdagen var samlet i Folkethingets Sal for at vente paa Ministeriet, der skulde oplæse det kongelige Budskab om Slutningen. De faa Minuter, som forløb mellem den Ringning, der bebudede, at Alt var parat, og Ministeriets Indtrædelse, forekom meget lange. Da der lød et Slag paa Døren til Ministerværelset, inden den aabnedes, slog mange Hjerter i adskilligt hurtigere Takt, end de pleje. Ministeriet stillede sig op ved Thronens Fod. Estrup udfoldede Papiret. Aldrig er Kongen af Danmarks lange Titulatur falden længere end ved denne Oplæsning, aldrig har Spændingen efter det indledende: „sende Rigsdagen Vor kongelige Hilsen", været stærkere end denne Gang. Der var ikke Meget, der var ikke et Ord mere end nødvendigt, men man havde dog ingen Følelse af Tomhed bagefter, der var alligevel Indhold nok, det var et Svar med Næb og Kløer. Men der var over Estrups Person, da han afleverede dette, ikke Spor af noget triumferende Overmod. Tværtimod. Han saae saare alvorlig, ja bevæget ud. Han slog ikke sine Modstandere med let Hjerte, men gjorde kun Indtryk af en Mand, der opfylder en alvorlig Pligt."

Den anden Skildring er af den med personalpolitisk Viden fyldte Bog „Den danske Rigsdag", 1882, af H. J. Wulff:

„...... Estrup kom umiddelbart fra et Statsraad for at forelægge en Lov om Forlængelse af denne [den „midlertidige"]. Men da blev der ifølge Udenthingsbeslutning fremsat en Afslutningsbegæring (for at hindre enhver Forhandling), og Formanden satte den under Afstemning. Estrup, der var uvidende om Planen, rejste sig nu og begærede lydeligt Ordet; Formanden vendte sig henimod Ministeren og standsede overrasket et Øjeblik, svarede ikke men fortsatte saa Afstemningen; Estrup forlangte nu anden Gang med hævet Stemme Ordet, og gav Forlangendet Eftertryk ved at sætte Foden haardt i Gulvet, men Formanden var døv, Afstemningen gik sin Gang og Afslutning vedtoges. Da saa' man Estrup gøre et Kast med Hovedet, der

varslede om, at nu var Maalet fuldt, og under stor Bevægelse hævedes dette mærkelige Møde. Man havde en Følelse af, hvad der nu vilde komme, og Venstre fortrød vistnok strax, hvad der var sket."

— Trods dette „Kast med Hovedet" (som e r ganske Estrupsk) og trods det imponerende ved en enkelt harmfuld Mands Gengælds-Akt af saa store Dimensioner, tror jeg dog, at den populære Opfattelse, som ogsaa var Højres, af oftnævnte Optrin ikke er rigtig. For det første er det ikke rimeligt, at Estrup skulde ønske at fremlægge for Folkethinget et Lovforslag om Forlængelse af „den midlertidige", altsaa en Chance for et Forlig, som han vidste, at intet af de to Thing længer ønskede. Det ligner ikke Estrup at ville foretage noget saa ørkesløst og noget saa svagt. — Men heller ikke ligner ham en saadan Akhilles-Vrede: at ville tage s t a t s l i g Hævn for p e r s o n l i g Krænkelse.

Det er vist rigtigt, hvad Monrad skriver i det 10de af sine „Politiske Breve", hvilket er dateret Nykøbing 1. Sept. 1877 — Monrad var jo, som bekendt, kommet hjem fra Ny-Zeeland og sad nu i sin gamle Bispegaard paa Falster og prøvede saa smaat igen, som for 28 Aar siden, derfra at dirigere den danske Politik: „Jeg har forvisset mig om, at det ikke forholder sig, som er der er blevet fortalt, at Conseilspræsidenten skulde have haft til Hensigt at forelægge en midlertidig Finanslov" ...... Og: „Det vilde da ogsaa aldeles ikke have stemt med hans [E's] kraftige, storslaaede Karakter, om han havde ladet Afgørelsen af et saa vigtigt Spørgsmaal afhænge af, at han følte sig ubehagelig berørt, og det med Rette, af Formandens Fremgangsmaade."

— Man har nu, siden 1923, faaet nok en trykt Beretning om det 31. Marts 77 i Folkethingssalen passerede, og det fra et Øjenvidne og næsten Deltager i Affæren, nemlig Klaus Berntsen i „Erindringer fra Manddommens Aar". Men der ligger jo 46 Aar imellem Oplevelsen og Meddelelsen; og der er i selve Beretningen visse psykhologiske Usandsynligheder, som ikke gør det let at bygge paa den. „Det var en „Film" (siger Kl. B. S. 197) „som D i n e s e n foranstaltede. Jeg fungerede den Dag som Sekretær og havde min Plads mellem Formandsstolen og Ministerbordet, saa jeg derfra kunde iagttage alt, hvad der foregik." [Derefter følger den oveenfor (S. 73, Fodnote [1]) fortalte Tilstaaelse om Venstres Udenthingsbeslutning]. „Ved Mødets Begyndelse modtog Formanden strax den i Partiet vedtagne Beslutning

om at gaa til Afstemning, og Krabbe kaldte derfor Bureauchef Dessau til sig og bad ham spørge Estrup, der fra Statsraadsmødet lige var traadt ind i Salen, om han havde noget at meddele Folkethinget. Jeg saa', hvilken Forbavselse, der gav sig Udtryk i Estrups Ansigt over dette Spørgsmaal og hørte ham sige, at der intet var at meddele. Da Bureauchefen havde bragt Svaret til Krabbe, sagde han, at „15[1]) Medlemmer af Thinget har forlangt Afslutning af Forhandlingen", og saa begyndte han at oplæse Navnene paa de 15 Medlemmer, men da fo'r Lars Dinesen hen imod Estrup og raabte gentagne Gange: „Begær Ordet — begær Ordet". Og uden at Estrup havde tænkt paa at forlange Ordet, fulgte han Dinesens Anmodning og raabte under Oplæsningen: „Jeg ønsker Ordet". Men Krabbe fortsatte selvfølgelig, og kun ved et Buk for Estrup tilkendegav han, at han havde hørt Anmodningen og agtede at tage den til Følge, naar Afstemningen var tilendebragt".

Se, der er strax det gale herved, at Krabbe jo i k k e, hverken efter Navneoplæsningen eller efter Afstemningen, g a v Konseilspræsidenten Ordet. Hvad betyder saa Kl. B.'s Laden Krabbe bukke for E. og tilkendegive ham, at han agtede at give ham Ordet; Krabbe kan da ikke have ombestemt sig under selve Navneoplæsningen og Afstemningen. Jeg véd ikke, hvordan Kl. B. kan vrøvle saadan, selv i en Bog af en saa løs Struktur som omhandlede. Kl. B. synes at have villet lade Krabbe opføre sig som den pæne Mand, men saa med det samme glemt, at han altsaa alligevel ikke opførte sig saadan. — Og med den anden Hovedperson i Dramaet er det næsten lige saa galt. Kl. B. kan ikke faa Nogen, heller ikke sig selv, til at tro, at E s t r u p, naar han virkelig „intet havde at meddele", og virkelig „ikke havde tænkt paa at forlange Ordet", saa pludselig skulde give sig til at „raabe" og forlange Ordet, bare fordi Lars Dinesen kom „farende og raabte", at han skulde forlange Ordet. Ingen Mennesker forlanger Ordet, naar de aldeles ikke ønsker at sige noget. Mon Kl. B. tror, at Lars D. har sat Estrup i Hypnose eller Tvangsforestilling, saa at han viljeløst gav sig til at raabe om Ordet bare fordi L. D. nu havde sat det i ham? Jeg har aldrig hørt, at L. D. havde hypnotiserende Evner, hvor fortryllende en Personnage han end var.

---

[1]) Rigsdagstidende har 25. — Kl. B. har vel taget Tallet 15 fra Thrige, der har samme Fejl.

Naturligvis *har* Estrup haft noget at meddele. Beviset derpaa er selve det, at han ønskede Ordet. Naar Kl. B. paa et tidligere Tidspunkt vil have hørt E. sige, at der intet var at meddele, samt vil have set Forbavselse i E.'s Ansigt — vi gaar ud fra at B. husker rigtigt efter de 46 Aars Forløb; vi gaar ogsaa ud fra at B. har *kunnet* læse Forbavselse i et Ansigt, hvori ellers vistnok kun meget Faa har læst den Slags Følelse —, saa var det jo i sig selv ikke saa underligt, om E. blev forbavset over en saadan Sendelse til sig af Rigsdagens Bureauchef med et saadant Spørgsmaal; og ikke saa underligt, om E. svarede afvisende, for han skulde nok selv bestemme, om og naar han vilde begære Ordet.

— *Hvad* Estrup da kom med fra Statsraadet og som han blev hindret i at fremlægge, da han begærede Ordet, er det unyttigt at gruble over; som Formodning kan jo fremsættes, at det maaske ikke har været andet end selve *det*, som han ved Folkethingets næste Møde 4 Dage senere virkeligt meddelte ved Skrivelse til Folkethingets Formand, nemlig at Rigsdagen skulde slutte 4de April. Det vilde nemlig ligne E. allerede nu at meddele, at Regeringen intet mere haabede af denne Rigsdag m. H. t. Finanslov, men vilde handle paa eget Ansvar; det vilde *ikke* ligne ham, bagefter at hitte derpaa som en Hævn-Akt. — Man kan ogsaa lægge Mærke til, at i den Skrivelse fra Konseilspræsidiet, som Krabbe maatte oplæse 4de April Kl. 1, staar der, at Samlingen skal slutte „idag", hvorimod der i det kgl. Budskab, som Estrup oplæste Kl. 4 samme Dag, ikke staar „idag", men „4de April" (som om det kunde være Budskabet uforandret fra 31. Marts).

Krabbes Nægten af Ordet til Konseilspræsidenten kan maaske forklares ved at han ikke har anerkendt Ministerens Ret til at forlange Ordet som gældende ogsaa midt i en Opnævning af Medlemmers Navne; eller mulig Krabbe har været noget nervøs og forfjamsket i dette spændende Øjeblik.

Forøvrigt kunde man jo ogsaa *her* vove en Hypothese, som endda har den Fordel, at den vilde gøre Krabbes Optræden næsten helt loyal. Det er Kl. B.'s tilsyneladende saa besynderlige Meddelelse (om Sendelsen af Dessau), hvori Forklaringen stikker, ligesom ved Fixerbilleder, hvor man bedst „finder Katten", naar man hæfter sig ved Billedets Besynderligheder.

Her er Hypothesen: Krabbe staar med de 25 Venstremænds Begæring i Haanden og véd jo hvad den gaar ud paa og véd at den

vil blive vedtaget og altsaa videre Forhandling om Finansloven blive hindret, hvilket han som Venstremand ogsaa selv ønsker (for at komme Landsthinget i Forkøbet, s. o.). Men saa har han set Estrup, der lige er kommet fra Statsraadet og altsaa vel har en Meddelelse at gøre. Nu vil jeg være loyal, siger Kr. til sig selv, og give E. Lejlighed; jeg maa tage den Risiko; man vil ellers kunne sige at jeg har været illoyal; vi kan vel nok komme Landsthinget i Forkøbet alligevel. Men Lejligheden maa gives E. n u, for begynder jeg først paa Navneoplæsning og derpaa følgende Afstemning, saa er det Afslutning, saa k a n jeg ikke give E. Ordet. Derfor[1]) sender han Dessau, Dessau melder at E. ikke vil have Ordet nu. Godt, tænker Kr., nu har j e g min Ryg fri; og saa begynder han Oplæsningen. Under denne begærer E. Ordet; Kr. gør henimod E. en Bøjning der skal betyde: Jeg hører De begærer Ordet, men nu er det for sent.

Det er denne Optræden, jeg kalder: næsten helt loyal, men det er jo kun en Hypothese. Den synes dog at forklare alting. Selv Dinesens „Faren hen til Estrup" forklarer den. „De maa for Guds Skyld sige noget; det gælder jo at trække Tiden ud, saadan at L a n d s thinget kan komme først" (Dinesen var jo paa den Tid Højremand).

Hvad Ordene: „de vil have det, og de skal ogsaa faa det" angaar, saa k a n E. jo godt have sagt dem (eller lignende), t. Ex. med Betydning: Jeg vilde have været hensynsfuld og averteret Jer de 4 Dage iforvejen, det har I selv hindret, godt, saa faar I det samme Dag!

— — Men havde endnu efter 31. Marts nogle fredsommelige (eller frygtsomme) maaske haabet paa Forlængelse af den „midlertidige" eller en ny midlertidig, saa blev en saadan unyttig Udsættelse af en Katastrofe, som m a a t t e komme, udelukket ved Skrivelsen fra Konseilspræsidiet ved Folkethingets næste Møde, Onsdag 4. April Kl. 1 [Citat efter Rigsdagstidende]:

Idet jeg herved har den Ære at meddele Folkethingets Formand, at det har behaget Hans Majestæt Kongen at befale at Rigsdagens nuværende ordentlige Samling s k a l s l u t t e i d a g ......, tillader jeg mig at anmode Dem om ...... at ville opfordre

---

[1]) Kl. B. har netop Ordet »derfor« (S. 197, L. 8 f. n.), hvilket lille Ord paa det Sted morsomt røber en Opfattelse af Kr., der falder sammen med min Hypothese.

Medlemmerne til at samles med det andet Things Medlemmer i Folkethingssalen for at modtage det Allerhøjeste Budskab" etc.

Kl. 4 indfandt samtlige Ministre sig i Folkethingssalen, hvor begge Things Medlemmer havde forsamlet sig. Her oplæste Konseilspræsidenten:

„Vi Christian IX [etc. etc.] sende Rigsdagen Vor Kongelige Hilsen!

Vi have Allernaadigst besluttet og befale herved, at den nu forsamlede Rigsdags Forhandlinger skulle være endte den 4de April dette Aar, og have Vi i dette Øjemed bemyndiget Vor Konseilspræsident til i Vort Navn at erklære Rigsdagen for sluttet.

Vi forblive Rigsdagen med Kongelig Huld og Naade bevaagen.

Befalende Eder Gud!

[etc.]

Konseilspræsidenten erklærede derpaa, i Henhold til den ham givne Allerhøjeste Bemyndigelse, Rigsdagens nuværende ordentlige Samling for sluttet.

— H. N. Hansen [af Landsthinget] udbragte „Kongen leve!", J. A. Hansen [af Folkethinget] udbragte et „Grundloven leve!"[1])"

— De 70 Venstremænd gik strax i Gang med et fulminant Manifest til Vælgerne i „Morgenbladet" 7. April: Ministeriet havde ladet Forsvarssagen falde for sin Magtstillings Skyld. Vi derimod havde søgt at værne Bevillingsmyndigheden.

— Efter 4. April var der altsaa ingen Rigsdag. Efter 15. April vilde der heller ikke være nogen Finanslov, og ingen Mulighed for at tilvejebringe en regelmæssig; da, iflg. Grl. § 49, forinden Finansloven er vedtagen, maa Skatterne ej opkræves og ingen Udgift maa afholdes, vilde Statens Livsfunktioner ophøre 15. April. Dette maatte dog henregnes til de „særdeles paatrængende Tilfælde", i hvilken Kongen efter Grl. § 25 kan træde til og selv udstede foreløbige Love.

Det udmærket klart affattede Aktstykke, som Ministeriet under Navn af „Allerunderdanigst Forestilling" indgav til Kon-

[1]) Det sidste var en Demonstration, som J. A. H. i nogle Aar havde indført. — Dette blev denne Mands sidste saa at sige politiske Gerning. Han døde 2 Maaneder efter »under Skammen af en storartet Uredelighed« (Besvigelsen af den sjællandske Bondestands Brandforsikringsforening).

gen 10. April for at motivere, at det tilraadede Kongen at udstede en foreløbig Finanslov, er for langt til at gengives her[1]). Hovedtanken er det ovenfor sagte. Skriftet er i Formen meget moderat. Folkethingets overgribende Krav om, at ethvert Ministerium, der ikke er efter Folkethingets Vilje, maa træde tilbage, kaldes „Folkethingets oftere udtalte Anskuelse". Men med denne „Lære" vilde „Kongens Ret til frit at vælge sine ansvarlige Ministre faktisk blive ophævet, ligesom Landsthingets selvstændige Stilling fuldstændig vilde blive trængt tilbage". Ministeriet maatte derfor anse det for pligtstridigt nu at indgive Begæring om Afsked. — Det indtraadte Tilfælde (at regelmæssig Finanslov ikke er tilvejebragt)[2]) kaldes en „Ulykke", og Anvendelsen af § 25 kaldes det eneste konstitutionelle Middel, „hvorved Staten kan holdes sammen og reddes fra fuldstændig Opløsning." I Slutningen forekommer følgende vigtige Forbehold: „Ministeriet tror f o r T i d e n ikke at burde gaa videre end at foreslaa Deres Majestæt at give Bemyndigelse til foruden de sædvanlige løbende Udgifter at afholde de Udgifter, om hvilke begge Rigsdagens Afdelinger ...... have været enige ...... Uden at drage i Tvivl D e r e s M a j e s t æ t s R e t t i l, d e r s o m O m s t æ n d i g h e d e r n e h a v d e f o r d r e t d e t, a t g a a v i d e r e ......"

Allerunderdanigst

J. B. S. Estrup. W. Haffner. E. Skeel.
J. Nellemann. Fischer. Rosenørn-Lehn."[3])

---

[1]) Det staar i Ministerialtidende for 1877, S. 327 ff., og i stærk Forkortelse Thrige II, S. 470.

[2]) Som en Fremtidsmulighed, der imidlertid kaldes »synderlig og u s a n d s y n l i g«, var Tilfældet omtalt allerede i Begyndelsen af 1849 i en Betænkning af det Grundlovsudvalg, som nedsattes af den grundlovgivende Rigsforsamling. Landsthinget vil [i Tilfælde af at Folkethinget faar Finanslovforslaget først og misbruger denne Omstændighed] tilsidst ikke kunne nægte sit Samtykke til Folkethingets Budget, »hvor fordærveligt dette end maatte forekomme det, medmindre ...... Landsthinget foretrækker et aabenbart Brud for e n u n d e r L o y a l i t e n s F o r m s i g i n d s n i g e n d e O m v æ l t n i n g.«

[3]) Man har tilskrevet Nellemann Affattelsen af de to »Allerundernadigste Forestillinger«, som ledsager de prov. Finanslove 77 og 85; N. var jo Ministeriets Jurist og Statsret-Videnskabsmand. Det kan godt være; det er ikke let nu at skaffe Vished; heller ikke er det meget vigtigt, da Estrup jo i hvert Fald har godkendt og underskrevet.

Maa jeg dog gøre opmærksom paa en lille Ting. Ved Nellemanns Død 26. Aug. 1906 stod der i »Berl. Tid.« en Slags Fortolkning af N.s statsretlige Opfattelse af Provisorier, som ikke g a n s k e falder sammen med Estrups,

— 12. April 1877 udstedte Kongen da den første foreløbige Finanslov. Den saa' saadan ud:[1])

Foreløbig Lov
om
Indtægts- og Udgiftsbevilling indtil Finantslov for Finantsaaret fra 1ste April 1877 til 31te Marts 1878 er given.

Vi Christian den Niende, af Guds Naade [etc. etc.] Gjøre vitterligt: At da der i den under 4de denne Maaned sluttede ordentlige Rigsdagssamling ikke er opnaaet Enighed mellem Folkethinget og Landsthinget om Forslaget til Finantsloven for Finantsaaret 1877—78, have Vi fundet det nødvendigt i Henhold til Grundlovens § 25 ved foreløbig Lov at træffe de Foranstaltninger, som det almindelige Vel kræver, for at Statsstyrelsen kan fortsættes uforstyrret.

Thi byde og befale Vi som følger:

§ 1.

Indtil Finantsloven for Finantsaaret fra 1ste April til 31te Marts 1878 er given, bemyndiges Regjeringen til at afholde de nødvendige løbende Udgifter efter de hidtil gjældende Regler, dog saaledes at de Hovedsummer og særskilte Poster, som ere opførte i det Rigsdagen forelagte Forslag til Finantslov for be-

men er endnu mere monarkisk, idet prov. Finanslove selv uden § 25 vilde være lovmedholdige. Hvis dette virkelig har været N.s Opfattelse, saa har han vel kunnet medunderskrive »Allerund. Forest.«, men næppe kunnet ønske at affatte den.

Omtalte statsretlige Opfattelse er imidlertid interessant nok, og maaske fuldkommen holdbar; den hidsættes derfor kortelig her: Grundloven er et Produkt af den kongelige Enevælde, og hvis de selvpaalagte Indskrænkninger juridisk eller faktisk holder op, saa er Enevælden ubeskaaret tilbage. Og hvergang altsaa Folkething og Landsthing ikke bliver enige om en Finanslov, saa oktroieres en af Kongen, ganske enevældig. — Garantien for, at denne Opfattelse virkelig har været Nellemanns, er imidlertid ikke given i omtalte Artikel i »Berl. Tid.« (som er usigneret) og kan heller ikke helt udledes af Brochuren »Den foreløbige Bevillingslov af 12. April 1877«, hvilken Brochure Matzen tilskriver Nellemann.

[1]) Lovtidende for 1877, 12te April. — »Foreløbig Lov« er den officielle Betegnelse, men »provisorisk« blev den gængse. »Den første« er den alm. Betegnelse paa den af 1877; ikke ganske nøjagtigt, thi under Frederik VII maatte Ministeriet Ørsted udstedte en provisorisk Finanslov (som Forlængelse af en midlertidigt vedtagen), der varede fra 12. Maj til 31. Juli 1853. Den afstedkom dog ingen større Ravage; Striden med Ørsted drejede sig om helt andre Sager; den blev endog billiget af Tscherning, Folketh.-Tid. 1852—3, Spalte 179.

meldte Finantsaar, ikke overskrides, og til at afholde de Udgifter, som ere vedtagne baade af Folkethinget og Landsthinget ved den den 31te Marts dette Aar stedfundne eneste Behandling af Forslag til Finantslov for Finantsaaret 1877—78, samt til at opkræve de bestaaende Skatter og Afgifter.

§ 2.

Denne Lov træder i Kraft 16de April 1877.

Hvorefter alle Vedkommende sig haver at rette.

Christian R.

J. B. S. Estrup. W. Haffner. E. Skeel.
J. Nellemann. Fischer. Rosenørn-Lehn.

Saadan lyder dette Estrups første Provisorium. For Folk i Nutiden, der kender „Estrups Provisorier" næsten kun som en Fortids-Klang — en Klang af mærkelig Kraftudfoldelse eller endog af Lovbrud og Vold —, for dem maa de nøgterne Ord deri forekomme besynderlig spage. *Quel bruit pour une omelette.* Sagen er, at denne Lov baade i Form og Indhold er noget af det nøjsomste man kan tænke sig; kun ved selve sin Existens er den mægtig. I Formen: „indtil Finansloven for Finansaaret 1877—78 er given"; den kalder sig ikke engang selv Finanslov; den anden, den ikke vedtagne, den er den rigtige Finanslov, som bare ikke er vedtagen endnu; selv er den kun Nødhjælp, en Bemyndigelse, der virker indtil den rigtige engang maatte blive vedtagen. Og i Indholdet: „afholde de Udgifter, som ere vedtagne baade af Folkethinget og Landsthinget", det vil sige, da Landsthingets Affattelse gik videre i Udgifter end Folkethingets, saa falder den provisoriske faktisk sammen med Folkethingets, det er Venstres, det er den yderste Knaphed[1]), og ikke med Landsthingets, det er Højres, og altsaa heller ikke med Ministeriets egne Ønsker. Man skulde tro, at dette Træk af Blidhed havde rørt Venstre[2]. Men det var ved selve sin Existens, at dette Pro-

[1]) Dog ikke »Uantagelighed«. Man husker, at i Fællesudvalget havde ogsaa Venstre gjort nogle Indrømmelser.

[2]) Læg ogsaa Mærke til det Baand, Ministeriet lægger paa sig selv ved: de nødvendige løbende Udgifter efter de hidtil gældende Regler, dog at heri Regeringens egne Forslag ikke overskrides. Man skulde synes, at ialtfald den sidste Tilføjelse var overflødig. Men den er sat for klogt og rigtigt at pointere, at det er Kongen som taler og bemyndiger sine Ministre, som om han vilde sige: Jeg finder mig ikke i, at I nu tager mere end hvad Jeg og I dengang ansaa for rigtigt.

visorium var mægtigt. Dets Existens betød, at Folkethingets vigtigste Vaaben, Finanslovnægtelse, blev slaaet det ud af Haanden: naar ikke engang Finanslov-Udebliven kunde fordrive Ministerier, saa saa' det sort ud for Parlamentarismen. Dets Existens betød endvidere, at K o n g e n, ifølge selve Grundloven, befandtes at eje en Magt, som i visse Tilfælde, ogsaa uden Rigsdag, ene kunde opretholde Rigets Bestaaen[1]).

Og dette saa at sige F u n d af Styrke hos ,en Kongemagt der allerede ved ikke at bruges syntes svækket, dette Fund, eller dog Anvendelsen deraf, det er Estrups Værk. — Det var dog kun en Genoplivelse og Hævdelse, thi Kongemagten er som et Træ, hvis Rødder gaar langt og henter Styrke fra Historiens Dyb.

K o n g e n er den som i sidste Instans er Rigets Bevarer, fordi han er den som i sidste Instans bærer Rigets Ansvar. For H i s t o r i e n s Øjne bærer Kongen Ansvaret. „Under den og den Konge forringedes Riget," siger Historiebogen og kaster derved, overensstemmende med Folkefølelsen, Bebrejdelse paa Kongen[2]); „unden den og den Konge trivedes Land og Folk," siger Historiebogen og lægger derved Ære om Kongens Navn. I et Kongedømme er K o n g e n og ingen anden det naturlige Overhoved, h a n er Folkets Repræsentant, h a n er Landsfaderen. Saadan er Begrebet om Kongen fra Arilds Tid, særligt hos Folkene af vor Stamme, den gotiske[3]). Hvad særlig Danmark angaar, saa har dette tusindaarige Kongerige tre Gange været ved Undergangens Rand og er tre Gange blevet bevaret ved en stærk K o n g e magt, to Gange ved en Valdemar, tredje Gang ved en Frederik (III), aldrig ved Stændermøder eller parlamentariske Forsamlinger. — K o n g e n føles endnu vedblivende som Rigets rette Repræsentant, det traadte smukt frem ved vor Genforening med Sønder-

---

[1]) Kort efter Provisoriets Udstedelse fremkom 2 Artikler i »Berl. Tid.« af »en gammel Jurist«, derpaa som Brochure: »Den foreløbige Bevillingslov af 12. April 1877«, der — ligesom Matzens Pièce tidligere — juridisk begrunder prov. Finansloves Lovlighed. Og »Bønder og Degne og Folke- og Friskolelærere og andre inkompetente Personer vove paa Veje og Stræder at prædike den provisoriske Finanslovs Grundlovstridighed som en given Ting«. — Matzen i Brickas Lexikon siger at Forfatteren er selve Minister Nellemann.

[2]) Der var Hungersnød i Danmark: Kong Oluf maatte bære Tilnavnet »Hunger«. I Sverig: Kong Christoffer fik Tilnavnet »Barkekongen«.

[3]) Og langt, langt ud over vor Stamme. Og dybt, dybt ned i Oldtiden. Se et mærkeligt Sted i Homérs Odyssé nittende Bog, Vers 109 ff. Jeg tror næsten at kunne sige den a r i s k e Stamme istdf. den gotiske.

jyderne: Genforeningens levende og gribende Symbol var ikke Ankomsten af en Flok Rigsdagsmænd, men Kongens Ridt over Grænsen.

Om Kongens retmæssige Stilling som den øverste og egentlige Bærer af Statsmagten vidner selve Grundloven, ogsaa den nuværende, i sin § 1: „Regeringsformen er indskrænket monarkisk", altsaa et Monarki, om end med Skranker, ja vidner dobbelt kraftigt, fordi denne Paragraf er sat som Nummer 1 i Grundloven, som dens Overskrift og selve dens Karaktér. Og med § 1 staar i logisk Sammenhæng den meget sigende § 11: „Kongen har med de i denne Grundlov fastsatte Indskrænkninger den højeste Myndighed i alle Rigets Anliggender og udøver den gennem sine Ministre" — meget sigende, ogsaa fordi den minder om det sande og historiske Forhold, at Kongemagten er den primære Statsmagt, som ingenlunde har sin Kilde i Grundloven, men vel har ladet sig sætte Grænser af den; Grundloven derimod er emaneret af Kongemagten som givet af denne. — Og skønt Ordet „hellig" (§ 12), der i begge tidligere Grundlove brugtes om Kongens Person og betegner den dybeste Ærefrygt og Pietet, nu er borttaget fra den nyeste Grundlov og erstattet med et intetsigende Adjektiv[1]), saa vil der dog i loyale danske Hjærter, i virkeligt danske Hjærter, altid ulme en Funke af Ærefrygt og dyb Hengivenhed for Kronens Bærer, blot fordi han er Kongen, altid ulme en saadan Funke, der kan slaa ud i lyse Luer, naar Kongen mindes, at han, ogsaa efter Grundloven, er Kongen. — Denne Betragtning af Kongedømmets virkelige Væsen kunde nok føres viden om til mange Verdens Lande, og, saa længe Navnet „Konge" bestaar i en Forfatning, saa længe vil dette Navns Bærer, hvor parlamentarisk forskræmt hans Kongesjæl end maatte være, dog aldrig helt kunne unddrage sig Følelsen af, at han dog i sidste Instans er Rigets Garant, er Rigets Bærer; vil aldrig helt kunne undgaa at bevæges, naar, under en ny Beskæring af hans Ret, *Henri Quatres* Ord rinder ham i Hu: *Je suis roi, je veux être obéi.*

— Dette Syn paa Konge og Kongemagt — som altsaa ikke var en fra Enevoldskongetiden arvet Anskuelse, men er af

[1]) »Fredhellig«. Jeg kalder det i denne Forbindelse intetsigende, fordi det er et (forældet) personretligt teknisk Udtryk om den »som ej ustraffet kan dræbes eller voldelig overfaldes (Molbechs Ordbog), altsaa om enhver der staar under Landets Love og ikke er Træl. Vi er altsaa Alle »fredhellige«.

langt ældre Oprindelse — var vel nok endnu dengang i Virkeligheden Flertallets af Folket. Eller, hvis det ikke længere syntes saa, saa var det fordi de agerende Politikere af Oppositionen uafladeligt hamrede det ind i Almuens Hjerner, at saadan var det *ikke* med Kongemagten. I Folkethingssalen, paa Møder, i Manifester lærtes det, at siden Frederik den Syvende ejede Folket *hele* Magten; Folket, altsaa Vælgerfolket, altsaa Folkethinget, altsaa Folkethingets Flertal, *hele* Magten i Danmark. Finesserne med *Delingen* kom man ikke ind paa, det var for indviklet; det andet var mere grejt og ligetil: Hurra for Frederik Folkekjær der gav Jer Friheden altsaa Magten altsaa hele Magten; ned med Estrup og Herremændene, der nu vil gøre Jer til Trælle igen med Halsjern, Træhest og Hundehul. Intet er lettere end at vække Folkets Vrede, naar man bare har Fraserne og Stemmemidlerne. Men Folkets Vrede var ikke iforvejen; Folkepolitikernes Ophidselser var iforvejen. Naar Demagoger med Bulder slaar sig for breden Bryst og raaber: Vi er Talsmænd for det undertrykte Folk; saa bør man, forinden man bliver rørt, først undersøge, om dette Folk nu ogsaa virkeligt *er* undertrykt; dernæst bør man se at faa at vide, hvem der begyndte: om det var Folket der begyndte med at søge Talsmænd, eller snarere Talsmændene der begyndte med at søge Publikum: for det kaster baade Ære og andet Godt af sig at være Talsmand for et „undertrykt" Publikum.

Dermed skal ingenlunde være sagt, at mange af Folkelederne, maaske de fleste, ikke ogsaa selv var i god Tro, eller hurtigt blev det. Fuldstændig i god Tro var saaledes Hovedmanden *Christen Berg*, det vidner alt om. For naar en Mand har bygget sin politiske Religion paa to saa solide Autoriteter som: Grundloven, og det han kalder „Sagens Natur"[1]) (ligesom Luther i Worms: Skriftens Vidnesbyrd, og klare indlysende Grunde), og begge Dele synes ham samstemmende at pege paa *ét*, ligesom paa Lovens Fylde, nemlig at Folkethinget har Enemagt i Staten, saa bliver dette for ham hans Religions Hoveddogme, hvis Fornægtelse kun kan være Indgivelse af Ondskabens Fyrste og hans Barn Estrup.

Man forstaar, at Estrups Handling vakte Bevægelse.

Hos Højre vakte den væsentligt Beundring for Mandens Mod

---

[1]) S. o. S. 51.

og Kraft, og Tilfredshed med Tilbagevisningen af Venstres Overgreb og Hævdelsen af Landsthingets Ligestilling og af Kongens Værdighed; derom vidnede den nærmeste Tids mange Tillidsadresser til Konge og Ministerium. Selv Edv. Brandes skriver senere, at Estrup dengang (ved Provisoriet 77) „havde den offentlige Mening paa sin Side." Rigtigt, hvis de Dannedes Mening er den offentlige Mening[1]). Dog forbandt sig dermed, især i de ældre nationalliberale Kredse, en vis Frygt, om det nu ogsaa vilde gaa, ja endog, om det nu ikke alligevel var at træde Grundloven for nær. M o n r a d (i det 10de politiske Brev der bærer Overskriften „Den provisoriske Finanslov") misbilliger Udstedelsen, men giver dog Folkethinget Uret i dets Finanslov-Behandling: „herved nedsættes Ministeriets Ansvar i høj Grad." D. v. s.: Ministeriet har handlet urigtigt, men dog ikke m e g e t urigtigt. Men sæt nu, at Ministeriet (der befandt sig i Dilemmaet Provisorium eller Afgang, et tredje gaves ikke) havde valgt at gaa, saa maatte Dommen altsaa have lydt: Ministeriet har handlet rigtigt, men dog ikke m e g e t rigtigt. Hvoraf man lærer, at hverken det Onde eller det Gode kan modnes til Fuldkommenhed i denne Verden. — Og i et tidligere Brev (2) havde Monrad billiget, at Ministeriet, naar Rigsdagen efter de normerede 2 Maaneders Forløb ikke har tilvejebragt Finanslov, griber til en overordentlig Foranstaltning. Men atter i et følgende Brev (11) misbilliger Monrad Estrup, skønt han ikke billiger Folkethinget. Med Rette siger alle Mennesker, at Monrad var den dybsindigste af de Nationaliberale.[2])

Hvad der hos de Ældre var Tilfredshed, var hos os Yngre Jubel; Frygten var hos os snarere den, at Provisoriet ikke var vidtgaaende n o k.

Hos V e n s t r e var Forbitrelsen stor, som man kan tænke; et Manifest til Vælgerne udstedtes af Venstres Bestyrelse (hvis yderst fornærmelige Udtryk mod Ministeriet medførte Sagsanlæg og Højesteretsdom over Bestyrelsens Medlemmer); en „Grundlovsværneforening" dannedes. Men større endnu var Raadvildhe-

[1]) Hvordan Edv. Br. kunde faa sig til at skrive saadan noget, naar han dog vidste at det var rigtigt, det ser lidt uforklarligt ud; men Aage Duus citerer »Politiken« i Januar 85.

[2]) Hos Fritz Jürgensen er den dybsindigste af alle hans Personer ikke Biskop, men Cancelliraad. »Lad os høre hvad Cancelliraaden siger.« »Hmja, — i denne Sag lader sig jo sige en hel Del — baade p r o et c o n t r a.«

den. En dyb Splittelse indtraadte (eller rettere: den gamle Kløft uddybedes) mellem de „Ikke-forhandlende", senere kaldet „Radikale" (Berg og den nye Mand Hørup), som vilde skrappe Midler, men ikke havde nogle; og de „Forhandlende", senere kaldet „Moderate" (Holstein-Ledreborg og Fr. Bojsen), som ikke vilde skrappe Midler og heller ikke havde andre. Den indbyrdes Uvilje mellem disse 2 Retninger syntes undertiden langt større end den fælles Uvilje mod Højre. Estrups Sejr føltes saa meget mere svidende, som den kom saa hurtigt ovenpaa Venstres store Valgsejr og tydeliggjorde at Statsskibets Kurs ikke lystrede Folkestemningers Kastevinde[1]).

— Hvor stor Estrups Sejr var, skønnes af de nærmest følgende Aars indre-politiske Historie, eller rettere: Mangel paa Historie, hvis man ved „Historie" forstaar: Spektakler. Ingen Finanslov-Nægtelse eller -Umuliggørelse[2]), ingen motiverede Dagsordener, intet større Lovdrilleri undtagen ét der mislykkedes, og saa en lille Valgbrevchikane[3]); derimod Regeringens statmandsmæssige Benyttelse af snart den ene snart den anden Gruppe af de uenige Venstremænd til gode Loves Fremme; derimod stærk Fremgang for Højre ved et Opløsningsvalg; derimod ny Splittelse i Venstre, idet de Radikale nu selv gik i Stykker („de Udtraadte"); derimod en ny Hærlov (1880). Dertil kom en stor extra Skuffelse for Venstre: to tabte Rigsretsager mod nogle forhenværende Ministre („Marmorkirkesagen" og Theatersagen)[4]).

Det synes da at ligge udenfor nærv. Skrifts Opgave at gaa

---

[1]) Temmelig forloren lyder den Trøst, som bødes af en Taler paa et Venstremøde kort efter Provisoriets Udstedelse, at »Provisoriet var det kærkomneste, Ministeriet kunde byde os« (Citat af Aage Duus, S. 53). — Mere ægte fremlyser det indbyrdes Had i en Passus fra den Tid af Hørup i »Morgenbladet« (Aage Duus S. 55): »Hvad have de Forhandlende at byde af Ministerium? Estrup. Hvad kunne de fremtidigt byde? Estrup. Hvad har de fortjent? Estrup.« Det er en vittig Efterklang af *Abbé Sieyès* før den franske Revolution. Men hvilket Had! Og hvilken Kraft i Navnet Estrup!

[2]) Selve d. prov. Finanslov, som efter Grundlovens Bydende forelagdes Folkethinget i næste Samling — nemlig strax 5. Okt. 77, som Anmærkning til Finansforslaget for 77—8 — blev ikke forkastet, men »henvist til et Udvalg«, hvorfra man ikke mere hørte noget til den, fordi den en Maanedstid efter blev erstattet af en »midlertidig«.

[3]) Thrige II, 486.

[4]) Thrige II, 472 f.

videre ind paa Enkelthederne i disse Aars Indrepolitik indtil 1881, da Striden igen begyndte at blive akut; om Enkelthederne henvises til Thriges store Værk[1]), som for Tiden efter 1866, da N. Neergaards Bog holder op, er den udførligste Tidsskildring, vi besidder. Kun bør omtales Estrups Danmark værdige Optræden i St. Croix-Sagen. Negrene dér havde i en Opstand Okt. 78 brændt over Halvdelen af Øens Plantager, Ministeren søgte ved Lov et Pengelaan for at hjælpe Plantageejerne, dette Lovforslag forkastedes af Folkethinget, (mens et privat Forslag bebudedes), en Uartighed mod Ministeren og samtidig en Forsinkelse af Hjælpen. Lovdrilleri altsaa, og tilmed noget hjærteløs. Men Konsejlspræsidenten traadte nu 10. Dec. 1878 op i Folkethinget med et Kgl. aabent Brev, hvori *Thinget opløstes*, fordi „den Maade, hvorpaa det af Vor Regjering fremsatte Lovforslag om Hjælp til Vore haardt hjemsøgte Undersaatter i Vestindien er blevet behandlet i Folkethinget, for Os afgiver et iøjnefaldende Bevis paa, at Forhandlingerne mellem Vor Regjering og det nuværende Folkething ikke med Nytte kunne fortsættes."

Dette skete 10de Dec. 78. „Ikke med Nytte". Det var omvendt fra i tidligere Tider. Dengang var det *Folke*thinget, der „ikke med Nytte" kunde forhandle (fordi det nemlig ikke *vilde*); dengang var det *Ministeriet* der i saa Tilfælde veg Pladsen. Dengang syntes Kongen vaabenløs overfor Parlamentarismen, nu var Kongen, ved Estrup, blevet sig en Del af sin Styrke bevidst og saa', at han ogsaa uden Rigsdag var Landsfaderen, der maatte hjælpe haardt hjemsøgte Undersatter.

Thi med Kongens Bemyndigelse sendte Estrup som Finansminister, i Rigsdagens Fravær, til de skadelidte St. Croix-Mænd Penge til Laans af Statskassen. — Da Opløsningsvalgene havde fundet Sted, viste det sig, i hvor høj Grad Tilliden til Estrup var voxet: Højre var gaaet 11 Mandater frem i Folkethinget.[2])

Ogsaa Kongen havde vist ham sin Taknemlighed: paa Majestætens Fødselsdag 8. April 1878 udnævntes Estrup til Ridder af Elefanten.[3]) Denne ganske overordentlige Udmærkelse var na-

---

[1]) »Danmarks Historie i vort Aarhundrede«, 1889, 2den Del. S. 469 ff.

[2]) ɔ: 12 paa selve Valgdagen, men de 2 blev kasserede ved Valgbrevenes Prøvelse.

[3]) Elefantridderne har, som bekendt, deres »Vaaben« med Valgsprog ophængt i Frederiksborg. Men skønt adskillige Gange opfordret vilde E. ikke lave sig Vaaben og Valgsprog. (Meddelt af Sønnen J. E.).

turligvis tillige en Erkendelse af hans udmærkede Styrelse af Landets Finanser. I Tiaaret 1870—80 var den udenlandske Statsgæld bragt ned fra 80 Mill. Kroner til 14 Mill.! Af disse 10 Aar havde Estrup været Finansminister de sidste 5.

---

6. VISNE-TIDEN

Den lammende og splittende Virkning paa Oppositionen, som Estrups Provisorium af 77 havde haft, fortog sig efterhaanden fra Begyndelsen af 81. Rigtignok bekæmpede de Moderate og de Radikale stadigt hinanden, men i større Sager gik de dog sammen mod Regering og Landsthing. Justitsminister Nellemanns Retsreformer, ovenikøbet støttede paa Grundlovens Løfteparagrafer, gik ikke igennem. Saa vigtige Love som Støtte af Statskassen til Universitetet, et nyt Panserskib, Dyrtidstillæg til Embedsmændene og flere andre gik ikke igennem, det var de gamle Fortrædigelser, der begyndte igen. Ikke engang den regulære Finanslov for det følgende Aar var kommen i Stand paa Finansaarets sidste Dag — som det officielt hed, paa Grund af Uenighed mellem de to Thing, men i Virkeligheden p. Gr. af Folkethingets Affattelse, der var sagligt uantageligt for Landsthinget. Regeringen udviste stort Taalmod: den tillod en Rigsdagssamling paa omtr. 6 Maaneder (uagtet den oprindelige Normaltid paa 2 Maaneder); og at Regeringen søgte at undgaa Provisorium, viste den endvidere ved at udvirke midlertidige Finanslove i Flugt med hinanden, altsaa saa knappe som muligt, men af begge Thing vedtagne Forlængelser, først fra 1. April til 31. Maj, saa paany til 30. Juni, saa atter „indtil en endelig Finanslov maatte blive vedtagen", hvorved Regeringen altsaa ligefrem afskar sig fra for Tiden at kunne udstede foreløbig Finanslov, selv naar Rigsdagen ikke var samlet. Saa at hele Finansaaret fra 1. April 1881 til 31. Marts 82, naar galt skulde være, kunde henglide under „Midlertidighed".[1])

---

[1]) Vi har altsaa at gøre med 3 Slags Finanslove: Ordinære (normale, regelmæssige), midlertidige og foreløbige (provisoriske). Foruden »Tillægsbevillinger«. De første blev af Folkethinget altid paakrævede, men tillige gjorte umulige. Den anden Slags var en af de stridende Parter antagen Nødhjælp til Udsættelse af Konflikten. Den tredje Slags var Regeringens nødvendige Indgriben, naar Statsmaskineriet ellers vilde gaa i Staa.

Det Skridt, som Regeringen imidlertid havde foretaget overfor Folkethinget, nemlig dets O p l ø s n i n g, var heller ikke udsprungen af nogen Utaalmodighed, men var en fuldkommen grundlovmæssig og fuldkommen naturlig kongelig Henvendelse til det folkethingsvælgende Folk, om det nu ogsaa billigede sine Repræsentanters Nægtelse af alle vigtige Lovforslag. D. 7. Maj 81 opløste Kongen Folkethinget ved et aabent Brev med de i Sandhed kongelige Ord:

...... Da Folkethinget i indeværende Samling, være sig paa Grund af de politiske Partiers indbyrdes Stilling og de nærforestaaende Valg eller af andre Regjeringen ubekjendte Grunde, har viist sig at mangle Evne eller Villie til at tilendebringe endog kun en mindre Deel af de Rigsdagen forelagte vigtige Sager ...... uagtet Samlingen alt har varet omtrent 6 Maaneder ...... have Vi i Henhold til Grundlovens § 22 allernaadigst besluttet at opløse Folkethinget.

Thi erklære Vi herved det nuværende Folkething opløst.

C h r i s t i a n R.

/J. B. S. Estrup.

— Mangle Evne eller Vilje. Uimodsigeligt, enten det ene eller det andet; siden Sagerne ikke blev fremmet. Skønt Estrup vidste vel nok, hvilken af Delene det var. Men at tale saadan til Folkethinget! Kongen skænde paa Folkethinget for Pligtforsømmelse! Som om Folkethinget overhovedet havde Pligter! Som om Kongen stod over Folkethinget!

Paa et Tidspunkt, hvor Hørups „Ingen over eller ved Siden af Folkethinget" forkyndtes højlydt som politisk Trossætning[1]), og det ældre Bergske om Kongen som Folkets Skriver eller Forvalter[2]) hviskedes som dens rette Supplement — maatte det kongelige Ord om Folkethingets manglende Evne eller Vilje skurre fælt i Venstremænds Ører. Intet Under, at Folkeførerne benyttede det i den kommende Valgkampagne. Om C r o m w e l l[3]) her blev bragt i Erindring, véd jeg ikke — Cromwell var jo Ven-

[1]) Udtalt i Exercerhuset i Kbhvn. 30. Dec. 78.
[2]) Om Ordlyden se S. 52, Fodnoten.
[3]) Hans Tiltale til Parlamentet (efter Encyclopædia Britannica): »Ordgydere! Drukkenbolte! Kom an! Jeg skal gøre en Ende paa Jeres Sludren!« — hvorpaa hans Musketerere rykkede ind i Parlamentsalen og jog Medlemmerne ud.

strefører og havde som saadan Ret til at tale og handle adskilligt mere kongeligt end en Konge; ellers kunde han jo nok være anvendt som virkningsfuld Pendant til Estrup. Men Sulla blev sikkert anvendt, og Nero og Caligula og Iwan den Skrækkelige og Tamerlan, og af Ministre Kardinal Richelieu og Bismarck. Saa at det snarere er et Under, at Højre ved Opløsningsvalget 24. Maj ikke gik mere ned end 3 Stemmer.

Det nye Folkething blev altsaa endnu en Smule mere hvast end det forrige; den korte Rigsdagssamling hengik med interesseløse og frugtesløse Finanslovbehandlinger; 6te Juli opløstes Folkethinget paa ny; ved de paafølgende Valg 26. Juli gik Højre hele 8 Stemmer ned og havde nu i Folkethinget kun 26 mod Oppositionens 76; denne Rigsdagssamling sluttede 30. August, endnu frugtesløsere end den forrige: Staten levede saa finansielt videre paa den af den forrige Samling givne Forlængelse af den „midlertidige".

Men Statens finansielle Liv hengled kun knapt og kummerligt under disse „midlertidige"; store Interesser led derunder: Forsvaret, Universitetet, Embedsmændene. Ingen saa' det bedre end Estrup, men veg han, var det Kongemagtens Prisgivelse og Grundlovens Forvandling til demokratisk Parlamentarisme og dermed Slusernes Aabning for varigere Ulykker, derfor Taalmod, Taalmod. Kongedømmet havde, saa at sige, Folkethinget i Skole — før var det omvendt —; ved Taalmod og Fasthed kunde Folkethinget maaske bringes til at lære at Landets Forfatning ikke var Parlamentarisme, trods alle Valgsejre. Og han havde øget Ministeriets Handlekraft ved at optage Jacob Scavenius deri (fra 1880, istedetfor Fischer).

— De nærmest følgende Aar, c. 1882—5, karakteriseres gerne med Navnet *Visnepolitikens* Tid. Næsten alle Regeringsforslag forkastedes; det var den gamle Fortrædigelsespolitik, altsaa aldeles ikke noget nyt, kun mere systematisk og konsekvent gennemført. Navnet „Visnepolitik" stammer fra Bergs Erklæring i Folkthinget 13. Aug. 1881, at „Landets Vel ...... kræver af dette Folkething, at det lader Alting visne i Hænderne paa et Ministerium, der trodser den almindelige Valgret"; det var en emfatisk Gentagelse af et tidligere Udtryk i samme Tale, og blev ydermere gentaget af Berg i en senere Tale; han syntes om dette Udtryk „visne"; det var ligesom en højtidelig Forbandelse som

nedkaldtes over Estrup, et Anathema; han viedes til hine usalige Væseners Skæbne, hvem Overtroen i gamle Dage tiltroede, at alt Levende forgik ved deres blotte Berøring, Aandepust og Skygge; det var Straffen for hans Synd mod Folkethinget, hvilken for de troende Parlamentarister var selve Synden mod Den Helligaand, hvilken ikke kan tilgives. Folket skulde lære at *grue* for den Mand, der var Skyld i at alt Liv, al Fremgang, alle gode Love *visnede* i Danmark; Berg lyste Interdikt over Landet for Estrups Skyld, ligesom en Pave; der hængte altid en Smule Gejstlighed ved Bergs hvide Skolelærerslips.

Naar altsaa Folkethinget med Vilje nægtede gode Loves Fremme, saa var det *Estrups* Skyld; naar Danmarks Forsvar forsømtes, saa var det *Estrups* Skyld; maatte Universitetet bruge sin Kapital op, saa var det fremdeles *Estrups* Skyld; sultede Embedsmændene, saa var det atter *Estrups* Skyld.

Man skulde ikke tro det muligt, at en saa øjensynlig Fordrejelse af Sandheden kunde blive godkendt af det menige Folk, men Sandheden er tidt ilde faren i et Demokrati.

Maaden, hvorpaa Folkethinget *visnede*[1]) Regeringens Love, var dobbelt: i de første Par Aar sendtes de i Udvalg, som saa slet ikke behandlede dem; man kaldte dem „*Begravelsesudvalg*" og sagde, at man „begravede" Lovene; der var især et Nimandsudvalg, Hørup var dets Formand; paa et Møde i Ulstrup sagde Hørup ganske kynisk, at Nimandsudvalget havde haft 36 Love i sin Varetægt, men havde kun holdt 1 (ét) Møde, nemlig det hvori Formanden blev valgt; hvad det senere havde bestilt, vidste han ikke. Senere brugte man den uforskammede Maade at forkaste Lovene ved Dagsordener („*Bojsens* Dagsordener"), saalydende:

„Idet Folkethinget ...... maa fastholde, at en Forhandling om Reformer med dette Ministerium er ørkesløs, gaar Thinget over til Dagsordenen."

„*Maa* fastholde". Som om Nogen tvang Thinget dertil. „*Dette* Ministerium". Som om det var Personerne og ikke Sagerne, det drejede sig om. „*Ørkesløs* Forhandling". Ja fordi Thinget ikke *vil* forhandle. „*Gaar Thinget over til Dagsordenen*". Men der *var* jo ingen Dagsorden, naar Da-

[1]) Dette Ord fik, for første Gang i dansk Sprog, tillige *transitiv* Betydning.

gens Lovstof blev afvist af Lovgiverne selv. Fire Usandheder altsaa i to Linier. I Sandhed et *ørkesløst* Thing, som med en „Dagsorden“ der erklærer ingen Dagsorden at have, vedtager intet at ville bestille, vedtager at være overflødigt. Med Rette udsatte Formanden Thingets Møder „indtil videre“; dette skete 20. Nov. 1884, efterat en Mængde Talere to Dage igennem havde snakket om denne „Dagsorden“, ikke altsaa om de forelagte Love. Foruden Bojsen talte Monrad (Opfordring til Estrup om at gaa sin Vej) og Andre i en heftig Tone. Estrup var hele Tiden rolig og behersket. Da En spottede Højre som et Parti der kun havde et eneste Program, nemlig „Leve Estrup!“, spurgte Estrup, om det var mere tiltalende, naar der paa Modstandernes Fane kun stod skrevet: „Bort med Estrup!“

Det er kun sjældent morsomt at læse i Rigsdagstidende, men her har det sin Komik — om end Tragikomik — at se trykt over alle de 113 Spalter (!), som denne „Dagsorden“-Snakken fylder, trykt i Marginerne over dem alle: Titlerne paa *de* Lovforslag, som Texten *skulde* handle om, men aldeles *ikke* handler om, t. Ex. „Lovforslag om Kontorudgifter for Amtmænd“ (Texten dertil nedenunder handler kun om at Estrup skal væk, Estrup skal væk; det maa have været rart for Amtmændene at læse); „Lovforslag om Alderdomsforsørgelsesanstalt“ (Texten dertil kun, at Estrup skal væk, Estrup skal væk; de stakkels Gamle, men de læste næppe Rigsdagstidende), osv. osv., Lovtitel efter Lovtitel med Text om noget helt andet; man skulde tro, at der var sket Manuskriptforvexling i et Bogtrykkeri.[1])

Men enten nu Lovforslagene forkastedes paa den ene eller anden Maade, saa „visnedes“ de i alle Tilfælde. Man maa beundre Estrups Taalmod og Udholdenhed under saa pinlige Forhold. Thi foruden den patriotiske Harme over saa megen Stagnation i Landet kom ogsaa den personlige Krænkelse og den for en Natur som hans særlig følelige Ærgrelse over at se disse Masser af ministerielle Udarbejdelser (Lovforslagene) udføres til ingen Ver-

[1]) Medens dette skrives, ser jeg i en Avis en Efterretning fra Rom, at *Mussolini* i Maj 1924 skal have udtalt til en Deputation af Parlamentet: »Dette Parlament er det sidste parlamentariske Forsøg i Italien. Hvis det skulde mislykkes, lukkes Parlamentet og erstattes med andre Institutioner.« — Patrioten mener, at »andre Institutioner« kan blive til Nytte for Landet, men et Parlament, valgt ved almindelig Valgret, kun er til Nytte for Politikerne.

dens Nytte.[1]) Kynisk, men vittigt — for naar man ikke bryder sig om hvad der bliver slaaet i Stykker, er det lettere at være vittig — skrev „Politiken“ i Okt. 84: „Folkethinget retter sig i Et og Alt efter Ministeriet: det forkaster Meget eller Lidet, eftersom Ministeriet befordrer Meget eller Lidet i Trykken“.

Man plejer at sige, at Frækhed dog allenfals er bedre end Hykleri. Jeg véd næsten ikke. Thi, siger en fransk Forfatter, Hykleriet er den Kompliment, som Lasten mener sig tvungen til at gøre for Dyden. Altsaa dog en Slags Respekt for denne. Visnepolitikens Førere følte undertiden Trang til at u n d s k y l d e sig overfor Folket, det maa jo kaldes en Slags Samvittighed. Hørup sagde paa et Møde i 83: „Ministeriet har udelukkende Skyld i Visnepolitiken; dets Lovforslag kunne jo ikke bruges“, og andetsteds eller sammesteds: „Regeringens n a i v e Lovprojekter“; en Genklang af „Morgenbladet“s Hykleri langt tidligere, at man nægtede at forhandle „for at forhindre skadelige Love“. Ganske modsat, og helt aabenhjærtigt, skønt sagt af J. A. Hansen, lød det engang: „for at v i s e d e m [Ministrene], at de ikke kunde udrette noget uden Folkethinget“; rigtigt; utilsløret det samme som Folkethingets Adresser og Dagsordener sagde tilsløret. Men igen anderledes, med en halv Løgn, Berg paa et Møde i 79: „Det forenede Venstre har altid [altid!] villet forhandle ...... Først ved Udstedelsen af den provisoriske Finanslov har det maattet [maattet!] afbryde Forhandlingerne“. Senere, atter modsat, med Løgnen fuldkommen hel, „Morgenbladet“ 15. Sept. 86: „Venstre har aldrig drevet Visnepolitik: Visnepolitiken var kun ...... en infam Højreløgn“. Og, som for at vise, at Frækhed og Hykleri meget vel kan udgaa fra samme Mund, sagde Holstein-Ledreborg

[1]) Hvis der blandt Læserne skulde findes Nogen med en saa specialhistorisk Sans og en saadan Overflod af Tid til sin Raadighed, at han vil undersøge de Par Snese døde Lovforslag (de fleste vistnok ypperligt affattede), saa henligger de trykte — ligesom i et Lighus — i Rigsdagstidendernes forskellige Tillæg A. Og i Registrene foran i disse Tillæg vil han finde ligesom hver Afdøde tilhørende Plakat med sørgeligt ensformig Indskrift: Lovforslag om ......, Behandlingen s t a n d s e t og henvist til Udvalget for ......; Lovforslag om ......, Behandlingen s t a n d s e t og henvist til Udvalget for ...... o. s. v., o. s. v. — Ellers har M. P. F r i i s i en hel lille Bog: »Visnepolitiken og Provisoriet« 1885, gjort udførligt Rede for den Masse gode samfundsnyttige Foranstaltninger, Venstre fik forpurret, angaaende Borgernes Liv og Sundhed, Arbejdernes Kaar, Hovednæringsveje, Samfærdsel, Videnskab og Kunst, Retsplejen — foruden altsaa Forsvaret.

først i Rigsdagen, at „intet Forlig var muligt under det nuværende Ministerium, det laa i Grøften og maatte selv komme op", d. v. s. vi driver Visnepolitik; men siden sagde han til Berg: „hvad i Alverden sidder man i Rigsdagen for, naar man ikke skulde forhandle", d. v. s. vi driver ikke Visnepolitik. — Da Visnepolitiken opgaves, saa regnedes den for Dumhed.[1]) Det var altsaa mange Forklaringer, og alle skulde troes: Visnepolitiken var for at hindre daarlige Love, Visnepolitiken var for at jage dette Ministerium væk, Visnepolitiken var halvt af hvert, Visnepolitiken var en Dumhed, Visnepolitiken var overhovedet ikke til, men kun en infam Højreløgn. Disse forskellige Sandheder skulde alle, og med kortest Mellemrum, proppes i Vælgerfolket, ligesom forskellig Medecin for forskellige samtidige Svagheder; det gled altsammen, smagte maaske ikke lige godt, men det var ikke Medicinens Skyld, det var Estrups Skyld.

Et ganske mærkeligt Forsøg paa baade at standse Visnepolitiken men samtidigt skubbe Ministeriet tilside skete i Rigsdagssamlingen 82—3 ved Biskop Monrad. Han — der ved Samlingens Begyndelse som Aldersformand i Folkethinget havde udtalt det smukke, men haabløse Ønske om, at en *treuga Dei* (det middelalderlige kirkelige Udtryk for en Gudvelbehagelig Vaabenstilstand midt i Ufredstider) maatte hvile over Rigsdagens Lovforhandlinger — indbragte i Forening med en Del af Venstre og af Højre en Række private Lovforslag af forskellig Art. Men de strandede alle, idet baade Regering og Landsthing var klare over, at det blot var en anden Maade til at chikanere Ministeriet væk.

Et af de ministerielle Lovforslag kræver særlig Omtale, nemlig Forsvarsloven, navnlig om Københavns permanente Befæstning saa vel mod Landsiden som mod Søsiden. Vi har i det foregaaende set, hvorledes Folkethinget hidtil stillede sig (umulige Betingelser); Ministeriet vedblev med stort Taalmod at forelægge Forsvarsloven, hvor sikker den end var paa Modstanden, men det var Samvittighedspligt; at undlade Forelæggelsen var at udsætte sig for en vægtigere Bebrejdelse end at forelægge

[1]) Mange Citater hos Aage Duus: »Under Fremskridtets Fane«, 1892, Side 19—20. — Denne skarpsindige og morsomme politiske Forfatter har i sin Bog et Afsnit som handler om »Visnepolitiken«; derfra mine Citater ovenfor. — (Det bemærkes, at Aage Duus, og med Rette, bruger Navnet »Visnepolitik« om principielt Lovnægteri overhovedet, altsaa ogsaa om Tiden længe før 1882).

den frugtesløst; ogsaa havde Regeringen i denne Sag en Støtte, foruden i Landsthinget, ogsaa i en voxende Folkebevægelse, der kunde haabes at kuldkaste Venstrepolitikernes Modstand i denne Sag; Folkebevægelsen gav sig sit første Udtryk i de 3783 fynske Kvinders Adresse til Kongen i Juli 82.[1]) Men 3die April 83 standsedes i Folkethinget den fra Landsthinget oversendte, derpaa i et Folkethingsudvalg i 3 Maaneder (!) hvilende Forsvarslov ved følgende Dagsorden, der ovenikøbet var 6 Dages Forhandlinger om at blive vedtagen: „Da ...... Ordningen af Landets Forsvarsvæsen kræver en Regering der gør dette til sin alvorlige Opgave, gaar Thinget over til Dagsordenen". — Hvorledes? Ikke sin alvorlige Opgave? Regeringen ikke? — Nej (mener Dagsordenen); nej, for Regeringen véd jo, at vi ikke vil forsvare Landet, saalænge vi har denne Regering, og alligevel bliver den ved at spørge os, om vi vil forsvare Landet; saa maa det jo være dens Spøg. — Spøg? hvorledes dens Spøg? — Jo for var det dens Alvor, saa kunde den jo gaa. — Oversat fra Humbug til Sandhed siger Dagsordenen i Grunden kun: „Estrup, hvis *du* ikke gaar, saa vil *vi* ikke forsvare Landet, saa kan *du* have det saa godt."

Og saa er der endda Mennesker som paastaar, at den almindelige Valgret fremelsker Patriotisme og Ansvarsfølelse.

En særlig graverende Lovforkastelse var endvidere Folkethingets Nægtelse af at vedtage en vigtig Handelstraktat med Spanien (om Udførsel af Fisk fra Island), idet Folkethinget stillede, som Betingelse for dets Vedtagelse, Krav til Regeringen, der var Sagen ganske uvedkommende. Det var i Maj 84. Saa bortfaldt altsaa Traktaten, skønt den alt var underskreven af den danske Udenrigsminister og den spanske Gesandt. Folkethinget mente dermed at have prostitueret Regeringen i Udlandets Øjne.

De eneste Love, der ikke visnedes ihjel, var Finanslovene. Dem turde man nemlig ikke undlive, for saa vankede der Provisorium, og man huskede, hvordan det gik Venstre efter 1877. Istedenfor gjorde man dem saa knappe, at de kom paa Grænsen af Uantagelighed, men heller ikke mere. Der blev lavet en Vittighed om disse Aars Finanslove, at de lignede „barberede Pudler". Altid det samme: Forslaget kom triveligt og velskabt ud fra Ministeriet, derpaa mange Maaneders Mishandling og

---

[1]) Her skal nævnes Bladet »Vort Forsvar«, som redigeredes af Carl Hall i c. 27 Aar med en enestaaende Idealitet og Uselviskhed.

Afrakning ved Folkethingets Behandlinger, saa korte Stunders Pleje i Landsthingets, saa i Fællesudvalg, saa i „eneste Behandlinger", Folkethingets sidste tætte Hudskrabning, Landsthingets Beklagelse, men Acceptering i sidste Øjeblik, derpaa det halvdøde Væsens triste Livsfunktioner Finansaaret igennem. Mærkelig under alt dette var Ministeriets Tilbageholdenhed (der forekom mange upraktisk): ved den spændende Finanslovbehandling i 82 blev Estrup af Fællesudvalgets Formand officielt adspurgt om sin Stilling til de forskellige Forslag: han svarede, at han paa dette Sagens Trin ikke fandt Anledning til at udtale sig. Og Ministeriets Taalmod (som mange fandt ubetimelig): det søgte at bøde paa Stagnationen ved Forordninger og kraftig Administration, og ved at se at faa saa mange nyttige Bestemmelser som muligt flyttede fra Speciallovgivning over paa Finanslov — thi Speciallovgivning skulde jo visne, Finanslov blev kun „barberet".

I April 83, kort efter hin Dagsordens Vedtagelse, hvori Regeringens „Alvor" om Forsvarssagen blev draget i Tvivl, ansaa' Folkethinget det for opportunt at henvende sig til Kongen med en Adresse. Landsthinget affattede strax en Modadresse. Begge Adresser var i Grunden Variationer af Adresserne fra April 1873. Folkethinget gjorde Kongen opmærksom paa „den Misstemning mod det nuværende Ministerium, som i stigende Maal breder sig gennem alle Lag af Befolkningen, og den stedse voxende Bekymring, hvormed fædrelandssindede Mænd se hen til Fortsættelsen af en Politik, der udadtil og indadtil har vist sig lige magtesløs til at fremme Landets Vel, og hvis Mangel paa Evne til at vinde fornøden Tilslutning" osv.

Altsaa den gamle Historie: Ministeriet mangler Evne. Hvilken Evne? Ja den, at *vi* vil lovgive sammen med det, den Evne mangler Ministeriet. Og vi er meget bekymrede. Bekymrede? hvorover? Jo, over at *vi* ikke vil arbejde paa Landets Vel saalænge Ministeriet bliver, derover er vi bekymrede.

Ogsaa Landsthingets Adresse var kun Variation: „...... Hindringen for Lovgivningsarbejdets heldige Fremme vilde fjernes, naar man fra alle Sider, ... i Erkendelse af Deres Majestæts uomtvistelige Ret til at udnævne Deres Raadgivere, enedes om at forhandle med disse uden at tage Hensyn til andet end hvad der vedkommer selve Sagerne, og uden at gøre de mest betydningsfulde og paatrængende Foranstaltningers — endog Forsvarssagens — Fremme afhængige af, at Deres Majestæt beslut-

ter at udnævne andre Ministre". Og Landsthinget haaber, at Kongen „fremdeles som hidtil ...... maa opretholde den grundlovsmæssige Ordning i dens Helhed ......".

Den 18de April 83 modtog Kongen begge Thingenes Deputationer. I Estrups, Konseilspræsidentens, Nærværelse oplæste Kongen sine Svar. Ogsaa de sagde det samme som de kongelige Svar 4. April 1873, og Kongens aabne Brev 7. Maj 81. Til Folkethinget beklagede Kongen sig over dette Things Undladen af at fremme Lovgivningen, endog Forsvaret, „uden noget Forsøg paa at komme overens med Landsthinget og med Vor Regjering" ...... — Til Landsthinget gav Majestæten den Forsikring, at det „fremdeles som hidtil" var hans „faste Vilje at hævde den grundlovsmæssige Ordning i dens Helhed".

Visnepolitikens Aar var triste Aar i Danmarks Historie. Stagnation af Lovgivningen, Forsømmelse af vigtige offentlige Interesser. Usund politisk Spænding i Folket, indbyrdes Mistro, ja Had.[1]) Al Interesse usundt koncentreret om ét og samme politiske Magtspørgsmaal, sat under forskellige Formler: Kongen eller Folkethinget, Landsthinget eller Folkethinget; og forskelligt reduceret: Overklasse eller Underklasse; og endnu mere populært: Estrup eller Berg.[2]) En usund Spændingens Tid, som i Naturen før Tordenvejr; Nogle gaar og er bange for Nedslag, Andre længes efter den velgørende Udløsning, Alle er spændte. Vi er imdlertid i Danmark, noget stort vil i intet Tilfælde ske. — Der var kun én Mand i Landet med Præg af nogen politisk Storhed, han var disse Aars Centralskikkelse: hvorlænge vil Estrup finde sig i dette, naar vil han dog slaa til? Eller: hvorlænge kan Estrup holde dette ud, naar maa han dog gaa sin Vej?

Paa denne Tid begyndte de større politiske Folkemøder. Noget voldsomt, noget revolutionært vil ikke ske: vi er i Danmark. Men alle Folkemøderne var for eller imod Estrup. Et

[1]) Et karakteristisk Træk: Grundlovsfester, hvor hidtil Folk af forskellige Partier kunde mødes i køn naiv Fællesglæde (i Aanden fra 49), blev fra nu af holdt splittede. 5 Juni 1884 festede i København Højre i Tivoli, de »Liberale« i Frederiksberghave, Socialisterne i Dyrehaven.

[2]) I et Butiksvindue saa' jeg i de Tider et lille Legetøj: et Vippebrædt, hvor Estrup og Berg sad og vippede, Berg hoven og selvglad, Estrup med det karakteristiske Smil.

Venstremøde i Herthadalen (ved Holstein-Ledreborgs Slot) i Maj 83 vedtog en Resolution med Tilslutning til Folkethingets Adresse i April, og sendte Deputation til Kongen; denne svarede, at kun Folkets lovlige Repræsentation, begge Rigsdagens Thing, havde Ret til at tale i Folkets Navn; han fordrede sin Ret til at vælge til Regeringens Førelse de Mænd, han dertil fandt bedst skikkede. — I Juni fandt Venstremøder Sted ved Saxkøbing, ved Skanderborg, ved Højby i Fyn; samme Resolution vedtoges overalt. Samme Maaned maatte Kongen ved Landmandsforsamlingen i Aalborg høre Raabene: „Bort med Estrup! leve Folkethinget!" blande sig med „Leve Kongen! leve Ministeriet!" Det var her, at Kongen skal have beklaget sig over, at „selv hans tro Jyder" begyndte at vakle. I Juli begyndte ogsaa Højre at holde Møder, men efterat et saadant i Hillerød var blevet forulempet af Venstrefolk, holdtes disse Møder kun for Meningsfæller („lukkede Møder", kaldte Venstre dem spottende).[1] Ved Jyderup holdtes i September 83 paa samme Dag Møde af begge Partier; det kom der slemme Spektakler ud af, idet Venstre angreb Politiet, der beskyttede Højres Fællesspisning efter Mødet.

— Hvis Konseilspræsidenten nu, i sin Ministertids 9de Aar, og i den akute Visnetids 3die Aar, vilde ligesom skue ud over selve Befolkningen og af dens Færd og Holdning tage Skøn over, hvor langt han var naaet i sin O p d r a g e l s e af Folket til at respektere den grundlovmæssige Magtfordeling, saa maatte Resultatet synes ham temmelig nedslaaende og hans Chancer faa.

Thi vel havde han til Støtte en K o n g e af et ridderligt og trofast Sind, vel havde han karakterfaste Kolleger i Ministeriet, og et L a n d s t h i n g der nok lod sig byde meget af det andet Thing, men ikke alt, og hvori han havde et paalideligt Flertal, der ikke blev svækket ved sidste Nyvalg. Og vel organiserede Højre sig rundt om i Landet i Højreforeninger til Hævdelse af „Kongens ved Grundloven hjemlede Retsstilling og begge Things forfatningsmæssige Ligeberettigelse" — men altsaa, B e f o l k n i n g e n selv, dens Flertal, syntes med voxende Bevidsthed og Heftighed at vende sig imod ham. Symptomerne var tydelige og nedslaaende: Ved hvert af de senere Folkethingsvalg voxede Venstre og gik Højre tilbage. Indenfor Venstre igen voxede den radikale Fløj. I København selv opstod et Slags Halvvenstre,

[1]) Lejlighedsvis brød Venstrefolk ind i Højres Møde ved falske Adgangstegn; d e t t e r o s t e s i »Morgenbladet« (Juli 1883. Aage Duus, S. 168).

de saakaldte „Liberale"; Socialdemokratiet truede mere og mere: Hovedstadens Erobring syntes et Tidsspørgsmaal. Venstrepressen blev større og mægtigere. Konservatismen i akademiske Kredse svækkedes: et radikalt Studentersamfund dannede sig. Litteraturen og Aandslivet farvedes siden Halvfjerserne mere og mere radikalt (G. Brandes); adskillige af Litteraturens Førere traadte i Forbindelse med Socialdemokratiet eller med Venstre. Da var det, i Visnepolitikens Aar var det, at det begyndte at synes gammeldags („forbenet", „uintelligent") at være konservativ.

Tristere endnu for Estrup syntes det at være, at en Modløshedens Aand greb en Del af Højre. Gamle Nationalliberale vendte sig mod ham med Bebrejdelser for at være Skyld i Stagnationen, de gjorde det med Oprigtighed, for Fædrelandets Skyld, de udholdt ikke Forholdenes øjeblikkelige Klemme. At Monrad tog sig for at underminere ham, har vi set. Klein vendte sig paa et tidligt Tidspunkt mod ham: han bebrejdede ham allerede hine „midlertidige" Lovforlængelser som „Tilsidesættelse af Grundloven", og i Begyndelsen af 82 talte han flere Gange imod ham.[1]) En anden Del af Højre, mest vel af de Unge, kunde omvendt ikke forstaa Estrups Taalmod; de begyndte at kalde ham slap og svag.

Des mere bliver Estrup at beundre, fordi han fastholdt den mandige Taalmod, indtil det rette Tindspunkt kom. Det rette Tidspunkt, det var som ved det første Provisorium, da „Berusningen" indtraadte hos Modstanderne.

Men naar Estrup i Visneaarenes spændte Tid saa' ud over Befolkningens Færd og Holdning, og istedenfor voxende grundlovmæssig Erkendelse saa' voxende retsstridige Magtkrav, saa' Højres Svind i Folkethinget, saa' ogsaa nogle Forbundsfællers Frygt og Frafald og nogle Venners Utaalmodighed og Misfornøjelse; mon dette saa er kommet ham som en meget overraskende Skuffelse? Snarere tænker jeg, at han var den samme optimistiske Estrup, som efter Venstres store Valgsejr 1876 skal have sagt „med et Smil", at nu kom der en Berusning over Venstre.

At en Regerings blotte Taalmod skulde kunne virke fol-

[1]) I Folkethinget 30te og 31te Januar 82. Kleins Tale er meget bred; han ræddes for et nyt Provisorium, er bekymret ved Situationen og misbilliger Estrup paa flere Punkter. Dog erkender han »den Ro, hvormed den højtærede Minister ved denne som jo ved alle andre Lejligheder taler.«

kelig Erkendelse og Gaaen i sig selv, det skal der Naivitet til at tro. Vel er et Folks politiske Omvendelse ingen uhørt Ting i Verdenshistorien, tværtimod, men den er rigtignok aldrig bevirket ved Anvendelse af den passive Taalmod fra oven. Naar derfor Estrup, naar Kongen gennem ham, naar Landsthingets Adresser, naar Højreforeningernes Resolutioner og Højres Presse Gang paa Gang udtalte Haabet om, at Folkethinget, at Folket, nok (af sig selv!) vilde komme til Erkendelse af den rette grundlovmæssige Ordning, saa var dette Haab, hvis man virkeligt nærede det, en saare slet funderet Optimisme. Alligevel gør t. Ex. en erfaren Lærer tidt Ret i at tale saaledes til en vanskelig Elev: Nu haaber jeg da, at du ikke gør det tiere, lille Peter; og en langmodig Kreditor kan sige til en uvederhæftig Skyldner: Nu haaber jeg da, at du betaler til næste Termin — skønt baade Lærer og Kreditor godt formoder at der maa Tugtens og Rettens Vej til. — Men enten Estrup nu virkeligt haabede eller ikke, saa gjorde han ialtfald sin Pligt ved med den yderste Taalmod at vente i den længst mulige Tid, og give alle mulige Imødekommenhedens Chancer, for bagefter at undgaa Bebrejdelser og Selvbebrejdelser, — og saa, naar Øjeblikket kom, at handle som han havde Magt og Ret til. Ret til, thi Befolkningen var ikke Folket, grundlovmæssigt. Ret til, thi Folkethinget var ikke Folket; kun Rigsdagens begge Thing var Folket, grundlovmæssigt. Ret til, thi ikke engang dette Folk havde al Magten, men Kongen *og* Folket delte den, grundlovmæssigt.

— Sidste Gang en „barberet Pudel" blev accepteret af Landsthinget og i elendig Tilstand vedtaget dér, var 31. Marts 1884, altsaa i allersidste Øjeblik, ved selve Udløbet af Finansaaret, og det med Stempel af „alvorlig Tvivl", som Thingets Finansudvalg paasatte den. Estrup havde endda forberedt en „midlertidig", vedtagen i Folkethinget, for det Tilfælde at Landsthinget ikke accepterede den regulære. Og Rigsdagen forblev endda samlet 2 Maaneder endnu — altsaa 4 Maaneder over den grundlovmæssige Normaltid — for den spanske Traktats Skyld, med den bragte Folkethinget jo til at strande. Saa at der sjældent har været en længere og tillige unyttigere Rigsdagssamling. Der kan vel ogsaa siges: skadeligere, navnlig ved Fortsættelsen af dette Lovvisneri og disse barberede Finanslove. Højre omkring i Landet var skuffet over al den mageløse Langmodighed fra Regerings og Landsthings Side; man saa' det især ved Højres Delegeret-

møde December 84, hvor man angreb Landsthinget haardt for dets Eftergivenhed.

Der var dog i Landsthinget foregaaet en tilsyneladende Ubetydelighed, der varslede om en anden Aand. Finansudvalgets Ordfører, Professor juris Henning Matzen, som 1879 var kommet ind i Landsthinget og dér ved sin Energi og Aandsklarhed mere og mere havde vundet Anseelse, havde faaet Thinget til, 29. Marts 84, at forkaste en „midlertidig" Finanslov (denne magre Nødhjælp til at undgaa Provisorier), nemlig den midlertidige, som Estrup havde forelagt Thinget (s. o.), og Estrup havde selv billiget Matzens Motivering, at „Midlertidige" kun var en udenfor Grundloven staaende Nødhjælp, der ej kunde tilraades, naar Folkethinget havde 6 Maaneder til Finanslovens Behandling! Dette betød, at Landsthinget markerede overfor Folkethinget, at dette for Fremtiden, naar det ønskede at ødelægge den regulære Finanslov, ikke længere kunde vente at faa en for Folkethinget behagelig „Midlertidig" til at afbøde et Provisorium.

— Ved Folkethingsvalgene 25. Juni 84 tabte Højre igen, nemlig paa én Gang 7 Kredse, deriblandt 4 i København-Frederiksberg, saa at det nu i Folkethinget kun mønstrede 19 Stemmer; smerteligt var især Tabet af „det halve København". Efter denne store Valgsejr kunde Estrup forvente, at en „Berusning vilde indtræde[1]). — Ganske og aldeles frugtesløs var Kongens Formaning ved Rigsdagens Aabning i Oktober, da han henviste til den Ulykke der just havde ramt Fædrelandet ved Christiansborgs Brand (4. Okt. 1884), som en Opfordring til „at fremme Landets og Folkets aandelige og materielle Vel", og da „først og fremmest at sikre Landets Selvstændighed ved hensigtsmæssige Foranstaltninger til dets Forsvar". Berg,[2]) som nu var Folkethingets Formand, havde (ved Mødernes Genoptagelse i November) i sin Formandstale kun Tanke for at „den Landet ødelæggende konstitutionelle Strid ...... maatte finde en Afslutning, der stemmede med Forfatningens Krav og Thingets Ære", det vil i

---

[1]) »Punch« har 3. Juli 84 (lige efter Valget) det bekendte Helsidebillede, hvor man ser Estrup som Matros i Mastetoppen, hvor han nagler Flaget til Masten.

[2]) Der er et berømt Karikaturbillede i »Punch« 9. Okt. 84, hvor Berg triumferende peger paa Christiansborgs Ruiner, idet han siger: »Paa denne Tomt rejses intet Kristiansborg for tredje Gang « — Berg har imidlertid fralagt sig den Ytring.

Bergs Mund sige: stemmede med Parlamentarismens Indførelse og Folkethingets Enevælde. Det var ogsaa i denne Samling, at Folkethinget plejede at standse Regeringens Lovforslag med de uforskammede „Ørkesløsheds"-Dagsordener (s. o.).

— Fra Slutningen af 84 havde Venstregrupperne i Folkethinget, efter flere mindre vigtige Omposteringer, taget følgende Stilling, idet de „Radikale" havde spaltet sig: Berg havde med 20 af de Radikale forenet sig med de „Moderate"s 23 og nogle Løsgængere og stod nu i Spidsen for 48 Medlemmer, som fik Navnet „det danske Venstre"; Hørup var den vigtigste Fører for de 25 tilbageblevne Radikale, som populært fik Navnet „Europæerne";[1]) de to Grupper vedligeholdt dog en Forbindelse indbyrdes under en Fællesbestyrelse. Til Oppositionen hørte endvidere 8 af det nye Parti de „Liberale" og 2 Socialdemokrater. — Imod disse stod nu kun 19 Højre, og disse stod ikke ret fast.

7. DET ANDET PROVISORIUM

Estrup, Finansminister og Konseilspræsident, havde som sædvanligt, og som hans Skyldighed var, ved Samlingens Begyndelse Okt. 84, fremlagt i Folkethinget sit Finanslovforslag for kommende Finansaar. Ved Forslagets første Behandling 12. Nov. 84 begyndte Kampagnen meget drastisk med et Angreb paa Ministeriet (denne Gang dets Administration!) af Holstein-Ledreborg, hvilket — næsten endnu mere drastisk — besvaredes med fuldkommen T a v s h e d af Estrup.[2])

Derpaa fulgte Folkethingets sædvanlige maanedlange chi-

[1]) I Pressen blev »Morgenbladet« Organ for Danskerne, »Politiken« for Europæerne. Denne Venstres nye Spaltning beror ikke længere saa meget paa Forskellen mellem Fremfusenhed og Forsigtighed (Se S. 68 Fodn.), men paa en nok saa dyb Temperamentskløft, der ved Brandesianismen arbejdede sig ind i vor Folkekaraktér. Selve de besynderlige Navne »Danskere« og »Europæere« er ikke helt misvisende.

[2]) En politisk Nytaarshilsen med Smæld leveredes ham af Hørup i »Politiken«s Nytaarsnummer 85: Oppositionens Program ...... »udtrykkes i 3 smaa Ord: »Væk med Estrup«, saa er der ikke mere«.

kanøse Nægtelser og Raseringer af Finansforslaget, samt den sædvanlige, mod Landsthinget hensynsløse Undladelse af at sende Forslaget over før i sidste Øjeblik, nogle Uger før Finansaarets Udløb, nemlig 9. Marts 1885, og det i en Affattelse, som enhver kunde begribe, at Landsthinget af saglige Grunde ikke kunde acceptere.

Derfor havde Estrup forinden præpareret en „midlertidig" Finanslov, denne Nødhjælp, som tidligere i lignende Tilfælde vedtoges af begge Thing for at undgaa Provisorium. Men medens disse tidligere „midlertidige" havde været af en saa kneben Affattelse, at de kom lige paa Grændsen af det sagligt ubrugbare, altsaa efter F o l k e thingets Aand, saa lød den nu, 20. Febr., forelagte Midlertidige paa Udgiftsbemyndigelse efter Regeringens regulært forelagte Finansforslag „med de Ændringer, der ere vedtagne af begge Rigsdagens Afdelinger", det vil faktisk sige: efter L a n d s thingets Aand. (Thi de Ændringer — Nedsættelser —, som Folkethinget vilde foretage i den Regulære, var voldsomme, mens Landsthingets Ændringer var langt mindre; de Ændringer altsaa, som b e g g e Thing var enige om, maatte blive L a n d s-thingets). Og, foruden til „løbende" Udgifter var der tillige forlangt til „nødvendige" Udgifter — nødvendige altsaa efter Regeringens og Landsthingets Mening. D e n Midlertidige, som Estrup nu forelagde Folkethinget, var altsaa ikke videre forskellig fra den Regulære, som han ved Finansaarets Begyndelse havde forelagt og som Folkethinget allerede var i Gang med at barbere ubrugelig.

Endelig altsaa et kraftigt Skridt af Estrup, og tillige et klogt garderet, thi han havde jo med sig Landsthingets ikke blot Stemning, men bindende Præcedens, da dette Thing forrige Aar under M a t z e n s Ledelse havde erklæret alle „Midlertidige" af svagere Affattelse for ubrugelige. Altsaa et statsmandmæssigt Samarbejde mellem Estrup og Matzen — Regering og Landsthing — til Standsning af Folkethingets Overgreb. I den politiske Kamp endelig engang et Fremstød istedenfor den langsommelige Vigen. Som om Estrup vilde sige til Folkethinget: I er nu ifærd med at barbere den Regulære til Ubrugelighed, værsgod; men hvis I nu ogsaa gør ligesaadan med den Midlertidige, saa indtræder altsaa Grundlovens „paatrængende nødvendige Tilfælde", saa kommer altsaa et Provisorium, og det skal blive b r u g e l i g t, kan I tro. Det hele kommer af sig selv, med logisk Nødvendighed, og I er

selv Skyld deri. I mig ser I kun et Redskab for Begivenhedernes og Logikens naturlige Gang.

Denne Midlertidige vakte naturligvis Folkethingets Forbitrelse: lange Taler især af Holstein-L., Hørup og Monrad; Monrad ytrede, at Estrup lige saa godt kunde forlange Folkethinget afskaffet.[1]) Den Midlertidige afskrabedes og blev bragt i de tidligere Midlertidiges slappe Form. Landsthinget gav den atter den kraftigere Affattelse, Folkethinget atter s i n, hvorefter Landsthinget igen forkastede Folkethingets Affattelse, og det — efter Matzens Forslag — uden engang at lade Forslaget gaa i Fællesudvalg d. v. s. uden at spilde Tiden med det øjensynligt unyttige. Men det vil igen sige, at i n g en Midlertidig fremkom, og at ingen Nødhjælp mod Provisorium nu existerede, hvis den Regulære o g s a a skulde gaa i Stykker. Denne kraftige Landsthingshandling skete 14. Marts, altsaa kun et Par Uger før Finansaarets Udløb. — I denne Krise saa's det, at Højre, navnlig i Folkethinget, ikke var paa Situationens Højde, men enten demoraliseret af de sidste Aars Modgang, eller ogsaa, efter gammel-nationalliberal Sjælstilstand, misbilligede man nok Venstres Opførsel, men skyede Midlerne derimod: thi af de 19 Højremænd i Folkethinget holdt kun de 9 Stand og stemte imod, dengang den Midlertidige (27. Febr.) blev afskrabet, og i Landsthinget „advarede" K r i e g e r af den gamle Surdejg mod den kraftige Fremgangsmaade, uden at anvise andre Kampmidler. Men i Landsthinget var der stadig en fast Majoritet af c. 43—41 for Estrup og Matzen; Oppositionen (Venstre og misfornøjede Højre) talte c. 16—17.

Den „Regulære" var imidlertid lige saa ilde stedt som den „Midlertidige". Den befandt sig nu i Landsthinget, oversendt d. 9de Marts fra Folkethinget i stærkt reduceret Tilstand. Strax ved første Behandling erklærede Ministeriet, at det vilde foreslaa næsten alle de af Folkethinget nægtede Poster genindsatte, dette skete i Landsthingsudvalget. Ministeriet stillede dér 259 Ændringsforslag (Forhøjelser); derved markerede det, hvad der efter dets Opfattelse var det sagligt rigtige. Landsthingsudvalgets Flertal tiltraadte dog kun omtrent Halvdelen af Ministeriets Ændringer og nærmede derved Lovforslaget halvvejs til Folkethin-

[1]) P. Rosenkrantz siger (i Bransagers og Rosenkrantz's Bog: »Den danske Regering og Rigsdag«), at der blev raabt »Kæltring« i Salen. — Mon det dog ikke er en Forvexling med, hvad Monrad ironisk ytrede, at hvis Estrup var en Kæltring [nemlig hvis han tilsigtede Grundlovsbrud], saa o. s. v.

gets Affattelse, en i saglig Henseende ganske overordentlig Forringelse; det var maaske en Slags Provisoriumsbenauelse, som denne Gang havde grebet videre om sig end ellers i Landsthinget — og ganske vist stod Provisoriets truende Sky højere i Horizonten end nogensinde siden 1877, eftersom der ved det nuværende Finansaars Slutning ingen Midlertidig var eller kunde tilvejebringes og altsaa heller ikke „forlænges"; og ikke blot stod Skyen nu højere, men syntes ogsaa stærkere elektrisk ladet end nogensinde før. Udvalgets Ordfører fandt dog et værdigere Navn end Benauelse; han ytrede, at Landsthinget ved denne Imødekommen „ønskede at gøre det klart baade for Befolkningen og det andet Thing, at det ikke er os, der vil bidrage til at bryde Forfatningen". — Ministeriet fandt det nu rigtigt, eller nødvendigt, at acceptere denne Imødekommen, det tog altsaa Halvdelen af sine Ændringer tilbage, og markerede derved, hvor langt ned i Forringelse det mente at kunne forsvare at gaa. Det maa for en Mand af Estrups Karakter og Indsigt have været pinligt at gaa fra det efter hans Mening saglig trigtige ned til det blot forsvarlige; men den provisoriske Sky i Horizonten havde derved fjernet sig en Smule, og han havde vist, at Provisoriet, om det end kunde blive Nødvendighed, dog ikke var hans Ønske.

Samtidigt foretog Folkethinget et Skridt, som det vidste maatte blive virkningsløst; det var Theater og skulde forestille et forurettet og forpint Folks sidste Henvendelse til sin Konge: i en Adresse henstillede man atter til Kongen at afskedige Ministeriet, hvorimod

...... „med en Regjering, der har Villie og Evne til at samarbejde med Rigsdagen, er Folkethinget villigt til at forhandle".

„Villie og Evne". Aabenbart en Retorsion af „Villien eller Evnen" i d. kgl. aabne Brev der oplæstes i Folkethinget for 4 Aar siden. „Samarbejde med Rigsdagen". Før hed det altid „Samarbejde med Folkethinget"; Meningen er jo den selvsamme, men „Rigsdagen" lyder ligesom endnu mere graverende. — Malplaceret i en Adresse til Kongen er dens forbitrede Udfald mod nogle Avisartikler („ophidset Fanatisme", „fremkaldt almindelig Harme og Forargelse")[1]; malplaceret er ogsaa Allusionen

[1]) Derved sigtes til en Række politiske Artikler i »Berl. Tid.« med Mærket Z (Højesteretsadvokat A. Hindenburg), som p. Gr. af deres klare Logik og skarpe Satire gjorde Opsigt; jeg husker levende den Iver, hvormed vi Højremænd i den Tid greb efter Berlingeren for at se om der stod noget af Z. —

til Matzens Pièce („vrides og forvanskes ved sofistiske Fortolkninger").

Landsthinget nødtes dermed til en øjeblikkelig Modadresse, som henviste til Folkethingets Vægring ved at „behandle de allerfleste af de mange ...... tildels paatrængende Lovforslag", og paaviste Folkethingsparlamentarismens Uforenelighed med Grundloven og med Kongens Ret.[1])

Begge Thingenes Deputationer havde Audiens samtidigt 21. Marts. I Kongens Svar, der afgaves strax efter de to Adressers Oplæsning, stod bl. a.[2]) : „Med dyb Sorg have Vi set, at den Opfordring, Vi ved Samlingens Begyndelse rettede til Rigsdagen om endrægtig at arbejde paa Alt, hvad der kan tjene til Landets og Folkets aandelige og materielle Vel, ikke er bleven fulgt.

Intet Lovarbejde af Betydning er hidtil tilendebragt, og Intet er udrettet til at sikkre Landets Selvstændighed ......, fordi Folkethinget har nægtet sin Medvirkning ......

...... Vort Ministerium er ikke nogen gyldig Hindring for, at de tvende Thing komme til den nødvendige Overenskomst om Finantsloven.

Vi kunne ikke uden at opgive den Kongen tilkommende forfatningsmæssige Stilling lade Os rette det Vilkaar for en Finantslovs Vedtagelse af Rigsdagen, at Vi skulle afskedige Vort Ministerium ......

Folkethinget maa være forvisset om, at Vor Kjærlighed til og Troskab imod Grundloven ikke er mindre end Folkethingets ......

Landsthinget takke Vi for den Beredvillighed til at søge Overenskomst, som det allerede i Gjerning har vist, saa vel som for det Tilsagn, det har givet Os om altid og uden Frygt og Vaklen at ville stræbe at bevare Kongens Ret og Folkets Frihed indenfor de ved Grundloven dragne Grændser".

— I den saa klart udtalte Bebrejdelse til den ene Part og Tak til den anden, er der ikke et urigtigt Ord. Men da man saa ofte hører af Folk, som ikke lide at gøre velklingende Fraser til Genstand for Gennemtænkning, den Paastand, at Kongen maa ikke

---

Sidst havde der 6te, 9de og 14de Marts staaet slemme Spydigheder mod Hørup, Holstein og Folkethingets Flertal.

[1]) Folkethingets Adresse vedtoges 18. Marts 85, Landsthingets Dagen efter. Begges Ordlyd findes i Tillæg C til Rigsdagstidende 1884—5, Side 295 ff.

[2]) Svaret i sin Helhed staar t. Ex. i Folkethingstid., Samling 1884—5, Spalte 1619—20.

tage Parti, „Kongen staar over Partierne", saa maa det her i Logikens Navn være fastslaaet, at denne Paastand eller Fordring til Kongen, hvorvel ønskelig i sig selv, bliver en Umulighed i det Tilfælde at det ene Parti angriber hans grundlovmæssige Ret, og det andet forsvarer den. Hvorledes kan en Konge da undlade at tage Parti?

— Den Regulære var imidlertid naaet i Fællesudvalg[1]), hvortil jo efter Grundloven begge Thing vælger lige mange Medlemmer; men paa Grund af Venstres sidste Valgsejre i Folkethinget var Højre nu for første Gang kommet i Minoritet i dette Fællesudvalg. Her arbejdede man, maaske fra begge Sider med Oprigtighed, paa at komme hinanden i Møde; det var Provisoriebenauelsen, der virkede paa de „blødere" Elementer i begge Partier; thi en Del af Venstre frygtede Provisorium som noget der kunde gøre det af med deres tilstræbte Parlamentarisme, og i Højre var der ikke faa, som nok frygtede Parlamentarismen, men frygtede Provisorium endnu mere: dette var især de gamle Nationalliberale, hvis politiske Tankegang bundede i „Aanden fra 48" (taget her i politisk „Friheds"-Betydning) og som trods alle Erfaringer om Folkeværldens sande Væsen havde bevaret i deres Hjærter Rædselen for Kongeværldens Tilbagevenden som den eneste hellige Rædsel.

— Apropos om „Aanden fra 48", saa lad det engang saa tydeligt som muligt blive bemærket, at denne Aand virkeligt er en dobbelt. Den ene Aand fra 48 er den som i Krigen mod Slesvigholstenerne og Tyskerne greb vore Forfædre som Danske og vakte national Begejstring, Fryd eller Sorg eller Harme; den Aand som løfter i „Landsoldaten" og varmer i „Den lille Hornblæser" og luer i de Plougske Sange; den Aand som hos os Efterkommere endnu kan gribe, men mest til Sorg og Harme, sjældnere til Begejstring og sjældnest til Glæde, thi den sygner og blafrer, og spottes (af Danske selv!) med Øgenavnet „Chauvinisme"; dog den Aand, hvis Udslukning hos os vil medføre vor Undergang som Folk, thi den er selve Danmarks Aand.

Den anden „Aand fra 48" burde egentlig hedde Aanden fra 49, thi den er Grundlovens Aand; den er oprindelig importeret udefra og er international og politisk, ikke national. Døbt med „Friheden"s hellige Navn, iklædt Idealitetens lyse Klædebon

[1]) En udførlig Beretning om dette findes i Friis's ovenciterede Bog: »Visnepolitiken og Provisoriet« 1885, S. 148 ff.

og ombrust af Lovsange var den dog egentlig en Skifting og røbede sig hurtigt som en **M a g t b e g æ r e t s** og **M i s u n d e l s e n s** Aand. Men de Mænd, som havde indført den, og snart selv kom til at mærke dens sande Væsen og ogsaa tidt ømmede sig derunder, de var Idealister og kunde aldrig glemme deres Ungdoms Lovsange og Idealitetens Glans, og saa foretrak de til deres Livs Ende den smukke Illusion for den barske Sandhed.

„Aanden fra 48" er altsaa et dobbelttydigt Udtryk. Og Dob belttydigheden bruges til at fange naive Sjæle med. Naar den drevne Demokrat-Politiker med højtidelig Gestus paakalder „Aanden fra 48", saa røres den Naive i sit brave danske Hjærte, tror det er Landsoldatens nationale Aand der paakaldes, og melder sig saa — uafvidende — ind i Magtbegærets og Misundelsens politiske Demokrat-Regiment.

Det kan maaske more en og anden Læser at høre, at ganske det samme politiske Bedrageri foregik i Oldtidens demokratiske **A t h e n**. Ordet „Demos" betyder baade: det athenske Folk i national Betydning, t. Ex. i Modsætning til det spartanske, og: den athenske Underklasse (Trællene fraregnede) der tyranniserede den fordums Overklasse. Naar man i Athen altsaa var **u d e m o**kratisk sindet (i politisk Betydning), saa blev man tillige lagt for Had som om man var **u n a t i o n a l** sindet. — Forresten er i Dansk Ordet „Folket" ifærd med ligeledes at blive dobbelttydigt, og det er ikke behageligt at være „ufolkelig". Ordet „Pøbel" (*peuple, populus*) tør slet ikke bruges i Danmark; dér lever det kun i Gerningen.

—Men tilbage til Fællesudvalget. Trods al Imødekommen og forceret Arbejde var man paa Finansaarets sidste Dag, 31. Marts, langt fra naaet til Enighed i Fællesudvalget, og dettes Flertal, de 16 af Venstre, havde paa Formandens, Fr. Bojsens, Forslag faaet vedtaget en Meddelelse til Konseilspræsidenten, at man næppe vilde blive færdig[1]).

Det eneste der endnu kunde tænkes at hindre et Provisorium, var en i Huj og Hast vedtagen Midlertidig. Et Forslag om en saadan blev indbragt i Folkethinget selve 31. Marts Kl. 9 om Morgenen af et Medlem, Chr. Juel, men da dette Forslag var af en endnu mere „flaaet" Beskaffenhed end alle tidligere Midlertidige, idet det kun lød paa „de u o m g æ n g e l i g fornødne Udgifter".

[1]) Saa kunde der lægges Odium paa Estrup, naar han alligevel sluttede Samlingen: se Bergs Forslag til Beslutning (strax nedenfor).

saa er det maaske ikke for stærkt sagt at kalde det Spilfægteri, thi intet Menneske kunde tro at Landsthinget vilde vedtage det; det blev da ogsaa pure forkastet dér samme Dag Klokken 3¼, paa Forslag af Matzen.

Denne 31. Marts var en Dag for krampagtigt forceret og ganske unyttigt Arbejde. Endnu Kl. 8 om Aftenen var der Fællesudvalgsmøde. Strax efter atter Landthingsmøde. Atter strax efter igen Fællesudvalg, alt uden Resultat.[1]) Midnatten kom og med den Finansaarets Udløb, Finanslov var ikke tilvejebragt.

Endnu 1ste April samledes Rigsdagens to Afdelinger, men kun til Erklæringer; i Folkethinget oplæste Formanden (B e r g) et Forslag til Beslutning (som dog ikke kom til Forhandling), „at man har afvist den paany tilbudte Forhandling om en midlertidig Finanslov,[2]) at „Regeringen afbryder Fællesudvalgets Arbejde og hjemsender Rigsdagen uden nogen lovlig Bevilling for det nye Aar“, hvorfor „Folkethinget nedlægger Indsigelse mod det længe forberedte, nu forestaaende Grundlovsbrud“. Forslaget kom altsaa ikke til Behandling, men Holstein-L. udbrød „Grundloven leve!“, og Flertallet gav ved at rejse sig Tilslutning baade til dette og til den oplæste Erklæring.

I denne Erklæring er der nogle Smaating at lægge Mærke til. Først det ret lumske lille „man“ i „man har afvist den tilbudte Forhandling om en midlertidig“. Den „man“, som afviste, var jo nemlig ikke Regeringen, men Landsthinget, og har altsaa ikke noget med Regeringens „Grundlovsbrud“ at gøre, skønt det figurerer som Medbevis. Og „Regeringen afbryder Fællesudvalgets Arbejde“; man skulde derefter næsten tro, at Ministrene havde brudt ind i Udvalgsværelset og taget Medlemmernes Papirer og Protokol væk. Og Regeringen „hjemsender Rigsdagen uden nogen lovlig Bevilling for det nye Aar“; som om Regeringen havde Evne eller Pligt til at fremskaffe en Rigsdagsbevilling, naar Rigsdagen selv ikke kunde blive enig derom; og som om Regeringen havde Pligt til at holde en Rigsdag inde indtil den alligevel blev

---

[1]) Efter Henrichsen: »Mændene fra Forfatningskampen« I. S. 221, skal Matzen Kl. 9½ Aften have forkyndt for de ventende Meningsfæller: »Provisoriet er sikret « — Matzen er død og kan ikke forsvare sig. Men dum var han ikke, og en saadan »Forkyndelse« vilde være dum. Men hvis han t. Ex. har sagt: Provisoriet er s i k k e r t ɔ: kommer sikkert, saa var det let baade at høre og at lave: »P. er s i k r e t« — hvorved det ønskelige Odium blev lagt paa ham

[2]) Der sigtes til det Juelske Forslag.

enig, trods den ikke kunde blive det; og Pligt til at holde en Rigsdag inde i uendelig Tid, skønt Regeringen kun havde Pligt til 2 Maaneder, og denne Rigsdag havde siddet i 6. Og „det længe forberedte Grundlovsbrud"; ja, længe forud s e t e ganske vist, men forudset af A l l e; og „forberedte", ogsaa d e t ganske vist, for saa vidt som en Lovs Text nødvendigvis maa overvejes og redigeres forinden Udstedelsen; men Erklæringens „længe forberedte" virker i denne Anbringelse hadefuldt, med tilsneget Sprog-Association til „længe tilsigtede" og planlagte Forbrydelser. Og endelig selve det fatale Ord „Grundlovsbrud"; derom er navnlig d e t at bemærke, at enhver Infami, udtalt i Rigsdagen, var dækket mod Sagsanlæg (naar ikke Rigsdagen selv samtykkede i Sagsanlæg).

Det var en køn lille Buket af tæt sammenpakkede smaa Tilsnigelser.

Til den gav altsaa Folkethingets Flertal sin Billigelse ved at rejse sig. I ærligt følt Harme vistnok, de fleste af dem. Saa megen Ærlighed nemlig, som lader sig forene med Politik. Og da de nu havde rejst sig og istemmet det af Holstein-L. udbragte nifoldige kraftige Hurra for G r u n d l o v e n (ikke for „Kongen og Grundloven"), forlod Flertallet demonstrativt Salen. For det tilbageblevne lille Mindretal oplæste Estrup det kongelige aabne Brev om Rigsdagens Slutning (de sædvanlige Former overholdtes, Formanden — Berg — gav Estrup Ordet):

„Hans Majestæt Kongen har allernaadigst befalet mig at meddele Rigsdagen følgende allerhøjeste aabne Brev:

Vi Christian den Niende [etc. etc.]

Gjøre vitterligt: At Vi allernaadigst have besluttet, at Rigsdagens nuværende ordentlige Samling skal sluttes Onsdag den 1ste April 1885.

Thi slutte Vi Rigsdagen som forommeldt.

Hvorefter alle Vedkommende sig have at rette.

Givet paa Amalienborg den 30te Marts 1885.

Under Vor Kongelige Haand og Segl

C h r i s t i a n R.

/J. B. S. Estrup.

I Henhold hertil er altsaa denne Rigsdagssamling sluttet."

Formanden (Berg): Mødet er hævet.

— Dette var altsaa denne Dags Drama, ligesom det første Provisorium havde haft sin dramatiske Dag. Dette sidste Drama syntes egnet til at tilfredsstille Oppositionens theatralske Sans: den stolte Erklæring, Mændenes højtidelige Rejsning, det nifoldige Hurra for Grundloven og ikke for Kongen, Lovgivernes værdige Skriden ud af Salen, vendende Ryggene til Grundlovsbryderen, og denne latterligt oplæsende noget for en lille Klat skulende Højremænd. I den Aand kommenteredes Dramaet. En større Latterlighed undgik Kommentatorernes Opmærksomhed, den, at netop *de* raabte Hurra for Grundloven, som var Skyld i det, de selv kaldte Grundlovsbrudet.

— Men nu var altsaa for anden Gang Grundlovens „paatrængende nødvendige" Tilfælde indtraadt: man stod ved det nye Finansaars Indtræden uden Finanslov før Aaret; Provisoriet var paatrængende nødvendigt. Og nu gik det op for dem af Højre, der i den sidste Tid havde tvivlet om Estrups Kraft, nu gik det op for dem, hvor klog hans Passivitet i Finanslovstriden havde været: det var nu vitterligt for Alle og bevisligt, at ikke han, men Rigsdagen havde nødvendiggjort Provisorium; naar Thingene ikke kunne enes om Finanslov, hverken om regulær eller midlertidig, saa maatte Provisorium komme med logisk Nødvendighed; Estrup var kun Udøveren af Tingenes og Logikens naturlige Gang.

Samme Dag, 1ste April 1885, udkom altsaa den anden provisoriske („foreløbige") Finanslov. Samme Dag havde Ministeriet indgivet til Kongen dets „Allerunderdanigste Forestilling" om at erholde den kongelige Bemyndigelse; dog offentliggjordes dette Aktstykke først 4de April.

Den foreløbige Finanslov af 1ste April 1885 ser saadan ud[1]:

Foreløbig Lov
om
Indtægts- og Udgiftsbevilling indtil Finantsloven for Finantsaaret
fra 1ste April 1885 til 31te Marts 1886 er given.

Vi Christian den Niende, af Guds Naade Konge til Danmark [etc. etc.] gjøre vitteligt: At da der ikke inden det nye Finantsaars Begyndelse er tilvejebragt nogen samstemmende Vedtagelse af begge Rigsdagens Afdelinger af et Forslag til Finantslov for Finantsaaret 1885—86, have Vi fundet det nødvendigt i Henhold til Grundlovens § 25 ved foreløbig Lov at træffe de Foranstalt-

[1]) Lovtidende for 1885, 1ste April.

ninger, som det almindelige Vel kræver, for at Statsstyrelsen kan fortsætte uforstyrret: Thi byde og befale Vi, som følger:

§ 1.

Regjeringen bemyndiges til at opkræve de bestaaende Skatter og Afgifter samt til foreløbig at afholde de til Statsstyrelsens forsvarlige Førelse nødvendige Udgifter — deriblandt de Udgifter, som ere vedtagne af begge Rigsdagens Afdelinger ved Finantsforslagets sidste Behandling — dog saaledes, at de Hovedsummer og særskilte Poster, der ere opførte paa de af Regjeringen fremsatte Forslag til Finantslov for Finantsaaret fra 1ste April 1885 til 31te Marts 1886, ikke overskrides.

§ 2.

Denne Lov træder i Kraft den 1ste April d. A.

Hvorefter alle Vedkommende sig haver at rette.

Christian R.

J. B. S. Estrup. J. Nellemann. A. D. Rosenørn-Lehn.
N. F. Ravn. J. F. Scavenius. Hilmar Finsen. Bahnson.

— Naar man sammenligner dette andet Provisoriums Ordlyd med det første Provisoriums,[3]) saa ser man istedenfor Bemyndigelsen til at afholde de nødvendige løbende Udgifter efter de hidtil gældende Regler etc. en Bemyndigelse til at afholde de til Statsstyrelsens forsvarlige Førelse nødvendige Udgifter. „Forsvarlige Førelse", men hvem bestemmer hvad der er forsvarligt? Ingen Grænse er sat; der staar ikke engang „løbende" Udgifter. Ministeriet skønner selv hvad der er forsvarligt, løbende eller ikke løbende. Og istedenfor det første Provisoriums stærke Begrænsning til „de Udgifter som er vedtagne baade af Folkething og Landsthing" etc., d. v. s. faktisk Begrænsning til Folkethingets Affattelse (eftersom denne var langt den knappeste), kommer i det andet Provisorium Bemyndigelse til Udgifter, *deriblandt* de Udgifter, som er vedtagne af begge Rigsdagens Thing, altsaa udtrykkelig Bemyndigelse til, om Ministeriet finder det rigtigt, ogsaa at overskride Folkethingets Affattelse; thi der er ikke sat anden Grænse opad end Ministeriets eget allerede fremsatte Forslag, d. v. s. bedste Skøn om hvad der er nødvendigt til Statsstyrelsens forsvarlige Førelse.

[3]) S. o. S. 82.

Skønt begge Finansprovisorier fremkommer med samme logiske Nødvendighed af selve den Omstændighed, at da Rigsdagen ikke har tilvejebragt Finanslov, saa maa K o n g e n gøre det, eftersom der ikke er nogen anden Myndighed dertil, og gøre det ifølge Grundlovens § 25, som altsaa i dette særdeles paatrængende Tilfælde gør Plads for et foreløbigt kongeligt Enevælde i Finanslovsager, der dog kun maa vare til næste Rigsdagssamling; — skønt begge (og alle) Finansprovisorier hviler paa denne samme Logik og Grundlovsparagraf, saa er der dog en betydelig principiel Forskel imellem det første og det andet Provisorium.

Ved det første siger Kongen til sit Ministerium: Eftersom den anden Lovgivningsmyndighed, Rigsdagen, for Tiden ikke formaar at lovgive i Finanssager, og saaledes hele Lovmyndigheden paa dette Omraade for Tiden hviler hos mig, saa befaler jeg min Regering at udarbejde et Finanslovudkast til at regere med; men da jeg ønsker at vise Rigsdagen alt muligt Hensyn, saa sætter jeg som Grænse for Udgifterne, endnu denne Gang, ikke Regeringens Skøn, men de Udgiftsposter, som Rigsdagens to Afdelinger var fælles om at betragte som nødvendige.

Men ved det andet siger Kongen: Eftersom hele Lovmyndigheden paa det financielle Omraade for Tiden hviler hos mig, og da jeg og min Regering samt det ene af Thingene skønner, at Landet ikke længere kan regeres forsvarligt med Finanslove af en saadan Beskaffenhed som dem, Rigsdagen har budt mig i de sidste otte Aar, saa befaler jeg nu min Regering, til hvem jeg har Tillid, at fremlægge et Finanslovudkast efter e g e t bedste Skøn.

Det første Provisorium var et kongeligt Enevælde, der for Tiden gav Afkald paa eget Skøn. Det andet var et kongeligt Enevælde, der i k k e længer gav Afkald derpaa, men overdrog det til sit Ministerium.

Det var en stor baade principiel og især faktisk Forskel. Men at der alligevel var logisk Kontinuitet, viser allerede det F o r b e h o l d, som den forrige „Allerunderdanigst Forestilling“ tog med Hensyn til Kongens Ret til eventuelt at gaa videre.[1])

— Ministeriets „Allerunderdanigste Forestilling“ af 1. April 85 besidder samme Klarhed i Tanke og Stil som den tilsvarende i 1877 og bevæger sig naturligvis, for en Del, i samme Tanke-

[1]) S. o. S. 81.

gang[1]). „Der kan ingen Tvivl være om, at det i Aar, ligesom i 1877, har været Hensigten at benytte Finansloven som et Middel til at fremtvinge Ministeriets Afgang, derved at dette skulde bringes i ...... Forlegenhed ...... Folkethinget har vel ikke nægtet Finansloven, men det har kun tilbudt en Finanslov, som kunde vides at være uantagelig baade for Landsthinget og Regjeringen". „Dersom det blev taalt ......, vilde Folkethinget faktisk i Strid med Grundlovens Bestemmelser blive Eneherre over Finansloven, og det vilde være forbi med Kongens i Grundloven hjemlede Ret til at vælge sine Ministre". „Deres Majestæts nuværende Raadgivere kunde af mange Grunde ønske at trække sig tilbage ...... de hadefulde Angreb, hvorfor vi daglig ere udsatte, indeholde Opfordring nok dertil. Men vi vilde ansee det for Tilsidesættelse af vor Pligt mod Deres Majestæt og imod Forfatningen, om vi under de nu foreliggende Omstændigheder havde tilraadet Eftergivenhed" ...... „Sejrer Parlamentarismen, vil Kongemagten forvandles til et Skin".[2]) Dernæst tales der om en mulig „Ophidselse i de lavere Samfundslag, som man længe har bearbejdet i denne Retning; men dette — som man maa haabe — forbigaaende Onde vil dog, selv om alvorlige Foranstaltninger maa træffes imod det, være mindre end den varige Forvanskning af Forfatningen, som vilde blive en Følge af, at man maatte kjøbe Finanslove med Opgivelse af Kongens Ret til at vælge sine Ministre". Og m. H. t. Provisoriets Indhold denne Gang antager Ministeriet, at der „ingen anden legal Begrænsning gives for hvad der kan optages paa en foreløbig Bevillingslov end Hensynet til hvad Statens Tarv med Nødvendighed fordrer", og altsaa hvad Ministeriet mener at kunne tage Ansvaret for under en eventuel Rigsretsaktion. — Da det derfor ikke lader sig gøre nærmere at specialisere, foreslaar Ministeriet Majestæten at give „en i almindelige Udtryk holdt Bemyndigelse", d. v. s., til Forskel fra forrige Provisorium, en Bemyndigelse uden Grænse opad. Dokumentet er underskrevet af de 7 Ministre: Estrup, Nellemann, Rosenørn-Lehn, Ravn, Scavenius, Finsen, Bahnson.

---

[1]) Den læses i Ministerialtidende for 1885, Afdl. B. S. 133, og i Friis' ovennævnte Bog »Visnepolilik« etc., S. 167 ff.

[2]) Udhævelserne her og i det flg. er af nærv. Forf.

8. PROVISORIETIDEN 1885—94

Den stærke Bevægelse i Folket, som nu fulgte, kom denne Gang ikke saa meget af at der overhovedet udstedtes Provisorium — d e t var vistnok ventet af de fleste —, men at der udstedtes et af dette Indhold. Nu havde man i otte Aar set Landet blive regeret efter knappe og ufyldestgørende Finanslove, Provisoriet 77 inklusive. Endelig en brugelig Finanslov, endelig kunde Sagerne fremmes og Landet regeres ordentligt, endelig (haabede Højre) kunde der tages fat paa Rigets Forsvar, endelig (jublede især de yngre af Højre)[1]) havde Folkethinget faaet et velfortjent Varsko. Mistilliden til Estrups Kraft afløstes af Beundring. Landsthinget og Matzen pristes; Estrup og Matzen, ogsaa Nellemann og Bahnson, var Højres Heroer. „Rigsdagens Højre" (en Organisation af begge Things Højre) udstedte allerede i April et Manifest mod artikler,[3]) Folkemøder og Taler og de lumpne Forfølgelser, som gejstret Højremøde i Christiansborgs Ridehus, andre Højremøder fulgte, „konservative Klubber" stiftedes mange Steder, og mod Aarets Slutning begyndte de regelmæssige „Delegeretmøder" af Repræsentanter for Højres Organisationer rundt om i Landet.

Forbitrelsen i Landets V e n s t r e, den ægte og den fremkaldte, vilde maaske have givet sig kraftigere Udslag end i Avisartikler[3]), Folkemøder og Taler og de lumpne Forfølgelser, som

---

[1]) Provisoriedagen var jeg just til Middagsselskab i en Provinsby; under Maaltidet indløb Telegram om Begivenheden, Telegrammet blev slaaet op paa en Dør; vi Unge rejste os og raabte Hurra; Værten (en højtstaaende ældre Embedsmand) saa' tilfreds ud men blev siddende, det gjorde alle de Ældre med; En eller to flakkede med Øjnene, det var vore lokale Venstremænd.

[2]) Ikke underskrevet af Krieger og Klein; det var den gamle nationalliberale Betænkelighed.

[3]) Flg. Buket, plukket i en Artikel i »Politiken« 11. Juni 85, mangler dog ikke kraftig Duft af en vis Art. Det unge Højre karakteriseres saadan (det er A. Hindenburg, der i Piècen »Imod Strømmen« S. 18 har taget Citaterne): »Typen paa den københavnske Rod«. »Trækker om paa Dansebuler og Sangerindeknejper«. »Bærme«. »Lavpandet, smalhjernet«. »Raaheden, Udueligheden, Lumpenheden«. »Kryber som en Hund for de stærke«. »Hvidkindede og hvidlevrede Ondskab«. »Den beregnende Bandits Fejghed og Falskhed«. — »Politiken« var altsaa allerede da d e t b e d s t e B l a d. — Meget morsomt er det, at en Mand kort efter, i selve »Politiken«, 19. Sept. 85, skriver: »Debatterne i en stor Del af Pressen føres i en Tone ......, som bringer Mænd med Sans for det sømmelige til at vende sig bort med Afsky«. Ja det staar der altsaa i »Politiken«.

benævnes „den økonomiske Krig",[1]) hvis ikke Regeringen kort efter Rigsdagens Hjemsendelse, 5. Maj 85, havde udstedt en provisorisk saakaldet „Riffellov" mod de allerede i nogen Tid grasserende „Riffelforeninger", der tydeligvis tilsigtede Forberedelse til væbnet Modstand. — En højst ubesindig Optræden af Berg paa et politisk Møde i Holstebro i Juni medførte en Kommissionsdomstols Dom paa 6 Maaneders Fængsel paa sædvanlig Fangekost, hvilken Dom stadfæstedes af Højesteret. Saadanne temporære Kommissionsdomstole oprettedes derefter af Justitsministeriet for adskillige Tilfælde af ophidsende Udtalelser ved Møder; særlig Opmærksomhed vakte det, da en Folkethingsmand (Ravn), dømt af Højesteret til 3 Maaneders simpelt Fængsel, blev fængslet til Strafafsoningen i December, mens Rigsdagen endnu var samlet, trods Paaberaabelse af Grundlovens § 57; men Regeringen fortolkede Ordet „fængsles" i Paragrafen („ej heller fængsles") som blot „fængsles til Varetægt". — Paa nogle Steder forefaldt Skattenægtelser under Paaberaabelse af at provisoriske Finanslove var ulovlige, men disse mislykkedes overalt og medførte Udpantninger og andre Ubehageligheder, hvorfor saadanne Forsøg snart holdt op. Disse Smaabegivenheder var det nærmeste, man kom til virkeligt Oprør. Det kan tilføjes, at den store Smede- og Maskinarbejderkonflikt i Sommeren 85, som Oppositionen søgte at gøre politisk, tabtes af Arbejderne.

I den egentlig politiske Strid tog Regeringen fat med usædvanlig fast Haand. Da Rigsdagen traadte sammen som sædvanligt den første Mandag i Oktober (1885), forelagde Estrup strax sit Finanslovforslag for kommende Finansaar, men Forslaget fremviste første Gang store Udgifter til Paabegyndelsen af Københavns Befæstning (der var fremsat som Lovforslag i Landsthinget); naar Estrup saaledes optog Københavns Befæstning paa Finansforslaget, syntes det at betyde, at han, hvis dette Forslag, som venteligt, blev forkastet, at han saa vilde sikre sig Befæstningen paa en kommende provisorisk Finanslov, — thi ogsaa den sidst udstedte provisoriske Finanslov havde ikke haft anden Grænse opad end: de Summer som „er opførte paa Regeringens Finansforslag", og end: hvad Regeringen ansaa nødvendige til „Statsstyrelsens forsvarlige Førelse".

I Forsvarssagen kunde Regeringen, foruden til den langt over-

[1]) Herom giver M. P. Friis i nævnte Bog »Visnepolitiken« etc. S. 185 ff., en overraskende Besked.

vejende, for ikke at sige samlede militære Sagkundskab, støtte sig til en ikke ringe Folkestemning, og den ikke udelukkende hos Højre. Den første store frivillige Ydelse udgik fra danske K v i n d e r, til Ære for Kønnet være det sagt. Allerede i Februar 85 fremtraadte en Deputation fra 20,000 Kvinder for Kongen med den Meddelelse, at de havde indsamlet Penge til 8 60-pundige Fæstningskanoner. Til K o n g e n kom de, ikke til Rigsdagen; K o n g e n er Landsfaderen og Folkets rette Overhoved. Dette var en Streg i Regningen for Folkethingspolitikerne, man hævnede sig ved den knusende Vittighed: „Kanonkvinderne". Derpaa begyndte over hele Landet den store „Selvbeskatning til Fædrelandets Forsvar" til Indkøb af Grunde og Anlæg af Forter omkring København;[1]) og saa sikker følte Regeringen sig paa at være paa den rigtige Side i denne Sag, at Krigsminister B a h n s o n med kongelig Bemyndigelse anvendte („paa forventet Tillægsbevilling"[2]) 100,000 Kr. af Statskassen til Fæstningsværkernes tekniske Forarbejder, at han lod Ingeniørkorpset opføre Fortet paa den af Selvbeskatningen skænkede „Garderhøj", og at han officielt deltog i Højtideligheden ved „det første Spadestik", Marts 86. — Med det samme kan bemærkes, at det ganske rigtigt b l e v for Bevillinger paa provisoriske Finanslove, at Københavns Befæstning iværksattes, fra Foraaret 1886.

Det er forklarligt, at denne Maade at fremtvinge Forsvarssagen maatte forekomme Oppositionen forkastelig, og adskillige Andre idetmindste betænkelig. Ogsaa skal det indrømmes, at Befæstningen skete mod den ene Lovgivningsfaktors Vilje. Men med denne Indrømmelse følger ikke, efter Sagernes daværende Stilling, at Regeringen handlede urigtigt, hverken reelt eller formelt.

Naar i en Stat den Abnormitet indtræffer, at en enkelt af Statsfaktorerne nægter — eller stiller uvedkommende Betingelser for — et effektivt Landsforsvar, medens de andre (Regering og Landsthing) vil det, saa synes selve Nødvendigheden af Statens Bestaaen at give de statsopholdende Faktorer Ret. Det var det r e e l l e. — Hvad den f o r m e l l e Side af Sagen angaar, saa er

[1]) Om »Selvbeskatningen«s Oprindelse og første Historie gives Besked i H. P. Barfods: »Minder fra et langt Liv«, 1921, S. 146 ff. — Her bør ogsaa nævnes C a r l H a l l s: »Vort Forsvar«, det i den mest uegennyttige og idealistiske Aand udgivne Blad, gennem 27 Aar!

[2]) Herved tænkes naturligvis paa Tillægsbevilling til eventuelle p r o v i s o r i s k e Finanslove, hvor ene saadanne Bevillinger kunde »forventes«.

det jo i sin Orden, at Regeringen foreslaar den Befæstning, som Sagkundskaben holder for nødvendig, og at altsaa ogsaa de Udgiftsposter kommer paa F i n a n s forslaget. Men naar saa hverken dette eller overhovedet noget andet Finansforslag formaar at blive vedtaget af b e g g e Thing — d e t t e ikke af Folkethinget, fordi Befæstningen er p a a, noget andet ikke af Landsthinget, fordi Befæstningen i k k e er paa —, saa indtræder med paatrængende Nødvendighed en af K o n g e n (gennem Regeringen) given Finansbemyndigelse. Og denne ses ikke at have anden formel Begrænsning end Kongens (Regeringens) eget Skøn, eftersom de andre Statsfaktorer er udeblevet med deres Medvirkning. Dette Skøn foreligger nu allerede, nemlig i selve Regeringens Finansforslag, hvilket altsaa ganske naturligt benyttes i Provisoriet.

Faa Dage efter at have modtaget Estrups bittert smagende Finansforslag foretog Folkethinget et Par Handlinger af magtesløst Spilfægteri: da nemlig Ministeriet tøvede med at forelægge de to i Kraft værende provisoriske Love, Finansloven og Riffelloven,[1]) nemlig til øjeblikkelig Aflivelse, paatog Alberti (den Ældre) sig at forelægge dem, som „private Lovforslag" altsaa. Konseilspræsidenten var naturligvis paa sin Post, idet han i Thinget erklærede at foreløbige Love selvfølgeligt, som udstedte af Kongen, ikke kunde forelægges af andre end af Kongens Regering,[2]) hvorpaa han og de andre tilstedeværende Ministre forlod Mødet, for ikke ved deres Tilstedeværelse at synes at gøre noget ulegalt legalt. Forgæves betegnede Thingets Formand, Berg, dette for et Angreb paa Folkethingets Ret, forgæves foretog Thinget paa denne og den følgende Dag (12te og 13de Okt.) de fra de Bojsen-

---

[1]) Efter Grl. § 25 skal foreløbige Love, givne altsaa under Rigsdagsfravær, forelægges den følgende Rigsdag, saaledes nemlig, at en foreløbig F i n a n s lov (som Finanslov) skal forelægges først i F o l k e thinget; om andre Love staar der intet, men Folkethinget var under de tidligere svage Ministerier blevet vænnet til ogsaa at faa de fleste andre Lovforslag først. Provisorier skal altsaa forelægges den flg. Rigsdag, men der staar ikke »strax«. Estrup og Bahnson var altsaa Herrer over Tidspunktet for Forelæggelsen, Bahnson tillige over Valget mellem Thingene. Det er meget muligt, men ingenlunde sikkert — se M. P. Friis: »Revolutionære Tilløb« 1886, S. 112 —, at Grl. har underforstaaet dette »strax«, men det staar der nu ikke; og man kan ikke forlange, at Ministeriet, som var i paatvungen Kamptilstand, skulde tjene Modstanderne i en mulig Underforstaaelse. — I Grl. 1915 er »strax« tilføjet.

[2]) Derom handler M. P. Friis i »Revolutionære Tilløb«, S. 118 ff. — Estrups Erklæring staar sammesteds S. 124.

ske „Dagsordener" bekendte Forkastelser, det blev Skin-Aflivelser, begge Lovene blev af Regeringen holdt i Kraft og Virksomhed.

Et Par Dage efter, da Estrups regulære Finansforslag for det kommende Finansaar — det med Københavns Befæstning — var til første Behandling, d. v. s. til Nægtelse af Overgang til anden Behandling, d. v. s. til Aflivning, det skete 16 Okt. 85, med 77 Stemmer mod 21 — ytrede Holstein-Ledreborg, at „hvad Folkethinget siger, betyder ingenting. Forhandling er umulig, thi den ene Faktor der skulde forhandle, forhandler ikke, den dikterer" (han anede jo nok, at Københavns Befæstning m. m. vilde komme alligevel provisorisk); Holstein havde ikke helt Uret, dog burde han have tilføjet, at det var Folkethinget selv der havde sat sig ud af Spillet, for naar der er visse Ting som det er Pligt[1]) at forhandle om, fordi de er nødvendige, f. Ex. Finanslove og „Statsstyrelsens forsvarlige Førelse", og saa den ene Part ikke vil forhandle, da kommer den anden Part nødvendigvis til, mere eller mindre, at „diktere".

— Den 21de Oktober 1885 skete en sensationel Begivenhed, hvis utilsigtede Følger blev en endnu større Hengivenhed for Estrup blandt hans Tilhængere og Styrkelse af hans Magtstilling. Attentatet nemlig.

Politiet officielle Rapport derom findes t. Ex. i Morgenaviserne for 22. Okt., og disse supplerer Rapporten med Meddelelser baade fra Gerningens Øjenvidner, fra Konseilspræsidentens Familie og fra ham selv.

Onsdag 21. Okt. Kl. c. $4\frac{3}{4}$ kom Excellencen gaaende fra Amaliegade ned ad Toldbodvej til sin Bolig Nr. 26, han gik

---

[1]) At bruge Ordet »Pligt« i Forbindelse med Rigsdag, specielt Folkething, skurrer maaske i Parlamentaristers Øren. Men Ordet er rigtigt sat alligevel. Der er, foruden selvfølgelig Nødvendigheden, mange andre Ting som paalægger Folkethinget, som saadant, Pligter. Se t. Ex. nogle slaaende Anførelser i Friis' ovennævnte Bog S. 2. — At en Konge har Pligter saavel mod sit Land som mod de andre Statsfaktorer, er der jo Ingen der tvivler om; og saa skulde Folkethinget være pligtløs i begge Henseender! Det er en urimelig, med Demokratiet sig indsnigende Anskuelse, den, at Korporationer overhovedet skulde være mere fritagne for Pligt end Enkeltpersoner. Dette hænger nøje sammen med at Ansvarsfølelsen forflygtiges, naar den Enkelte kan skubbe den fra sig over paa »de Andre«. — De største Uhæderligheder begaas derfor flokkevis. »Vi vil løfte i Flok« er en køn Verslinie at synge, men desværre bliver der tiere revet ned i Flok, end der bliver »løftet«.

langsomt, „efter Sædvane med den ene Haand paa Ryggen," siger Grosserer Toxen Worm, der ogsaa saa' et ungt Menneske følge bagefter ham. Da Estrup lige havde ringet paa Porten, kom det unge Menneske hen til ham, og efter at have spurgt: „Er De Minister Estrup" og faaet Svaret „Ja", sagde han „Naa" og affyrede med en Revolver paa nærmeste Hold (én Beretning endog: „trykket ind imod Konseilspræsidentens Bryst, c. 3 Tommer fra det højre Ærmegab og c. 3 Tommer under Nøglebenet") et Skud mod Brystet, og i mindre end et Sekund efter nok et Skud, der ikke ramte ham. Det første Skud føltes af Ministeren kun „som et Slag paa det højre Bryst", han udbrød: „Er De gal" og traadte et Skridt frem[1]) for at hidkalde en Herre han lige havde set passere forbi og anmode ham om at hjælpe til at paagribe Forbryderen. Men da var denne allerede paagreben af en anden, nemlig Skibsfører Larsen, netop som han skulde affyre det tredje Skud. Toxen Worm, der ved Lyden af Skuddene var ilet til, udbrød til Forbryderen: „Er De da afsindig?", hvortil denne svarede i en rolig Tone, at Handlingen var sket „efter Overbevisning",[2]) og lod sig roligt føre ned ad Gaden, først af de to Herrer, siden af Politi. Excellencens to Sønner, der havde Værelser højere oppe, var imidlertid ilet ned i Porten, og sammen med dem gik han op i sin Lejlighed. Dér viste det sig, at hans Person var fuldstændig uskadt; mærkeligt nok, da øverste Knap paa Overfrakken var afreven, i Klædet dér var et lille Hul, og omkring Hullet var Tøjet svedet, men i Frakkeforet var der intet Hul. Projektilet blev fundet inde i Frakkeskødet, i Foret dér; det er prellet af paa Frakkeknappen; det viste sig, da denne Knap siden blev funden nede i Porten, at den var af Metal indeni. Den anden Kugle blev funden i et Hul i Portdøren. Revolveren var lille, sexløbet; de 4 Løb fandtes endnu ladte. — En halv Timestid efter Attentatet klædte Excellencen sig om og kørte til Selskab hos Etatsraad Holmblad paa Amager, hvor han var indbuden. Først efter Middagsbordet fortalte han i Rygeværelset Herrerne, at der var blevet skudt paa ham.

Forbryderen var en 19-aarig Typografarbejder Julius Rasmussen, om hvem der ikke sagdes andet end at han var en flink

[1]) Saaledes siger Estrup selv til »Nationaltidende«s Udsending endnu samme Aften. — I »Morgenbladet« er det blevet til et Par Skridt tilbage, det holdt Oppostionen maaske mere af at læse.

[2]) Skal vel være: efter Overlæg.

og høflig ung Mand, der passede sit Arbejde upaaklageligt. Paa Politistationen aflagde han strax Tilstaaelse om Gerningen og „angav som Bevæggrund til samme, at han ansaa den for noget godt, der vilde være til Gavn for Friheden". Om Formiddagen samme Dag havde han været paa Folkethingets Tilhørerplads; dog var der den Dag kun et kort og rent formelt Møde, hvor intet ophidsende var sagt. Det oplystes, at han ogsaa samme Dag havde været ved Ministerens Bolig og spurgt efter ham, og havde af Portnerkonen faaet Besked om at prøve at komme igen ved 5 Tiden. Selv berettede han under Forhøret, at Ideen om Mordet opstod hos ham under Besøget i Folkethinget eller (sagde han senere) under sin Vandren i Gaderne bagefter. Den Revolver, han brugte til Mordforsøget, havde han købt dengang da Opfordringerne til at danne Riffelforeninger lød, han arbejdede da i et Bogtrykkeri i Nykøbing Falster. — Efter hvad hans Forældre og Søskende havde mærket, havde han i nogen Tid forinden Mordforsøget læst politiske Blade, der æggede til Modstand mod den bestaaende Regering; disse Blade, hed det, havde gjort ham fanatisk, og Familien havde indtrængende advaret ham mod ubesindige Skridt. Ogsaa peger Udtrykket „til Gavn for Friheden" i det meget unge Menneskes Mund i Retning af Stedet for det sande Ansvar.[1])

[1]) Det er blevet bemærket, at »Politiken« kort forinden under Rubriken »Spørgsmaal og Svar« havde ladet spørge, om politiske Mord er vanærende og derpaa svaret »Nej«. Og i Folkethinget havde Dr. Pingel nylig omtalt Ministrene som »syv Forbrydere og Indbrudstyve«. Berg havde nylig paa et Møde sagt: »Fjenden er i Landet, bort med Ukrudtet, ned med Ministeriet Estrup«. Slengerik paa et Møde: »Man maatte have Rifler mod Grundlovsbryderne«. Pianofortearbejder Holst: »Lad os ødelægge dette Bøddelregimente, lad os gøre alt for at bringe dem i Jorden snarest muligt«. Redaktør Jordan i Lolland-Falster Folketidende (som tryktes i Nykøbing i det Bogtrykkeri, hvor Julius Rasmussen havde arbejdet): »Kun for de blinkende Riffelpiber giver de [ɔ: Højre] Køb«. Atter »Politiken«, faa Dage før Mordforsøget: »Ned med Provisoristerne, hvor og naar I kan ramme dem.« Atter Berg, paa Møde i Hadsten: »Det var ikke mere end Ret, hvis ...... Marselisborg, Skafføgaard, Gjorslev [ɔ: Ministrene Ingerslevs, Estrups, Scavenius's Gaarde] kom til at springe«. Berg igen (i Kjellerup): »Slyngler, Samfundets værste Kryb, de skal trædes ihjel. Dertil gaar vi med Alle«.

Det er »Dagbladet« 24. Okt., »Jyllandsposten«, og igen »Dagbladet« 27de Oktober, som har samlet disse og en Række andre voldsomme ophidsende Udladelser, blandt hvilke især Ordet »Had« hyppigt forekommer og »Handling!« paakaldes. Der er jo direkte Opfordringer til Mord imellem alt dette.

Efterretningen om Attentatet spredtes endnu samme Aften over København ved Løbesedler, og mens Excellencen sad rolig ude paa Amager hos Holmblads ved sit Whistparti, var der t. Ex. paa Østergade hele Aftenen en saa stærk Trængsel, at Vogne undertiden næppe kunde komme frem. „Naar undtages enkelte raa Udbrud", siger Nationaltidende (der menes vel det „Ned med Estrup!", som Morgenbladet naivt anfører paa et Sted, hvor det ganske særligt havde været klogt at fortie det), „var der almindelig Forbitrelse over Attentatet". — Kl. 10½ Aften, da Konseilspræsidenten vendte hjem, hilsedes han med Hurraraab af Folk, der ventede udenfor hans Port.

Lykønskningernes Mængde ved Besøg, Kort, Blomster, Telegrammer og senere Adresser, var overvældende. Kongens Telegram udtaler, at han med Harme og dyb Sorg har erfaret, at „en Dansk har kunnet sætte Deres dyrebare Liv i Fare". Ogsaa fra Statsmænd og Fyrster i Udlandet indløb Hilsener, t. Ex. fra Kong Oscar i Sverig og den russiske Kejser Alexander; i dennes Telegram stod: „Perséverez!" (Hold ud).

„Politiken"s Referat 22. Okt. af Begivenheden er karakteristisk ved flere smaa Træk af den journalistiske Finhed, som allerede den Gang gjorde Bladet til „det bedste Blad". Allerede Overskriften lød: „Attentat paa Hr. Estrup". H r. Estrup[1]). Texten indeholder rigtignok ogsaa „en oprigtig Beklagelse" [der staar virkelig „oprigtig"], men glemmer derover ikke Geschäften, idet „Folk paa Østergade sloges om „P o l i t i k e n"s Løbesedler" [„Politiken" stadig det bedste Blad], mens der „i Løbet af et Par Timer kom Meddelelser ogsaa fra et Par andre Blade" [hvor langt tilbage i Adræthed staar de andre Blade for „Poli-

---

Højrebladene lagde da ogsaa det moralske Hovedansvar for Ugerningen fra den ophidsede umodne Yngling over paa de ophidsende Politikere, hvad der bragte »Morgenbladet« i et ganske fjantet Raseri.

Julius Rasmussen blev dømt til 14 Aars Tugthusstraf. Kriminalrettens Dom er aftrykt i M. P. Friis: »Revolutionære Tilløb« S. 31 ff.). Han tog i Fængslet (Horsens) Livet af sig.

[1]) I en Aarrække godtede Oppositionens Penneførere sig med dette H r. om Landets fornemste Mand efter Kongehuset. Saadan staar der uafladeligt i deres Aviser; de har troet at tilføje ham en daglig Krænkelse, tilsidst maatte Estrup vel bukke under derfor. »H r. Estrup« er Højdepunktet af demokratisk Ironi.

To Aar efter skrev E. Staal sin ildesindede Pièce mod ham under samme Titel »Hr. Estrup«; den burde have knust Excellencen alene ved sin Titel.

Fanetoget 25. Okt. 1885 (efter Tegning af Knud Gamborg).

tiken"]. Og i det flg. Nummer har Bladet et Stykke om „Julius Rasmussens Forlovede" [hvor smart, endog den Forlovede!].

— Landsthingets Formand Liebe udtalte i Thinget blandt andre alvorlige og hjærtelige Ord: „...... det bør ikke glemmes — ikke fra nogen Side glemmes —, at et tungt Ansvar maa hvile over enhver, som forglemmer sig være sig i Handling eller i Tale eller Skrift og derved hidfører sørgelige Tilstande ......"

Ogsaa Folkethingets Formand Berg udtalte ...... „en dyb Beklagelse og Fordømmelse af den forøvede Forbrydelse". Berg havde ogsaa aflagt sit Kort i Excellencens Bolig. Begge Dele meget korrekt gjort efter hans officielle Stilling, men det staar ikke videre godt til hans „Ukrudt, Slyngler og Samfundets værste Kryb, der skal trædes ihjel, dertil gaar vi med Alle".[1]) Dog, en rigtig Politiker maa jo have to Moraler, mindst, hver til sit Brug.

— Til Søndag 25. Okt. var der fra forskelligt Hold arrangeret et mægtigt Hyldest-Fanetog til Estrups Bolig. Det beskrives udførligt i Mandagens Hovedstadsblade, t. Ex. i „Nationaltid." (26. Okt.), hvoraf flg. er Uddrag med nogle Enkeltheder andetstedsfra.

„Sjælden eller aldrig har Hovedstaden været Skuepladsen for en mere imponerende Demonstration. Man havde med Rette kunnet vente, at det brede Lag af Folket vilde blive stærkt repræsenteret i Fanetoget, men der var næppe mange, som havde anet, at det vilde ske efter en saa stor Maalestok. — Slotspladsen var Mødestedet, Togets Begyndelse var bestemt til Kl. 12, men allerede Kl. 10 begyndte Folk at samle sig, Kl. c. 11 var det allerede som en Folkevandring. Efterhaanden som Afdelingerne og Foreningerne ankom med deres Faner, modtoges de med Folkemassernes Jubel. Musik og Sang og Hurra'er vexlede. Inde paa Ridebanen havde de forskellige Faner hver sin Plads; om dem samledes Deltagerne. Alle Stænder, alle Klasser, alle Lag var repræsenterede. Gamle Hædersmænd som Gehejmeraad Madvig, Professorer, høje administrative Embedsmænd, den store Handelsverden paa den ene Side — paa den anden den store Middelklasse i alle dens Afskygninger, Smaafolk, Arbejdere og unge Mennesker ...... Pladsen nærmest Marmorbroen blev tilsyneladende et fuldstændigt Kaos. Forrest stod Højres Arbejder- og Vælgerforening med

[1]) Efter Meddelelse fra E's Søn til mig udbrød E. efter at have set Bergs Visitkort: »*Qui s'excuse, s'accuse.*«

sine Faner, og her saaes Hovedbestyrelsen med Ploug i Spidsen. Et Sangerkor fordrev Ventetiden med Fædrelandssange ...... Lidt efter Kl. 12 meldte drønende Hurraraab, og Musiken, at Toget var færdigt til Afgang". Deltagerne var smykkede t. Ex. med et i Dagens Anledning forfærdiget Emblem, der bares paa Brystet. Det fremviste Estrups Billede i udhævet Metalarbejde, omskrevet med Datoerne 21. Oktober (Attentatet) og 25. Oktober (Fanetoget). „Da Têten af Toget drog frem over Marmorbroen, blev det modtaget med stærke Hurraraab fra Mængden. Fra Vinduerne i Gaden viftede Damer med hvide Lommetørklæder, og saaledes var Modtagelsen gennem hele Byen. I Nybrogade var der ikke et eneste Hus, ja man kan næsten sige ikke en eneste Etage, fra hvilket der ikke blev tilviftet Toget glade Hilsener. ...... Tæt ovenpaa hinanden Afdeling paa Afdeling, og hver Række saa at sige fuldtallig med sine otte Mænd drog Toget ad Nybrogade, langs Stranden, ad Holmens Kanal op mod Kongens Nytorv ...... Paa det kongelige Theaters Loggia havde en stor Del af Theatrets Kunstnere o. a. samlet sig, derfra vexlede de Hurra med Mængden, og da Studenterforeningens langs Tog viste sig, forstærkedes Bifaldet. Paa begge Sider af Processionen stod tætte Skarer. Gennem Bredgade, der ligesom alle andre Gader gennem hvilke Toget bevægede sig var flagsmykket, drog Toget ned ad St. Annæ Plads til Amaliegade. Denne var sort af Mennesker. Paa Amalienborg Plads blev der gentagende raabt „Leve Kongen"; og Studenterne sang „Kong Kristian".

Her havde Sværme af Gadedrenge samlet sig og styrtede foran Toget, snart syngende „Ned med Estrup", snart „Op med Estrup" ...... Den Del af Toldbodvejen, som ligger nærmest ved Konseilspræsidentens Bolig, var holdt ryddelig af Politiet, men til Gengæld var der ikke en Plet i den Del af Grønningen som ligger mellem Kastellet og Toldbodvejen, der ikke var optaget ...... Ti Minutter før Kl. 1 svingede de første Faner om Hjørnet af Amaliegade og Toldbodvejen, her mødtes Hurraerne af Pibere, som havde taget Plads oppe i Træerne; disse unge Fyre blev halet ned. Til Tonerne af det Musikkorps, som stod opstillet ved Siden af Konseilspræsidentens Hjem, drog Toget frem i hurtig Marche. Estrup var traadt frem ved et Vindue paa 1ste Sal i sit Hus; flere Gange gjorde han Tegn til at tale, men det hørtes ikke i Hurraraabene; dog til Studenterne, 4—500 i Tal, med 7 Faner i Spidsen, fik han sagt: „Tak, Danmarks Ungdom; Tak, Danmarks

Haab"; Fanerne sænkedes og Processionen blottede Hovederne under Forbimarchen og raabte dundrende Hurraer, og den tæt pakkede Mængde, som stod ovre i Grønningen, sekunderede med Hurraer, Haandklap, Leve Estrup! og Fanerne vedblev at drage forbi, Estrup stod hele Tiden hilsende i sit Vindue. Ti Minutter før Kl. 2 drog den sidste Fane forbi; Toget drejede tilbage gennem Store Kongensgade, hvor Gennemmarchen var et Triumftog — saa stærke og vedvarende var Bifaldstilkendegivelserne — til Kongens Nytorv. Her opløste hver Afdeling sig ......"

Der taltes ved Togets Udmarche over 1400 Rækker ɔ: c. 13000 Deltagere, men hertil er saa ikke regnet alle dem, der sluttede sig til. Det var vel nok den største Massedemonstration, København hidtil havde set. „Dagbladet" og „Berl. Tid." for 26. Okt. indeholder en nøjere Angivelse af de Foreninger som deltog.

„Morgenbladet" (26. Okt.) har under Overskriften „Attentat-Toget", at det var „en maadelig Partidemonstration, svag som Partiet selv, trykket som en daarlig Samvittighed, tarvelig i Antal". „Det gik lidt trevent med at faa Folk samlede paa Ridebanen" ...... „Stemningen meget mat" osv. Det holdt Oppositionen vist mere af at læse[1]).

— Ogsaa paa andre Maader hyldedes Estrup, i København t. Ex. ved den store „Estrup-Fest" i Casino 10. Nov.[2])

Men allerede 2 Dage efter Attentatet havde Estrup, ved kgl. aabent Brev af 23. Oktober, udsat Rigsdagen til 18de December. Der er ellers ikke noget mærkeligt ved en Rigsdagsudsættelse, det kan Kongen gøre efter Grl. § 21, nemlig paa ikke over 2 Maaneder og ikke mere end 1 Gang i Aaret indtil Rigsdagens næste ordentlige Sammenkomst. Heller ikke fandtes i det kgl. aabne Brev Spor af Tilkendegivelse ud over den sædvanlige Ordlyd. Dog var Udsættelsen denne Gang en politisk Mesure: nu kunde Provisorier udstedes.

----

[1]) Men jeg kender Deltagere i Toget, gamle Folk, som endnu bliver varme og begejstrede, naar de beretter om den Dags Begejstring.

[2]) Paa kgl. Møntsamling har man (foruden den store Sølvmedaille fra 1894, s. n.) c. 7 forskellige Smaamedaillons med E.'s Portræt, brugte til Estrup-Fester, mest i Anl. af Attentatet. Omskrifterne er t. Ex.: »Leve Ministeriet Estrup« eller »Enighed gør stærk« eller »Fremskridt og Fædreland«. En lille sølv-forgyldt er indrettet som Charivari til at bære i Uhrkæde. En tilsvarende er indfattet som Broche til at bæres af Højres kvindelige Medlemmer (som Modstykke til en lignende med Bergs Hoved!).

Man kan, fra Venstres Standpunkt, godt forstaa Vreden over denne Mesure. Venstres Standpunkt var jo dette: vi har nok Lov at føre Krig imod Estrup, men Estrup har ikke Lov at føre Krig mod os. Et barnligt Standpunkt, men yderst naturligt; Venstre glemte altid, hvem der havde begyndt Krigen[1]). „At udsætte Rigsdagen, for at kunne udstede Provisorier!" — Ja for at kunne udstede dem lovligt efter Grundloven. — „At benytte Grundloven paa den Maade!" — Ja der er Krig, I har begyndt den, hvordan benyttede *I* Grundloven?" — „Der foreligger intet særdeles paatrængende Tilfælde". „Hvad? utilslørede Trusler om Oprør, Brud paa offentlig Ro og Orden, Ophidselse til Had og til Vold?"

Estrups Ræsonnement er dette: Grundlovens § 25 hjemler foreløbige Love i særdeles paatrængende Tilfælde. Da kun Kongen, ikke Rigsdagen, kan udstede foreløbige Love, følger naturligt, at kun Kongen, ikke Rigsdagen, har Formeningen om hvad der kan kaldes særdeles paatrængende Tilfælde. Kongen har nu forment at Trusler om Oprør og Vold osv. er saadanne Tilfælde. Han formener det altsaa nødvendigt at udstede foreløbige Love mod saadant. Da han nu véd, at Rigsdagen (ö: Folkethinget) ikke vil give Love mod saadant, men han dog formener at Love mod saadant er nødvendige, saa benytter han Grundlovens § 21 og udsætter Rigsdagen; saa kan han lovligt udstede disse foreløbige Love.

Estrups Berettigelse ligger her udelukkende i, om Tilstanden med Rette kunde kaldes særdeles paatrængende. Men **om** den kunde det, havde Ingen anden Ret til at afgøre end Kongen (med sin Regering). Det er partiel Enevælde, ja, men en fuldkommen grundlovmæssig. § 25 hjemler den, og § 21 gør den mulig.

Saa kom da, Slag i Slag, tre Provisorier efter hinanden, 27. Oktober kom de to, 2. November kom den tredje. Og Ingen som kender de da stedfindende Ophidselser til Vold osv. (se t. Ex. Fodnoten ovenfor paa S. 123, og en større Samling af lignende i Friis' Revol. Tilløb S. 39—75, der ogsaa har Lovenes Ordlyd). vil

---

[1]) Ganske som Drengen hos Frits Jürgensen: Først slog jeg først, men saa slog han først!

— Her kan anføres en Udtalelse af Monrad (»Politiske Breve« i det 2det Brev): »Man bør virkelig ikke tage Ministeriet det ilde op, at det, naar der er Krig, betjener sig af sin Ret i dens fulde Omfang«.

nægte, at disse Provisorier sandsynligvis har hindret de beklageligste Begivenheder.

Den første foreløbige Lov, paraferet af Krigsministeren, Bahnson, oprettede et Gendarmerikorps, da Regeringen antog, „at der af de civile Myndigheder vil blive stillet Fordringer om militær Bistand i større Omfang end Hærens Tarv og Hensynet til de værnepligtiges Uddannelse taaler". Dette Gendarmeri fik ved senere Regler Myndighed til i visse Tilfælde og paa eget Ansvar „at foretage hvad der maatte være fornødent". Det anbragtes i Garnisoner og Detachementer rundt i Landet. — Og det er endnu i frisk Minde, hvilken praktisk Nytte, ganske upolitisk, disse Folk har gjort i mangfoldige Tilfælde, og de savnes endnu paa mange Egne.

Den anden Lov, paraferet af Justitsministeren, Nellemann, var om „overordentlig Politihjælp og andre særlige Politiforanstaltninger til Opretholdelsen af den offentlige Orden ......, da de særlige Forhold for Tiden stille større Krav til Politiet" osv.

Den tredje, paraferet af den samme, var et Tillæg til den almindelige borgerlige Straffelov, hvor bl. a. Fængselsstraf for at fremstille „Forbrydelsers Begaaelse som fortjenstlig eller bifaldsværdig", ligeledes for „at ophidse Klasser eller Dele af Befolkningen til Had og Forbitrelse eller til Voldsgerninger mod andre Klasser eller Dele af den", endvidere for at fremstille eller udbrede „opdigtede eller forvanskede Kjendsgerninger for derved at gjøre Statens Indretninger eller Regjeringens Foranstaltninger forhadte eller foragtelige."

— Strax da Rigsdagen atter samledes efter Udsættelsen, 18. Dec. 85, var det første, Folkethinget foretog sig, en Gentagelse af sit tidligere Spilfægteri: Alberti (d. Æ.) indbragte de 3 nys nævnte Provisorier til øjeblikkelig Aflivelse, skønt Thinget jo vidste fra før, at Regeringen ikke anerkendte privat Indbringelse af foreløbige Love; denne Skin-Forkastelse fandt Sted paa én Dag ved „motiverede Dagsordener". Men da havde Regeringen, altsaa de to vedkommende Ministre, Krigs- og Justitsministeren, allerede indbragt de samme 3 Love i Landsthinget (Loves Indbringelse kunde jo ske i dette Thing, undtagen Finanslove), og Landsthinget ilede ikke med at behandle dem og med at oversende dem til Folkethinget — en negativ Fremgangsmaade, som Landsthinget jo i saa mange Aar havde maatte døje af Folkethinget. Saaledes vedblev de 3 Love at være i Kraft, til aabenbart Gavn

for Landefreden, ligesom ogsaa Riffeloven, der ligeledes hvilede i Landsthinget; og ligesom den provisoriske Finanslov, som Estrup endnu ikke havde indbragt i Folkethinget. Man kan altsaa sige (og det blev ogsaa sagt), at der nu var kongelig-ministeriel Enevælde i Landet paa flere Omraader, men notabene med Landsthingets Tilslutning og til Landsstyrelsens Tarv, og notabene fremtvungen ved Folkethingets desperate Pukken paa Enevælde og upratriotiske Lovslagteri. — En kold og nøgtern Betragter, En af dem som betragter indre-politiske Stridigheder blot som et Spil om Magten (og ikke som en Kamp mellem Ideer), vilde her sige: Folkethinget har spillet daarligt, Estrup har spillet klogt og taget Stikkene hjem. Og den nøgterne Betragter, som havde „læst sin Verdenshistorie", vilde sige: Alle store Statsmænd i alle Lande tilstræber Enemagten for Magtens egen Skyld; nu har Estrup faaet Enemagten, nu ønsker han at beholde den, fordi Magten er sød. Saadan gaar det til med de Store i alle Landes Historie.

Men nu møder os en lille Handling af Estrup, som taler et andet Sprog. Vi vilde have forbigaaet den her, som uden politiske Følger, hvis den ikke kastede et Strejflys over hans Karakter og viste en Storhed af en anden Slags, nemlig at det var for et P r i n c i p, en Idé, han kæmpede, og ikke for egen Magtfylde. I December 85 fremsatte han nemlig i Folkethinget et Forslag til en Grundlovsændring, som, hvis det var blevet vedtaget, vilde have sikret de aarlige Finansloves regelmæssige Vedtagelse, gjort alle Finansprovisorier overflødige og dermed afskaaret Muligheden for kongelig-ministeriel Enevælde paa dette vigtigste af alle Omraader. Forslaget fremtraadte i Kontinuitet med to andre, men private, Forslag med samme Tendens, Juels og Kleins, men adskilte sig fra dem ved at b e g g e T h i n g e n e s L i g e b e r e t t i g e l s e blev stillet i klart Lys[1]). Men netop Ligestillingen vilde

[1]) Naar et Finanslovforslag er naaet fra Fællesudvalget til »eneste Behandlinger« i begge Thing, og disse vedtager forskellige Affattelser og Striden altsaa synes uløselig, saa skal, efter Estrups Forslag, en e n d e l i g A f g ø r e l s e træffes i et »Afgørelsesudvalg«, bestaaende af 10 ved Stemmeflerhed valgte Medlemmer af hvert Thing (altsaa, ligesom selve Fællesudvalget var sammensat af ligemange af hvert Thing). Disse 20 afstemmer særligt over hvert af Stridspunkterne mellem de to Thing, og denne Afstemning er afgørende. — Derved vilde Finansprovisorier være udelukkede; intet kunde synes klarere eller simplere eller retfærdigere; og samtidigt var Thingenes fuldstændige Ligestilling fastslaaet. — Men nu, for det Tilfældes Skyld, at Stemmerne

Folkethinget ikke taale; derfor forkastedes Forslaget. — De to andre Forslag aflivedes ogsaa, af andre Grunde, saa Tilstanden blev som før. Men Estrup havde altsaa vist, at det var ham ikke om egen Enevælde at gøre. Han havde paa sit Program kun: Hævdelsen af Kongens og Landsthingets grundlovmæssige Ret.

— Et lille Træk af politisk Noblesse hos Ministeriet bør ikke forbigaas her. Berg, hvis Domfældelse til 6 Maaneders Fængsel i Anl. af Holstebrosagen var bleven stadfæstet af Højesteret 11. Januar 86, og som altsaa skulde have begyndt Afsoningen, blev af Regeringen skaanet for denne, saalænge Debatten om Grundlovsændringen stod paa, for at han kunde deltage i den. Denne Regeringens Ridderlighed blev paaskønnet af Berg med haarde Udfald mod Ministeriet — hvad i og for sig ikke kan bebrejdes ham; han talte efter sin Overbevisning —, men han og Thomas Nielsen talte lidet om Forslaget selv, holdt sig mest til Storpolitiken og var fulde af Bitterhed og Insinuationer (Estrup havde lukket Statskassen op med „falske Nøgler" — siden rettet til „urigtige Nøgler" o. s. v.). Estrup svarede med overlegen Ro, at alt dette var sagt ofte før, og ogsaa modsagt — han vilde blot holde sig til den foreliggende Sag.

Men 24. Januar 86 exekveredes Bergs Dom, og den store Folkehøvding maatte afsted til Fængslet paa Blegdamsvejen, hvor han sad i 6 Maaneder. Og saadan er den danske Almues Karakter — ja maaske alle Landes Almuers, ja maaske almindelig menneskelig Karakter —, at Bergs Autoritet herved fik et Stød som den aldrig forvandt. At han, „Berre", saadan kunde lade sig

vilde falde lige, var der indrettet en subsidiær Lodtrækning som eneste tænkelige Udvej. Enhver Afstemning skulde nemlig ske ved lukkede Stemmesedler og disse blandes i en Urne, hvoraf Rigsdagens Bureauchef forlods skulde udtrække en Stemmeseddel og lægge den til Side, stadig uaabnet. Naar saa alle Stemmesedlerne, incl. den tilsidelagte, var aabnede, og Resultatet viste lige Stemmetal for vedk. Stridspunkts to Affattelser (Folkethingets og Landsthingets), saa skulde den udtrukne Stemmeseddel være den afgørende. — Det er jo kun ligesom ved andre Afgørelser, t. Ex. ved Formandsvalg i Thingene, naar Stemmer staar lige, saa benyttes Lodtrækning; altsaa ganske subsidiært og i sjældnere Tilfælde. Alligevel blev dette »Finanslotteri« agitatorisk draget i Forgrunden som det letfærdige og umoralske Hovedpunkt, medens det naturligvis i Virkeligheden var Thingenes Ligestillelse, der bragte Forslaget til at falde.

Selv den ellers saa omhyggelige Thrige (II, S. 542) kommer ved sin Kortfattethed til at stille Forslaget i et skævt Lys. — Ordlyden findes i Rigsdagtid., Samling 1885—6, Tillæg A, Spalte 1507—8, og motiveres med stor Klarhed af Estrup selv (i de flg. Spalter).

nappe! Saa maatte han da ikke være saa forfærdelig klog endda. Nej saa var denne H ø r u p anderledes fiffig[1]). Trods alle Sympathitilkendegivelser og Martyrforherligelser og den store Marienlystfest 25. Juli efter Bergs Løsladelse af Fængslet[2]) naaede denne aldrig mere helt sin gamle Magthøjde[3]), og snart efter slappedes ogsaa, og tilsidst forlodes, hans gamle Visnepolitik, der havde vist sig uvirksom overfor Estrups Fasthed. „Han, Estrup, var alligevel den klogeste", det virkede ude i Almuen stærkt, trods den megen Doktrinarisme om „Rets-Standpunktet" — det saa' man ved næste Folkethingsvalg.

— Vi fortsætter imidlertid om Begivenheden i Januar 86, og kommer til et højst mærkeligt Knudepunkt i Stridens Gang.

23. Januar skred Estrup endelig til den saa længe tilbageholdte grundlovmæssige Fremlæggelse i Folkethinget af den provisoriske Finanslov af 1ste April, den, der ved Albertis Indbringelse 12. Okt. forrige Aar allerede en Gang var forkastet af Thinget, men hvorefter der ikke des mindre hidtil regeredes, fordi Regeringen ikke anerkendte privat Indbringelse af foreløbige Love. Den blev nu, 25. Januar, a t t e r forkastet — egentlig en Inkonsekvens af Folkethinget, ligesom at slaa en død Mand ihjel —, men nu v a r den da ialtfald anerkendt virkelig død af alle Parter, ogsaa af Estrup, og der kunde ikke regeres efter den.

Efter hvad kunde der da regeres? Ifølge § 49 syntes der overhovedet slet ikke at kunne regeres, for der var ingen Finanslov, hverken regelmæssig eller provisorisk. Udstede en ny provisorisk kunde Kongen efter § 25 ikke, eftersom Rigsdagen var samlet. Opløse Rigsdagen og s a a udstede en provisorisk, kunde Kongen heller ikke, efterdi Rigsdagen endnu ikke havde været sam-

[1]) Hørup blev nemlig kort efter frikendt i en Majestætsfornærmelsessag (»Cajus, p. t. Taasinge«).

[2]) Festdeltagerne sejlede paa 16 Dampskibe til Helsingør, et imponerende Modtræk mod Estrup-Fanetoget. Det var i Marienlyst Have, at Berg betegnede sig som Oppositionens »Enhedsmærke«.

[3]) I 1887 blev Berg afløst af Høgsbro som Folkethingets Formand. »Morgenbladet« gik ud af Bergs Hænder; han ophørte at være i Bestyrelsen for Folkethingets Venstre og reduceredes til Opposition indenfor Venstre med en lille Gruppe paa c. 10. Men en konsekvent Mand var han i sine Anskuelser, den Honnør kan Ingen nægte ham. Hans Død indtraf 1891. — Hans Minde til Ære kan maaske tjene et lille Træk fortalt af C. H. Rørdam i »Svundne Dage« I. S. 91: I »Morgenbladet«s Redaktionssekretærs Værelse hængte et stort Billede af Estrup. Paa et forundret Spørgsmaal derom blev der svaret: »Hvorfor ikke? Han er rigtignok vor Modstander, men ellers en brillant Karl.«

let fulde 2 Maaneder, (den tidligere Udsættelsestid maatte jo fraregnes), hvad den efter § 19 har Ret til. Udsætte Rigsdagen en Gang til, kunde Kongen heller ikke, da den efter § 21 ikke uden eget Samtykke kan udsættes mere end 1 Gang i samme Samling.

Tilfældet var akut. Oppositionen fremstillede det, som om dens Taktik nu omsider havde drevet Estrup op i en Krog, eller at Ministeriet nu omsider „laa i Grøften", eller at det balancerede paa Randen af „Forbrydelsen"s sorteste Afgrund; Krog, Grøft, Afgrund, alt efter hver Talers Smag. Landet kunde ikke regeres, jublede Oppositionen — hvor patriotisk. „Forbryderne var overraskede"! Overraskede! Som om det taabeligste Menneske, endsige Estrup, ikke kunde forud vide, at Folkethinget vilde forkaste den provisoriske strax det fik fat paa den.

„Landet kunde ikke regeres". Jamen Landet maatte alligevel regeres. — Over det extraordinære Skridt, som Estrup nu foretog sig, véd jeg ikke, om han har ræsonneret saaledes: Jeg gør det, thi Nødvendigheden er Lov over alle Love; — eller: Jeg gør det, thi hvis der her sker Brud paa Grundloven, saa er det ikke mig som bryder den, men Folkethinget, ved at forkaste den provisoriske paa et Tidspunkt, da der ikke gaves nogen anden Hjemmel for Landets grundlovmæssige Styrelse; — eller: Jeg gør det, thi er der Grundlovsbrud, saa er det dog et lettere og mindre Grundlovsbrud, et som kan heles og vil heles om et Par Uger, end det varige og uhelbredelige Brud, som vilde ske, hvis jeg nu demissionerede og dermed banede Vej for Parlamentarismen og satte Kongens og Landsthingets grundlovmæssige Stilling overstyr; — eller endog: Jeg gør det, og finder Hjemmel i selve Grundlovens § 11: Kongen har med de i denne Grundlov fastsatte Indskrænkninger den højeste Myndighed i alle Rigets Anliggender og udøver den gennem sine Ministre; hvilken Myndighed, om nogensinde, da maa træde i Kraft, naar Grundlovens regelmæssige Virksomhed er sat ud af Funktion — — nok sagt, han gjorde det Skridt, og vi vil tilføje: han gjorde det, fordi han var en Mand og en Patriot.

Og Ingen tvivler om — Ingen tvivlede heller dengang, ikke engang Venstre selv — om at Rigsretten vilde have godkendt disse Ræsonnementer, et af dem eller dem alle. Det viste Venstre selv, nemlig ved ikke at anklage Ministeriet for Rigsretten.

Det Skridt altsaa, som Estrup foretog, var: Dagen efter den

provisoriske Finanslovs Forkastelse, altsaa 26. Januar 1886, søgte han og fik en

„Allerhøjeste Resolution,
hvorved Hans Majestæt Kongen har bemyndiget Regjeringen til foreløbig indtil Videre at afholde de løbende Statsudgifter".

Altsaa ikke engang Finanslov, men en pure kongelig Resolution. Altsaa faktisk: pure kongelig Enevælde i Finansvæsenet, notabene „foreløbig indtil videre". Ja for den stod kun paa et Par Uger, var kun en Bro over et Hul i Grundloven, kun en Bæren over et dødt Punkt i Forfatningslivet. Og dog vilde næppe En af de forrige Tiders store nationalliberale Politikere, hvor meget de end baade i Sind og i Ord hævdede Kongemagt og Landsthingsret, næppe En vilde i Estrups Sted have vovet Estrups Skridt; de vilde have bøjet af for det Ansvar og det Had; de vilde have demissioneret forinden og ladet det gaa med Konge og Landsthing, som det bedst kunde: thi de Nationalliberale var nok store Idealister, men mest i Tænkning og Tale, mindre i Handling, og mindst naar det kneb.

At Folkethinget vedtog en harmfuld „Indsigelse", følger af sig selv. Havde det staaet til Bergs Parti, saa vilde Oprørsluen have bredt sig over hele Landet, men Riffel-, Gendarmeri- og Politiloven var parate, Højre kommet i Væxt rundt om, og den danske Almue, sindig af Karakter, var vel endog tildels igrunden ret tilfreds med en fast Styrelse. Saa det blev ved Avisartikler o. l.

Efter saaledes at have vist Folkethinget, at dette ikke engang kunde faa sin Vilje ved at fremkalde en Tilstand af fuldkommen Udeblivelse af Finanslov, endog af provisorisk, fandt Estrup det rigtigt at vende tilbage til en dog noget regelmæssigere Tilstand, nemlig med Finanslov, om end kun provisorisk — siden Folkethinget forkastede enhver regulær. Saaledes omtrent motiverede Estrup sin „Allerunderdanigste Forestilling angaaende Rigsdagens Slutning".[1]) Kongen sluttede Rigsdagen 8. Febr. 1886. den havde kun været samlet et Par Dage længere end de to Maaneder den kunde gøre Krav paa; hvor forskelligt fra tidligere Tiders Trækken i Langdrag af Unytten! Og derefter udstedtes to provisoriske Finanslove, en strax, for Resten af det løbende Finansaar og blot til legal Afløsning af den kgl. Resolution, men

[1]) Den staar aftrykt i M. P. Friis' ovennævnte Bog S. 153 ff. — Ordene lader intet tilbage i skarp Tydelighed.

en for det kommende Finansaar 86—7 — eftersom det ministerielle Finansforslag derom jo var forkastet i Folkethinget allerede i Samlingens Begyndelse, som vi har set.

Denne foreløbige Finanslov for 86—7, som populært kan kaldes det tredje store Provisorium, til Adskillelse fra det 1877 og det 1885, betegner en ny Stigning i Fylde og Kraft. Det 1877 var blot en Hævdelse af Kongens Myndighed til selv at udstede Finanslove, naar Rigsdagen paa Grund af Thingenes Uenighed ikke kan medvirke, det var blot et Princips Fastslaaen, dets Indhold var saa magert som muligt og oversteg ikke Folkethingets Affattelse. Det 1885 var efter Indhold meget rundeligere og hævdede, at Kongen i sine Finanslove ingenlunde var bunden indenfor anden Grænse end eget og hans Regerings Skøn over det nødvendige og forsvarlige. Men Provisoriet 1886 var efter Indhold langt mere vidtgaaende endnu, thi det medtog intet ringere end den fortsatte Befæstelse af Hovedstaden; deri, og i at det officielt søgte Landsthingets Billigelse af dets Poster, deri er dette Provisorium afvigende fra de foregaaende, men Forbillede for de efterfølgende.

Den samme Dag nemlig (23. Januar 86), da Estrup i Folkethinget havde fremlagt den provisoriske Finanslov hvorefter der regeredes — fremlagt den efter grundlovmæssig Skyldighed, men med fuld Viden om, at den vilde blive forkastet, og at han altsaa vilde komme til at udstede en ny —, samme Dag havde han i Landsthinget fremlagt sit Forslag til regulær Finanslov for det kommende Finansaar, det Forslag som allerede forlængst (16. Okt. 85) var forkastet i Folkethinget. Ikke altsaa for at faa det gjort til Lov — dette var jo umuligt — men for at høre Landsthingets Mening om de enkelte Poster, og have ialtfald *et* af Thingenes Billigelse, naar Regeringen nu agtede at bruge selve dette Finansforslags Enkeltbudgetter, med eventuelle Modifikationer af Landsthinget, til Rettesnor for Styrelsen i det kommende Finansaar; med andre Ord: bruge selve sit Forslag til sit Provisorium. Denne Fremgangsmaade, at lade Landsthinget behandle Forslag der var forkastede i Folkethinget, var vel ny men ikke grundlovstridig, eftersom Landsthinget jo kun opfordredes til at raadgive, ikke vedtage; den var tillige retfærdig, fordi det vilde have været en stor Ubillighed mod Landsthinget at berøve det al Indflydelse, blot fordi Folkethinget havde berøvet sig selv al sin.

Man husker, at Estrup paa sit Finansforslag — det af Folkethinget forkastede — havde opført Udgiftsposter til fortsat Befæstelse af Hovedstaden. Disse store, men af Sagkundskaben som nødvendige krævede, Udgifter blev nu optagne paa Provisoriets — og de følgende Provisoriers — militære Budgetter og kom strax til Anvendelse. Saaledes kunde, ved Estrups kloge Forudseenhed, Krigsministeren Bahnson med Lovhjemmel og under stor national Begejstring fortsætte det, der var begyndt ved Selvbeskatningen: Anlæg af Forter og Batterier, Oversvømmelser og Fæstningsgrave — en Forsvarsenceinte, som Nutidens Teknik vel har gjort forældet, men som for Datiden var passende, og patriotisk Pligt.[1])

— Her maa ikke forbigaas en Handling af Estrup udenfor Storpolitikens Omraade. 10. Febr. 86 udvirkede han en kgl. Resolution til virksom Modarbejdelse af den herskende Arbejdsløshed og Nød, nemlig en øjeblikkelig Paabegyndelse af en Række nyttige Arbejder. — Folkethinget havde nemlig (af Estrupfjendtlighed, som det aabent erkendtes) bragt en af ham allerede i December 85 forelagt Arbejdsløshedslov til at strande. — Denne Sags skandaløse Forløb er udførligt fremstillet og dokumenteret i M. P. Friis' ovennævnte Bog S. 79—102.

Efter denne Redegørelse for „Provisorismen"s første Tid vil det næppe paakræves at bruge samme Udførlighed for de nærmest

[1]) Hørup, som især holdt sin Galde flydende overfor alt, hvad der angik Fædrelandets Forsvar, fandt et særlig giftigt Udtryk (paa et Møde i Circus i Kbh. 30. April 86) om vore Officerer, at de havde »de blodige Strimer paa deres Ryg fra 1864«. »Strimer« udtrykker Vanære, som af Pisk. »Ryg« betegner Fejghed, som paa Flugt. Og unægtelig havde de jo maattet vige for to Stormagters Hære. — At ingen af vore Officerer gjorde Retorsion paa Æreskændernes egne Rygstykker! Nu staar hans Statue i Kongenshave som en godt udtrykt Type paa den laveste Plebejer-Aand.

Apropos Hørup. Det forsvarsnedslaaende Udtryk »Hvad kan det nytte?« eller, som det nok egentlig hedder: »Hvad skal det nytte?« kom i en Artikel i »Politiken« 12. Maj 86, men brugtes allerede 3 Aar forinden i en Tale i Folkethinget. (Fra kyndig Side meddeles, at det egentlig stammer fra Chr. Hage). — Originalt hørupske er Udtrykkene om Forsvarssagen: »den døde Torsk«, »den sjofleste Sag i Landet«, og om dens Talsmænd paa Møder: »de omvandrende Lirekasser«.

følgende Aars Vedkommende.[1]) De politiske Handlinger i disse er mest Gentagelser eller dog kun Variationer. Hovedtrækkene er:

Regelmæssige Finansforslag, med de militære Poster paa, forelagte for Folkethinget, forkastes vel ikke, men sendes i Udvalg og „behandles“ saadan, at man hver 1ste April staar uden regelmæssig Finanslov; saa udsteder Regeringen, under stærk Hensyntagen til Landsthingets Anskuelse om de enkelte Poster,[2]) et nyt Finansprovisorium, med de militære Poster paa. Finansprovisorier behandles i Folkethinget forskelligt og raadvildt: snart forkastes de, snart sendes de (af Frygt for Opløsning eller Udsættelse) i Udvalg. Specielle Provisorier[3]) forelægges for Landsthing, som beholder dem uden Oversendelse til Folkething, dér indbringes de saa privat til Forkastelse; men da Regeringen ikke anerkender dette, forbliver de i Kraft. Private Lovforslag, overbragte fra Folkething til Landsthing, forkastes dér. — Rigsdagssamlingerne er gennemgaaende langt kortere end forhen. — Opløsning[4])

---

[1]) Thi »Paaskeforhandlingerne« eller den saakaldte »Smørkrig« i 88 (Villars Holm i Spidsen for »Agrarerne« i Anl. af Margarineloven) fik ingen Betydning, skønt en Forfatter, der er Expert i Smaatterier, har tilkendt den »en højst mærkelig Plads i vor politiske Historie«. Der kom dog intet historisk ud deraf, uden et Stikord (»det rene Land«) og en Anekdote (Jens Busk i Grevens Lænestol). »Greven« var nok forresten ikke Grev Frijs, men Moltke-Lystrup, men hvor er det ligegyldigt.

[2]) En Slags Kvittering for denne Hensyntagen foreligger i en »Beslutning af Landsthinget« 1. April 1890 (efter at Folkethinget først 28. Marts havde oversendt Finansforslaget til Landsthinget — en hidtil ikke overgaaet Uartighed: at give Landsthinget 3 Dage(!) og sig selv et halvt Aar —), at, da det er »umuliggjort for Landsthinget at underkaste Forslaget [det fra Folkethinget oversendte] nogen Drøftelse, saa tiltræder Landsthinget Regeringens Forslag ...... i Tillid til, at Regeringen ligesom i tidligere Aar ikke stiller større Krav end der anses for nødvendigt til Statsstyrelsens forsvarlige Ledelse«.

[3]) En saadan Lov 1886 »Om Ansvaret for Indholdet af Dagblade og Ugeblade m. m.« ramte den højst umoralske saakaldte »Straamandsinstitution«. Visse Blade brugte nemlig at leje og betale Folk med ubetydende Navne til at forestille ansvarlig Redaktør af vedk. Blad. Disse »Straamænd« ifaldt altsaa eventuelle Straffe t. Ex. Fængsel, medens den virkelige Redaktør dækkede sig og slap fri.

[4]) En Opløsning af Folkethinget Januar 87 var motiveret i en »Allerunderdanigst Forestilling« (som først bekendtgjordes senere), som oplyser, at Folkethingets Finansudvalg havde nægtet Bevilling til Penge, for hvilke der allerede var bestilt Kanoner hos Krupp i Essen (til Kystbatterier), saa at »Staten skulde tvinges til Kontraktbrud«.

eller Udsættelse benyttes til Provisoriers Udstedelse. — *Befæstningen* fortsættes, ialt toges c. 50 Millioner Kr.; én Gang (1888) bevilges ved en kgl. Resolution 8 Millioner „paa forventet Efterbevilling". — *Højesteretsdomme*[1]) og *Kommissionsdomme*[2]) rammer Overtrædelser og Voldshandlinger, uanset om de søgtes dækkede ved at kaldes „politiske". — *Ro og Orden* opretholdtes, saa at Regeringen endog mente selv at kunne ophæve nogle provisoriske Love, nemlig Riffelloven og senere Tillæget til Straffeloven.

Enhver maa i dette erkende en ydmygende Stilling for Folkethinget, ja; men ser man det i historisk Kontinuitet med Folkethingets tidligere Færd, vil man tillige erkende en Nemesis deri: Thingets Forsøg paa at tilrive sig for megen Magt medførte, at det fik for liden.

At følge Provisorietidens Historie er som at være Vidne til et stdigt Stofs gravise Bøjning under en stærk Haand. Hvert nyt Provisorium bragte Modstanden nærmere til Eftergivenhed. I 1887 opgaves den stridige Visnepolitik og afløstes af en *Forhandlings*politik; de *saglige* Spørgsmaal traadte noget mere i Forgrunden, og *mange Love*, selv Estrupske, fremmedes ogsaa af Oppositionen;[3]) Venstre splittes og dets Førere

1) Navnlig den store »Jyderupsag« 1886 i Anl. af Angrebene paa Politiet ved Spektakelmødet i Jyderup et Par Aar før, hvor mange Skyldige idømtes Vand og Brød. — En anden Højesteretsdom af samme Aar fik politisk Betydning, fordi den var fældet paa Grundlag af en provisorisk Lov, der var »forkastet« af Folkethinget ved privat Initiativ: Højesteret godkendte altsaa Regeringens Opfattelse, at saadanne Forkastelser af Provisorier var ugyldige.

2) E. Ex. en Kommissionsdom 1887, der dømte Vand- og Brødstraf over Nogle der havde angrebet Gendarmer paa et Marked i Brønderslev.

3) Særlig Estrupske (af Finansministeren foreslaaede) var allerede i Slutn. af 86 den vigtige Lov om »*Konvertering* af en Del af Statsgælden«, og 91 de vidtløftige Love om *Skatte- og Toldnedsættelsen* paa Sukker og Stenolie *med kompenserende Stigning* af Ølskat. Af andre Love af det Estrupske Ministerium i denne Periode bør mærkes de med *humant Øjemed*: i 87 saaledes Statslaan til bedre og sundere Bebyggelse til overbebyggede og usunde Bydele i Kbh. eller Købstæderne ...... særlig til »*gode Arbejderboliger eller Bygninger der paa anden Maade virke til Arbejderklassens Vel*; i 89 om *Fabriksarbejderes Ulykkestilfældes Forebyggelse*; i 92 om *Alderdomsunderstøttelse*; i 92: *Sygekasseloven*. Man maa dog efter dette holde op med at kalde det Estrupske Ministerium for arbejderfjendtligt. — Endvidere i 88 og 91 Lovene om *Københavns Frihavn*; Concessionen er af 92.

falder fra eller skifter med Standpunkterne eller skifter selv Standpunkter;[1]) Højre gaar frem ved Folkethingsvalgene[2],) Forhandlingspolitiken bliver Forligspolitik,[3]) og 1894 staar vi med en regelmæssig, af begge Thing vedtagen Finanslov, og ikke blot det, men med en ogsaa for Landsthing og Regering antagelig Finanslov, hvilket sidste næppe var forekommet under hele Grundlovsstriden, uden under formel Betingelse af Ministeriets samtidige Afgang. Estrups Sejr syntes ikke at have kunnet være større. Folkethinget, som nu i en Snes Aar havde søgt at gennemtvinge sin Enevælde, havde sluttelig tværtimod gjort sig selv afmægtigt endog i den Del af Magten som rettelig tilkom det. Estrup derimod, som aldrig havde tilsigtet den Enevælde, som Folkethingets klodsede Overgreb næsten lagde

[1]) Efter Bergs Reduktion var Hørup, Holstein-Ledreborg og Fr. Bojsen de vigtigste Førere. Men Hørup skilte sig atter fra de andre to. 1890 gik Holstein, misfornøjet med det hele, foreløbig ud af Politiken. 1892 falder Hørup for Alberti (den Yngre) i Køgekredsen, og J. C. Christensen begynder at hæve sig som en Slags Arvtager efter Berg. — Venstreførerne trakterer hinanden med Skældsord: de Forhandlende kalder de mere Haardnakkede »Rumlepotter«; disse gør Gengæld med »Luskepetere«. Aage Duus: »Under Fremskridtets Fane« giver (fra S. 86) en Række Exempler paa, hvordan Partiet Venstre karakteriseredes af selve Venstrefolk: »Morgenbladet« Sept. 87: »et Parti der rejser parlamentariske Flertalskrav og falder fra hinanden et Par Gange om Aaret, er den miserableste Ting af Verden. Det stempler sig selv som umodent og udueligt. Den der ikke kan styre sig selv og sit eget Hus, har ingen fornuftig Adkomst til at styre Land og Rige«. — Skiften Standpunkter: Hørup, der i Anl. af det 2det Provisorium havde sagt: »Var Dem for den elendige forbandede Eftergivenheds Aand«, skrev i 87: »Hvis Hr. Estrup vil forhandle, saa lad ham blive ...... Thi Oppositionens Program er bort fra den ødelæggende Strid« osv. — Holstein i 87: »Al Tale om Forlig er Vrøvl«; samme Holstein deltager i 88, sammen med Bojsen, i Forligsbestræbelser med selveste Estrup, Nellemann og Scavenius; men i 89 siger han: »Forligsnak er Højresnak eller Venstresnak, men Snak er Snak«; men samme Holstein, ogsaa i 89, siger: »Enhver Art af Parlamentarisme, selv Rigsdagsparlamentarisme, er uforenelig med Grundloven«. — Snart har de Moderate radikale Principer, snart omvendt; de skælder blot hinanden ud derfor (siger Duus). — Stundom ogsaa Sandhedserkendelse om Estrup: Thomas Nielsen (i »Vejle Amts Folkeblad« Okt. 88): »Det har været Estrups Styrke, at han aldrig er gaaet længere end den offentlige Mening kan bære ham«.

[2]) 1887 fra 19 til 27 Mandater, 1890 til 24 Mandater, men 1892 atter til 31. — Strax efter Estrups Afgang sank Tallene, og det rivende: 1895: 25, 1898: 16, 1901: 8!

[3]) Forhandlinspolitiken 1890—2 behandledes udførligt i et lille Skrift (af dette Navn) af M. P. Friis og Henr. Hansen, 1892.

ham i Hænde, men kun at afvise dets Stormløb paa Kongemagt og Landsthing og beskytte Grundloven i disse Hovedpunkter, han havde sluttelig Raad til, gennem Modtagelsen af den regelmæssige Finanslov 1894, ligesom at sige til Folkethinget: Dér kan I se; naar I blot vil afholde eder fra Overgreb, saa staar ogsaa *eders* grundlovmæssige Plads i Forfatningen aaben for eder. Dette er Estrups Gerning med Provisorierne: gennem Modstand mod Folkethingsparlamentarismen at genoprette *Balancen mellem Statsmagterne*, som er Grundlovens sande Aand og Mening.

Men Estrups Gerning — det maa *den* aldrig glemme, der vil værne om hans Minde — var ikke blot at gøre Modstand, at bekæmpe og afværge. Han var jo samtidigt Landets Styrer; under og med Kongen den faste, retfærdige og betryggende Hævder af Rigets Velfærd indad[1]) og Ære udad;[2]) hvem kan nævne en dygtigere dansk Førsteminister siden Bernstorffernes Dage? Og da siden Undermineringen arbejdede — og det en Underminering ikke engang af Estrups naturlige Modstandere, men af *Andre* — de kom ad skjulte Veje, betænkelige Folk, bange Folk, handlingssky Theoretikere, nærsynede Politikere der ikke kunde skimte ud i Fremtiden, vel ogsaa smaa Aander der ikke kunde lide Storhed; da de til Landets Ulykke havde faaet Estrups Gerning undermineret og Statens Balance forstyrret paany, da begyndte Danmarks Nedgang. *Danmarks Nedgang begyndte, da Estrup slap Roret*; dermed tegnes bedst hans Storhed.

Jeg siger: til Landets Ulykke, og: Danmarks Nedgang, og tror mig i Overensstemmelse med de Bedste i Folket, altsaa ikke med Politikerne, nej ikke med „Politikerne" af nogetsomhelst nu existerende Parti. Men naar man uafladeligt hører — ikke offentligt, ikke heller læser det i Aviser, for vore politiserende Aviser

[1]) Beundringen for hans Styrelse af Finanserne er vist enstemmig. — I en Nekrolog over ham i »Nationaltid.« siger Goos, at »hans Indlæg i Finansvæsen var beundringsværdige lige til det sidste«.

[2]) Herbert Bismarck sagde 1897 til Grev Scheel-Plessen (Zierhagen), som nys paa en Rejse havde truffet Estrup: »Du weist doch, was mein Vater [den store Bismarck] immer gesagt hat: Estrup ist der einzigste Staatsmann in Europa, für den ich noch Respect habe«. — Da E. hørte det, sagde han: »Jeg vilde hellere have, det var mine Venner, der havde sagt det«. (Efter Meddelelse af E.s Søn til nærv. Forf.). — Brøsigheden i Bismarcks Udtalelse forringer ikke Komplimentens Vægt; men Maaden hvorpaa E. modtog den, højner dennes Karakter som *dansk* Mand.

er nu, paa faa Undtagelser nær, Partiernes eller ogsaa den nationale Ligegladheds eller den nationale Bangheds Organer — men naar man uafladeligt hører de Bedste d. v. s. de nationalt Varmtfølende, de nationalt Bekymrede, de fagligt Forstandige, Mænd og Kvinder, Højtstaaende og Ringe, Gamle og Unge, hører dem sige, Nogle: Estrup, d e t var en Hædersmand, en retfærdig Mand, en Pryd for Staten, ingen Plet hæfter ved hans Karakter; og Andre: I Estrups Tid, da stod Danmark højt i Udlandets Agt og Ære; havde vi bare haft Estrup, saa havde vi ikke solgt vort Vestindien, prisgivet vore Folkefæller i Sydslesvig, kælet for Tyskerne, ydmyget os for Nordmændene, svigtet Beboerne af vort Grønland, og nu vanæret os ved fejg selvopgivende Afrustningstale; og Andre igen: Havde vi bare haft Estrup, da var Landets Styrelse fast og retfærdig, Velstanden god, Finanserne i Orden, Skatterne til at bære, under ham var der ikke sat Belønning for Dovenskab, Uduelighed og Ødselhed, og Straf for Flid, Initiativ og Sparsommelighed; og atter Andre: Aldrig var under Estrup Vankundighed ved Roret, Dannelse og Sagkyndighed magtesløs overfor Rigsdagspolitik, Flertallet brutalt eneværdigt, den kulturbærende Del af Nationen politisk magtesløs og økonomisk ilde stedt, osv. osv., — saa tror jeg ikke, man behøver at frygte for at henregnes til hine bespottede „Rosere af gamle Dage“, naar man siger: Estrups Tid var en god Tid for Danmark.

Og af Estrups Tid var særligt Provisorietiden en god Tid for Danmark. En god Tid for et Land, det er: at Landet bliver regeret godt. Regeret godt, det vil sige: betrygget efter Evne udadtil, blomstrende efter Kaar indadtil, fornuftig Lovgivning, retfærdig Administration, omhyggelig Retspleje, god offentlig Ro og Orden, uforstyrret Næringsliv, aandelige Interesser varetagne. Det er d e t, Landets Borgere har Krav paa; vi har Alle Krav paa at regeres, nemlig at regeres g o d t, men ikke paa Alle at regere eller Alle bestemme om Regeringen. En forrykt Tanke den, at Alle har lige Krav paa at bestemme om Regeringen. Det er den Slags Tanker, som Folk raaber Hurra for, naar de er i Flok, men ryster paa Hovedet af, naar man taler med dem enkeltvis. Den Enkelte er altid fornuftigere end Flokken. Haanden paa Hjærtet, du Arbejdsmand eller Husmand eller Bondemand, bør ikke de Kyndigste styre Landet eller bestemme om Styrelsen? Selvfølgeligt, vil han svare. Men stiller man samme Spørgsmaal

fra Tribunen i et Folkemøde, saa vil han, ligesom de andre, huje „Provisorist“ ad En, eller „Chauvinist“, eller hvad andet meningsløst Skældsord der rigtigt kan hvæse.

Provisorietiden var en god Tid for Danmark. „Hvad, kalder De det en god Tid, da Folkets kaarne Thing var sat ud af Spillet?“ — Havde sat sig selv ud af Spillet, mener De. Oprigtig talt, hvad Ulykke var der egentlig deri? Ja, Politikerne, for dem er det altid kedeligt at blive sat ud af Spillet, men for Folket og Landet? Ja hvis de folkekaarne Mænd, fordi de var folkekaarne, derfor var Landets bedste Mænd, de mest fædrelandsindede, de mest kyndige, de mest kulturejende. Var de det? Er de det? Kan de ventes at blive det? — Se Virkeligheden i Øjnene og tilstaa, at den almindelige Valgret giver dem størst Chancer, som brøler højest og smigrer bedst og lover mest og har flest Fraser og mindst Samvittighed. Se bort fra Theorier, som er graa og som lyver, erkend Livet, som viser, at den almindelige Valgret gør Borgerne hverken lykkeligere eller bedre, men gør dem tværtimod ringere; og de moralsk ringeste vil lettest naa at blive Lovgivere, og Lovene vil blive slette og uretfærdige.

Det var Estrups 66-Grundlov og Estrups Benyttelse af den, som hindrede den alm. Valgrets Thing i allerede dengang at blive ene om Lovgivning og Styrelse. Da dette Thing saa' sig hindret i Enemagten og ikke vilde nøjes med Grundlovens Magtdeling, saa slog Folkethinget sig paa den buldrende Demonstration, og Folkethingssalen blev saa at sige et Theater hvor der spilledes Komedie — daarlig Komedie, det er sandt, men daarlig Komedie er dog bedre end daarlige Love.

„Jamen alligevel, at lade Landsthing og Regering ene om at lave Love!!“ — Haanden paa Hjærtet, du Borger og Bonde! Blev du i nogen Henseende maltrakteret af Regering og Landsthing? Fik du tungere Skatter, led du nogen Overlast paa Legem eller Sjæl? Var Lovene ringere, fordi Folkethinget ikke havde Del i dem? Din Folkethingsmand klager, og han siger det er paa dine Vegne han klager; vær vis paa det er paa sine egne Vegne han klager; han kan ikke sige dig noget hvori du har det ringere end før. Tror du virkeligt, Haanden paa Hjærtet, at et Thing, hvori ene den alm. Valgret hersker, er fornuftigere, bedre og retfærdigere end et Thing, hvori Besiddelse og Dannelse dog halvt har Indflydelse? Er det din Erfaring fra det daglige Liv, at der er større Dømmekraft hos de Mindrebesiddende og Mindredannede end hos dem der har mere af Ansvar og Ejendom og Kultur?

„Jamen det var dog en stor Uregelmæssighed i Statsmaskineriet, denne provisoriske Tilstand." — Rigtigt: et af Statens Hjul fungerede galt: først løb det for voldsomt, siden vilde det slet ikke dreje rundt, men Maskinmesteren kunde alligevel provisorisk holde Maskineriet i Gang med det andet Hjul (saa dygtig var han), indtil han fik rettet og reguleret paa d e t, der var galt ved; saa satte han det ind igen paa sin Plads, for nu kunde det fungere normalt og som det var bestemt til. Dette var Provisorismen, værre var den ikke.

— Men rigtignok, da Mester var gaaet, saa kom Kludremikkeler og ringere Mestre og fingererede ved Maskinen — — og saa gik det jo med Staten, som vi nu oplever. Haanden paa Hjærtet, alle gode Borgere i vort Fædreland! E r d e t t e b e d r e?

9. FORLIGET 1894

Hvor godt man end maatte mene Danmark blev regeret under Provisorierne, og hvor god en Forfatning — en „Landsthingsforfatning", til Hælvten demokratisk, til Hælvten en Smule aristokratisk — der end kunde tænkes at være resulteret af Provisorismens Fortsættelse; saa staar det fast, at saadant tilsigtede Estrup i k k e og havde aldrig tilsigtet. Den der med Opmærksomhed og Redelighed har fulgt Estrups Politiks Historie, kan ikke tage fejl af dens Linie: den ligger ualmindeligt ret og klar, den gaar k u n ud paa at hævde den grundlovmæssige Balance mellem Statens Magtfaktorer, specielt altsaa paa at trænge Folkethinget ikke u d af Magten, men t i l b a g e fra den ensidige Overmagt. Tilvejebringelsen af en Finanslov der var acceptabel for b e g g e Thing og ikke købt med Kongemagtens Ydmygelse (i Form af tvungen Ministerafskedigelse) — d e t var hans Formaal, og det var nu naaet.

„Forliget" var en Frugt af Venstres Splittelse: de Moderate, c. 23 i Tal, i lang Tid trætte af Kampen mod Estrup, opgav den omsider og blev saaledes sammen med Højre Flertal i Folkethinget; dette Flertal enedes med Landsthinget om en Finanslov, som Regeringen accepterede. Dette er det faktiske; Forliget angaar i

første Linie Finansloven; i anden Linie angaar det dernæst Hærloven; ogsaa den saakaldte „Rigsdagsbeslutning“ (se nedenfor) kan jo kaldes et „Forlig“, men berører ikke Estrups Regering; Spørgsmaalet om Estrups Afgang kom overhovedet ikke til at foreligge udenfor inkompetente Privatforhandlinger.

Estrups Sejr belyses, man kunde næsten sige grelt, ved et enkelt Træk: den Mand af Venstre, som i Tale og Gerning allermest virkede for Forliget, nemlig Fr. Bojsen[1]) var den samme som i sin Tid havde stillet hine mandhaftige „Ørkesløsheds-Dagsordener“ mod Regeringen!

Jo, mente denne konsekvente Politiker, det gælder jo dog først og fremmest at blive fri for Provisorium; det sker ved at vedtage regelmæssig Finanslov. Rigtigt, kunde Estrup svare, og det skulde I have erkendt for længe siden. Jamen altsaa, siger Bojsen, har vi nu afvæbnet Estrup. Ogsaa rigtigt, svarer denne, thi naar en Tugtemester omsider ved Krabasken har bragt en mindre artig Dreng til Fornuft, saa bortlægger han Tugtens Redskab, og Drengen har saa ganske rigtigt „afvæbnet“ ham. Provisorierne var min Krabask, siger Fader Estrup, nu behøver jeg den ikke længer.[2])

---

[1]) Denne velmenende Mands Forligsbestræbelser kan spores tilbage til 1888 og 1890. 1893 rejste han og Rasmus Clausen om til private Møder med et Forligsudkast; derpaa kom Partimøder; tilsidst fik han de 25's Ja paa Forligets Grundprinciper. (Efter Henrichsen: »Mændene fra Forfatningskampen« I, S. 228). Blandt Aftalerne var, at Estrup skulde gaa ɔ: man skulde virke til, at han gik; det skulde disse Privatfolk virke til. Det lyder naivt, men er netop derfor desmere troværdigt.

[2]) »Punch« har 15. Marts 94 (altsaa før Forliget, men paa et Tidspunkt da Alle forudsaa det) et koloreret Helsidebillede, der satirisk, men aldeles træffende, fremstiller det virkelige Forhold: man ser alle Forhandlerne, Bojsen i Spidsen, cykle frem ad »Forhandlingens Vej«, men de drives frem af en tilsløret Figur, der hedder »Provisorisk Finanslov« og svinger Krabasken. De ser Alle mellemfornøjede ud.

At E. selv betragtede Udstedelsen af provisoriske Finanslove som en Foranstaltning af Nødvendighed, som han ikke selv tilstræbte, fremgaar forhaabentlig tilstrækkeligt af nærv. Skrift. Det kan dog være godt at høre E.s egne Ord derfor. Kort efter det første Provisoriums Udstedelse, nemlig 7. Nov. 77, udtalte han i Folkethinget: ...... »Men jeg kan ikke nægte mig selv den Tilfredsstillelse at udtale for det ærede Thing, at det kun var nødtvungent, at det første Skridt [Provisoriet af 12. April 77] blev gjort, og at jeg for mit Vedkommende, indtil et Aar før det skete, vilde have anset det for en Umulighed, at den danske Rigsdag nogensinde kunde have bragt en Nødvendighed tilstede for, at et saadant Skridt maatte ske« (»indtil et Aar før«, det er Venstres store Valgsejr i 76 og »Berusningen« derefter).

Men intet kan dog afgive et sikrere Vidnesbyrd om vunden Sejr end Modstandernes Erkendelse deraf. Denne udtales Gang paa Gang med største Utvetydighed i selve Rigsdagsforhandlingerne om Finansloven, saaledes nemlig, at de Ikke-forhandlende af Venstre hele Tiden overvælder de Forhandlende med bitre Bebrejdelser for Venstres Nederlag. Idetheletaget giver disse Finanslovforhandlinger Forligets saa at sige officielle Historie — thi de mange og lange private Forhandlinger, der førtes forud for og samtidigt med de officielle, unddrager sig vor bestemte Viden —; et Uddrag af Rigsdagsforhandlingerne skal derfor gives her.

— 3. Okt. 93, strax ved Samlingens Begyndelse, fremlagde E. i Folkethinget sit Forslag til Finanslov for kommende Finansaar 1. Apr. 94 til 31. Marts 95. — 1ste Behandling begyndte 10de Okt. med ret optimistiske Ord af Bojsen: til „Løsningen af den almindelig politiske Konflikt findes Hovedstrømninger paa begge Sider, som stærkt nærme sig til hinanden." Scharling talte paa deres Vegne, „der ønske atter at komme tilbage til regelmæssige Tilstande og derved at se Folkethingets grundlovmæssige Indflydelse paa Finansloven genoprettet." Disse to Medlemmer repræsenterede de moderate Venstre og Højre, der tilsammen vilde Forlig og var Flertallet i Folkethinget. J. C. Christensen advarede mod Forliget, der vilde blive „et slet Forlig". „Thi

— Forresten indeholder den sidste Bemærkning, den at E. vilde have anset det for en Umulighed osv., jo en ret mærkelig Erkendelse af at have levet i en langvarig Illusion m. H. t. Rigsdagsmenneskers Godhed. Medmindre Bemærkningen ikke skal sige andet (for at benytte hint Billede om Krabasken) end hvad Fædre plejer at sige til Drenge der modtager Tugtelse: Jeg vilde have anset det for en Umulighed, at du kunde have været saa uartig. Fædre holder jo igrunden af Børnene, ogsaa mens de tugter dem. Estrup havde jo Paternitet i Rigsdagen, ogsaa i dens Folkething, eftersom han havde Paternitet i Grundloven 66. Vi andre, som ingen Paternitet har deri, har haft lettere ved at holde os fri for Illusioner m. H. t. Grundloven 66's Fortrinlighed. Saaledes spotter Henrichsen (i sin ofte citerede Bog S. 28) en Grundlov, der forudsætter »Thingenes Forpligtelse til at blive enige, skønt de er konstituerede paa Forudsætningen om *U*enighed. Bemærkningen synes træffende. — M. H. t. denne Mangel i Grundloven siger Jacob Estrup (i Meddelelse til mig), at hans Fader havde fra første Færd godt nok Øje derfor, men han mente, at »en stadig Ængstelse for, at § 25 skulde kunne bringes i Anvendelse, altid vilde kunne være et virksomt Middel til at bringe de to Thing til at enes — om ikke før — saa i Fællesudvalg«. Det slog altsaa ikke til: Ængstelsen for Krabasken var ikke nok; den maatte til Anvendelse.

endnu holder Højre paa Ministeriet". — Estrup svarede, efter sin Vane, kun paa saglige Bemærkninger. — Ellers gik Forligssøgerne og Forligsmodstanderne indenfor Venstre livligt løs paa hinanden med Personligheder, det var et mægtigt Spild af Ord og Tid; En af Talerne selv ramte rigtigt, men for blidt, med sit Udtryk, at Folkethinget nærmest er „en konverserende Forsamling"; 1ste Behandl. fylder alene c. 238 Spalter i Rigsdagstid.

9de Januar 1894 afgav det nedsatte 15 Mands Finansudvalg Betænkning (fylder med Bilag næsten 600 Sp. i Rigsdagstid.'s vedk. Tillæg B); 15de Jan. begyndte 2den Behandl., der varede til 26de Januar og fylder c. 800 Spalter; Estrup talte næsten ikke;[1]) Insinuationer og chikanøse Spørgsmaal svarede han ikke paa.

7de Marts begyndte 3die Behandling, som fylder 600 Sp.[2])

---

[1]) Jo, ganske kort om Statens Skovfogedsteder, og om Gudhjem Havn!

[2]) Det er, ved alle 3 Behandlinger, i alt c. 1638 Spalter »Konversation« i Folkethinget, og c. 1100 Sp. Saglighed i Tillæg. Altsaa foruden Landsthingets Forhandlinger. Og det om denne ene Lov — hvis Hovedpunkter naturligvis, ligesom alle Loves, afgjordes udenthings.

I glad Begejstring over det moderne Forfatningsliv med dets velsignede Frodighed paa Ord har jeg beregnet Afgrøden af en enkelt hel Rigsdagssamling og taget omhandlede Samling 1893—4. Jeg fandt: i Folkethinget snakket c. 6000 Spalter, i Landsthinget 2190 Sp., foruden Sagligheden i Rigsdagstidendes 3 Tillæg A, B, C: Forelagte Lovforslag, Udvalgsbetænkninger, Vedtagne Love.

Dernæst har jeg udstrakt Undersøgelsen til hele vort Frihedslivs Tid og fundet, at samtlige vore Rigsraads- og Rigsdagtidender fyldte (i Beg. af August 1924) 28 Hylder alene i Universitetsbibliotheket, hver Hylde 135 cm. lang, dog bør Indbindingerne billigvis fraregnes. Og dette Corpus voxer ustandseligt; til Landets Held bliver hvert evige Ord af hver evige Rigsdagsmand stenograferet, trykt, indbundet, sat paa Hylde, flere Hylder, flere Lokaler, flere Bygninger, hele Bydele, hele Byer osv. osv., saadan vil det gaa lige til Verdens eller dog Danmarks Ende. Vi vil gaa til Grunde hverken ved Ild eller ved Vandflod, men ved Rigsdagstidender. En lykkelig Død for en parlamentarisk og grundlovbegejstret Befolkning. Og saa endda, hvis Matthæus XII, 36, at Menneskene skal i det andet Liv aflægge Regnskab for hvert overflødigt Ord de har talt i dette, hvis det Ord ogsaa gælder Rigsdagsmænd, saa faar vi jo Udsigt til, efter vor Død, en ganske uendelig fortsat Lekture, nemlig Tillæg D'er til Rigsdagstidender: Regnskabsaflæggelse for overflødige Ord af Rigsdagsmænd. Et helt Bind, mindst, af saadan Regnskabsaflæggelse maa t. Ex. falde alene paa følgende korte Citat (som mit Blik tilfældigt faldt paa, og som ikke er opledet med Hensigt; det læses i Folkethings-Tidende, Saml. 1896—97, Spalte 460: [En Taler faar Ordet, rejser sig og siger]: »Da den Tale som blev holdt for lidt siden af det ærede Medlem for

Ændringsforslagene dertil fylder næsten 500 Spalter i Tillæget. Som Exempel paa Tonen anfører jeg J e n s B u s k om Fr. Bojsen. ...... „Den eneste Grund, jeg kan tænke mig til, at det ærede Medlem er lidt ør i Hovedet i Aften, er den, at han har faaet et særligt Publikum, der tiljubler ham Bifald, nemlig Højre, Provisoristerne." — E s t r u p gjorde kun nogle faa, dels faglige, dels køligt satiriske Bemærkninger. Man ventede noget andet fra ham, man vilde fra alle Sider have ham frem, man anglede efter et lille Ord der kunde ligne et Løfte, en Erklæring, blot en Antydning af at han agtede at demissionere til Gengæld for Forliget; man troede det var Aftale, man „havde hørt", man „gik ud fra", at saadan maatte det være — for saa var jo Parlamentarismen reddet. Men nej, Estrup t a v. Det ses af Forhandlingerne, at denne Tavshed drillede eller gjorde nervøs; mulig det har moret E. selv at tie her, han var jo en Mand med Sans for det humoristiske. — J. C. C h r i s t e n s e n lod forstaa, at det allerede var i forrige Finansaars Finans-Fællesudvalg, at „de hemmelige Forhandlinger" begyndte om, „hvorledes man skulde føre dette Ministerium, som nu i saa mange Aar havde været udenfor Lovens Grund, igen ind paa Lovens Grund" ...... „Det er ikke ukendt for nogen, at disse Forhandlinger ere fortsatte og fortsættes fremdeles" ...... „F a a r d e t t e M i n i s t e r i u m e n F i n a n s l o v a d d e n n e V e j ...... s a a h a r d e n a l m i n d e l i g e V a l g r e t t a b t S l a g e t,[1]) og saa er det min Overbevisning, Provisoriet i Praxis er lovfæstet her i Landet ...... Naar dette Ministerium saa atter møder frem med Krav, som det finder paatrængende nødvendige, saa tør Folkethinget ikke sige nej, a f F r y g t f o r P r o v i s o r i e k r a b a s k e n". — Provisoriekrabasken, ja dér har

Københavns syvende Valgkreds i et og alt har min Tilslutning, har jeg blot, da jeg nu en Gang er indtegnet som Taler, villet udtale, at jeg ikke ønsker at beholde Ordet mere end et Øjeblik. Jeg har ikke noget videre at tilføje. [Derpaa specialiserer han, at han i k k e nar noget at sige til Udenrigsministeren; derpaa, at han i k k e heller har noget at sige til Kultusministeren]. Jeg skal derfor frafalde Ordet.«

Det maa dog kaldes overflødige Ord. — Jeg har ikke villet skjule vedk. endnu levende Rigsdagsmands Navn, for at han allerede herneden kan begynde at forberede sig paa Regnskabsaflæggelsen og derved mulig indvinde nogle Aarhundreder hisset til andre Regnskaber. Det var J. C. Christensen. — Den gamle Digter P i n d a r, som levede 2400 Aar før J. C. Christensen, maa allerede have forudsét Parlamentarismen, idet han begejstret udbryder: »Ord lever længere end Gerninger«.

[1]) Udhævelserne her og i det flg. er af mig.

vi Sandheden. Det er noget andet end hin forlorne Tale, at Provisoriet var *det kærkomneste*, Ministeriet kunde byde os. Og om Visnepolitiken tilstaar J. C. Chr., at den *førte os til Nederlag*". — Der sigtes ideligt til „hemmelige Underhandlinger", som har „varet længe". — *Brandes* derimod (som var lunken Forligsmand denne Gang) sagde, at „hvis den Finanslov, som nu foreligger, tages af den nuværende Regering ......, vil det være lettere at faa Bugt med den i Fremtiden".

Først 12te Marts (!) — skulde der alligevel forliges, undte man sig da ialtfald denne sidste Uforskammethed mod det andet Thing — først 12te Marts oversendtes Finanslovforslaget til Landsthinget med mægtige Nedskæringer af Bevillinger, hvilke strax af Estrup betegnedes som „ganske nødvendige". *Steffensen*, Ordfører i Landsthinget for Forliget, var heri enig med Estrup: Folkethinget skulde ikke blot bøjes til en Finanslov overhovedet, men til en Finanslov, der var acceptabel for Landsthing og Regering, det er, en Finanslov som medtog baade militære og „provisoriske" Poster.[1]) — *Madsen Mygdal* mente, ligesom J. C. Christensen i Folkethinget, at et Forlig med den *nuværende*[2]) Regering betød, at *Provisorismen til Gavns var bleven knæsat i Landet*". — Ellers taltes ikke meget i Landsthinget, og Forslaget sendtes strax i Udvalg; 17de Marts afgaves dettes Betænkning, hvis Flertal ganske ændrede Folkethingets Affattelse („idet der dels ...... findes opført Indtægter, som ikke kunne antages at ville indkomme, dels er nægtet Bevillinger, der som hjemlede ved bestaaende Love eller som nødvendige og ønskelige ikke bør savnes ......"); det var mest Ændringer (Forhøjelser) foreslaaede af vedk. Ministre, og da naturl. navnlig paa de militære Poster og de Poster, der vedrørte provisoriske Love. 19. Marts begyndte 2den Behandling og sluttede samme Dag; 3die Behandling begyndte og sluttede 21. Marts.

Aldeles ændret sendtes Finansforslaget saa tilbage til Folkethinget samme Dag, og efter en „Erklæring" af Folkethingets Finansudvalg kom det til „eneste Behandling 27de Marts i Folke-

---

[1]) ɔ: Udgiftsposter der fulgte af provisoriske Love og Foranstaltninger.

[2]) Dette Ord betød, hver Gang det brugtes, en Invitation til Estrup om dog at ville gaa — thi med en *anden* Regering kunde man forliges næsten om hvadsomhelst. (Altsaa Parlamentarismen, der stikker sit Hoved bedende frem).

thinget, som fulgte „Erklæringen" og førte Forslaget tilbage til Folkethingets Affattelse og oversendte det til Landsthinget, som derpaa fulgte sit Finansudvalgs „Erklæring" og førte det tilbage til sin Affattelse, alt d. 27de Marts. Disse Tilbageførelser til hvert Things Affattelse var dog fra ingen af Siderne ment saa alvorligt, det var kun det sædvanlige Lovprangeri for at have noget at slaa af paa, eller, om man vil, en Slags Pranger-Honnør, for at kunne være ædel og vise Forhandlingsvillighed. Thi Alle vidste at Forliget vilde komme, vidste vel ogsaa nogenledes, hvor vidt man vilde komme til at strække sig i Enkelthederne.

Derefter gik Forslaget til Fællesudvalg af begge Thing, 15 + 15. Af disse 30 stemte 23 for en Finanslov, der medtog baade militære og provisoriske Poster, om end med betydelige Nedslag, Forligsmændene (Højre og de Moderate) var altsaa langt i Flertal.[1])

Søndagen 1ste April 1894 — Forslaget til „Rigsdagsbeslutningen" (s. n.) laa allerede paa begge Things Borde — kom Finansforslaget til „eneste Behandling" i begge Thing, ved Middagstid i Folkethinget, lidt senere i Landsthinget.

I Folkethinget holdt Bojsen (Ordføreren) en lang Tale, der udtrykte Glæde og Haab. „Jeg har det Indtryk, at der ...... i den langt, langt overvejende Del af vort Folk er ...... denne inderlige Trang, virkelig, oprigtig ment fre begge Sider, til at det maatte lykkes os at jordfæste Provisoriet saaledes, at det ikke i nogen overskuelig Tid skulde kunne opstaa paa ny". ...... Derpaa omtaler han det Forslag til Rigsdagsbeslutning, som foreligger paa Thingenes Bord ...... „som et uadskilleligt Led i den Overenskomst, hvorpaa Indstillingen om Finansloven i Dag hviler, og derfor er det ogsaa forelagt det Fællesudvalg, der har gjort denne Indstilling. Derpaa anbefaler han meget dette Forslag til Beslutning. Han fordømmer de provisoriske Love, men vil dog holde paa Kbhs. Befæstning, „fordi den nu engang er der". — Scharlings Glæde over Forliget er langt mere dæmpet; selve Finansloven er han ikke tilfreds med; Højre har ofret af sin Overbevisning for at opnaa det vigtigere, den politiske Fred. — Estrup anbefalede kort Vedtagelsen af Finansloven, skønt den ikke var ham tilfredsstillende; dog kun, hvis Hærloven vedtages. — Octavius Hansen og J. C. Christen-

[1]) Navnene staar i Tillæg B til Samlingen 1893—4, Spalte 2129—30.

sen talte mod Forliget; Ohr. berørte atter „de hemmelige Aftaler", klagede over, at Afgørelsen ikke er truffen i Thingene eller i Udvalgene, men „andre Steder, hvor Lederne samledes." „Idag ligger Fokethinget ganske fladt for den høje Regering og Landsthinget". Rigsdagsbeslutningen haanede han, og anfaldt Højre og de Moderate med største Bitterhed. Ogsaa C. Hage siger med Bitterhed: „Fra Folkethingets Side gives almindelig Syndsforladelse, men ...... der opnaaes ikke engang en Tilstaaelse af at der er syndet, eller blot et almindeligt Løfte om ikke i Fremtiden at ville synde". „En Ting ......, som almindelig antages at være en udtrykkelig Betingelse for Forliget, nemlig det, at det nuværende Ministerium skulde træde tilbage"; Hage tror selv paa at den Betingelse er tilstede, det ser man af hans følgende Ord, at man venter en Regering af Moderate + Højre. J. Busk havde ogsaa hørt, at Estrup skulde gaa, men hvem garanterede det? Og Forliget kalder han „en Formædelse". Lauridsen kalder Forliget „en fuldkommen Sejr paa ethvert Punkt for Højre og Ministeriet. — Der er overhovedet ingen Antydning af at Estrup har lovet at gaa, om end Korsgaard siger, at „vi hører Forsikringer rundt omkring i Salen, paa Trappegangene, i Udvalgsværelserne, hvor vi gide høre det, at det er saa sikkert som at 2 og 2 er 4, at Ministeriet vil gaa sin Vej". Hørdum taler om at „der siges," at Estrup har erklæret at han vil gaa. — Folkethinget vedtog Finansloven med 54 mod 45.

I Landsthinget anbefalede Steffensen (Ordfører) Fællesudvalgets Flertals Indstilling, for at komme til rolige Forhold. Caspersen: „Saaledes endte altsaa den anden provisoriske Krig, og den endte ligesom den første med en Sejr for Højre og et ubetinget Nederlag for Venstre! ...... Regeringens Handlemaade i disse provisoriske Aar faar sin Anerkendelse i Dag". Madsen-Mygdal er pathetisk bedrøvet af fuldt Hjærte. Han citerer efter Hukommelsen en Tale af Justitsmin. (Nellemann) ved de kons. Klubbers Stiftelsesfest „for et Aar eller to siden": at „naar den Dag kom, da dette Ministerium stod med en af Rigsdagen vedtagen Finanslov, først da var Opgivelsen af Parlamentarismen anerkendt i Gerningsn". Men ovenikøbet er der paa denne Finanslov Anerkendelse gennem en Mængde provisoriske Bevillinger: Charlottenlundfortet, Middelgrundsfortet, Kbhvs.

Befæstning osv. — Vedtagelsen er „et Nederlag for Grundloven og for Folkefriheden i Danmark ...... det største Nederlag ......, siden vi fik den frie Forfatning.“ Estrup anbefaler Vedtagelse. Han beklager, at der vil komme til at mangle en hel Del Bevillinger ......, men „Regeringen vil med Resignation finde sig i at undvære dem, naar det store Maal naas, at vi kunne enes om Finansloven“. „Imidlertid ...... denne Anbefaling giver jeg kun under den ganske bestemte Forudsætning, at man ogsaa enes om Hærloven“. — Der faldt i Salen ikke faa Udtalelser, hvoraf det tilstrækkeligt fremgaar, at man nok havde „hørt“, men Ingen vidste, om Estrup vilde gaa. Oct. Hansen: „Ministeriet Estrup ...... har ført sin Krig igennem ......; Ministeriet gaar ud af Kampen paa den glimrende Maade, vi har set“ ......, en Sanktion for de Foranstaltninger, som Folkethinget hidtil har modsat sig“ ...... „Rigsdagsbeslutningen er et ørkesløst Papir“ ...... „Jeg tror man almindelig havde ventet: at han [Estrup] i Dag vilde udtale en Udsigt til — hvad han jo ikke har gjort — at han vilde trække sig tilbage“ ...... „Den ærede Konseilspræsident kan jo sige: Nu har jeg opnaaet det, som jeg har betragtet som mit politiske Livsmaal, jeg har slaaet Folkethinget ned, jeg har regeret provisorisk i 9 Aar, brugt forfærdelig mange Millioner, sat Københavns Befæstning og meget andet igennem, og saa ender jeg med at blive sat paa ret Køl og lovlig Grund endogsaa af Folkethinget ...... *Nunc dimitte Domine servum tuum*“ (*Herre!* nu kan du bortsende din Tjener efter redelig Tjeneste“.) — Madsen-Mygdal havde ogsaa ventet at høre af Estrup, at han vilde gaa. — Saa endelig kom Estrup: Jeg kan ikke lade denne Forhandling gaa til Ende uden paa egne og mine Kollegers Vegne at udtale vor Glæde over den gode Udsigt til nu efter saa mange Aars Forløb at se en regelmæssig Finanslov komme til Stede ved gensidig Imødekommen mellem Rigsdagens Afdelinger og Regeringen; og jeg vil dertil føje, at det ogsaa for mit personlige Vedkommende i høj Grad vilde glæde mig, om et Forlig kom i Stand, da dette vilde give mig grundet Forventning om, at en Samvirken mellem Rigsdagens Afdelinger, der sikrede en rolig Samfundsudvikling, vilde bringe mig Udsigt til at befries fra min Stillings Besvær.“

Denne Tale oplæstes,[1]) fordi den var en høj-officiel Erklæring, der skulde høres ikke blot af Rigsdagen, men over hele Landet. Den var ikke af mange Ord, syntes ikke at sige meget og navnlig intet af det, der maaske var ventet, intet om at han nu vilde gaa; den gav intet Løfte, intet Baand hvilede paa ham; kun grundet Forventning og et Dersom og en Udsigt.

Nej Talen syntes ikke at sige meget. Og dog sagde den saa overmaade meget. Den sagde: Min Gerning, mit Maal i disse lange Aar har været at bringe Grundloven til Anerkendelse, nemlig at bringe til Anerkendelse, at Lovene, navnlig Finanslovene, skal fremkomme ikke ved ensidig Tvang fra nogen enkelt af Statsfaktorernes Side, men ved Overenskomst mellem dem. Naar denne Overenskomst i 9 Aar ikke har kunnet bringes i Stand, har jeg i 9 Aar maattet bruge Grundlovens Nødhjælp, § 25, og udstede Provisorier. Omsider har den af Statsfaktorerne der vilde øve ensidig Tvang, opgivet denne Tanke og indset at Overenskomstens Vej maatte betrædes. Stridspunktet var Finansloven, Mellemværendet var mellem Folkething og Landsthing; da disse nu har kunnet enes om en Finanslov, som Regeringen har kunnet modtage, saa er for saa vidt min Gerning gjort, mit Maal naaet, og jeg vilde kunne unde mig Hvile fra et Embede som jeg ikke har attraaet for egen Fornøjelses Skyld, og som man ikke har gjort mig let.

Dog vil jeg ikke bede Kongen om min Afsked før jeg mener at kunne skønne, om dette Forlig nu ogsaa er alvorlig ment og er en virkelig Opgivelse af en enkelt Statsfaktors ensidige Krav; og navnlig maa man ikke vente, at jeg ved en altfor tidlig Tilbagetræden skulde vække fejle Forestillinger hos Tilhængerne af Folkethingsparlamentarismen.

Dette omtrent sagde Estrups Tale. Men bag dens Ord, og ligesom mellem Linierne, har der endda kunnet høres en alvorligt advarende Stemme:

Men husk, at skønt Regeringen nu har nedlagt sit Vaaben i det Haab ikke mere at være nødsaget til at bruge det, saa er det dog kun nedlagt, ikke bortkastet; ved nye Attentater paa Grundlovens Magtfordeling kan det atter fremdrages af min eller af en fremtidig Regering.

— Og derpaa vedtog Landsthinget Finansloven med 46 Stemmer mod 8. Forliget var sluttet, Søndag 1ste April 1894.

---

[1]) Fremgaar af et Avis-Referat.

Til Forligets Historie hører imidlertid ogsaa et besynderligt Dokument, som Samtiden og navnlig Forligsmændene tillagde den største politiske Vægt, skønt det i Virkeligheden var tyndt bevendt med dets aktuelle Betydning, nemlig den saakaldt Rigsdagsbeslutning af 3. April 1894. Man vil i det foregaaende have lagt Mærke til, at Forslaget derom, som var henlagt paa begge Rigsdagens Borde allerede 1ste April ved Finanslovens sidste og afgørende Behandlinger, og som havde faaet en højtidelig Anbefaling af Bojsen og en haanende Omtale af andre — at det ikke var berørt med et Ord af Estrup.

Naar denne Rigsdagsbeslutning nu i dette Skrift om Estrup skal betragtes lidt nøjere, sker det af en Grund der vil blive klar i det følgende.

— Forslaget indbragtes i Folkethinget af 12 Medlemmer, bl. a. af Klaus Berntsen, Bojsen, Harald Holm, Lüttichau, Neergaard, O. Scavenius, Scharling, C. Thomsen; og i Landsthinget af 7 Medlemmer, bl. a. af Frijs-Frijsenborg, Moltke-Lystrup, Th. Nielsen, Steffensen. Altsaa baade af Venstrefolk og af Højrefolk, men notabene af saadanne Venstre, der af de andre Venstre ikke regnedes for helt principfaste — det siger sig selv; — og notabene af saadanne Højrefolk, der ialtfald i den følgende Tid mere eller mindre faldt fra Estrup — det burde maaske ikke sige sig selv. — Ordlyden er:

„For at forebygge lignende Konflikter som den nærværende beslutter Rigsdagen at udtale: 1. Dersom Behandlingen af Finanslovforslaget for det følgende Finansaar ikke er tilendebragt inden Finansaarets Udgang, bør Regeringen forelægge for Rigsdagen og denne vedtage en midlertidig Finanslov saalydende: „Indtil Finanslov for Finansaaret — — er given, dog ikke ud over 2 Maaneder, bemyndiges Regeringen til at opkræve de ved de bestaaende Love hjemlede Skatter og andre Statsindtægter samt til at afholde de til Statshusholdningens Førelse nødvendige Udgifter, dog at Beløbene af de enkelte ved den sidste Finanslov bevilgede ordentlige Udgiftsposter ikke overskrides, og at der til Foranstaltninger, som ligge udenfor den regelmæssige Statsforvaltning, kun kan gøres de Udgifter, som ere fornødne for at holde allerede paabegyndte Arbejder i Gang, og ikke ud over de hertil tidligere bevilgede eller dog ved de tidligere Bevillinger til Arbejdernes Fortsættelse i det vedkommende Finansaar forudsatte Beløb“. 2. Ved Behandlingen af de af Regeringen i Medfør af

Grundlovens § 25 for Rigsdagen forelagte foreløbige Love iagttages, at der, naar en saadan Lov ikke bliver forkastet af det Thing, for hvilket den er forelagt, gives det andet Thing Lejlighed til inden den paagældende Rigsdagssamlings Slutning at træffe sin Afgørelse med Hensyn til samme. 3. Hvert af Rigsdagens Thing forbeholder sig sin Stilling til og Folkethinget sin Ret til at gøre Ansvar gældende med Hensyn til Spørgsmaalet om Befæstningsanlægene om Kjøbenhavn — et Forbehold, der overhovedet gælder alle ad provisorisk Vej trufne Foranstaltninger — og eventuelle Bevillinger, der staa i Forbindelse med de nævnte Anlæg, ere derfor kun at betragte som Udtryk for, at disse Anlæg nu en Gang ere til Stede. 4. Idet Rigsdagen udtaler, at Forsvarsvæsenets Ordning kun sker med det Maal for Øje, at værge os mod Angreb og at værne vor Neutralitet under Sammenstød mellem andre Magter, opfordres Regeringen til ved gunstig Lejlighed at søge denne vor Neutralitet almindelig anerkendt og respekteret".

Dette Forslag underkastedes kun 1. Behandling i hvert af Thingene; i Landsthinget 2den April 94, Ordfører var Steffensen, der begrundede Forslaget ved at betegne Provisorier som noget vi skal bort fra; af Venstre opponerede Madsen-Mygdal, som fandt det lidet betryggende mod Provisorier; Forslaget vedtoges med 33 Stemmer mod 6; — i Folkethinget 3die April, Ordfører var Bojsen, med nogenlunde samme Begrundelse som Steffensen; ligesaa C. Thomsen, som mente at Striden nu var „endt paa en ærefuld Maade for alle tre kontraherende Parter, Folkething, Landsthing og Regering(!), og som røber at Opfordringen er udgaaet fra andre end Højre, men at Folkethingets Højre har „troet at burde efterkomme"; af Venstre opponerede flere, med stor Bitterhed, og med Tro paa, at Estrup nu „vil komme til at staa indenfor sit eget Parti med en Glorie, som er uden Sidestykke".

Alberti (d. Y.) og J. C. Christensen stemte mod Forslaget som lidet betryggende mod Provisorier; det er lidet værd, naar ikke Estrup gaar med det samme; J. C. Christensen udtalte bittert, at c. 23 Venstremænd nu var gaaet over til Højre (det var stadigt Finanslovforliget, der stod ham for Hovedet). Højremanden Jagd „har ikke været af dem, der have været særlig lystne til at gaa med til dette".

Forslaget vedtoges med 53 mod 37.

— Denne Rigsdagsbeslutning, som nu altsaa var vedtagen af begge Thing, meldte sig allerede ved selve sin Form som forunderlig virkningsløs, næsten latterlig. Man „beslutter" — at gøre hvad? Thi en Beslutning plejer dog at gaa ud paa en Handling. Men man beslutter kun „at udtale" — det er noget spagt af en Beslutning at være, men nuvel, ogsaa en Udtalelse kan jo kaldes en Handling; man beslutter altsaa at udtale — udtale hvad? Jo, at Nogen „bør" gøre et eller andet, det beslutter man at udtale. Der hører ikke megen Energi til den Beslutning, medmindre det man beslutter at udtale, er en Befaling. Ordet „bør" plejer nu kun at udtrykke en blid Formening om hvad der er rigtigt; dog kan det ogsaa komme til at ligne en Befaling, men kun, naar den man siger „bør" til, staar under En og maa adlyde. Men hvem var den eller de, som vedkommende Rigsdag her sagde „bør" til? Det var kommende, fremtidige Regeringer; det var kommende, fremtidige Rigsdage, for dem foreskriver den Rigsdag der fungerede 3die April 1894 og derefter strax skulde ophøre, foreskriver, hvad de „bør" forelægge og „bør" vedtage! Og saa underforstaar den endda, at ogsaa Kongen bør underskrive; den siger ikke „bør" til Kongen, men den underforstaar det — det maa den nødvendigvis, for Rigsdagens Vedtagelse bliver jo først Lov ved Kongens Underskrift.

Det hele er en Blanding af Overforsigtighed i Udtrykket og Overvurdering af egen Kompetence. Der blev da ogsaa under selve Forhandlingen gjort brav Nar af dette „bør".

Hvad Indholdet angaar, saa blev der især gjort Nar af § 3, som skulde være Forsoningens *clou*. Den lader Københavns Befæstning og overhovedet „alle ad provisorisk Vej trufne Foranstaltninger" passere — nemlig med Forbehold af begge Things Mening derom (!), samt med Forbehold af Folkethingets eventuelle Anklage (!); og den lader Bevillinger dertil passere — nemlig „som Udtryk for, at disse Anlæg nu en Gang ere til Stede" (!).

Det er en gammel Erfaring, at kollektive Forfatterskaber sjældent duer meget: dette gælder saavel i smaat som i stort, lige fra almindelige Erklæringer og op til Grundlove. Det er de mange Kokke, som fordærver os Maden, selv om Kokkene enkeltvis kan være dygtige nok. Imellem Underskriverne paa Rigsdagsbeslutningen fandtes adskillige, som enhver vilde kalde gode Hoveder, men til Beslutninger er ét middelmaadigt Hoved nok saa dygtigt som en halv Snes Begavelser tilsammen.

— § 1 skulde være en Forebyggelse af provisoriske Finanslove, men er det ikke. Thi naar hele Finansaaret er gaaet, uden at „Behandlingen af Finanslovforslaget for det følgende Finansaar er tilendebragt" (et mildt Udtryk for: uden at Thingene er blevet enige om en Finanslov, eller egentlig (efter 10 Aars Erfaring) for: uden at det ene af Thingene vil opgive sin Visnen eller Nægten af Finanslov); og naar saa dertil endvidere de to Maaneder er gaaet, som tilstaas til den eventuelle „Midlertidige" — de to Maaneder altsaa, som Rigsdagens Afdelinger faar extra til dog endelig at se at blive enige om den rigtige Finanslov, den, de i et halvt Aar i k k e har villet blive enige om — naar altsaa dette halve Aar plus de to Maaneder er gaaet, og der alligevel ikke foreligger Finanslov, hvad saa? Ja saa indtræder jo det „paatrængende nødvendige" Tilfælde, det er bare udskudt lidt. Hvorledes dette kan forebygge „lignende Konflikter som den nærværende" (som man forsigtigt udtrykker sig, ligesom i hellig Afsky for endog blot at udtale Ordet „Provisoriske Finanslove"), er ikke let at forstaa. Estrup, h a n havde s i n Slags Forebyggen, nemlig at lære Folkethinget at opføre sig saadan, at Provisorier blev unødvendige, det var rationelt; men denne anden magtesløse Forebyggen, som man nu foretog sig ligesom bag Estrups Ryg, hvad ligner d e n?

Ligner den ikke en lille Demonstration, en lille Dasavoueren af Estrup?

Hvorledes? Demonstration og Desavoueren af Estrup, naar Højremænd var med at foreslaa Beslutningen og næsten hele Højre med at vedtage den?

Der er et lille Træk i § 1, som overrasker i samme Retning. Dér forudsættes nemlig uden videre, at Rigsdagen faar Lov til at blive inde lige til Finansaarets Udgang d. v. s. ½ Aar, og saa desuden extra 2 Maaneder. Men Grundloven siger (§ 19), at uden Kongens Samtykke kan Rigsdagen ikke forblive sammen længere end 2 Maaneder, og man husker, at Estrup betragtede det andet som en Uting og søgte ogsaa paa d e t Punkt at hævde Kongens Ret. Rigsdagsbeslutningen viser da ogsaa her en Villen svække Estrup.

Tydeligere endnu ses det samme i § 2. Man husker, at Landsthinget i den hedeste Kamptid undertiden beholdt de af Ministeriet forelagte provisoriske Speciallove uden strax at oversende dem til Folkethinget, hvor de jo vilde blive forkastede. Dette var

tilvisse ikke efter Grundlovens Mening, men stred heller ikke mod dens Ord, og det skete under en Kamp, hvor Modstanderen helt vilde bryde Grundlovens Mening. Det skete ogsaa for at opretholde Love, som Regering og Landsthing ansaa for nødvendige for Orden og Ro i Landet; det var ogsaa Retorsion og Gengæld mod Folkethingets Handlemaade i Finanslovbehandling, det var Selvforsvar, det var kortsagt Kampvaaben under en Kamp. Nu kom altsaa Rigsdagsbeslutningen og vilde berøve den ene Part hans Kampvaaben, sigende meget kønt: Nu skal der være Fred —, men uden at berøve den anden Part det mindste af hans Kampvaaben. Det var da atter at tage Parti mod Estrup.

Jeg skal nu endvidere anføre en Omstændighed, der maaske er lidet bemærket udenfor Grundlovmagernes Kreds: Hele den nuomhandlede Rigsdagsbeslutnings § 1 er, alene med nogle ubetydelige Redaktionsændringer og med Udeladelse af den svækkende Passus om de to Maaneder, ordret optagen i og danner Hovedmassen af den Paragraf i nuværende Grundlovs (1915) § 47, som i Forening med dens § 48 er indført for overhovedet at slaa Bom for provisoriske Finanslove og give Folkethinget fri Bane i alle Ting.[1]) Grundlovmagerne af 1915, Estrups værste Fjender, de har altsaa i Rigsdagsbeslutningen fundet, og brugt, et anti-estrupsk Dokument. Det er dog ogsaa et Kriterium.

Jo. Vist er „Rigsdagsbeslutningen" at opfatte som rettet imod Estrup, men forsigtigt og skjult og svagt. — Hvorledes? Var ikke Højremænd med at foreslaa Beslutningen, og næsten hele Rigsdagens Højre med at vedtage den?

Ja det ser jo ikke helt smukt ud, det skal indrømmes. Men man maa forudsætte, at mange af Højre kun saare nødigt har stemt for denne Rigsdagsbeslutning; de har følt sig nødte dertil, fordi de maaske ellers ikke kunde faa den anden Part, Bojsens Folk, til at stemme for selve Finansloven; dette har maaske ligefrem været en Betingelse. De har sagt: det vigtigste er at skaffe os og Estrup den Sejr, som Finansloven er, saa maa vi betale med den Uartighed mod Estrup, som Rigsdagsbeslutningen er. Det er jo for saa vidt ganske loyalt. Eller de har ogsaa følt sig nødte dertil, fordi de Andre af Højre gjorde det; man maa ikke bryde Partiets Sammenhold, det er jo ogsaa en meget aner-

[1]) Ligesaa: Beslutningens § 2 siger, om end langt mere svagt, det samme som nuværende Grl.'s § 25, hvilken Paragraf er sat for at umuliggøre Kampbrug af andre Provisorier.

kendt og meget brugt Loyalitet. — Endvidere maa man huske paa, at en stor Del af Datidens Højre, navnlig de Ældre, stadig var helt eller halvt gennemsyret af den gamle nationalliberale Surdejg, de var Elskere af „Friheds"-Aanden fra 49, den de stadig saa' i bengalsk Belysning; i Kroppen sad dem stadig den gamle hellige Rædsel for det enevældige Monarki, de var i permanent Spøgelsefrygt derfor, Estrup forekom dem for meget at ligne Kommandantens Aand, hans Fjed gungrede dem for stærkt i Trapperne, han blev dem uhyggelig nu; hidtil havde de fulgt ham, fordi de var nødte dertil, fordi Bonderegimentet var endnu værre; men nu: Mohren havde gjort sin Pligt, Mohren kunde gaa. — Endvidere bør man betænke, at et politisk Partis Karakteristik ingenlunde udtømmes ved blot at nævne dets Principer og Programpunkter, nej, Partier har virkeligt noget af Personligheders Naturel og saa at sige Temperament — saadan i Almindelighed taget. Til Konservatismens Væsen hører saaledes meget tidt en vis Betænkelighed, Frygtagtighed og især en stor Fredkærlighed. Man køber sin Fred, om man saa skal betale med sine Principer, end sige med sine Venner. Betænkelige Folk skyer afgørende Skridt, skyer ogsaa afgjorte Standpunkter, skyer selve Konsekvensen af egne Handlinger. Nu, Estrup havde tvunget Højre ind paa et afgjort Standpunkt, en umagelig Konsekvens: stolt Karl den Estrup, sagde de, men lad os nu blive fri for ham. —

Endvidere: Højre var gode Patrioter, vistnok alle; visse af dem var alvorligt bekymrede over Fædrelandets indre Uro og sagde, ligesom Lafayette om Napoleon 1815: Vi har gjort nok for Estrup, lad os nu gøre noget for Fædrelandet. Men de gjorde her en uretfærdig Adskillelse og bar sig ad ligesom ufornuftige Forældre, naar Børnene klamres: de bryder sig ikke om, hvem af Børnene der er den skyldige, men tager den nærmeste i Kraven, for om der kan blive Ro i Stuen; disse brave Patrioter, men slette Politikere, lagde Ansvaret paa et galt Sted: de tog fat paa Estrup, for han var den nærmeste, skønt det var de andre der havde gjort Spektaklerne. Kom der saa Ro i deres Stue bagefter?

Men for at være fuldt retfærdige i vor Dom maa vi fremfor alt betænke, at Mennesker kun er Mennesker, og det er Politikere med, mildest talt; ogsaa dem af Højre. Naar saadan en gammel Højrepolitiker i 19 Aar ikke hører stort mere end *én* Mand i Par-

tiet blive lovprist og løftet til Skyerne, og denne Mand tilfældigvis ikke er ham selv, er det saa ikke menneskeligt, om han omsider bliver træt og ønsker at høre om andre Ting; gudbevares, Estrup er en stor Mand, men der er ogsaa Andre; jeg bøjer mig for van Dyck, men Enhver har sine Fortrin. — Og naar alle Højres Individer paa Thinge i 19 Aar har færdedes med en Mand hvis Overlegenhed de alle har erkendt og hvis Førerskab de alle har fulgt og som har bragt deres Politik til Sejr, er det saa ikke menneskeligt, om der — ved Siden af den største Taknemlighed, gudbevares — omsider opstaar en vis Trang til Individernes Selvhævdelse, lidt uskyldig Oprørslyst („det er ingen Revolution, Sire, det er kun en Revolte"): nu har vi foræret ham den Finanslov han saa meget har ønsket, lad os saa bagefter kaste ham den Rigsdagsbeslutning i Hovedet, saa kan han se, at vi dog ikke er rene Nikkedukker for ham, det manglede bare! — Og er der saa iblandt maaske et Individ af Højadel, og hin ene Statsmand ikke er det, saa vil det findes menneskeligt, om Forfædrenes Bedrifter slaar ud paa Vedkommende som Ekzém, og han udbryder (som det skal være brudt ud af En af dem om Estrup): „han er jo dog ikke af Vore". — Endelig findes der jo i alle Partier Existenser, hvis Natur er at intrigere og underminere, de kan ikke lade det være, Intriger er deres Liv; en Lars Dinesen kan ikke gøre synderligt for, at han er Lars Dinesen, det maa man da haabe — — ja der er meget at betænke, naar man vil dømme retfærdigt. Jeg mener ikke, at man bør betegne disse Højrepolitikere, som nu gjorde halvvenstre-om fra deres gamle Chef, med noget værre Navn, end at de kun var M e n n e s k e r, og navnlig s m a a Mennesker.

— Denne Rigsdagsbeslutning, som Estrup selv kunde lade uomtalt, fordi den ikke vedrørte Regeringen, faar altsaa, trods sit pompøse Navn, mindre Betydning som politisk Aktstykke. Men det giver et indirekte, dog tilstrækkeligt, Vidnesbyrd om at Rigsdagens Højre, netop som det under Estrups Førelse stod med den politiske Sejr — var ifærd med delvis at svigte hans Person. Jeg siger udtrykkeligt: R i g s d a g e n s Højre,[1]) ikke Befolkningens.

[1]) Krigsminister Bahnson skal allerede i 93 have ladet falde en Ytring (til Adjutant Rørdam, som anfører den i sin Bog »Svundne Dage«): »Højre er som en Hær af demoraliserede Soldater«.

Da nærv. Skrift omhandler Estrups, og ikke de andre Højremænds, Historie, saa afholder jeg mig (og med Glæde) fra at granske Forligets saa at sige underjordiske Historie; den vilde blive lang, den vilde fortabe sig i Anekdoter og anden Upaalidelighed; eller ogsaa i personlige Intimiteter; man har t. Ex. nævnt mig Lars Dinesens efterladte Papirer som noget formodentlig uvurderligt i den Retning.

Jeg bliver dog nødt til her at nævne og citere et lille trykt Skrift, nemlig Afsnittet „Forliget og dets Mænd" af de 1923 udgivne „Erindringer fra Kamppolitikens Dage, en Række Samtaler med N. J. Larsen, ved Sv. Martin", skønt det ikke er andet end Interview og har et Interviews lette, flotte og overfladiske Karaktér.[1]) Der staar (S. 68 ff.) — efter at Bojsen er nævnt som de egentlige Forligsforhandlingers Begynder 1892 —: „Adskillige af Højres mest betydende Mænd havde efterhaanden indsét Nødvendigheden af, at man gjorde en Ende paa det" [„det" er Estrupiatet]. Allerførst nævner Skriftet saa Grev Frijs-Frijsenborg, derpaa Grev Moltke-Lystrup („skønt i mange Henseender Estrups Mand") og Auditør Steffensen („paa Bunden af hvis Væsen der var ikke saa lidt bondeagtigt"), endvidere af Ministrene: Ingerslev, ja endog Nellemann („der ...... i Virkeligheden en ikke kort Tid igennem havde arbejdet paa at komme bort derfra" [fra Provisorierne].[2]) Saa nævner Forfatteren: „Lars Dinesen og hans Kreds" — dér vil Alle tro ham —, og endelig „Agrarbevægelsen". „Om Estrup var sig Situationens Rækkevidde bevidst, kan maaske være tvivlsomt ...... Nødvendigheden af, at han fjernedes fra sin Plads, stod os alle klart" ...... Et Led i disse Aars snævrere Sammenkomster var de politiske Middage. Den første af disse gaves af

---

[1]) Folkethingsmand N. J. Larsen, ivrig Venstrepolitiker. Bransager (»Den danske Regering og Rigsdag«) siger om ham, at hans Ord tit har været »saaledes lukkede i begge Ender, at man ikke rigtig vidste, hvor man havde ham«. — Hans (ell. Sven Martins) »Erindringer« gør paa mig snarest Indtryk af en Samling af anekdotmæssige Petitesser om Personer.

[2]) Ja naturligvis. N. J. Larsen (eller Sven Martin) kunde lige saa godt have taget Estrup med. Estrup arbejdede jo ogsaa paa at komme bort fra Nødvendigheden af at udstede Provisorier; at han 1894 kunde komme bort derfra, var jo netop hans Sejr. — Men Ingen vil tro, at de nævnte Ministre, og da navnlig ikke Nellemann, »Ministeriet Estrups juridiske Samvittighed«, skulde have modarbejdet Estrup.

Lehnsgreve Ahlefeldt-Laurvig[1]) og fik sin særlige Betydning derved, at Kronprins Frederik var mellem Deltagerne. Det var vor Opfattelse af Situationen, at det først og fremmest gjaldt om at der tilvejebragtes en Forstaaelse mellem de to Thing ...... Ved en Forstaaelse med Landsthinget vilde vi tage Grunden bort under Estrup og derved tvinge ham bort ...... Vor Stilling kunde dog være blevet tilfredsstillende, om Estrup var gaaet strax ...... Gennem de Rigsdagsbeslutninger, der dannede Forudsætningen for Finansoverenskomsten, brød begge Rigsdagens Thing med Provisorismen". Saa berøres Estrups Erklæring ring i Landsthinget 1ste April, der ganske med Urette opfattes som et Løfte om at gaa, og „det var særlig ved Grev Frijs's Mellemkomst, at man havde faaet Estrup dertil"[2]) ... „At vi skulde skaffe Ministeriet en Finanslov og Estrup blive siddende, var politisk dødbringende.[3]) N. J. Larsen opregner derefter Medlemmerne af „den snævrere Velfærdskomité, der havde aftalt Forliget", nemlig af Venstre „Bojsen, Neergaard, Harald Holm, Klavs Berntsen og jeg"; af Højre „Grev Frijs, Moltke-Lystrup og Steffensen".

Resten er om Estrups Afgang, som fandt Sted over 4 Maaneder efter Erklæringen i Landsthinget. Larsen gør sig her al optænkelig Umage for at inddrage Kronprins Frederik, men derom senere. — Det eneste, man om E.'s Afgang faar ud af det Larsenske Skrift, er egentlig kun, at de Moderate var yderlig opsatte paa at faa ham udleveret — det vidste man iforvejen —, samt at en stor Del Højremænd var villige til at udlevere ham — det vidste man forresten ogsaa iforvejen, man kunde bare ikke rigtig være bekendt at vide det. Det er nok denne Villighed hos Højre, Schovelin senere sigtede til, da han i sin smukke Nekrolog over Estrup i „Nationaltid." 24. Dec. 1913 skrev: „Det vil visselig komme for en Dag, at han blev svigtet, ikke fældet"; men dog

---

[1]) Jeg husker dog fra den Tid, at der mest taltes om de Frijs-Frijsenborgske Middage. Et Højreblad kaldte hans Politik ligefrem: »Suppe, Fisk og Steg« og intet andet, og talte om hans »majestætiske Tanketomhed«. — Dette Udtryk skal dog først være brugt af Hørup, nemlig om Fr. Bojsen.

[2]) Ganske utroligt. Estrup var ikke den Mand som lod sig influere af Grev Frijs. Ved alle Lejligheder (ogsaa til mig) udtalte han sin stærke Uvilje imod Frijs's Politik.

[3]) Det blev det ogsaa, ialtfald halvdød-bringende, nemlig for N. J. Larsens daværende Parti, de Moderate. De led nemlig 1895 et mægtigt Valgnederlag paa deres Politik i 94.

maa det staa klart for os, at de til Estrups Udlevering villige Herrer af Højre var ude af Stand til Udlevering, fordi de var ganske inkompetente dertil; deres Svigten var da — højst — i Stand til at saare ham i Sjælen, ikke til at udlevere ham fra Embedet. Nej den rigtige Svigten, den store, den skæbnesvangre, den kom, men ikke allerede nu, og det blev en Svigten, ikke af hans Person, men af hans Livs Værk. Da blev han visselig „svigtet, ikke fældet", dengang da hine villige Hænder efterhaanden udleverede til Nedbrydning de Mure, som han taalmodigt i et helt Manddomsliv havde bygget til Værn om Kongedømmet, Forfatningen og Højre selv, til Værn ogsaa for Danmarks Fremtid, Sikkerhed og Ære. Dette var Højres store Svigten af Estrup, det blev en Svigten af Højres egne Principer og dermed af Højres eget Liv og af det som er af uendelig større Værdi end saadant usselt Parti.

— Og dermed mener jeg at have Lov til foreløbig at befri mig for Forligets underjordiske Historie. Det aabenbare Resultat var en stor reel Sejr for Estrups Politik, nemlig Vedtagelsen af en acceptabel Finanslov med Godkendelse af de provisoriske Foranstaltninger, og Vedtagelsen af en acceptabel Hærlov. Til Gengæld opnaaede Venstre Højres Medunderskrivning af et højtideligt men virkningsløst Dokument der desavouerede Estrup, samt nogle private og inkompetente Aftaler om at Estrup skulde gaa. Det eneste reelle Udbytte for Venstre var i Virkeligheden Tilbagetagelsen af nogle provisoriske Love, navnlig Gendarmeriloven — og det maa dog kaldes et trist Udbytte: Tilbagekaldelse af Love, der i sig selv var gavnlige.

Det store Forlig, det er Finanslovens Vedtagelse 1894. At den kronede Estrups Gerning og ogsaa opfattedes saadan, saa' vi til Evidens i hans Fjenders mange bitre Udtalelser i Rigsdagens begge Thing, gengivne ovenfor; Fjendens Udtalelse betyder altid mest, naar Talen er om en Sejr. Vi ser det til Overflod ogsaa af den samtidige Presse, hvoraf et Par typiske Udtalelser hidsættes; vi begynder med den Estrup-fjendtlige Presse:

„Politiken" for 1. April 94 er ovenud bitter: „Tilbagegangens Vanære fuldendes nu", og derpaa gennemhaanes (med Rette) Forslaget til Rigsdagsbeslutningen. — Hertil slutter sig et næsten rasende Udbrud af Hørup kort efter (Møde i Havdrup), at „Provisorismen nu er Forfatningen i Danmark", hvorpaa han

udbringer et Leve for „at Æresfølelsen maa vaagne i Danmark“. Naar Hørup siger „Æresfølelse“, maa han da være ude af sig selv.

Saa kommer Vennerne. — „Dagbladet“ og „Nationaltid.“ har Fællesartikel 1. April; den taler om „Glæde i de videste Kredse“, og saa kan vi „ønske os Alle, tilvenstre og tilhøjre, til Lykke med Forliget ...... først og fremmest Hans Majestæt Kongen og Hans Excellence Konseilpræsident Estrup ...... Hans Excellence Nellemann staar naturligvis i alle Maader Hine nærmest“. — „Berl. Tid.“ 2. April Aften noterer Begivenheden med tilfreds Ro, og „kun saameget kan i Øjeblikket siges til de Mange i Højre, der finde, at man har vovet sig altfor langt ud paa Indrømmelsernes Skraaplan, at Forliget var et nødvendigt Stykke Rydningsarbejde for Fremtidens sociale Politik, som maatte gjøres“.

Det satiriske Ugeblad „Punch“, som dengang tidt udtrykte hvad man kan kalde den dannede Opinion i Højre, havde baade før og efter Begivenheden Smaabilleder og Vers, der fremstillede Forligsmændene, baade dem af Venstre og af Højre, som halvt latterlige Theater-Sammensvorne. I et lille Vers:

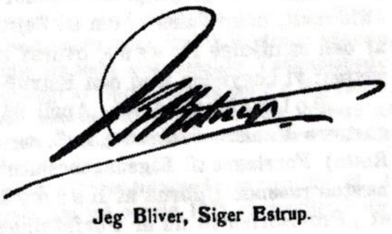
»Henad Høsten vil Estrup nok gaa,
Saa Bojsen kan komme til Fadet«,

gør Punch dog Bojsen Uret, se N. J. Larsens ovenomtalte „Erindringer S. 71 og 72, hvor Bojsen danner en nobel Modsætning til Alberti. — Estrup blev aldrig satirisk behandlet, kun med Pietet og Beundring. Da han efter Forliget alligevel ikke vilde gaa, kom der 17. Maj 94 et Helsidebillede af Estrup som Skipper ved Skudens Ror, og et Vers:

Der sidder han endnu saa støt paa Vagt
Ved Roer og Skjøde, og Ingen kan sige,
Om snart eller sent han faar Baaden bragt
I smult Vand, saa han sin Plads tør vige.

Dette Vers træffer præcist.

— Som et Kuriosum tilføjes den vittige Tydning af Estrups berømte Navneskrift J. B. S. Estrup, nemlig

Jeg Bliver, Siger Estrup.

10. ESTRUPS AFGANG

De moderate Venstre, som havde afstedkommet Forliget og — fra et Venstrestandpunkt — kommet saa galt fra det, og derpaa ved Valgene 95 led deres Straf derfor, de har alle Dage haft Interesse af at forsikre, at det dog var *dem*, som ved nævnte Forlig har Fortjenesten af at faa Estrup styrtet.

Det er jo rigtigt nok, at de Moderate af Hjærtens Grund ønskede den Fortjeneste; ogsaa, at de ved underjordiske Forhandlinger havde faaet en Del Højremænd til at hjælpe sig dermed, og — som E. Henrichsen siger i „Mændene fra Forfatningskampen" (I, S. 46) — ved Forliget 94 var Lidkøbet Estrups Hoved". „Men", tilføjer han, „uden at han (E.) vidste det, eller ogsaa lod han som han ikke vidste det" — E. kunde med samme Sindsro baade vide det og ikke vide det, for hans Embede sorterede jo ikke under de Forhandlende. Henrichsen fortsætter, at „de 3 Exekutorer var Moltke-Lystrup, Grev Frijs og Steffensen" — disse var ialtfald ikke af de moderate Venstre—, og han tilføjer: „hvorledes Mødet forløb, er en Hemmelighed". Ja, nemlig af de Hemmeligheder, hvis Interesse udelukkende bestaar i at være Hemmelighed; og Exekutorerne var af den Slags Exekutorer, som ingenting exekverer; for Estrups Tale i Landsthinget derefter var ikke en Mands, der har været underkastet Exekution.[1]) „Det var aftalt", siger Henrichsen et andet Sted, „at Estrup skulde gaa, men han gik ikke".

Nej det gjorde han ikke. — Men et Fjerdingaar efter, nemlig 27. Juni 1894, var der Fest paa Skaføgaard. Konseilspræsidenten havde Kongen og Kronprinsen og andre hos sig som Gæster. Ved Middagsbordet[2]) udtalte Kongen i sin Bordtale det *sikre Haab*, at han, *saa længe han levede*, maatte have sin gamle prøvede Raadgiver ved sin Side". Saadan kunde Kongen jo ikke have sagt, om han havde kendt nogen Beslutning af Estrup. Estrup

[1]) Det bør bemærkes, at Sønnen J. Estrup kender intet til den Historie om Exekutionen.

[2]) Det her passerede er meddelt af H. P. B. Barfod i Festskriftet »Christian IX«, 1906, og har til Kilde Estrups Søn, nuværende Ejer af Skafø Jacob Estrup, der da som 24-aarig deltog i Middagen. At J. E. er Kilden, har han selv fortalt til mig. — Udhævelserne i det flg. er af mig. — Det bemærkes, at Jacob Estrups Hukommelse er enestaaende navnlig i alt hvad der angaar Træk af Faderens Liv. »Spørg min Hukommelse«, kunde Faderen sige, henvisende til Sønnen, naar han selv ikke var vis i sin Sag om en eller anden Enkelthed.

svarede, „at han jo nu havde naaet Støvets Aar[1]) og følte, at han kunde trænge til en rolig Livsaften. Da man nu maatte habe, at vi nu efter dette Aars Begivenheder gik en rolig og ærlig Arbejdstid imøde, troede han, at Arbejdet vilde lettes, naar en anden Mand end netop han stod i Spidsen for Regeringen". Da først kom altsaa Beslutningen frem.

Den første Dag i August 94 overrakte Excellencen personligt sin Afskedsbegæring til Kongen paa Bernstorff. Den lyder saaledes:[2])

Allernaadigste Konge!

Jeg tillader mig allerunderdanigst at gjenkalde i Deres Majestæts Erindring, at jeg gjentagne Gange har for Deres Majestæt udtalt Ønsket om at kunne trække mig tilbage fra den mig i 1875 betroede Stilling som Conseilpræsident og Finansminister, saasnart den mangeaarige politiske Kamp var tilendebragt; og da denne nu har faaet en i alt Fald foreløbig Afslutning ved Vedtagelsen af Finantslov for Aaret 1894/95 og af den nye Hærlov, tillader jeg mig herved at ansøge om

— at det allernaadigst maatte behage Deres Majestæt at modtage min Demission.

Allerunderdanigst

J. Estrup.

Den 1ste August 1894.

[Paa Foden skrevet af E. med Blyant: Ansøgningen er personligt afleveret den 1/8 94 paa Bernstorff].

„Det var kun meget modstæbende [det er Barfod der fortæller] og efter flere Forhandlinger, at Kong Christian endelig gav efter for Estrups Ønske og Raad. Og 7de August 1894 dateres flg. kgl. Haandskrivelse:

„Da Du, under Henvisning til, at Du alt tidligere gentagne Gange for Os har udtalt Ønsket om at kunne trække Dig tilbage fra Stillingen som Conseilspræsident og Finantsminister, saasnart den mangeaarige politiske Strid var tilendebragt, nu, efterat Rigsdagen har vedtaget en Finantslov for

[1]) I April 1894 havde han fyldt 69 Aar.
[2]) Afskrift efter Skafø-Arkivet.

Aaret 1894—5 og en ny Hærlov, har ansøgt om, at Vi maatte ville modtage Din Demission, have Vi troet ikke at kunne undslaa Os for at imødekomme Dit saaledes fremsatte Ønske.

Idet Vi da allernaadigst modtage Din Demission, føle Vi Trang til paany at udtale for Dig Vor varmeste og erkendtligste Tak for det Offer, Du har bragt, ved i sin Tid at følge Vor Opfordring til Dig, og endnu mere ved gennem en lang Aarrække under alvorlige og vanskelige Forhold vedblivende at staa ved Vor Side som den trofaste Støtte og Raadgiver, til hvem Vi til enhver Tid kunde se hen med den fuldeste og mest ubetingede Tillid.

Vi forblive Dig med al Kongelig Naade stedse hengiven og bevaagen.

Bernstorff d. 7. August 1894.[1])

Christian R.

Os elskelige
Hr. Jacob Brønnum Scavenius Estrup,
Vor Conseilspræsident og Finantsminister,
Ridder af Elefanten, Storkors af Dannebrog
og Dannebrogsmand."

Dette er Demissionens simple Historie, den behøver ingen Forklaring, vækker ikke Mistanke om Krogveje og skjulte Impulser. Estrups Tale i Landsthinget 1ste April, Kongens Ord og Estrups Svar paa Skaføgaard 27. Juni, Afskedsbegæringen 1ste August, og Kongens Bevilling derpaa 7de August, det kommer altsammen som naturlige Konsekvenser, det ene af det andet. En Statsmand der efter vel endt Gerning og gennemført Politik nævner for Repræsentationen sin Afgang som en Fremtids-Eventualitet, naar hans Gerning forekommer ham betrygget nok; en Konge, der ikke vil slippe sin prøvede Raadgiver og, endnu et Fjerdingaar efter, haaber at han vil forblive hos sin kongelige Ven saalænge denne lever; den aldrende Minister, som desuagtet, nu da man kunde haabe paa rolige Tider „efter dette Aars Begivenheder", maa fastholde sin Afskedsbegæring; — det behøver ingen Forklaring, trænger ikke til nogen underjordisk Forhistorie. — At Intriger mod Estrup har nærmet sig Christian IX's Øre, er mere end rimeligt; men den noble Konge har ikke villet lytte. At Rygtet om magtesløse Sammenrottelser har naaet Estrup, at frygt-

1) Barfod har 1895; naturl. en Trykfejl.

agtige Venner eller ogsaa formentlige Venner har tilhvisket ham Forestillinger, ja at han endog har haft Besøg af mildttalende „Exekutorer", maa man vel ogsaa tro; men den stolte Mand har vel blot smilet. Muligt, at Smilet har været sarkastisk, som hans Smil var, naar han mødte Uklogskab; muligt ogsaa at der er kommet nogen Smerte, ja Bitterhed, i Estrups Smil, thi Utaknemlighedens Kalk smager bittert. Men aldrig har denne Mand ladet sig bestemme til politiske Handlinger af sligt; hverken han eller Kong Christian; thi deri lignede denne Konge og denne hans Mand hinanden: kun hvad de mente var til Fædrelandets Gavn, kun d e t bestemte deres offentlige Handlinger.

— Desuagtet er nærv. Forf. nødt til et Øjeblik at vende tilbage til de Moderate og deres Krav paa at have „styrtet Estrup". Vi brød af i de N. J. Larsenske „Erindringer", dér hvor Kronprins Frederik skal til at inddrages i Aktionen mod Estrup, og naar vi supplerer med Henrichsens langt klarere skrevne „Mændene fra Forfatningskampen" II, saa faar vi følgende.

Paa Kronprinsens Sølvbryllupsdag, 28. Juli 1894, var der om Formiddagen Møde i Grev Frijs's Hjem af de Herrer, som Larsen (Sv. Martin) kalder „den snævrere Velfærdskomité" nemlig af Højre Grev Frijs, Moltke-Lystrup og Steffensen; af Venstre Bojsen, Neergaard, Harald Holm, Klaus Berntsen og N. J. Larsen, og Bojsen „nedlagde her Protest"[1]) imod, at Estrup stadig ikke gjorde Mine til at gaa. „Frijs delte vor Beklagelse og lod falde nogle Ord om, at Estrup maatte fjernes, om han saa maatte drives fra sin Plads". — Senere paa Dagen var der stor Gratulationskur paa Amalienborg, og her holdt Kronprinsen for Rigsdagsmændene en Tale, „i hvilken han udtalte sig som Forligets Ven, i Virkeligheden en Undsigelsestale til Estrup", siger Larsen (Sv. Martin), og tilføjer, at „da Estrup blev klar over dette, forstod han, at nu kunde han ikke fortsætte længere". „I Virkeligheden blev det Kronprinsen, der kom til at gøre Udslaget". Det er jo som Fod i Hose. Henrichsen derimod er forsigtigere: Kronprinsen holdt til Rigsdagsmændene en Tale, „der o p f a t t e d e s som en Tilkendegivelse af at E.'s Afgang var besluttet". — Efter Aftenselskabet paa Amalienborg samledes Forligsmændene glade i Phoenix, siger til Slut Henrichsen.

[1]) Dette latterlige Udtryk bruges virkeligt i Larsens Bog. Overfor h v e m kan han have »nedlagt Protest«?

Det er nu ingen Sag at være *glad* i Phoenix efter en saadan Dag, naar man til Formiddag har været hos en Lehnsgreve, og om Aftenen til Souper hos de Kongelige og nu om Natten sidder hyggeligt med Genstande paa Hotel Phoenix. Det er disse mere aandelige Glæder, som vore Politikere den Nat har nydt, thi egentlig *politisk* Glæde var der ingen extra Anledning til. Hvad nemlig Kronprinsen end har sagt ved Kuren, saa kan han ikke have sagt noget, hvorefter Estrup, „da han blev klar over dette, forstod at nu kunde han ikke fortsætte længere". Saadan noget kan han ikke have sagt, thi Estrup *havde* jo for en Maaned siden paa Skaføgaard til Kongen, og i Kronprinsens Nærværelse, erklæret sin Beslutning at ville demissionere. Det er jo da ganske klart, at naar Estrup den 27de Juni har erklæret at han vil gaa, saa formaar Kronprinsen ikke den 28de Juli at sige noget, der bliver Grunden til at E. gaar. Saadan ser det ud med Larsens (Sv. Martins) „Undsigelsestale" og med hans „Kronprinsen der kom til at gøre Udslaget".[1])

Hermed dukker vi op fra det underjordiske og trækker atter Vejret i Dagens Lys.

7de August 1894 fratraadte altsaa Estrup, efter 19 Aars berømmelige Landsstyrelse, længere Tid end nogen danske Førsteminister, sine Embeder som Konseilspræsident og Finansminister, med en saadan Tilkendegivelse af kongelig Taknemlighed og Venskab, som sjældent eller vel aldrig er blevet nogen afgaaende Premierminister til Del. Senere skænkede Kongen ham det udmærkede legensstore Maleri af sig (malet af O. Bache), som endnu hænger i sin pragtfulde Ramme i Estrups fordums Arbejdsværelse paa Skaføgaard. Og forat han kunde vedblive at være, ogsaa officielt, Landets første Mand efter Kongehuset, gav Kongen ham nu, ved

[1]) Den Larsenske Inddragning paa denne Maade af Kronprinsen blev da ogsaa meget eftertrykkeligt imødegaaet af Estrups Søn, Jacob Estrup, (der selv havde deltaget i hin Middag paa Skaføgaard) i »Jyllandsposten« 1. Januar 1924. Larsen har overhovedet i den Bog, der bærer hans Navn, en underlig smaatskaaret og subaltern Maade at opfatte Personer og Begivenheder paa, sml. Bransagers Karakteristik af ham i »den danske Regering og Rigsdag«. — Hvad Kronprinsen *virkeligt* har sagt til Rigsdagsmændene, unddrager sig vor Viden; han kan jo t. Ex. have talt om, hvad han vidste, nemlig at Estrup allerede for en Maaned siden havde besluttet at gaa. I saa Fald har *det* vel været Krydderiet paa Glæden i Fønix.

selve Afskedigelsen, Rang i 1ste Klasse Nr. 3, det er Rang over alle Ministre, og som det fordums Storskatmester-Embede.

Ogsaa for den almindelige Bevidsthed stod han da — vistnok ogsaa for sine politiske Modstandere — som den i sin store Livsgerning sejrrige Mand, som noget Enestaaende og en Mærkelighed i det daværende Danmark, og En af hans Monografer har vist Ret, naar han skriver: „Selv i den krasseste Venstremands Mund er der en Klang af Beundring, naar Navnet Estrup gaar over hans Læber". Hans fuldstændige Sejr, saa uforbeholdent tilstaaet af hans bitreste Modstandere paa og udenfor Thinge — se ovenfor — syntes at faa en yderligere Understregning ved Karakteren af den efterfølgende Regering som fuldstændig højre og antiparlamentarisk, en Regering, hvori hele 5 af Estrups Ministre fik Sæde: Reedtz-Thott, Hørring, Ingerslev, Ravn og Nellemann; de 3 nye var Lüttichau, Thomsen og Bardenfleth, alle ligeledes Højremænd. Premierminister blev Reedtz-Thott, men det tydeligste Vidnesbyrd om Etsrupiatets Sejr var dog Nellemanns Forbliven, Estrup-Regeringens „juridiske Samvittighed" og Provisoriernes stærkeste statsretlige Garant, den formentlige Forfatter af de „Allerunderdanigste Forestillinger" og af den yderst monarkistiske Brochure om den foreløbige Bevillingslov. Manden der havde udtalt som sin Maxime den forfærdende Anskuelse

(Efter Aug. Jerndorffs Maleri paa Frederiksborg).

„Power to the competent and not to the man“, **Magten tilkommer den Kompetente og hører ikke til Menneskerettighederne.**

Saa at vi Menige dengang af det højreste Højre i Landet, mere estrupske end Estrup selv, vi som holdt os til Matzen og som endnu dengang politisk sympatiserede med Jacob Scavenius[1]), vi kunde dog tiljuble Estrup med den gamle Erik Bøgh:

Hurra for ham, der aldrig gøs
for at faa Skam til Takke,
som ej stod af og blev nervøs,[2])
naar det gik ned ad Bakke,
som stod for Skrald og stod for Skud
og stod for meget andet,
men som stod fast, og som h o l d t u d
til vi fik Fred i Landet!

Her bør ogsaa nævnes den store og kunstneriske Æres-Medaille i Guld (2 Ex.), i Sølv og i Bronce, der blev præget for ham i Anl. af hans Afgang.[3]) Adversen viser hans Hoved i Profil, de karakteristiske Træk er kommet godt frem; Omskriften er hans Navn og „Conseilpræsident 1875—94“. Reversen viser en vinget Genius (Tiden), der rækker en Krans; Omskriften er E. v. d. Reckes bekendte to Linier:

Held den som gaar mod Tidens Strøm til Tidens eget Gavn,
Den vaagner dog engang af Drøm og kranser Heltens Navn.

— Og for at vise, hvor smukt Karakterens Adel hos ham passede til Stillingens Højhed, skal her ved dette Afsnits Slutning anføres, at han efter 23 Aars Tjeneste — Indenrigsminister fra 1865 til 69, Konseilspræsident og Finansminister fra 1875 til 94 — afslog at modtage den ham tilkommende Pension.[4])

---

[1]) Han var 1891 traadt ud af Ministeriet, fordi — som han selv sagde — de forligsvenlige i begge Partier vilde af med ham. Grunden var dog maaske mere personlig.

[2]) Sigter til en Ytring af Estrup engang da de politiske Bølger gik højt mod hàm, at »man kunde forlade sig paa, at han ikke vilde blive nervøs«.

[3]) Præget paa d. kgl. Mønt af Medaillør H. Conradsen, 64 mm. i Diameter. Det ene Guldexemplar fik Kongen, det andet Estrup.

[4]) Jeg kan ikke unddrage hans Minde den Tilføjelse, at han just samme Aar mistede, foruden sin Gage, en anden endnu langt betydeligere Aarsindkomst; saa at han ialt mistede ⅔ af sin samlede Aarsindtægt. »Mens han var Minister, gik det meste af hans G a g e til trængende der søgte hans Audienser« (J. E.). Især gav han til fattige Studerende.

11. EFTER DEMISSIONEN

Henrichsen siger et Sted mod Slutningen af sin oftenævnte Bog, at der efter Estrups Demission skal have været visse Venstremænd, som, efterat det ikke mere hed: „Ned med Estrup", mistede ethvert Begreb om Politik. Det er en Morsomhed, men behøver derfor ikke at være usandt. Man kunde maaske endnu bedre sige det samme om Højre, at det mistede ethvert Begreb om Politik, efterat det ikke mere hed: „Leve Ministeriet Estrup". Dette er just ikke Komplimenter til det højt oplyste danske Vælgerfolk, men desto mere til Personen Estrup; kun er det ikke af den Slags Komplimenter, som en Mand af hans Støbning kunde sætte Pris paa. At være den ypperste Statsmand i et Folk og være det i den Grad, at Ens Magtnedlæggelse desorienterer baade Venner og Uvenner, kan være smigrende nok for den personlige Forfængelighed, men er skikket til at betage En noget af Stoltheden over at tilhøre dette Folk. Har en saadan Ypperste i sit Folk viet sit Liv ikke til Selviskhed, men til Fædrelandets Tjeneste; har han sat sig et stort Maal udenfor sig selv og omsider efter et Livs strenge Arbejde naaet dette Maal og faaet bygget op det han vilde, Volden om Forfatningen og Værnet om Kongemagten; naar han saa efter Afslutningen af sit Arbejde maa opleve, at allerede hans nærmeste Efterfølger, der skulde vedligeholde hvad h a n havde bygget og vogte Vold og Værn efter h a m, at denne Efterfølger famler og kludrer og bliver bange og begynder at udlevere; naar ham ved selve sin Tilbagetræden faar Syn for Sagn for at Bahnson havde Ret, da han, brugende et Udtryk fra sit Fag, udbrød om Højrepartiet: „En demoraliseret Hær"; — — ja da forstaar man, da forstaar Betragteren af et Estrupfotografi fra hans gamle Dage, at det var mere end Alder og Aar, der fik lagt de to dybe Furer mellem hans Øjenbryn og fik slettet hint fordums Sejr-Smil om hans Mund, og det paa en Tid, da han var omgiven af „den største Respekt, jeg har set ydes en Mand".[1])

Men mon Estrup da ikke, ogsaa før sin Afgang, saa' og erkendte sit Partis ringe Kvalitet i politisk Holdbarhed og navnlig sin Efterfølgers, Reedtz-Thotts, ringe Kvalitet i Karakterfasthed? Man skulde tro det. Hvad Højrepartiet angaar, saa maa, om ikke

[1]) Hans Biograf Friis i »Dansk biografisk Lexikon«.

andet, da ialfald Vedtagelsen af den krænkende Rigsdagsbeslutning, have underrettet ham tilstrækkeligt; selv i Landsthinget var Vaklen tydelig, thi vel var Matzen der, men ogsaa Grev Frijs var der, og hvor Grev Frijs var, dér var ogsaa politisk Upaalidelighed. Hvad Reedtz-Thott og hans Ministre angaar, da var de jo nok Højremænd og antiparlamentarisk valgte, men Personerne kendte han jo, ogsaa som Kollega, og kunde formode at de næppe besad Kraft, knap nok Vilje, — undtagen maaske Nellemann — til at efterfølge ham i hans prøvede Kampmethode, hvis Kampen kom. — Eller vidste Estrup maaske ikke, at Reedtz-Thott vilde blive hans Efterfølger? Jo, ganske sikkert. Den loyale Konge, som tilmed havde den største Tillid i alle Henseender til Estrup, vilde ikke uden dennes Billigelse have truffet Valget af hans Efterfølger. Til Overflod kan nærv. Forf. sige, at det vides.[1])

Men naar Estrup maatte erkende alt dette; naar han saa', at Regeringen vilde komme i valnere Hænder, saa rejser sig rigtignok det psykologiske Spørgsmaal: hvorfor traadte han da tilbage, naar han maatte se, at han derved risikerede at prigive det Princip, han var sat til at værne?

Det første Svar der møder En herpaa, er næsten altid: han var tvungen; især hans Uvenner har behaget sig i at udbrede den Tro. Men hvem skulde egentlig kunne tvinge ham, naar Kongen holdt paa ham? Mon Venstre og Folkethinget? Men hans politiske Livsmaal var jo netop at vise i Gerning, at Venstre og Folkethinget ikke formaaede at tvinge Kongens Ministre bort. Mon da hans egne Partifællers Svigten? Dette tænker vist mange. Men denne Svigten var personlig, ikke statslig; selv „Rigsdagsbeslutningen" kunde vel nok personligt smerte ham, men var ingen politisk Kraftberøvelse, og Svaghedstegn hos Andre gør ikke en virkelig Mand selv svag, saa han skulde svigte det der for ham er Vogterpligt. — Men træt var maaske den ældre Mand, fysisk eller aandeligt? Nej det kan man slet ikke sige. Den lange Rigsdagsgerning bagefter viser, blandt andre Tegn, at han ikke var det. — Var han da maaske ked og led ved det hele? led ved Hadet, Mistænkeliggørelserne, Mistydningerne, Løgnene? Om han til Tider var dybt led ved dette, tør være mere end sandsynligt, men Svaret maa blive det samme som før: i Forhold til Pligten

[1]) Estrups Søn, Jacob E., har forsikret mig derom, og »Fader talte naturligvis stedse med den af sine Sønner der stedse, og mest, var sammen med ham«.

at værne det der skulde værnes, bliver alt sligt til i n t e t for en Mand som Estrup.

Nej, vil vi vide hvorfor han gik, da har vi hans egen Grund at holde os til, og den alene. Det viser sig altid ved den Mand, at ethvert „Hvorfor“ om en Handling af ham, besvares galt, naar vi forudsætter Bagtanker og Underforstaaelser og Hokuspokus, men rigtigt, naar vi simpelthen tror hvad han siger. Saadan er den Mands Karakter, alt er aabent, alt ligger i Lys. Hans Ja betød Ja, og hans Nej betød Nej.

Vi falder altsaa tilbage paa hvad han selv har sagt om sin Afgang.

1ste April 94 erklærede han i Landsthinget, at Forliget [den regelmæssige Finanslov], der gav g r u n d e t F o r v e n t n i n g o m e n r o l i g S a m f u n d s u d v i k l i n g, vilde bringe ham Udsigt til at kunne gaa; 27 Juni svarede han Kongen paa Skaføgaard, at da man m a a t t e h a a b e, at vi efter dette Aars Begivenheder [Finansloven] gik e n r o l i g o g æ r l i g A r b e j d s t i d imøde, saa troede han, at Arbejdet vilde lettes, n a a r e n a n d e n M a n d e n d n e t o p h a n stod i Spidsen for Regeringen; og af Kongens Afskedsbevilling 7. August fremgaar, at E. alt tidligere gentagne Gange havde udtalt Ønsket om at trække sig tilbage, 's a a s n a r t d e n m a n g e a a r i g e p o l i t i s k e S t r i d v a r t i l e n d e b r a g t, efterat Regeringen havde vedtaget en regelmæssig Finanslov.

Vi véd nu altsaa Estrups Motiver til at han traadte tilbage: efter Vedtagelsen af den regelmæssige Finanslov troede han at have grundet Forventning om, troede han at man nu kunde haabe paa, en rolig Samfundsudvikling, en ærlig Arbejdstid; ɔ: at Folkethinget fra nu af vilde holde op med sin Lovvisnen og sin Ministerstormen og sine parlamentariske Anmasselser og i Stedet hengive sig til at ærligt Lovarbejde i Forening med de andre Magtfaktorer; og, troede han, saadanne gode Folkethingets Fortsætter vilde lettes, hvis man ikke mere havde Personen Estrup at irritere sig over. Det troede han, derfor vilde han gaa.

Det sidstanførte Motiv Formeningen om at hans personlige Tilbagetræden vilde tjene til det Heles Vel, synes i Estrups Mund paa en overraskende Maade at gentage ikke blot de ængstelige Højremænds Hvisken, men ogsaa Folkethingets og den samlede Oppositions højlydte Raab nu i 19 Aar, at naar bare Estrup vilde gaa, saa vilde alt blive godt. Men man maa skynde sig at bemærke

den dybe Forskel. I Oppositionens Mund betød det: Naar bare vi kunde faa Estrup væk, ligesom vi fik Holstein væk og Fonnesbech væk, saa var den sidste Hindring for Parlamentarismen væk, saa havde vi tvunget Kongen og sat Landsthinget ud af Spillet og kunde herske uindskrænket. Men i Estrups Mund betyder det omvendt: Da vi nu har faaet Folkethinget belært om, at det ikke formaar at gennemtrumfe Parlamentarismen, fordi Regeringen til enhver Tid besidder Vaaben derimod, saa kan det være fornuftigt, at jeg personligt trækker mig tilbage. Fred og Fordragelighed i Landet, som vi alle ønsker, den vil jeg gerne bidrage til, men ikke ved Prisgivelse af Konge og Landsthing.[1])

Men vi maa tilbage til det psykhologiske Spørgsmaal, for det er jo i Virkelighed slet ikke løst. Vi har jo nok for saa vidt faaet Svar, som vi nu kender hans eget Motiv til at trække sig tilbage — nemlig at han efter sin politiske Sejr følte sig beroliget m. H. t. Fremtiden —, men vi forstaar netop ikke dette Motiv, vi forstaar netop ikke Beroligelsen, naar han dog kendte sin Efterfølgers og sine Partifællers ringe Kvalitet. Vi forstaar ikke rigtigt, hvor han kunde bekvemme sig til at gaa og derved risikere at prisgive alt det, som det havde været hans Livs største Gerning at bevogte.

Ja vi maa rigtignok spørge: hvor kunde Estrup egentlig paa det ene Passerede, at der nu var tilvejebragt et enkelt Aars regelmæssige Finanslov, paa dette ene Passerede bygge „grundet Forventning om en rolig Samfundsudvikling", bygge „Haab, at vi nu gik en rolig og ærlig Arbejdstid imøde", og at „den mangeaarige politiske Strid var tilendebragt"? Ganske vist trak han sig tilbage først 4 Maaneder efter Finanslovens Vedtagelse — ligesom for at se hvordan det nu gik —, men 4 Maaneder synes en temmelig kort Tid til denne Beroligelse; jeg lægger overhovedet ingen videre Vægt paa denne lille Udsættelse og tænker nærmest at den er taget for til Overflod at markere, at Afgangen ikke havde noget med Parlamentarisme at gøre, ikke var tvungen.

Men det at bygge et Haab, en Fremtid, ja sin Handlemaade, paa et Grundlag som Ens Forstand siger er skrøbeligt, det er i Virkeligheden en ikke mere sælsom Fejl end at vi Mennesker

---

[1]) Man husker en Ytring af E. engang i Landsthinget (under Ministeriet Fonnesbech). Da En havde sagt, at man maatte vedtage en omhandlet Lov (som E. fandt uretfærdig) for at skaffe Ro om Sagen, svarede E. ikke uden Lidenskab: Jeg benægter Enhvers Ret til at købe Ro med Opofrelse af hvad der er Ret«.

saa at sige uafladeligt begaar den. Man vil sige, den ligner ikke just Estrup, Manden bygget af fast Konsekvens. Men Estrup har dog altsaa begaaet den Fejl. Ikke blot vi der anser Parlamentarismens Indførelse for en Ulykke, men ogsaa den mest hylende Dervisch af den parlamentariske Religion kan se Inkonsekvensen hos en Estrup, naar han træder frivillig tilbage for en Afløser som Reedtz-Thott.

Nærv. Forf., der med denne Bog har tilsigtet „et Værn for Estrups Minde og et Forsvar for hans Gerning", har altsaa at tilstaa en skæbnesvanger Inkonsekvens i hans Handlemaade, altsaa en skæbnesvanger Brist etsteds i hans Naturel. Ja for jeg har ogsaa lovet at give et saa vidt mig muligt sanddru Billede af Manden, og jeg mener at værne hans Minde og forsvare hans Gerning daarligt ved at forsvare selv Svagheder deri. Det kan jeg heller ikke. Men jeg kan maaske forklare den Svaghed, Talen her er om, ud af tidligere Træk i Estrups eget politiske Liv.

Jamen, den naive Inkonsekvens, den kan da aldrig ligne Estrup, vil man sige. Aa jo, den kan dog nok ligne ham. Opmærksomme Læsere af nærv. Skrift har maaske hist og her lagt Mærke til visse Smaatræk af politisk Sangvinskhed, af ubegrundet Optimisme, som dengang anføres i Forbigaaende. De vedkommer os her.

Man husker saaledes maaske den Tilstaaelse af ham selv,[1]) at han ikke før paa et vist Tidspunkt havde tænkt sig Muligheden af at Finansprovisorier kunde blive nødvendige ɔ: at Folkethinget vilde opføre sig saadan, at Provisoriet maatte komme. Det er dog ellers Statsmandens Dyd altid at kunne tænke sig Muligheden af, at det kan ske, som saa sker. *Ab esse ad posse esse*: siden noget sker, saa har det altsaa ogsaa kunnet ske: det er en Statsmandsfejl at overraskes. Især da Folkethingets hidtidige Opførsel virkelig ikke gjorde Forudseenhed vanskelig.

Endvidere: Det „Hul i Forfatningen" (nml. Grl. 1866), som han selv godt saa' (og engang havde søgt at bøde paa ved sit saakaldte „Lotteriforslag"), den fundamentale Mangel nemlig, at der ikke i selve Grundloven var sat udtrykkelig og tvingende Afgørelse af Striden, naar de to Thing ikke kunde enes om Finansloven — desangaaende har vi et uforkasteligt Vidnesbyrd om

---

[1]) S. o. S. 145, Fodnoten.

Estrup,[1]) at denne „fra første Færd" havde troet, at selve Æ n g s t e l s e n for § 25 vilde være nok til altid, om end i sidste Øjeblik, at bevirke Enighed. Ogsaa denne Tro blev paa det kraftigste beskæmmet: der maatte jo idelig A n v e n d e l s e til, og ikke blot Frygt.

Saadanne Smaatræk er der flere af. Men det allermest talende Exempel og en virkelig Vildfarelse er dog vel hans faste Tro — fra Begyndelsen til Enden — paa selve Grundlovens (66 Grundlovens) Fortræffelighed i det hele taget. Ikke altsaa, at den jo nok var en Forbedring i Forhold til 49 Grundloven,[2]) men at den var fortræffelig i sig selv og holdbar i sin Bygning. Allerede lige efter selve dens Vedtagelse erklærede den unge Minister[3]) paa sin dengang saa muntre Maade, at han i den Omstændighed, at man ikke kunde regne paa noget Partis Taknemlighed, saa' et Vidnesbyrd om „at man havde været nær ved at træffe den rette Middelvej"; og igennem hele sin lange trofaste Kamp for denne Grundlov lader han idelig forstaa, direkte og indirekte, at dens Fortræffelighed, det er netop dens Medieren, dens Krav til Statsfaktorernes Overenskomst, Endrægtighed, Samvirken. Dette er meget naivt. Som om Statsfaktorerne ikke o g s a a var Mennesker. Og det er en Smule beskæmmende, at langt ringere Aander, som t. Ex. den fixe og rapt dømmende Henrichsen, viser større Menneskekundskab end Estrup her, naar han (H.), som før omtalt, spotter „Thingenes Forpligtelse til at blive e n i g e, skønt de er konstituerede paa Forudsætningen om Uenighed".[4])

— Jeg tror altsaa ikke at fejle, naar jeg i Estrups Fortid finder Antydninger af Karaktertræk som gør hans omhandlede Inkonsekvens (i 1894) forklarlig. I hans Væsens Bund, i Dybden af hans mandige, nøgterne, alvorsfulde Sjæl, den af Erfaringer mættede, i Arbejd modnede, i Vilje hærdede, af Energi spru-

[1]) Nemlig af Sønnen J., se ovenanførte Fodnote, Slutningen.

[2]) End sige i Forhold til Karikaturen 1915.

[3]) S. o. S. 34.

[4]) Skønt altsaa et Tokammersystem, der hviler paa forskellig Valgret, forekommer ogsaa mig en Urimelighed, naar notabene Grundloven ikke indeholder en tvingende Afgørelse af Finansstriden, maa jeg dog salvere mig mod Mistanke for at hylde et Tokammersystem som hviler paa s a m m e (almindelige) Valgret, thi dette er jo ganske haandgribeligt Nonsens og ikke andet end et maskeret Etkammer med en urimelig Masse Rigsdagsmænd. Det er denne Maskerade, hvor vi nu siden 1915 opfører vore politiske Kehraus'er.

dende og rastløse Sjæl, dér boede en lille ungdommelig Sangviniker, en altfor frejdig Optimist med lidt barnlig Naivitet, ja ligesom Barnet i Hildebrandts „Der Krieger mit seinem Kinde“, elskeligt til at formilde Krigerens barske Træk, men ikke heldigt til at haandtere hans Vaaben, saa sker der Ulykke!

Det var dette naive Væsen i Estrup som fik Lov at raade, dengang han utidigt fratraadte Magten og byggede „Haab“ og grundede „Forventning“ paa svigtende Bund og overlod Magten til en Efterfølger, han maatte kende som svag. Det var Sangvinikeren Estrup, der paa sine gamle Dage gentog sin Ungdoms Fejltagelse, dengang han haabede at selve F r y g t e n for Provisorium, uden Anvendelse deraf, var nok til at holde Parlamentarismen nede. Jeg har nu smedet dette gode Vaaben, siger Estrup til sin Efterfølger, tag det efter mig, bevar det, vis det til Modstanderne at de kan vide du h a r det; saa bliver det forhaabentligt ikke nødvendigt at bruge det, for de vil forhaabentligt ikke drive Parlamentarisme mere, siger Estrup til Reedtz-Thott og tænker: f o r h a a b e n t l i g t bliver Nellemann i Ministeriet, det skal nok gaa. Og til Landsthinget siger Estrup: Staa fast som forhen, og tænker: vi har jo Matzen, f o r h a a b e n t l i g t rejser Frijs paa Jagt, vi har jo Matzen, det skal nok gaa. Og til sig selv siger Estrup: Finansloven er vedtagen, de parlamentariske Stormløb er afslaaede, min Gerning er gjort, Støvets Alder er naaet. Tvungen gik jeg til Storpolitiken, der ikke var min oprindelige Natur og Lyst, led har jeg mange Gange været ved dens Goldhed, ogsaa ved Miskendelserne, Hadet, Lumskheden, Løgnene; med roligere Sind kan jeg nu vende tilbage til det gode Arbejde i mit Landsthing, til Saglighed, Opbygning, den reelle Gøren Gavn og hvor jeg kan se haandgribelige Resultater, f o r h a a b e n t l i g t.

Jeg tror ikke, at denne Psyhkologi er meget forkert. Dog vilde jeg ikke dristet mig til at anvende den om Estrup, hvis jeg havde set Muligheden af anden Forklaring, og hvis der ikke var fundet Træk i hans Karakter som stemmede dermed.[1])

---

[1]) Længe efter at dette var skrevet, meddeles mig en Afskrift af en baade mærkelig og smuk S e l v e r k e n d e l s e, skreven 1899 med Estrups egen Haand: »Min store Fejl som Høires Leder [efter Sammenhængen menes Tiden for hans Afgang] var at jeg ringeagtede, undervurderede de underminerende Kræfter, langt overvurderede hvad der kunde ventes af Menings- og Kampfæller naar de istedetfor at blive ledede skulde være ledende [ɔ: overvurderede sin Efterfølgers og sit Partis Kvalitet].

Men en Ulykke var det for Konservatismen i Danmark.

Naturligvis: *en* Gang maatte Estrup jo alligevel være gaaet bort, om ikke andet, saa ved Døden. Det er ikke det jeg mener. Men han kunde, hvis han ikke selv vilde blive, nok have sikret sig en Efterfølger af en anden Støbning, om ikke nogen *stor* Mand, saa dog en *Mand*, der ikke i en Haandevending udleverede til Modstanderne det Konservatismens Vaaben, som Estrup havde efterladt ham. Estrup selv indsaa' snart det skæbnesvangre Fejlgreb.

Reedtz-Thott, Lehnsbaronen til Gaunø, den humane Godsbesidder, velvillig til alle Sider, antiparlamentarisk valgt og konservativt tænkende, men dog modtagen med Velvilje af de Moderate, ja med Anerkendelse selv fra socialdemokratisk Side, hvilket Særsyn kan forklares ved at han, skønt antiparlamentarisk valgt, dog lod forstaa at dette ikke betød saa meget, siden han allenfals var valgt „paa Forligets Grund", — Lehnsbaronen, som, skønt konservativt tænkende, dog ikke var konservativt handlende, og desuden gjorde en hidtil lidet kendt Forskel paa sine *personlige* Anskuelser om Provisorisme, der var Estrupske, og saa sin *Regerings* Standpunkt, der var noget helt andet — denne Konseilspræsident har endvidere den Mærkelighed, at, skønt han var Konseilspræsident i 3 Aar, saa er hele hans politiske Historie *skreven*, og med det samme *præsteret* udtømmende i et Par Linier Ord, nemlig de Par Linier, han selv har forfattet og udtalt i Folkethinget d. 22de Oktober 1896.

Dermed hænger det saadan sammen.

Først er der en Forhistorie, den er ogsaa kort: *Nellemann var gaaet*,[1]) det er Forhistorien. Men saa:

Den 16de Okt. 96, ved første Behandling af Finansforslaget for kommende Finansaar, havde C. Hage forhørt sig hos Konseilspræsidenten om hans Stilling til provisoriske Finanslove, R.-Th. havde svaret undvigende, „da Spørgsmaalet jo ikke foreligger". Men 6 Dage efter, 22. Okt., da han havde haft Tid til at konferere med sine Kolleger, giver han følgende Besked, og det uden at være presset stærkt dertil. Først hævder han, at hans

[1]) Han fratraadte Ministeriet 13. Juni 96, »under Indtrykket af indtraadt Sygdom« (Nekrolog i »Berl. Tid.« 14. Juni). Han blev da kongevalgt Nationalbankdirektør.

personlige Anskuelse om prov. Finanslove „falder sammen med mit Partis' og i det hele med det Standpunkt, som vi [ɔ: Højre] i en Række Aar have hævdet" [altsaa at prov. Finanslove kan være berettigede], men saa tilføjer han, at „noget helt andet og derfra forskelligt er Regeringens Standpunkt [neml. fordi den er dannet paa „Forliget"s Grund; derpaa en Del Omsvøb, men saa:] „Regeringen maa betragte sin Mission som endt [ɔ: gaa sin Vej], dersom den Ulykke skulde overgaa Landet, at der atter indtræder en uløselig Finanslovkonflikt" — hvorefter C. Hage rejser sig og takker og slaar fast, at dette Ministerium altsaa „ingensinde og ikke under nogen Betingelse vil udstede en provisorisk Finanslov". Og flg. Dag takker ogsaa Bojsen. Og C. Hage takker fremdeles og haaber, at Konseilspræsidenten vil „yde sin Medvirkning til Opnaaelsen af det næste Skridt, som er at forebygge Muligheden af at der nogensinde skulde kunne komme et andet Ministerium som stillede sig paa et andet Standpunkt". Hvortil R.-Th. svarede: „Jeg skal ikke indlade mig nærmere paa dette Spørgsmaal."

— Det behøvede han heller ikke, han havde indladt sig tilstrækkeligt. Han havde aflagt Løfte om ikke at bruge Provisorium. Men at gaa sin Vej istedenfor. Jeg haaber, at Læserne af nærv. Skrift er klare over hvad dette betyder; Datidens Højre syntes, en Del deraf, ikke at være klar derover; derimod hele Oppositionen, den var herligt klar derover: thi fra nu af beroede det paa Oppositionens Forgodtbefindende at fjerne Ministeriet; thi en „uløselig Finanslovkonflikt" var ikke svær at fremkalde, det var blot at gøre Finansloven ubrugelig, saa har vi Konflikten med Landsthinget, og saa gaar Ministeriet altsaa. Med andre Ord: Tilstanden før Estrup om igen; Holstein om igen, Fonnesbech om igen, Kongen i Lære om igen, Parlamentarismen om igen, kort sagt. Jeg haaber, det staar klarere for Læseren end for Reedtz-Thott og hans Venner dengang, det bløde Højre, at Parlamentarismen, det er: Kongemagten en Skygge og Landsthinget et Ekko. Visselig maa det staa klart for en Nutidslæser, siden han har det som batter bedre til at klare Menneskeforstand end Bog-Logik og Forfatterræsonnementer: han har Oplevelsen i hele sin Grelhed.

Fra den 22de Oktober 1896 daterer sig Parlamentarismens Indførelse i Danmark, og det var et solidt Stykke Danmarkshistorie. Konseilspræsidenten præstede den Dag, og det i Løbet

af omtrent 9 Sekunder, thi saa lang Tid tager det at fremsige med Værdighed de Ord: „Regeringen maa betragte sin Mission som endt, dersom den Ulykke skulde overgaa Landet, at der atter indtræder en uløselig Finanslovkonflikt". Mon han var sig bevidst, at han stod dér og skabte Historie? Manden synes, forinden han begyndte, at have været noget benauet: „da Spørgsmaalet jo ikke foreligger", og under Aktionen at have været noget splittet i sit Jeg: „mine personlige Anskuelser" og „mit Standpunkt som Regering, der er noget helt andet og derfra forskelligt"; og bagefter synes han overhovedet at have mistet Lysten til den Slags: „jeg skal ikke indlade mig nærmere paa dette Spørgsmaal", — saa kortvarig er al jordisk Skaberglæde.

— Jamen, vil R.-Th.'s Venner sige, hans Løfte gjaldt jo kun hans eget Ministerium, han bandt jo ikke sine Efterfølgere. Nej naturligvis ikke med Ord, hvor kunde han det?, men faktisk. Naar en Estrup har smedet Vaabnet og i 9 Aar har vist hvordan man bruger det, saa behøvedes til hans Efterfølger just ingen ny Estrup, men blot en M a n d. Men naar en Reedtz-Thott derpaa i en Haandevending udleverer Vaabnet, saa maatte hans Efterfølger være m e r e end en almindelig Mand for at begynde forfra med at smede et nyt og indøve dets Brug; han maatte være en ny Estrup — og en saadan fandtes ikke og er ikke fundet siden. Reedtz-Thott er derfor den, som har gjort det uoverkommeligt for andre Kongens Ministre fremtidigt at forsvare Kongens Ret, og derpaa gjort det mere end vanskeligt for Kongen selv at hævde sin Ret og v æ l g e sine Ministre; Lehnsbaron Reedtz-Thott er den, som har gjort det af med Kongemagt og Landsthingsmagt og dermed kuldkastet al virkelige Konservatisme i Danmark. Og dette hændte ganske uforskyldt, ligesom Jeppe i Baronens Seng, kun at det denne Gang var Baronen selv som laa deri og ikke kunde hitte Rede paa sine J e g'e r, hvad der var Jeg og Ikke-Jeg, om det var de „personlige Anskuelser" eller „hans Regerings Standpunkt". I det Rigsdagsmaleri, som forherliger Zahles Overrækkelse af Sølvskrinet med vor hidtil værste Grundlov i, til Pedersen Nyskov, dér burde i Baggrunden være anbragt et Billede af Reedtz-Thott med et forbavset Udtryk i sit aristokratiske Ansigt, alt i forklaret, rødmende, Transparent, og med Omskrift: P l e b e j i s m e n s M o r g e n r ø d e i D a n m a r k. *Inscius feci.*

Man forstaar C. Hages Tak (gentagne Gange), Bojsens Tak (som jo nu kunde paavise en Slags Frugt af sit miskendte „For-

lig") og senere J. C. Christensens Tak i høje Toner. Disse troede jo allesammen, at det var Frihedens og ikke just Plebejismens Morgenrøde, de saa'. Man forstaar ogsaa Estrups Følelser — selv om den Beretning ikke er trolig, at da R.-Th. efter sin Erklæring i Folkethinget kom op i Landsthinget, „stod Estrup i Døren og viste ham ud" —, da han ved Efterretningen om R.-Th.'s Handling udbrød, at „nu havde denne lagt Strikken om sin egen Hals". Ingen Karakteristik kan være rigtigere.

Dermed er vi færdige med Reedtz Thotts politiske Historie, han har ingen anden. Det skulde da være den, at han kort forinden i en Skaaltale ved Højres Delegeretmøde 1895 havde hyldet Estrup som Højres Enhedsmærke! Ja for R.-Th. besad jo i højeste Grad „konservativ Tænkemaade", og politiske Festmiddage har ialtfald den Betydning for adskillige fremragende Mænd af denne berømte Tænkemaade, at det er de eneste Lejligheder, hvor de lægger den for Dagen.

— „Højres Enhedsmærke". Der var ingen Højres Enhed mere. Siden Estrups Afgang var der intet egentligt Fællesskab mere uden den fælles Forvirring; man saa' det i stigende Grad paa Højres aarlige Delegeretmøder, som mere og mere blev til Skænderi ikke blot om „Midlerne", men ogsaa om selve „Maalet", ja hvor Maalet selv syntes at forsvinde. Slet ikke underligt, thi Højres hidtidige politiske Maal, at støtte Regeringen i at sætte Grænse for Folkethingets og derved for Folkeflertallets Enevælde i Staten, dette Maal opgaves faktisk af Regeringen selv, medens Regeringen dog ikke rigtig vilde tilstaa dette, men stadig forlangte Højres Støtte somom den ingenting havde opgivet. Derfra den ubeskrivelige Forvirring, Højre vidste tilsidst ikke hvad Højre selv var eller vilde. Paa en Maade var vi Alle Estruppere, for han var jo Enhedsmærket, men nogle Estruppere sagde, at han var gaaet altfor tidligt, andre Estruppere sagde at han skulde have gaaet for længe siden, nogle sagde at han aldrig skulde have givet Provisorier, andre at han aldrig skulde have givet andet. Bestandigt sloges nye Revner i Partiet, snart paa en Led, snart paa en anden; Revnerne blev til Kløfter, det var ikke let at se noget Princip i Delingerne, men vi kaldte os det unge Højre eller det gamle Højre, det bløde Højre eller det konsekvente Højre og det rigtige Højre, dem var der ikke mange af. Saa var der det Højre, som holdt med Venstre, dette mentes at være de klogeste af os allesammen. Eller vi delte os efter Geografien: det jydske Højre, det

fynske, det københavnske. Eller efter Personligheder: Matzens Venner, Scavenius'ere, Dinesen'ere. Disse Fraktioner gik igen i Stykker. Matzen kunde have haft samlende Mulighed ved sin enestaaende Agitationskraft, men siden han (fra Oktober 94) sad paa Landsthingets Formandsplads, fandtes vel den egentlige Agitation upassende for ham.

Der opstod, istedenfor det klare Maal, noget som kaldtes „Taktik" d. v. s. Fremgangsmaade i hvert enkelt forekommende politiske Tilfælde, men da disse politiske Tilfælde — navnlig efter at Regeringen siden var blevet venstre, men ogsaa forinden — sædvanligvis var Fremkomst af Love, der gik mod Højre, saa udartede „Taktiken", i Kraft af Modløshedens Aand, til en Fremgangsmaade i Eftergivenhed istedenfor en Fremgangsmaade i Modstand. Ofte havde Eftergivenhed slet ikke været nødvendig — Landsthingets Flertal var jo endnu højre —, men det var blevet ophøjet til Visdom: i hvert forekommende Tilfælde at vide og sige forud, at Modstand var unyttig og at man altsaa burde ile med Eftergivenhed, forekomme i Eftergivenhed, ja overbyde i Eftergivenhed. Dette kaldtes, i denne nye Visdoms tekniske Sprog, Besindighed. Det var de besindige Højremænd, som paa denne Maade forstod at „tage Agitationsnumre bort fra Fjenden" (nemlig ved at give efter for Fjendens Krav), at „sætte Højres Præg paa de fjendtlige Love" (nemlig ved at stemme paa dem), ikke „lægge sig paatværs af Tidsaanden" eller „hæmme Bevægelsen", men derimod „forstaa sin Tid", ja endog (ved at overbyde det skadelige) „gaa i Spidsen for Udviklingen, som nu engang gik i den Retning". Ja, det gjorde den unægtelig, bl. a. fordi Højres Ledelse gik over til disse Besindige. Højres Ledelse? Der var slet ingen Ledelse. Vi, som deltog i disse Delegeretmøder, mindes endnu med Lede deres triste og golde Forløb. Naar man Formiddagen igennem havde befundet sig i en Atmosfære af indbyrdes Mistro, og hvor det der blev sagt, var Insinuationer mod dem der ogsaa havde sagt noget, saa vedtoges en Resolution som med stor Kunst blev gjort intetsigende for overhovedet at kunne vedtages. Derpaa fulgte et Festmaaltid med Festtaler, hvor Insinuationerne afløstes af Forbindtligheder (mellem de samme) og hvor man mindede hinanden om at „skønt Midler og Veje var forskellige, saa var Maalet dog det samme"; saa afsendtes et Hyldesttelegram til Excellencen Estrup som det fælles Enhedsmærke (skønt Excellencen ved dette

fatale Ord smerteligt maa have mindedes hin Skaaltale af Reedtz-Thott). Dog faldt senere denne Skik bort, eftersom de B e s i n d i g e r e antog, at den vilde irritere Venstre. — I „Politiken"s Nekrolog over Estrup staar der, næsten sandfærdigt, at efter 1894 „betragtedes han allerede som Historie, og mere og mere som en kompromitterende og generende Historie, som en moderne Højremand helst maatte fornægte".

Denne Karakteristik af Højre i dets uværdige Nedgangstid før dets endelige endnu uværdigere Forklædning og Navne-Udslettelse (stadig for ikke at irritere) anbringes her, skønt det ikke er Højres Historie jeg skriver, for at man kan se, i hvilket Milieu Estrup befandt sig, og hvor haard Straffen var for at have opgivet Regeringen for en Reedtz-Thott. — Højres ydre Historie svarede til dets indre: Nedgang og Hensmuldren. Ved Folkethingsvalg gik Højre hurtigt tilbage: 1898 beholdt det kun 16 Pladser, 1901 kun 8. Ogsaa i Landsthinget skrumpede Højre langsomt ind, og ud fra Højre skilte sig, bestandigt tydeligere, en Gruppe omkring Grev Frijs, de saakaldte „otte", der senere blev til Partiet „de Frikonservative", hvis Politik fik Ry hos Dumrianer som den fineste af al Konservatisme, den der bestod i at hjælpe Venstre med at nedbryde Konservatismen; et principløst Parti, ogsaa uden Tilhold i Befolkningen, men med den tilfældige Betydning, at det ofte kunde være „Tungen paa Vægtskaalen" ved Afstemninger i Landsthinget, da Højre og Venstre dér blev omtrent lige i Tal.

Svækkelsen af Højre ledsagedes naturligvis af en tilsvarende Styrkelse af Venstre, nemlig paa den Maade, at Radikalismen (Venstrereformpartiet) fortrængte Moderationen (for saa senere atter, efter Tingenes naturlige Konsekvens, selv at blive opslugt af Socialismen — og af hvad der maa følge efter, naar alt vedbliver at gaa i samme Spor).

— Under disse Aspekter falder den sidste Periode af Estrups politiske Liv. 1896 er det egentlige Systemskifte i Danmarks seneste politiske Historie. Hvor ubetydelig den lille Begivenhed med Reedtz-Thott den 22. Oktober end synes, saa begynder dog den danske Konservatismes virkelige Nedstyrtning dér. De store Lavineskred 1901 og 1915 var kun Følgerne af et halvt uafvidende Skub af en halvt uforstaaende konservativ Mand.

12. ESTRUPS EGET MANUSKRIPT OM FORLIGET, AFGANGEN, REEDTZ-THOTT o. a.

Efterat nærv. Forf. havde udarbejdet de tre foregaaende Afsnit: Forliget, Afgangen og Efter Demissionen, fik jeg ved Afskrift Adgang til en Førstehaandskilde til Belysning af de derhen hørende Begivenheder, nemlig intet ringere end en Række skriftlige Betragtninger derover af Estrup selv.[1]) Da det sene Tidspunkt for Modtagelsen ikke tillod mig (paa en Undtagelse nær) at indarbejde dette nye Stof hver paa sit Sted i min Text, saa anbringes her samlet de karakteriserende Citater. Denne Fremgangsmaade er maaske ogsaa den reelleste: saa kan Læseren selv dømme, om de nævnte tre Afsnit i min Bog derved faar Korrektiver eller Bekræftelser.

Om „Forliget" taler den gamle Excellence, altsaa 5 Aar efter: „Slaget var tabt for Venstre, da det viste sig, at det ikke havde Revolutionen i Ryggen, men Seirens varige Frugter forspildtes ved at Høires faste Sammenhold under Kampen svækkedes efter at alle Venstres Stormløb var afviste."

„Skønt „Forliget"[2]) var slet — for ikke at sige ydmygende for det seirende Høire, kunde Regjeringen dog ikke andet end acceptere det, da den ikke mere kunde gjøre Regning paa et enigt og stærkt Høire til Fortsættelse af Kampen.

Hvor ganske anderledes var Stillingen blevet for Høire, dersom det havde havt Taalmodighed til at afvente Kampens naturlige Afslutning uden formelt Forlig,[3]) derved at Venstre blev

[1]) Fundet, eller rettere genfundet, i Skaføarkivet. Udenpaa Pakken staar med E.'s egen Haand: »Politiske Beretninger og Betragtninger fra April 1899, der efter min Død skal tilhøre min Søn Jakob, og som han fuldt og frit kan disponere over som han vil. Skaføgaard $^{18}/_{6}$ 1912. J. B. S. Estrup.« Manuskriptet er overskrevet, lgl. med E.'s egen Haand: »I April 1899 ved J. B. S. Estrup«. — Sønnen J. mener, at det maaske oprindeligt er nedskrevet til Efterretning for E.'s ældste Datter; i alt Fald ligner det mere Tale end Litteratur.

Udhævelserne i det flg. er af E. selv.

[2]) Her menes, efter Sammenhængen, Indholdet af d. rglm. Finanslov. Sml. »Berl. Tid.«s Slutningsbemærkning om Forliget.

[3]) Ved »formelt Forlig«, ligesom nedenfor ved »formel Fredsslutning« menes navnlig den saakaldte »Rigsdagsbeslutning«, hvori Højre var delagtig, men ikke Estrup.

nødt til at opgive sin Modstand mod Vedtagelse af regelmæssige Finanslove. — Naar først de egentlige „Provisoriske-Love[1])
var ophævede — og jeg var bestemt paa at dette maatte skee senest i 1894 — og der Aar efter Aar præsenteredes[2]) „fredelige" Finanslovs Forslag kun med de uundgaaelige Minder fra Provisorie-Tiden — Bevillinger til Vedligeholdelse af Skibe, Bygninger, Forsvarsværker o. s. v. tilveiebragte ved foreløbige Finanslove, — vilde Venstre umuligt kunne vedblive at sætte sig ud af Spillet, faktisk overlade Finantslovs Afgørelse til Landsthing og Regjering, — blot for som standhaftige Tinsoldater at markere sin absolute Modstand mod al Provisorisme.

En Afslutning af Kampen uden formel Fredsslutning, blot den Afslutning, der betegnes ved Vedtagelse af een regelmæssig Finantslov [,] vilde lade Erindringen om Kampperioden staae som alvorligt afskrækkende fra Gjentagelse af Forsøg paa at hævde Folkethingets Enevælde" ......[3])

Om sin Afgang og de Forhandlendes Bestræbelser derfor siger E. bl. a.: „Under Forligs-Forhandlingerne var Vilkaaret — Ministerskifte — bestemt skriftligt afviist af mig" (i Brev til Boisen). „...... jeg nu anseer det for sikkert, at der var givet det forhandlende Venstre underhaands Løvter om at Forliget skulde fjerne den provisoristiske Regjering førend næste Samling".

„...... at min Udtræden i 1894, efter hvad der senere er fremkommet, vistnok var et — den Gang for mig skjult — Forligs Vilkaar mellem det forhandlende Høire og Venstre.[4])

---

[1]) Derved menes Gendarmeriloven og de andre specielle provisoriske Love, i Modsætn. til de prov. Finanslove.

[2]) Nemlig af Regeringen. »Fredelige« vil naturl. sige saa vidt sagligt muligt imødekommende Folkethinget. — Vi har her atter et Vidnesbyrd om hvormeget det i Virkeligheden var E. om at gøre at undgaa Nødvendigheden af at udstede Provisorier.

[3]) Altsaa: selve Frygten for Provisorier skulde være nok til for Fremtiden at afholde Folkethinget fra Anmasselse, mener E. — Han misbilliger flere Steder ikke blot »Rigsdagsbeslutningen«, men overhovedet Højres private Forhandlinger med Venstre angaaende Forliget — jeg forstaar: Forhandlinger ogsaa om selve Finanslovens Indhold — fordi den derved røbede »Utaalmodighed hos det forhandlende Højre efter at komme til en Afslutning forhøjede selvfølgeligt stadigt Venstres Forligs-Fordringer« (Citat fra Manuskriptet).

[4]) Modsigelsen mellem »underhaands« og »skjult« paa den ene Side, og Korrespondancen med Bojsen paa den anden Side, er kun tilsyneladende. Boj-

„Da jeg var kommen paa det Rene med, at jeg ikke kunde gøre Nytte ved at blive — snarere Skade — fordrede jeg min Afskeed og raadede, for saa vidt muligt at berøve Ministerskiftet Præget af at være et „parlamentarisk" fremtvunget,[1]) til Dannelsen af et nyt Ministerium med Bibeholdelse af saa mange af det gl. Ministeriums Mænd som muligt, saa at Forandringen mere fik Karakter af et Conseilspræsident- end af et Minister- [for: Ministerium-] Skifte. Af det gl. Ministeriums Mænd var desværre[2]) kun R.-Thott villig til at overtage Conseilspræsidiet og kun naar Bahnson og Goos udskødes.

Det var min Bestemmelse at opgive al anden politisk Virksomhed ved min Fratræden som Minister, men jeg maatte opgive dette efter Kongens bestemte Forlangende,[3]) ligesom ogsaa R.-T. betingede sin Overtagelse af Conseilspræsidiet af min Understøttelse i Landsthinget.[4]) — Selvfølgeligt kunde jeg kun yde denne, naar jeg forud kjendte og var enig i hans Planer, men dette blev saa langt fra Tilfældet, at hans 2 skæbnesvangre Skridt i Samlingen 96—97: Opgivelsen af Brugen af § 25 og Forsøget paa at vinde Venstre ved Agrar og Venstre Lovforslag — var fuldstændige Overraskelser for mig."

Noget af det interessanteste i dette interessante Manuskript er visse almindelige Udtalelser, t. Ex. om Kamptiden:

sen har naturligvis ikke refereret til underhaands Forhandlinger mellem Venstre og Højre. Men paa sit eget Partis Vegne har han sagt til E. omtrent: Venstre vil nok vedtage Finanslov, men paa Vilkaar af, at De gaar (Det var jo det gamle Trik, kendt fra Fonnesbech); herpaa har E. naturligvis svaret Nej. Saa har B. iværksat eller fortsat Underhandlinger med Højre: Vi vil godt give Finanslov, men paa Vilkaar af, at *I* faar E. til at gaa; Højre har saa lovet at gøre deres Bedste. Det er disse Underhandlinger, der naturligvis foregik bag E.s Ryg. E.'s første Passus kunde være formet klarere, men han har i disse Betragtninger ikke haft stilistisk Interesse.

[1]) Han mener: for at Ministerskiftet saa lidt som muligt skulde synes at være parlamentarisk fremtvunget.

[2]) Ordet »desværre« altsaa skrevet 1899; *da* kendte E. ham.

[3]) Dette er værd at lægge Mærke til. Ligesaa hvad E. skriver et andet Sted i Manuskriptet: »Min Tillid til Kongen blev aldrig skuffet«.

[4]) E. har altsaa givet ham dette Løfte; og Fortsættelsen, som er uklart affattet, maa forstaas saaledes: ...... »men kun paa politiske Betingelser, som R.-Th. saa brød, hvorfor jeg altsaa unddrog ham min Støtte«. — Dette Sted er en fuldstændig Bekendelse af at E. ved en skæbnesvanger Overilelse overlod Magten til en Efterfølger som han burde have kendt bedre.

> **„at Venstre over al Forventning støttede mig med sin Brutalitet, sine Dumheder (C. Berg) og sin cyniske Forsvarsnihilisme",[1])**

> **„at min Udholdenhed i Kampen væsentlig skyldtes mit Had til Masse-Herredømmet, min faste Overbevisning om, at den almindelige Valgrets Ene- eller dog Over-Herredømme maatte føre til Danmarks Undergang og Samfundets Opløsning".**

Og om Højres Fejl:

> **„Højrepartiets Fejl har været: at det ikke skarpt nok har opfattet hvad Landsthingets H o v e d opgave var — paa ethvert Punkt at møde og tilbagevise Folkethingets Prætention om Overvægt.[2])**

Og om sin egen Fejl:

> **„Min store Feil som Høires Leder var at jeg ringeagtede, undervurderede de underminerende Kræfter, langt overvurderede hvad der kunde ventes af Menings- & Kampfæller naar de istedetfor at blive ledede skulde være ledende."[3])**

Og ikke uden en vis Bevægelse af personlig Sympathi vil selv Modstandere læse:

> **„Det er altid sørgeligt at see Frugterne af sit Arbeide ødelagte, dobbelt sørgeligt naar man har arbeidet og kæmpet for det, man h e l e L i v e t i g j e n n e m har anseet som Betingelse for Fædrelandets Bestaaen og for en rolig Samfundsudvikling; — og det er vel tilgiveligt at jeg i k k e**

[1]) Man kender ikke den altid selvbeherskende Estrup igen i disse Udladelser; hans Kraft under Kampen viste sig kun i H a n d l i n g. Men han har trængt til, for en Gangs Skyld, at betro sin oprigtige Mening til Papiret.

[2]) Det lyder lidt antikveret nu, saadan som vort Landsthing n u er. Men havde Højre dengang hele Tiden holdt fast ved Hovedopgaven, saa havde det ikke s e l v været antikveret nu. Men for smaa taktiske (formentlige) Fordeles Skyld, senere overhovedet for Freds og Ros Skyld, opgav Højre sit Hovedformaal og dermed sin Existensberettigelse. Naturligvis gik de formentlige Fordele tabt; Fred og Ro fik det derimod, men det var Dødens Ro.

[3]) Kan sigte til Reedtz-Thott, men kan ogsaa forstaas om d e af Landsthingets Førere, som efter R.-Th.'s Afgang vægrede sig ved at danne Regering. Kongen søgte nemlig da et Ministerium af Landsthingets Højre, Estrup havde som Formand for dette i Kommission at henvende sig til Enkelte, han gik da til Moltke, Matzen, Danneskjold, Sehested og (»paa Kongens Initiativ«) Frijs, hvilke Alle vægrede sig. Denne Vægring betragtede E. som en Svigten og hentyder flere Gange dertil med stærk Mishilligelse.

uden Bitterhed kan see tilbage paa det og paa dem,[1]) der i et Par Aar har ødelagt, hvad der møisomm-e ligt var opbygget i de mange Aar efter 1865. — Dæmningen mod den almindelige Valgrets Enevælde — Landsthinget af 1867 [for: 1866] — staar der ganske vist[2]) endnu, men hvor er Besætningen der i sin Tid modig og enig forsvarede den, afviste alle Venstres Stormløb?"

Og Meningsfæller vil erkende Sandheden af hans sorgfulde Slutningsprofeti:

„Svigter Høire denne sin Hovedopgave, glide vi ustandseligt ned ad Skraaplanen, hvis Stadier jeg har betegnet som: Liberalisme, Radikalisme, Socialisme, Anarkisme — og som uundgaaeligt fører til en Sammenstyrten af Alt hvad vi have lært at agte og sætte Pris paa".

— Saa vidt Citaterne af Estrups Manuskript, og jeg for min Part kan ikke se andet, end at min Fremstilling i de 3 foregaaende Afsnit i et og alt underbygges derved.

13. POLITISK EFTERLIV

Med Estrups Afgang — eller egentlig med Systemskiftet 1896 — er ogsaa hans storpolitiske Liv afsluttet. I Forhold til hans Manddoms Gerning, der saa at sige var selve Danmarks politiske Historie, er hans Alderdoms Virksomhed i Landsthinget — skønt i og for sig en dygtig Mands Gerning — dog at betragte som et Efterliv og vil i nærv. Skrift kun faa ganske sammentrængt, eller ogsaa punktvis, Omtale.

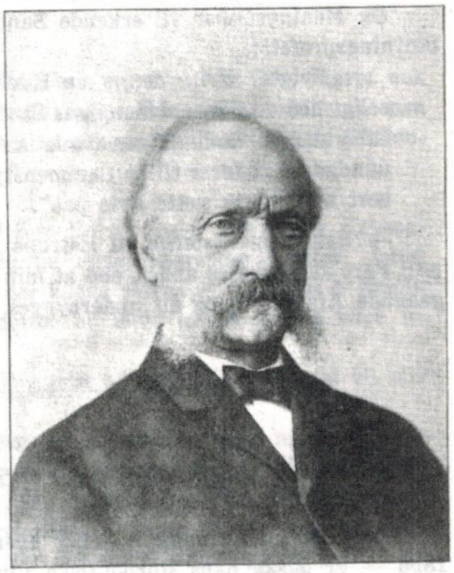
Dog er heller ikke dette Estrups Efterliv uden Storhed, men det er Udholdenhedens passive Storhed, der sjældent paaskønnes, fordi den er en Storhed uden Pathos, en Tragedie uden Publikum, et *Quand même* uden Haab.

---

[1]) Et Sted i Manuskriptet nævner han særligt »efter Anciennitet« (ɔ: efter Tidsfølge, ikke efter Skyldighedsgrad) Lars Dinesen, Scavenius, Reedtz-Thott mellem dem af Højre, som har undermineret ham. Forresten nærede han ogsaa intens Uvilje mod Grev Frijs's politiske Personlighed.

[2]) — E. oplevede ikke 66-Grundlovens Omstyrtelse 1915.

Naar man i Landsthingstidende gennemlæser de (ikke ret mange) Taler, Estrup holdt dér efter sin Afgang, saa er det næsten paafaldende, hvor sjældent han kommer ind paa Storpolitiken, hvor modereret han da oftest ytrer sig, og hvor fri for Bitterhed, skønt vi jo nok kan begribe og ogsaa véd, at han var opfyldt af politisk Bekymring, den han i det private Liv godt kunde give bitre og stærke Udtryk. Men i Rigsdagssalen holdt han sig selv under stærk Disciplin; ikke engang naar han blev udæsket, plejede han at svare anderledes end i maadeholdne Vendinger, eller slet ikke svare. Et forbavsende Exempel er følgende. I December 1900 begyndte Octavius Hansen, under Diskussion om Skattelovene, pludseligt og umotiveret at overfuse Estrup — ret et Æselsspark mod den gamle Løve —: Estrup har „i en halv Snes Aar ført Landet ind i det frygteligste Had og Forbitrelse mellem Samfundsklasserne ...... en *va-banque* Politik ...... og Estrup har gjort saa store Ulykker og større Skaar i vor Udvikling end noget andet Medlem har gjort." E. svarede hertil kun kort, at dette ikke vedkom den foreliggende Sag.

Derimod i det f a g l i g e kunde han godt tale sig varm, især i det finansielle, hvor han jo var uforlignelig — Goos siger i sin Nekrolog, at „E.'s Indlæg i Finansvæsenet var beundringsværdige lige til det sidste"[1]) — og jo mere sagligt og for „Politik" blottet

[1]) I Landsthingets Finansudvalg sad han hvert Aar indtil sin Død (med Undtag. af Samlingerne 1898—9 og 1899—1900 ɔ: da han udtraadte af Landsth.

Emnet var, med des større Interesse syntes han at fordybe sig deri; man kender da næsten ikke den mægtige Statsmand fra Provisorietiden, men genfinder hin unge Indenrigsminister, der ivrigt virkede **R e a l i t e t e r** for sit Land, ja genfinder vistnok den egentlige, oprindelige Estrup. Men hæver han sig stundom til det finansielle Storsyn, hvor Konturerne af en misregeret Stat viser sig for ham, da stiger ogsaa Harmen frem hos ham, som da han udbryder:[1]) „Vi lever med Underbalance. Forspilde vi det mindste Gran af Danmarks finansielle Kredit, vil det føles[2]) som en Ulykke Landet over i alle Klasser ...... Vi vedtage glat væk kostbare Reformer, der forøge de aarlige nødvendige Udgifter med Millioner ...... og glat væk bevilge Penge til nye Foretagender der koste store Summer, uden i Forvejen at gøre os Rede for hvor Pengene skulle komme fra."

Ordene kunde være sagt idag. Og saa skulde „Estrup" ikke være aktuel mere? Han er det kun altfor meget.

Den Strikke, som Reedtz-Thott i Oktober 96 selv havde anbragt om sin Hals, mens han forekommende lagde Strikkens Ende i Folkethingets Haand, den var dette Thing ikke sen til at stramme gevaltigt, mens det samtidigt overøste Offergenstanden med Behageligheder, det var i en Slags antik Ofrings-Stil, grusom Ceremoni. Thi Landsthinget havde jo fat i Løkkens anden Ende og holdt godt igen. Denne Dødskamp varede til Maj 1897, saa indtraadte den fuldstændige Kvælning. — Billedet passer godt nok: thi da R.-Th. havde lovet Afgang i Tilfælde af Uoverensstemmelse om Finansloven, saa kunde Folkethinget jo blot gøre sin Finanslovbehandling uantagelig for Landsthinget, intet var lettere, og saa havde man jo den attraaede Parlamentarisme, eller dog saa godt som. 1ste April oprandt altsaa uden Enighed, altsaa indtraadte (ved at anvende „Rigsdagsbeslutningen" 94) de to Maaneders „Midlertidige". Fællesudvalget trak ud fra 25. Marts til

og inden han blev kongevalgt), og var dets Formand indtil 1900. Ogsaa i mange andre Udvalg af finansiel Art tog han Sæde, til Ex. i Udv. ang. Oprettelse af en Kongeriget Danmark's Hypothekbank. Derom talte han saa i Salen hele 7 Gange, i Marts 1906. — Det gør et morsomt Indtryk at se ham i et Udvalg om Snekastning! (1903—4).

[1]) Ved 1ste Behandl. af Finansloven, 1.. Marts 1903.

[2]) ɔ: blive reelt mærket (»føles som« har i Estrups Sprog ikke den svage Betydning »blive antaget som«).

7. Maj (!); dér kom naturligvis aldeles afvigende Indstillinger fra Venstre og fra Højre; R.-Th. lod sig for at skaane Halsen trække helt ned til Venstres Indstilling, meget længere ned, end hvad Krigsministeren (Schnack) havde erklæret overfor Landsthinget at være den yderste forsvarlige Grændse (i Forsvarsbevillinger), men Landsthinget, under E.'s Førerskab, stod fast paa Højres, som var den af Schnack angivne yderste Grændse. Saa maatte R.-Th. altsaa falde.

Det er d e t, Nogle har kaldt at „Estrup styrtede Ministeriet R.-Th.". Meget uretfærdigt sagt. Man kan være vis paa, at naar E. ikke gik ned til Venstres Indstilling, saa var det fordi han, med Krigsministeren, fandt den sagligt uforsvarlig. Man kan ikke forlange, at han, for at redde R.-Th., skulde have opfordret Landsthinget til at vedtage en sagligt uforsvarlig Finanslov. At maatte undlade at opretholde et faldende Ministerium, er ikke det samme som at styrte det. Estrup kunde desuden aldrig efter sin Loyalitet ville styrte Ministerium: K o n g e n valgte og K o n g e n afskedigede sine Ministre. Rigtigere siger E. selv (i Mnskr.): ...... „R. Th.'s af Venstre fremtvungne Fratræden" og mener „Venstres Umedgørlighed ved Finansloven" (Mnskr.).

— Efter R.-Th.'s Fratræden „tilbød Kongen Landsthingets Højre at foreslaa sig et Ministerium"; maa betyde: henvendte sig til Estrup, som var valgt Formand for Landsthingets Højre; denne henvendte sig derefter til forskellige, neml. Moltke, Matzen, Danneskjold, Sehested, Hage og „efter Kongens eget Initiativ" Frijs,[1]) hvilke Alle afslog. Disse Afslag misbilliger E. stærkt (flere Steder i Mnskr.) som Svaghedstegn. Det forstaar man: i Virkeligheden var denne Given Afkald jo en Vigen for Parlamentarismen. — Det følgende Ministerium blev (1897) H ø r r i n g s. Estrup kalder det „en Reconstruktion" af det forrige; dets Karakter var nærmest et upolitisk Forretningsministerium, en Type, som svækkede Kongedømmer gerne griber til, naar Parlamentarismen hænger dem lige over Hovedet.

— I det flg. gives nogle sporadiske Træk, der synes karakteriserende for Estrup i denne sidste Periode af hans politiske Liv.

Saaledes en Ytring[2]) i Anl. af at man havde rost Reedtz-

---

[1]) Det er altsaa galt, hvad Henrichsen og maaske Flere har skrevet. at E. »raadede Kongen til Frijs«.

[2]) Landsthingstidende 13. Nov. 97.

Thott for at have skyndt sig at give efter for Venstre i de vigtigste Henseender, thi, hed det, en Regering skal være *Mægler* mellem Thingene. Estrup svarede: „Uheldigt ......, naar en Mægler strax paa det første Skridt [Trin] giver fuld Tilslutning til den ene af Parterne han mægler imellem".

Da de nye Skattelove trak op, talte E., som man kan forstaa, stærkt og ofte imod deres Principer. „Ingen Indkomstskat uden tvingende Nødvendighed," siger han; tvungen Selvangivelse kalder han „odiøs", og: efter et vilkaarligt affattet Skema at gaa i Detail om Vedkommendes hele økonomiske Stilling „kan ingen frihedskær Mand være tjent med at underkaste sig". Senere karakteriserer han denne tvungne Selvangivelse som „en særlig Skat paa Ærlighed" og som „gennemgaaende demoraliserende". Men: „Love som disse ere et ypperligt Agitationsmiddel. Det er egentlig deri, at de have deres umaadelige Fordel, men jeg vilde meget beklage, om ...... Lovgivningsmagten skulde komme til *det* at bøje sig for Agitationen med Bevidsthed om, at det, man faar, er noget urigtigt."[1]) E. foretrak Indkomst*kilde*beskatning. Endnu en Gang vandt Højre under Estrup en Sejr, da Landsthinget standsede de af Folkethinget oversendte Skattelove. Hvorefter Min. *Hørring* gik af (Marts 1900). — Aar efter Aar fortsatte han denne Kamp, undertiden i lange Taler, fulde af Sagkyndighed. Karakteristisk er en Udtalelse mod det Argument, som Venstre (og vel ogsaa efterhaanden Højre) i Landsthinget ikke sjældent bruge, nemlig at det ikke kunde nytte at fastholde Standpunkter, som man var paa det rene med at Folkethinget vilde gaa imod. Estrup svarede:[2]) „man skal ikke skjule hvad der er Ens oprigtige Mening om en Sag, efter en Formodning om at det ikke maatte behage det andet Thing", for saa vilde det være „en stor Fejl ved vor Grundlov, at den har indført Tokamersystem".

I en Tale om Tiendeafløsningen: „Som Lovforslaget foreligger, er det en Expropriationslov". „Man exproprierer Ejendomme, men ...... lader den tidligere Ejer beholde Byrden, thi ...... den der tidligere har været Ejer af Tienden, skal ...... ligefuldt vedblive at vedligeholde Kirken ved Hjælp af den baandlagte Kapital."[3])

[1]) Landsth. henholdsvis 19. Nov. 97 og 22. Nov. 1900.
[2]) Landsth. 5. Dec. 1900.
[3]) Landsth. 8. Dec. 1900.

Et Exempel paa Estrups gamle Flinkhed i Riposten: I et Ordskife med E. sluttede Minister A.: ...... „Dertil indskrænker sig ...... det, jeg den Dag udtalte." Estrup (øjeblikkelig): „Maaske det, som den højtærede Minister har v i l l e t udtale.[1]) — Og paa hans Ro overfor Uartigheder: Under Behandlingen af Ejendomsskyld havde Finansministeren (C. Hage) sagt, at han ikke troede, E. vilde erkende noget som „saglig Behandling", som førte til et andet Resultat end det, som E. selv ansaa for rigtigt. Dertil siger Estrup helt fredeligt: „Nej det jeg erkender som saglig Behandling, er, at en Sag bliver behandlet alene efter de Hensyn som vedkommer den.[2])

I Sagen om de vestindiske Øers Salg — det blev dengang hindret ved e n Stemme i Landsthinget — faldt det tidligere citerede Ordskifte mellem Udenrigsminister (og Konseilspræsident) Deuntzer og Estrup. D. ønskede, at idetmindste i den Sag alle Partier vilde erkende Udenrigsministeren „som deres Minister". Sandsynligvis mente D. ikke andet end en Appel til Loyaliteten (rigtignok forkert anbragt Loyalitet), men U d t r y k k e t var parlamentaristisk, Estrup var altsaa paa sin Post, og svarede „Jeg har aldrig erkendt, at Rigsdagen har nogen Minister ...... Hans Majestæt K o n g e n har sine Ministre ...... den, som Kongen udnævner til Minister, ham kan og bør man ikke gøre systematisk Opposition imod. Man kan være af forskellig Mening, men man bør ikke gøre systematisk Opposition mod nogen der af Kongen er kaldet til Minister. Det er mit Standpunkt, det har det været altid, og det vil jeg altid fastholde".[3]) — Saa stærk Urgéren, maaske fordi man drillede ham med, at han havde „styrtet" baade Reedtz-Thott og Hørring. Et Aar efter sagde han lejlighedsvis: „Jeg ønsker altid, naar jeg kommer i Modsætning til Regeringen, at gøre Rede for at det er rent sagligt og aldeles ikke systematisk".[4])

Lige til det sidste fortsatte Estrup Modstanden mod Skattelovene. Finansministeren havde (med en af disse kvalmevækkende Fraser) ment, at E. i det hele skulde være Modstander af „det nye der spirer og grønnes i Nutiden". Estrup: „Jeg ...... har Øjet aabent for det meget gode der spirer frem, men jeg har og-

[1]) Landsth. 12. Marts 1902.
[2]) Landsth. 20. Marts 1902.
[3]) Landsth. 23. April 1902.
[4]) Landsth. 26. Marts 1903.

saa et aabent Øje for de Giftblomster der skyde op mellem det smukke Grønne". — Og senere: „Jeg har rig Erfaring for ...... at Afstemningen er forud bestemt uden Hensyn til hvad der bliver talt."[1])

Dette var lidt bitrere Ord, end han plejede at bruge i sit kære Landsthing. Men ved Valgene 19. Sept. 1902 havde Højre ophørt at være absolut Flertal i Landsthinget (i det andet Thing var Højre forlængst uden Betydning), i Oktober 1902 blev Matzen afløst som Thingets Formand af H. N. Hansen, der endnu nok kaldte sig Højremand, men snart blev en af de Frikonservative, og det første Sæt af de store Venstrelove: Skattelovene, Menighedsraadsloven og Skoleloven, blev vedtagne 1903. — Det officielle „Systemskifte" var allerede kommet 23. Juli 1901: det sidste Højreministerium Sehested afløstes af det første Venstreministerium Deuntzer, med saa prydende Navne som Alberti og Hørup. Parlamentarismen var praktisk[2]) indført i Danmark. Det har været Estrup et Stik i Hjærtet. I et Brev til Vennen Dr. med. Barfod staar: „Juli 1901 opgaves Kampen, og man gav den almindelige Valgrets Magtstræb og Madstræb frie Tøjler. For mig staar det, som vort Land og Samfund var viet til Undergang."[3])

Som Parenthes indskydes, at da Estrups Mandat som Landsthingsmand udløb Efteraaret 98, vægrede han sig ved at søge Genvalg, med den Motivering, at „en 74-aarig Mand ikke bør paataget sig et 8-aarigt Mandat.[4]) Derimod modtog han (1900) Kongevalg; i den kort derpaa følgende Strid om de Kongevalgtes Opløselighed stod han selvfølgelig fast paa det konservative Standpunkt.

— I Retsplejelovforslaget saa Estrup adskilligt godt, men om Nævningeinstitutionen siger han:[5]) „Det kunde blive et Forsøg paa at gøre ogsaa Domsmagten afhængig af Flertallet her i Landet. Det har aldrig været Grundlovens Mening ...... det vilde være en Ulykke for Landet."

E.'s stadige Bekymring var at holde Landets Finanser i Or-

[1]) Landsth. 27. og 30. Marts 1903.

[2]) Ikke officielt — det er den aldrig blevet.

[3]) Brevet, der indeholder de hvasseste Udtryk af smertelig Harme, er citeret i Barfods Bog »Minder fra et langt Liv«, S. 162.

[4]) Estrups Mnskr.

[5]) Landsth. 11. Dec. 1903.

den. „Naar man ...... ikke ser anderledes paa Sagen, end at Nr. 1 det er ...... at faa fyldestgjort en Mængde private og Klasse-Ønsker, Nr. 2 det er at sørge for, hvor Pengene skulle komme fra ......; naar man altid kan trøste sig med: ganske vist, vi have ikke Raad til at gøre det, men vi have Kredit endnu, vi kunne laane; saa siger jeg Farvel til al ...... fornuftig Statshusholdning, hvor man sætter Tæring efter Næring. ...... De Ønsker og de Krav, der kommer frem i stedse større Maal fra alle Sider ......, ... de maa vente, indtil der er Penge til Stede."[1]) Det gør, efter saadanne store og almindelige Vu'er, et særligt Indtryk at se Estrup med Liv og Interesse deltage i de mest specielle Sager, t. Ex. i Behandlingen af en Lov om Snekastning;[2]) dog ligner det Estrup, denne Indtrængen i Enkeltheder; hans Disput med vedk. Minister er endog ret varm. — Det hører med til et sandt Billede af E., og maa derfor her ikke forties, hvor varmt han forsvarede de danske Bønder gaardes Bevarelse i Diskussionen 1906 om Udstykningsloven;[3]) det ligner hans Karakter: i sit Syn paa denne Sag ikke at være paavirket af sit politiske Forhold til Venstre. — Med det samme, ved Gennemgangen af E.'s hele Optræden i Landsthinget under dette hans politiske Efterliv, paatrænger sig her en beundrende Anerkendelse af, hvor urban, ofte ligefrem velvillig, hans Tone er mod Modstandere, ogsaa mod selve Ministrene; man betænke, at særlig disse jo repræsenterede Sejren over alt det, han hele sit Liv havde kæmpet for. Henning Matzens smukke Valgsprog: „Sagen, ikke Personen" passer — foruden paa Matzen selv — i ganske fortrinlig Grad paa Estrup.

I Saml. 1907—8 koncentrerede E. sig om den sidste Modstand mod de demokratiske nye kommunale Valglove, som er Nedbrydelsen i Kommunerne af Mindretallenes — de højere Beskattedes — Værn t. Ex. mod Skatteplyndring, og som tillige danner Præcedens for Landsthingets og hele Statens sociale Omkalfatring ved den kommende Grundlov.[4])

Endnu i samme Aar 1908 maatte E. opleve Vedtagelsen af det næste Sæt demokratiske Love: De kommunale Valg-

---

[1]) Landsth. 9. Marts 1904.

[2]) Marts 1904.

[3]) Taler 23. og 24. Januar 1906.

[4]) i disse E.'s Kampe er der en lille Episode med Grev Frijs, hvem E. sigter for ved sin Svigten og Skiften Standpunkt at have fremskyndet Konservatismens Nederlag; Frijs søger at retorkvere. Se Landsth. 14. Febr. 1908.

love, Toldloven, Loven om Retsplejen. Saaledes saa' han Konservatismens hurtige Svinden i Danmark. Og Grundlovsændringen, hans Grundlovs Kuldkastelse, Tegnene derpaa havde han længe set i Horizonten.

Næppe har da den personlige Hyldest, som fra alle Sider vistes den gamle ridderlige Kæmpe paa hans 80 Aars Fødselsdag, 16. April 1905 — Avisernes Fest-Artikler,[1]) Adressernes Hyldest o. s. v. — næppe har alt det kunnet udslette meget af den politiske Smerte og patriotiske Bekymring, ganske vist ogsaa personlige Bitterhed, han maatte føle i sit Hjærte. Det har heller ikke hine løfterige Verslinier kunnet formaa, naar han mindedes 11 Aar tilbage:

„Held den som gaar mod Tidens Strøm til Tidens eget Gavn, Den vaagner dog engang af Drøm og kranser Heltens Navn" — thi som klog Mand og med sin Erfaring baade om Mennesker og om selve „Tiden" har E. vel nok i stille Sind maattet tilføje: Ja monstro den nu ogsaa nogensinde vaagner, „Tiden". Af sig selv vaagner den ikke, saa sødeligt og blødeligt den ligger indlullet i almindelig Valgret og andet vatteret Sengetøj. Vækket bliver den maaske, og det voldsomt — men saa faar den andet at bestille end „kranse" Nogens Navn. — Af et Brev til mig fra Juni 1907 citeres: ...... „at De endnu bestandigt i mig ser „Højres Enhedsmærke", medens Sandheden er den, at den dybtgaaende Uenighed mellem mig og Højres nye Førere, der allerede kom stærkt frem under Skolelovens Behandling og fortsatte ved flere betydelige Sager saasom om Menighedsraad og nu Kommunevalgloven ...... grundigt uenige saavel om Maal som om Midler......"

— I Samlingerne 1908—11 talte E. ikke, eller næsten ikke, i Landsthinget; men i Dec. 1911 falder en vred Bemærkning til Finansministeren, N. Neergaard, om det midlertdige Statslaan: ...... „den Finanspolitik, som blandt andet bestaar i at dække lø-

[1]) Af disse skal citeres her »Vort Land«s, fordi den giver en saa træffende Karakteristik i faa Ord: »Den storpolitiske Kamp opsøgte Estrup ikke, men han veg heller ikke tilbage for den. Kronens Ret og Thingenes Ligeberettigelse ...... paa disse to Principer ...... førte Estrup Kampen ...... aldrig overmodig, altid maalbevidst, aldrig doktrinær, altid villig til Forhandling, aldrig villig til at fravige sine Principer«. — Og »Ill. Tid.«: Estrup var »en Statsmand blandt de betydeligste, Danmark har haft«. Denne Dom betyder noget, da den er sagt af Goos. »Ill. Tid.« ledsager Artiklen med en fortrinlig Fotografigengivelse af Aug. Jerndorfs' store Maleri.

bende Udgifter med Laan og det ovenikøbet med Vexellaan".[1]) — Og kort efter (om Kultolden): ...... „Jeg er en af de mange, der i Toldloven af 190" se en af Hovedgrundene til vor finansielle Misére". Og: „...... vore fuldstændig abnorme Forhold bestaa deri, at vi ikke ...... ere komne til en Drøftelse af, paa hvilken Maade en Udgift af Størrelse omtrent som det halve af hele Finanslovens Udgiftsside, en Udgift, der skal betales den 27. Juli dette Aar med 54 Mill. Kr. — det er vor Vexelgæld jeg taler om —, skal klares". — Og endnu i April 1912 holder den 87-aarige Mand en stor Tale om Finanssager, at Kilde-Beskatning er bedre end Personbeskatning (Indkomstbeskatning), en saglig og behersket Tale, dog med strenge Udtryk som: „den uforsvarlige Finanshusholdning der er ført" ...... „En Skattepolitik der gaar ud paa at skære store Dele af Formuerne og bringe dem til at forsvinde, og handle paa samme Maade overfor de store Erhverv, handler ilde mod Samfundet i det hele. ...... Man undergraver ligefrem sig selv og ødelægger Kapitalen og de store Erhverv". „Man har vænnet sig til det, man kalder at leve over Evne". „Den Tid er jo længst forbi, men godt kendt af mig, hvor vi havde Penge tilgode i Udlandet. Nu skylde vi jo Hundreder og atter Hundreder af Millioner til Udlandet".[2])

— Men Hovedulykken, Grundlovsrevolutionen, havde da længst kastet sine Skygger foran sig.

Ved Forhandlingerne om den nye Grundlov havde Højre lige fra Begyndelsen af vist den ganske selvødelæggende Svaghed at lade forstaa, at Højre alligevel til Slut vilde give Køb og frafalde saa at sige alting. Allerede November 1909 havde Hammerich sagt i Folkethinget[3]) „.......vi i vore Rækker er fuldt klare over, at der maa gøres et alvorligt Forsøg paa at naa en Forstaaelse[4]) om en Grundlovsændring, og ogsaa, at Højre, for

---

[1]) Ordet »Vexellaan gav han Eftertryk — jeg tror at huske det fra et Referat — ved at hugge i Pulten med en lille Lineal.

[2]) Dette er kun Hovedpunkterne i en Tale, der ogsaa i formel Henseende er mesterlig (Landsth. 29. April 1912). Og den er saa sørgelig aktuel den Dag idag. — — Alle vi, som nu oplever Parlamentarismens finansielle Resultater, hvor hjærteligt kan vi ikke samstemme med hin Bondemand i Skaføgaards Omegn, som vilde have »stemt paa Estrup«, om han havde levet nu, »for han kunde passe paa Kasserne«. [Efter Meddelelse af J. E.].

[3]) Folkethingstid. Sp. 1924.

[4]) Ordet »Forstaaelse« betyder i det svage Højres Mund altid: Eftergivenhed, Opgivelse af Højres Principer.

at naa en tilfredsstillende[1]) Ordning m. H. t. Folkethinget, maa være villigt til at gøre Indrømmelser ogsaa m. H. t. Landsthingets Sammensætning ......, hvor det ikke kan være udelukket at søge et andet Grundlag for særlig Valgret end Skatteydelse". Saadanne desperate Falliterklæringer øger Modstandernes Styrke og gør Kampen haabløs fra Begyndelsen af. Klaus Berntsen havde da ogsaa noteret og indkasseret dem og benyttede sig deraf (og af lignende Udtalelser „fra et anset[2]) Højreblad") fire Aar efter, 8. Januar 1913, da han som Konseilspræsident forelagde i Landsthinget det fra Folkethinget oversendte Forslag.[3]) Omvendt kunde Højre nok have udnyttet mere en Bekendelse, der samme Dag faldt fra Brandes: „at der over dette Landsthing, der blev skabt i 1866, over dets Forhandlinger har været en Tone, en Stil, en Aand, hvad man vil kalde det, hvis Kultur og Dannelse Enhver uvilkaarlig ...... har stræbt at tilegne sig" —, thi dér ligger jo en Erkendelse af, at den nye Grundlov vil sænke Kulturniveau'et.

9de Januar 1913 talte Estrup, c. 88-aarig, i Landsthinget imod den nye Grundlov: ...... „dette Regeringsforslag ...... endogsaa ubrugeligt som Grundlag for en Forhandling. ...... Naar det foreliggende Forslag forlanger, at hele Valgretten til Landsthinget for Fremtiden skal baseres paa den almindelige, lige Valgret ......, og det ved Siden deraf kræves, at der paa dette Grundlag skal tilvejebringes et nogenlunde selvstændigt Landsthing ......, da er det umuligt at opfylde". „Fremtidig kan man spare Forhandlingerne forud, idet den ene Part iforvejen véd at hans Mening bliver den afgørende". „Landsthinget bliver et ligefrem unyttigt Thing". Om det endnu bestaaende Landsthings Sammensætning og overhovedet om 66-Grundlovens Tilblivelseshistorie talte E. dernæst i moderate Ordlag, ikke som En der kæmpede for sit aandelige Barns Liv, men „i al sin Stilhed et Trompetstød fra gamle Dage", sagdes der strax efter af den følgende Taler.[4])

---

1) »Tilfredsstillende« betyder i det svage Højres Mund: tilfredsstillende for Modstanderen.

2) »Ansét« kaldtes af Venstre Aviser og Personer af Højre, der ikke gjorde Modstand mod Venstre.

3) Rigsdagstid. Saml. 1912—13, Landsthinget Sp. 617.

4) Til denne sin Tale henviser E. selv i et Interview ganske kort før sin Død til en Korrespondent til »Flensborg Avis«, citeret ogsaa i »Aarhus Stiftstid.« 31. Dec. 1913: »Jeg har hverken Tid eller Kræfter til at give Dem en Fremstilling af mit Syn paa den nuværende politiske Stilling, særlig hvad an-

En tragisk Belysning falder over den gamle Kæmper derved, at Konseilspræsidenten, Klaus Berntsen, efter denne Tale halvt med Rette kunde harcellere: de Privilegier for Penge og Hartkorn der er knyttede til Grundloven af 66, var „forladte af hele Højre, kun ikke af den ærede sidste Taler".[1]) Byggende paa den Omstændighed, at næsten hele Højre havde forladt sine egne Principer (uden at antage nye), kan Klaus Berntsen staa og har-

gaar Grundlovsagen; men dette er ogsaa forsaavidt overflødigt, som min Stilling til denne er absolut den samme som fremsat af mig 9. Januar 1913 i Landsthinget, idet Folkethingsvalgenes Udfald« — ved de i Mellemtiden stedfundne Valg, hvor Højre i Folkethinget blev reduceret til 7 (og det trods Medlemsforøgelsen i 1894 til 114), efter nogen Tids Fremgang siden 1901 — «ikke i mindste Maade har kunnet forandre den, da det jo er en Selvfølge, at Folkethingsvælgernes store Flertal altid vil støtte ethvert Krav om Folkethingets Enevælde, men dette kan da aldrig være tilstrækkeligt Motiv for Landsthinget til at gaa ind paa Forslag, hvis Vedtagelse vil betyde saavel Landsthingets som Kongemagtens Abdikation«. [Udh. af mig].

Dette er vel den sidste større politiske Udtalelse af E. beregnet paa Of-Offentligheden. En Profeti, hvis uhyggelige Opfyldelse kongetro Venstrerigsdagsmænd søger at besværge ved det selvmodsigende Raab paa Folkethingets Aabningsdag: Kongen og Grundloven leve! Thi med Grundloven af 1915 kan ingen Kongemagt leve andet Liv end et Skyggeliv. En Profeti, hvis bitre Oplelevelse indeholder en dyb Beskæmmelse for de Rigsdagsmænd af Højre, som bistod ved Indførelsen af Grundloven af 1915.

[1]) Det er let nok, og vil altid vække Bifald i demokratiske Forsamlinger, at harcellere over »Privilegier for Penge og Hartkorn«. Ogsaa er det let nok at komme med Exempler paa daarlige Personer mellem de Besiddende, og ædle Personer mellem de Ubesiddende, men man har ikke Lov til — som ofte gøres — at lade som om dette er Norm; det modsatte er vel lige saa almindeligt; det moralske kan vel omtrent gaa lige op. Tilbage staar Værdier som Dannelse, Kundskab og Ansvarsfølelse; disse er dog vel ogsaa Værdier i Politiken, og her er Chancerne utvivlsomt størst paa de Besiddendes Side, eftersom det er Besiddelsen, der fortrinsvis har Evne til at erhverve disse Værdier. Jeg siger »Chancer« og »fortrinsvis«, ikke mere; men en Grundlovsordning, der vil sikre disse Værdiers Indflydelse i Staten, maa bygge paa Regelen, ikke paa Undtagelserne — naar den da ikke vil anvende en Slags Kundskabs- eller Modenhedsprøve, hvad der maaske var godt, men aldrig har været paa Tale i Danmark. — Dernæst maa det siges, m. H. t. disse saakaldte »Privilegier«, at de aldrig i en Forfatning, hvor det ene Thing helt, og (som i 66-Grundloven) det andet Thing halvt, er udgaaet fra den almindelige Vælgerklasse, aldrig kan benyttes til Undertrykkelse af d. alm. Vælgerklasse, men højst som en (svag) Beskyttelse af de Besiddende, som Værn t. Ex. mod Udplyndring. — Men det er denne Beskyttelse, som det konsekvente Demokrati vil have bort; det er Udplyndringen, som det attraar.

cellere videre ret haanligt over Estrup og hans Fortid. Det maa ogsaa have været haardt for Estrup: derefter næsten at blive beskyttet af Brandes: „Jeg glæder mig over, at det ærede 4de kongevalgte Medlem har talt i Dag. Der er derved dog kommet en Mands Villie og en Mands Ord frem fra det gamle Højre. ...... Det forekommer mig, at Højres Ordførers [Pipers] Foredrag ikke just kan kendetegnes ved disse Betegnelser".

E., der principielt havde ønsket Forkastelse, kom altsaa ikke ind i Udvalget, talte heller ikke ved 2den Behandling, hvor Sagen sluttede ved en motiveret Dagsorden af Frijs (en Henstilling til Regeringen om at lade Grundlovsagen behandle i en udenthings Kommission). Dermed standsedes Grundlovsforslaget endnu denne Gang; dets senere Historie vedkommer ikke dette Skrift.

— Sidste Gang, Estrup talte i Landsthinget, var 18. Marts 1913, han havde Ordet 3 Gange, det var om Finansloven. Han bebrejdede Regeringen [Klaus Berntsen], at den havde brugt Ordet „Balance" om Finanstilstanden. „Ingen fornuftig Forretning kan regne det for Balance, naar nødvendige Udgifter maa dækkes ved Laan eller Forbrug af Formue". „Hele den Tid, hvor de saakaldte parlamentariske Regeringer har raadet her i Landet, har ført os nedad og nedad i finansiel Henseende". Om Alderdomsforsørgelsesloven erkender han, at den er bleven misbrugt: „man[1]) anede ikke ...... at den istedenfor at blive en Hjælp til Selvhjælp netop blev en Ophævelse af Driften til Selvhjælp". „Vi har haft en Besparelseskommission, som den blev kaldt ...... den tjente en Tid til Dække for, at der ikke skete noget alvorligt i Retning af Besparelser; man maatte afvente — hed det — denne Kommissions Udtalelser".

Talen manglede intet i Tankens Kraft og Klarhed. Som man ser, havde han endog, midt i Alvoren, en lille Skæmt tilovers.

— Sidste Gang, Estrup mødte i Landsthinget, var 22. Oktober 1913, da Formanden holdt Mindetale over den afdøde Madsen-Mygdal. „Estrup bladede blot i sine Papirer, rejste sig med Besvær, gik efter Goos's Tale atter ud af Salen med sin Stok".[2])

[1]) Da »man« er E. selv, har vi her atter en Selverkendelse af at have været for sangvinsk.

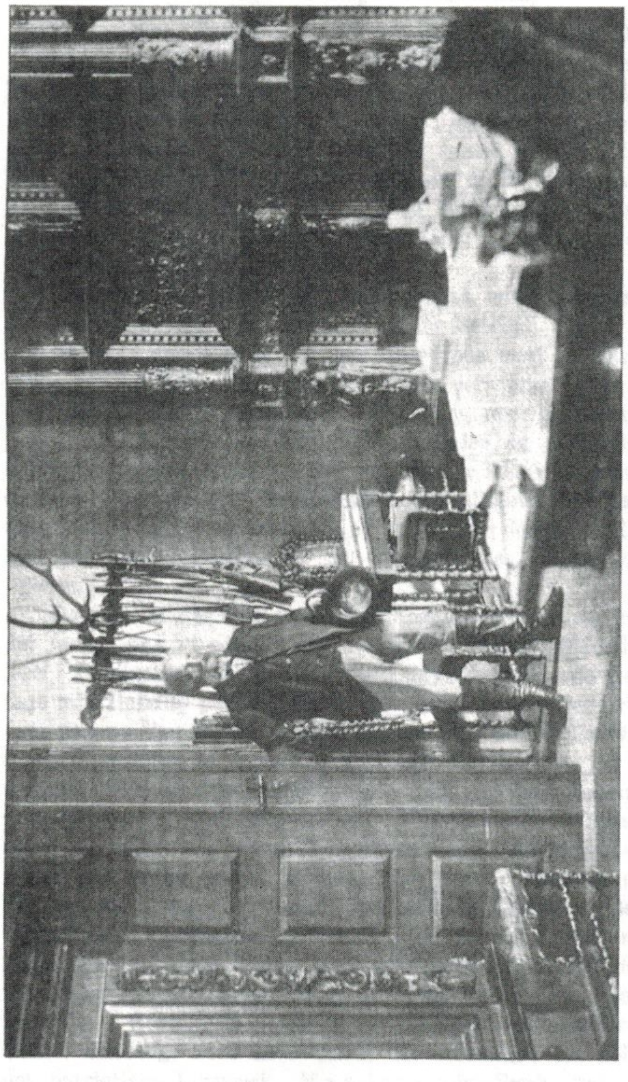
[2]) Efter en af E.'s Nekrologer i Pressen.

Her bør nævnes en Mand, som udenfor Fagpolitikernes Kreds, i denne Højres Nedgangstid søgte med Opofrelse af Tid og Kræfter — og vistnok ogsaa af Stilling — at holde lidt sammen paa den hensmuldrende Hær ved politiske Piecer og lejlighedsvise Taler i Højreforeninger. Det var Højesteretsadvokat, Dr. jur. A. Hindenburg, den samme som under Mærket Z i „Berl. Tid." i 1885 havde gjort Opsigt ved sine klare og skarpe Artikler mod Folkethinget og dets Ledere. Senere havde han nok paa en eller anden Maade lagt sig ud ogsaa med Højrepressen, eller ogsaa — hvad ingenlunde er utroligt men tværtimod gentager sig som et af Højres allerværste Svaghedstegn — blev han udelukket fra Højrepressen af Frygt, nemlig som En der „irriterede Fjenden" (omtr. samme Følelse, som den der bragte Højrepolitikerne til at tage Afstand fra selve Estrup).

Hindenburgs Piecer er udmærket skrevne, og det er (hvis man kan glemme det politisk sørgelige) en æsthetisk Fornøjelse at læse dem; i Logikens Klarhed minder de om Matzens Piecer, i Vid om Aage Duus. De vægtigste synes mig „Imod Strømmen" 1899, „Sig noget Pjerrot" 1909, „Anarkismen" 1909, „Provisoriske Finanslove" 1911, og „Parlamentarismens Frugter" 1911. I denne sidste varsles (efter gentagne Ytringer af Hørup), at Embedsmænd ikke vil blive ansatte efter Dygtighed, men efter som de politisk (eller privat) er Ministrenes Venner; at L a n d e t s Interesse staar under det herskende Partis (eller Personers); at Fædrelandskærlighed forsvinder for Special-Interesser; at Administrationen bliver slet og dyr; at Parlamentarismen er Forberedelsen til Kongens Afskaffelse.

Men Hindenburg havde, ligesom Oldtidens Kassandra, den Ulykke, at han vel havde faaet Spaadomsevne, men med den Tilføjelse, at han ikke blev troet.

olitikernes
else af Tid
e lidt sam-
og lejlig-
etsadvokat,
Z i „Berl.
e Artikler
ok paa en
, eller og-
ntager sig
udelukket
rede Fjen-
politikerne
t er (hvis
Fornøjelse
ns Piecer,
trømmen"
„Proviso-
ter" 1911.
lørup), at
men efter
at Lan-
ler Perso-
al-Interes-
amentaris-
ndra, den
d den Til-

Estrups Arbejdsværelse paa Skafogaard (med det berømte Skab).

[illegible]

[illegible]

14. DEN GAMLE EXCELLENCE

(Personlige Erindringer, i Skizzeform.)

Da jeg lærte Estrup at kende personligt, var han ca. 78 Aar. Han kom en Foraarsdag rejsende fra København via Kallundborg og skulde hjem til Skaføgaard, undervejs vilde han hædre mig med et lille Besøg i Aarhus; jeg havde skrevet eller talt noget jeg véd ikke hvad, som han syntes godt om. Der er lang Vej for gamle Folk fra Aarhus Havn op til min daværende højtliggende Bolig, der er den strenge Munkebakke at passere, han kom g a a e n d e derop, det vilde han nu vise han kunde, bøje sig for Alderen laa ikke for ham.

Tjenestepigen melder til mig oppe paa mit Studereværelse, at „der er En nede som siger han hedder Estrup". Og dér stod i min Forstue den Mand, som jeg beundrede mest af alle dalevende danske Mænd, men som jeg aldrig personligt havde været sammen med. En gammel Mand i Skikkelse, men ungdommelig i Gestus og Holdning; en træt Mand af Rejse og denne Munkebakke-Tur, men frisk og munter som En der ikke v i l være træt; en Mand i ret uansélig Paaklædning, men alligevel en saare statelig Mand, og i Aasynet boede en uvilkaarlig Magt og Myndighed, der gjorde R e s p e k t til Omgivelsernes allernaturligste Følelse.

Og dog var der Smil over dette Aasyn netop nu; og noget af det første, han ytrede, var Skelmeri; thi da jeg, siddende med ham i Dagligstuen, opdagede at jeg i Skyndingen havde glemt at tage min Halsflip paa — jeg har den gerne af naar jeg arbejder oppe paa mit Værelse — og sagde saadan noget som at Excellencen maatte undskylde at jeg gik at tage min Flip paa, for jeg kunde umuligt sidde saadan upaaklædt hos „En som hed Estrup", — saa riposterede han øjeblikkeligt: „Hvis De tager Deres Flip p a a, saa tager j e g min a f." ...... Men snart vexlede Smilet med Alvor over dette Ansigt, Alvoren var blevet Grundstemningen deri nu, for vi var jo i Aaret 1904, og hans Livs store Gerning var under Nedbrydning af Andre, den forhadte Parlamentarisme var i sejrende Vækst i Danmark, det første Sæt af de ham „modbydelige" ultrademokratiske Love var netop gaaet igennem, flere var i Vente, selve hans egen Grundlovs Kuldkastelse var i Vente. Sandelig, hans Livs Værk, det offentlige, det politiske, det patriotiske Livsværk, M a n d e n s Livs-Værk, var under

Nedbrydning, han kæmpede endnu, men haabløst, selv disse Rejser til og fra København, til og fra hans Landsthingsgerning, det var altsammen haabløst, kun Pligt og Vane, men altsaa Pligt; og selve Livet, det fysiske Liv, ogsaa d e t ebbede dagligt ud for ham; lær mig o Skov at v i s n e glad, visne g l a d, maaske kunde han have lært det for sit eget Vedkommende — maaske — og dog —, men nu var det jo D a n m a r k, han syntes at se visne, Fædrelandet visne, kunde man glad se d e t visne? — Dog her var han mellem Venner, inderlige Meningsfæller — og han talte, talte, og Talen fandt den Genklang han trængte til at høre — — saa kunde Alvoren igen vexle med Smil, der var jo dog saa meget kønt og godt — ogsaa stort — udenfor Politiken ...... og hans Gestus blev ungdommelige og iltre, og han kom med Spøg og Skelmerier ......, og ved Afskeden blev han vred over at jeg vilde hjælpe ham ned ad Hovedtrappen.

Da jeg fulgte ham til Østbanegaarden, og da jeg igen kom tilbage og fik talt med mine Kære om Oplevelsen, og saa igen sad oppe paa mit Værelse — uden Flip — ved mit Arbejde, da følte jeg, at et Stykke Danmarkshistorie havde været i min Stue. Og jeg, som engang har skrevet en Bog om „Smaa danske Snobber". jeg sagde til mig selv, at nu maatte jeg skam være dobbelt paa min Post overfor mig selv. Men — sagde jeg til mig selv — naar det nu er den s a n d e Storhed, naar det nu er et i Sandhed stort Menneske, er saa Ærbødighed for Storheden, er Hyldesten for den, er Glæden over at være sammen med d e n og modtage et saadant Menneskes Venskab, kan det kaldes Snobberi? Nej — sagde jeg til mig selv — for d e t der kan snobbes nu for Tiden, det kan kun snobbes n e d a d, til Flertalsmagt, til Majestæten P l e b s, til Demokrati og Parlamentarisme — og dér vidste jeg mig fri, fuldkommen fri til alle Tider. Der snobbes ikke nu mere opad, thi alt Fremragende bliver studset og stynet og kappet af alle Demokratiets Kræfter og der er ingen F o r d e l ved at knytte sig til noget fældende.

— Det var Højsommer derefter.

Den gamle Excellence staar paa Stentrappen foran Skaføgaards Indgang og modtager min Hustru og mig som sine Gæster. Vi er kørt over Borggravens Bro, igennem den rungende Portbygning, og svinger nu i den brolagte Gaardsplads op mod Trappen. Excellencen gør en stor Velkomst-Gestus. Hvor sér han dog godt ud, den statelige gamle Mand mod Baggrund af den sta-

telige gamle Borgs røde Murværk. Hans to Sønner, begge midaldrende Mænd, men her hjemme hos Fader er de „hans to Drenge“, de kommer frem bag den Gamle og hjælper os med travl Gæstfrihed af Vognen og af Tøjet; men vore Værelser, dem vil Excellencen selv vise os, han vil se vore Ansigter og høre vore Udbrud — for ham er vi unge Mennesker —, om vi er glade ved den yppige Indstallering, glade ved Udsigten over Haven fra de høje dybe Vinduer, ved Billedværkerne og Bøgerne som er lagt frem udtrykkelig til vor Disposition naar vi maatte ønske at trække os tilbage til vor egen Lejlighed. Han lader os forstaa, at Frokosten venter os, og at ogsaa han er sulten. — Et kraftigt Maaltid i den store Spisesal, derpaa Omvisning, han selv og Sønnerne viser om, han forklarer hele Tiden, livligt interesseret. Her er den brede Korridor gennem hele Bygningens Længde med de gamle Malerier i mørknede Oliefarver; her er Excellencens mægtige Arbejdsværelse med Hjortegevirer og det berømte udskaarne Skab og Kongens legemstore Portræt malet af O. Bache i 1898, da Kongen fyldte 80 Aar, som Gave til Estrup; her er Billardstuen med det store pragtfulde Portræt af Estrup, malet 1896 af Aug. Jerndorff;[1]) og her selve den store Dagligstue eller Sal med kostelige Kunstværker paa Væggen og mangt et kostbart Møbel og smagfuldt Nips paa Borde og i Skabe, vi maa se det altsammen, Excellencen kan de enkelte Tings Historie, siger hvad der er at mærke ved dem, deres Teknik og Beskaffenhed; Sønnerne taler kun, naar den Gamle tier lidt. „Og her — her var min Hustrus Værelse,“ siger han, og der er Nuance i hans Stemmeklang, „og alting skal staa uforandret efter hende.“ Vi tier Alle og ser paa Fru Estrups Billede.

Thi Fru Estrup var da død for ikke saa mange Aar siden, nemlig 1896, og vi vidste Alle, at med hende var d e t Hjemmets Liv, som kun en Hustru eller Moder kan give — ja maaske ogsaa en Datter — det Liv v a r ikke mere; og vi forstod (og havde hele Tiden forstaaet) det underlige Øde overalt i Salene, trods de mange Møbler og trods det at vi Alle gik der.

Her vil jeg citere et Brev, som Sønnen Jacob mange Aar senere skrev til mig. „...... [Fader] blev i 1880'erne og 90'erne langt mere selskabelig (baade i og udenfor sin Families Kreds) end han havde været i 70'erne (min Barndom). Han lod f. Ex.

---

[1]) En Kopi deraf, taget af Karl Jensen, findes i Rigsdagen.

nu meget Aftenarbejde fare for at kunne være sammen med sin Familie: om Vinteren f. Ex. ved Kortspil, om Sommeren ved Billard og Kroket og Kegler. At hans Helbred kendeligt bedredes i disse Aar, takket være hans egen ihærdige Kamp mod Sygdommen, en Kamp, hvori min Moder bistod ved at sørge for stærk Kost til ham, er en Hovedgrund til, at han i langt højere Grad end før følte Trang til Selskab, og at den „Reservérthed", som Folk allerede fra hans første Fremtræden havde anmærket hos ham, fortog sig. En anden væsentlig Grund er Samlivet med min Moder, hvis smittende, rige og umiddelbare Venlighed og Kærlighed erindredes Liv igennem af de fleste, der kendte hende (selv af dem, hun kun flygtigt havde mødt), og som aabnede for den Kærlighed, der vel boede i hans Hjerte, men som han, moderløs fra 4de Aar af ...... ikke havde forstaaet at give Udtryk og overlade den det Herredømme over sin Aand og sit Væsen der rettelig tilkommer Kærligheden, før han lærte dette gennem Samlivet med min Moder".

— Og da vi nu Alle har staaet lidt i Tavshed og betragtet det talende Billede af hende, hvis kraftfulde Personlighed engang fyldte dette Hjem med kvindeligt Liv og Kærlighed, saa foreslaar en af Sønnerne hensynsfuldt, om ikke Husets Gæster maaske var lidt trætte nu og trængte til en Smule Hvile Men Excellencen afbryder næsten vredt: „Hvad skulde de være „trætte" for?" — og saa fører han an paany, op ad Trapper og Gange til den Verden, der er ovenpaa, til „Frøkenernes Værelser" og den Stue, hvor engang i gamle Dage en stakkels Kvinde der havde forsét sig, sad indemuret — og han forklarer, at „indemuret" betød i gamle Dage ikke det frygtelige man nu tænker, men kun „indespærret", hvad jo kan være slemt nok; og her er det Værelse, hvor det fordum spøgede, idet en lille Pige hver Nat traadte ud af Kaminen og gik om i Værelset, indtil man undersøgte Kaminen og ganske rigtigt fandt nogle Barneknogler, som man saa begravede paa Kirkegaarden, saa holdt Spøgeriet op; — og nu igen op ad mange Trapper, op til det uhyre Loftsrum med de ganske overhaands vældige Egetræs-Stolper, som Estrup betragter med en Slags kærlig Slægtskabsfølelse, og han udvikler for os hvad der er Hovedstolper og Aase, og hvad der kun er Remme, Tværbjælker, Tagspær, Hanebjælker, Skalke og Lægter, og vi nikker og siger jo saa, og lader som vi forstaar, og den gamle Ex-

cellence ler ad os. — Saa ned igen, og ned igen, for dér er de udbredte Køkkenregioner og Fadeburene, og vi hilser paa den gamle Pige som nu er en Slags Oldfrue og siger du til Sønnerne, og vi kommer igennem Folkestuen hvor Karlene og Pigerne just sidder og spiser deres solide Middagsmad, og hvor Excellencen har ladet Varmerør lægge under Bænkene efter et selvopfundet System paa Trods af alle Fagmænd, men Systemet virker udmærket — og igennem Saltmadskælderen og alle de andre Kælderrum — saa har vi passeret alle Skaføgaards Længer og kender nu Rosenkrantz'ernes gamle herlige Borg ......

„Tror Papa ikke, at vore Gæster nu helst vil hvile sig og ...?"

„Nej de vil ikke," afbryder Excellencen.

...... I Staldene staar Hestene og gumler, føre og blanke, tilsyneladende overfedede — alt er velnæret her, Mennesker og Dyr. Og i Borggravens Siv bor Flokke af Vildænder; Ingen maa skyde her, rolige og fredede skal Dyr og Mennesker være, naar de tyer under Skaføs Beskyttelse. Her er den Portbygning, som han selv lod opføre i gammel Stil og narrede Professoren som mente, at den var ægte fra 16de Aarhundrede ......[1])

Og Haven! Her er meget at se, Blomsterhave og Køkkenhave og Frugthave, mangt et Træ at fortælle noget om, mange Udsigtspunkter at standse ved, den smukke Indsø som han selv har frembragt ud af de fordums Moser; Hansvanen som anfalder Alle og gør al længere Spadseren her umulig, men hvis Liv Excellencen dog skaaner af Agtelse for dens Manddom, og saa standser vi ved Kanalen, der er lagt et langt smalt Bræt over. — „Men Papa dog! Papa dog! husk du gaar i dit firsindstyvende Aar —"

Næppe er Ordene udtalte, før han balancerer paa det gyngende Bræt — nu er han ovre, han smaalér ved sig selv. — Vi andre følger Trop, kan ikke være bekendt andet, skønt den regulære Bro med Armlæn kun er halvhundrede Skridt borte. Sønnerne ser paa hinanden og paa os.

— Herfra, fra dette Sted skal Borgen ses. Høje gamle Træer i Forgrunden danner Ramme. De røde Mure, mørknede af Vejrets og Tidens Patina, spejler sig i Borggravens brune Blankhed. Mægtig staar den stolte Bygning, fast hviler den paa Sokkelens store Kampesten. Og den gamle Herre, tungt støttet til sin Stok, betragter tankefuld sin Ejendom. Med Beundring gaar mit Blik fra den ene til den anden, fra Borgen til dens Herre, jeg synes

[1]) Se Estrupiana.

de to staar godt til hinanden, der er ligesom Karakterslægtskab mellem dem.[1])

— Excellencen ser paa sit Uhr. „Vi spiser Klokken 6," siger han og beder Sønnerne vise os Vej til vore Værelser. Der er ikke lang Tid til Klokken 6; men „vi kan hvile efter Bordet", tilføjer han. M i g vinker han til sig, han har et underfundigt Blink i Øjet.

I en Krog i et af Værelserne er der en Dør, en meget smal Dør. Excellencen lukker den op med en Nøgle. En Vindeltrappe af Sten fører ned i Dybet, i Mørket. Trappen er saa smal og stejl, at det synes en betænkelig Sag at stige derned. „Mine Drenge vil ikke have jeg gaar derned mere, derfor maa de ikke se det." Den 80-aarige Mand gaar langsomt ned ad den snævre Vinding. „De maa passe godt paa," siger han til mig, der kommer efter. Vi er i Skaføgaards Katakomber, svale og halvmørke; paa Hylderne hviler de mange stille Væsner, de er dog ikke Døde, de drømmer blot, de flaskelagrede Vine drømmer hver om sit fjerne varmere Fædreland; vor Vært kender og fortæller om de forskellige Arter. Med en støvet Flaske i hver Jakkelomme stiger han op igen ad den halsbrækkende Vindeltrappe, møder Tjeneren som bliver forfærdet: „Bevares, Excellencen har da ikke s e l v ......"

— Paa Bordet staar levende Blomster i Potter: „Fader lider ikke afskaarne Blomster, han vil at alting her skal være levende." Excellencen løfter sit Glas: „Vi holder sjældent store Selskaber her siden min Hustrus Død, sjældent mere end to eller tre gode Venner, men for dem holder vi Fest!"

— „Papa! efter Bordet, sagde du, vi skulde hvile!" siger en af Sønnerne, hensynsfuldt mod os og mod ham. „Det skal vi ogsaa," svarer han og peger ud ad Vinduet. En Charabanc holder for Porten. „Nu kører vi en Tur rundt i Skovene." Det var Hvilen. I den lyse Sommeraften kører vi langsomt om i Skaføgaards herligt holdte Skove, h a n s Skove, dem han selv har drevet frem og plejet og elsket. Han taler og forklarer og fremviser. „Fader kender vist hvert eneste Træ her; han er sin egen Skovfoged, og u d v i s e r selv Træerne til Hugst." „Ja, Frue," smiler han, „for mit e g e n t l i g e Fag er Forstvæsen, jeg er den ældste Forstkandidat i Landet maa De vide: alt det andet — det andet — er lutter tilfældigt Sjov ......"

Det a n d e t, det t i l f æ l d i g e S j o v — det var at han

[1]) Jeg har søgt at give denne Stemning Udtryk i Skizzen »En Borg og en Mand« i Tidsskriftet »Vor Fremtid«, Okt. 1908.

havde styret Danmarks Rige i nitten Aar. Jo, Estrup kan godt være skelmsk.

Saa falder Skumringen langsomt paa, og vi kører langsomt hjem i den lune Sommeraften. Excellencen foreslaar endnu, til Hvile, en lille Whist eller Billard, men „Drengene" afværger det dog, og der siges Godnat. Excellencen lader mig forstaa, at han gerne ser mig med paa hans Morgenspadseretur imorgen tidlig; han vil være parat Klokken 6.

Ak ja. Mange Gange endnu var vi i Aarenes Løb Sommergæster paa Skaføgaard, og fulde af Erindringer er vi saa vel om Borgen som om Manden; men, hvorvel disse Erindringer tidt forekommer mig selv karakteristiske nok, saa er det ikke sagt, at Offentligheden vil finde det samme; ved saadanne Lejligheder har en Forfatter at føle sig for hos Andre. — Dengang Estrup i 1907 overdrog saavel Skaføgaard som Kongsdal til sine Sønner, mærkedes for vort Vedkommende ingen Forandring i Herredømmet paa Skafø, thi — som Sønnen Jacob pietetsfuld ytrede — „saa længe Papa lever, skal ingen anden være Herre her end han." I andre Henseender mærkede man jo nok Forskel: Aar og Alder bøjer selv den ubøjeligste Vilje. Nu saa' vi ikke mere Excellencen balancere over Kanalen paa det smalle Bræt; ingensinde kom han tiere ned ad den halsbrækkende Vindeltrappe, og, kørte Gæster ind i Gaarden, stod ingen Excellence tiere paa Fritrappen udenfor; men i Forhallen, hvor den indre Dobbelttrappe løber sammen til en statelig Afsats, dér stod han endnu og bredte Armene gæstfrit ud — — nogle Gange, indtil saa ogsaa Afsatsen blev tom. Ak ja, lær mig, lær mig at visne glad.

Ogsaa hos os i Aarhus saa' vi ham endnu mange Gange i Aarenes Løb, naar han kom fra Landsthinget og sin Vinterbolig paa Toldbodvej (senere Amaliegade), København. Men nu gik han ikke mere op ad den strenge Munkebakke, Vognen holdt udenfor vort Hus og ventede paa ham. Men at jeg vilde hjælpe ham ned ad Trappen, det vakte endnu hans Uvilje. Endnu nogen Tid. De sidste Gange havde han sin Tjener med og var nu en meget gammel Mand.

Men kloge Ord af ham mindes jeg ogsaa da, kloge Ord efter et langt Livs rige Erfaring. Pietetsfuld Tale om hvad der var ham og os ærværdigt og dyrebart, skarpe Domme om Tendenser og Principer, der var ham og os imod, men mildere Domme om

Personlighederne. Tunge Ord om Fædrelandets Fremtid, men jo tungere Ord, desto større Kærlighed. Og til sine Venner: betænksomme Ord og Raad om deres Ve og Vel; en god og klog Mands kærlige Sympathi: lad dette være mit sidste personlige Minde om den gamle Excellence.

15. ESTRUPS DØD

Det var under et Ophold hos Sønnen og Svigerdatteren paa Kongsdal, at Estrup døde, 24. December 1913, 88¾ Aar gammel.

Han havde i den senere Tid, foruden forskellige af Alderens Skrøbeligheder, dem han med sin vanlige Viljestyrke søgte at holde nede, lidt under Bronchitis, men syntes igen at være i Bedring; han blev blot mere og mere træt. Han hostede i de senere Aaringer altid og sagde selv, at Hosten hørte ikke op før hans Død, eller rettere — man kender hans skemtende Lune — at naar den engang holdt op, saa døde han. Men den var ikke Døds-Aarsagen.[1]) Han blev mere og mere træt og sad og faldt i Søvn i sin gamle højryggede Stol i sin Stue. Læge vilde han nødigt se, og „vi maatte finde paa alle mulige Paaskud for at faa den rare Doktor Staugaard, som Papa ellers satte megen Pris paa, op i et lille Besøg ...... Papa sad med tilbords 23. Dec., men spiste kun Suppen, fik ringet paa sin Tjener og gik ved hans Arm ind i sin egen Stue — i Døren fra Spisestuen vendte han sig om og nikkede til os. Derpaa gik han i Seng, og hans Tjener Christian, som han var glad for og som passede ham med Omhu, opholdt sig udenfor Stuen, idet Papa ingen vilde have inde hos sig. Om Aftenen var jeg inde hos ham for at berede Vej for Dr. Staugaard, „som tilfældigt havde set indenfor", og Papa sagde da, at han gerne vilde se ham. — Næste Morgen Kl. 5½ eller 6 kom Christian til vor Sovekammerdør og bad os komme over, da han var bange det var daarligt med Excellencen, men da vi kom derover, var han allerede død. Siddende op i sin Seng, som han for Hosten altid gjorde, støttet af Puder, drog han blot et Suk[2]) og saa ud som han sov".

---

[1]) Det flg. er Svigerdatterens Beretning. »Vi« er hende og hendes Mand, Estrups ældste Søn Kammerherre E. paa Kongsdal.

[2]) Hørt altsaa kun af Tjeneren.

„Han døde altsaa ogsaa ensom. Svoger Jacob skulde komme samme Formiddag fra Kbh.; Adam var i Rom [altsaa de to Sønner]. Han havde i efterladt Brev udtalt Ønsket om at blive brændt i al Stilhed......

Der blev ingen Højtidelighed paa Kongsdal, men en af de følgende Dage kørte Rustvognen, med Christian paa Bukken, ind til Krematoriet [v. Bispebjerg v. Kbh.], hvor Bisættelsen fandt Sted 30te December ...... Ved Bisættelsen talte Provst Fenger smukt, egentlig kun en lang Bøn. Urnen blev staaende i Krematoriet, og ud paa Sommeren, vistnok i Juli, bragte mine to Svogre, Adam og Jacob, den ud til Ondløse Kirkegaard, hvor den uden nogen Højtidelighed indsattes i Gravhvælvingen; min Mand var paa det Tidspunkt død i Maj. Ved Bisættelsen var Familien, den allernærmeste, samt nogle enkelte gode Venner med."

— Allerede Dødsdagen indeholdt Eftermiddagsbladene Notitser og Nekrologer, og naturligvis end mere de følgende Dages Aviser. Thi, som der stod et Sted: „Det synes at være noget af Danmark selv, der nu synker i Graven". To af de større Hovedstadsblade skyndte sig at skaffe Enquêter hos Datidens fremtrædende Politikere af forskellig Farve. Behøver dette Skrifts Læsere mange Citater af disse Udtalelser? De karakteriserer, som det gaar med Enquêter, tidt mere den Adspurgte end den der bliver spurgt om. Dog var Alle, paa En nær, enige i Højagtelse for hans Person: „Hans mægtige Personlighed", „Midlernes Renhed", „helstøbt", „ridderlig", lyder fra de forskelligste Sider. Selv de, der misbilliger hans Politik, kan tale godt om hans Person: „klar, skarp, sikker. Men overfor meget af det, der i hans Tid groede op i Landet og viste sig at have Fremtidens Ret, stod han afvisende", „Brød Rigets Grundlov .... men personlig hæderlig". „Estrup var en Hædersmand, men saa' og vilde forkert". „Mangel paa Forstaaelse[1]) af det parlamentariske Krav, men den Færd, Det forenede Venstre lagde for Dagen, forklarer og forsvarer hans Politik". — Men jeg vil endnu blot tage Yderpunkterne af Citaterne: „Han var mere end Politiker, han var Stats-

[1]) »Forstaaelse« betyder her »Billigelse«. Estrup f o r s t o d sandelig Parlamentarismen udmærket; den er heller ikke vanskelig at forstaa. Denne Brug af Ordet »Forstaaelse« synes at være blevet ret almindelig i Nutiden. I Virkeligheden heror den paa en lille Tilsnigelse: den vil hæfte Uforstand paa den, der ikke billiger.

mand" (Goos). „En virkelig Overlegenhed fandtes ikke hos ham. Han manglede Idé ......, havde ikke Slagord eller Stikord". (Dette siger Edv. Brandes i „Politiken", der havde et helt Estrup-Nummer 25. Dec. 1913. Aldeles karakteristisk for en vis Side af den radikale Aands-Kultur, dette med „Slagord og Stikord" som Kriterium paa Aands-Overlegenhed). Og som polar Modsætning i Dommen over hvad der har Værdi: „Sjælens og Hjærtets Renhed lyste ud af hvert [Estrups] Ord. Den største Statsmand i sidste Aarhundrede, en dansk Mand af det reneste Malm" (Landsthingsmand Hvidberg i „Berl. Tid."s Aftennummer. 24. Dec. 1913.

— I Landsthinget betød Estrups Død dette for selve den talmæssige Partistilling, at Højre fra nu af, selv om de Frikonservative stemte med dem, ophørte at være Majoritet. — Saa at man kan sige, at Estrup lige til det sidste for saa vidt var, partimæssigt, en afgørende Faktor.[1])

Den 9de Januar 1914 holdt Landsthingets Formand Gehejmekonferensraad Goos Mindetalen over Estrup. Efter i passende neutrale Udtryk at have omtalt E.'s historiske Betydning, faldt Ordene:

„Jeg er sikker paa at vi Alle mødes i den uskrømtede Agtelse for Estrups Person ...... Manden med den ubøjelige Vilje, den klare Forstand ...... og den varme Følelse for vort Land ...... Aabent og hjærteligt mødtes han med enhver af os uden Hensyn til Forskel i Livskald og Livssyn. Derfor mødtes han fra alle Sider med Ærbødighed ......, og spændt lyttede vi til hans vægtige Ord ...... I dette Lys vil vi, uanset vore indbyrdes Partiforskelligheder, holde Mindet om Estrup højt i Ære".

Medlemmerne tilkendegav deres Tilslutning til Formandens Udtalelse ved at rejse sig.

Estrups Urne staar altsaa i Familiens Gravhvælving paa Ondløse Kirkegaard, Sognekirken for Kongsdal. Gravkammeret rummede iforvejen Kisterne om hans Hustru, hans Fader,[1]) Stifmoder, Faster, Broder. Paa en Gravstele over Faderen er et smukt Marmorrelief af Bissen; selve Gravkammerets Tag er en enkelt mægtig Sten, 203 cm. lang, 110 cm. bred med de simple Ord:

[1]) Jeg har selv hørt E. sige, (det var ikke længe før hans Død), at Grunden til, at han vilde forblive i Landsthinget til det sidste, var, at han formodede, at han, hvis han gik, vilde blive afløst af en Venstremand som Kongevalgt.

[1]) Ikke hans Moder; hun ligger begravet i Milano.

Herunder hviler

Jacob Brønnum Scavenius Estrup
f. 16. Apr. 1825 — død 24. December 1913
og Hustru
Regitze Charlotte Conradine Arminie Baronesse Holsten
f. 21. Aug. 1831 — død 20. Maj 1896.

— Paa samme Kirkegaard kom ogsaa til at hvile hans ældste Søn Hector Estrup, Kammerherre, Ejer af Kongsdal, død kun 5 Maaneder efter Faderen, Maj 1914. Han var, som Faderen, en Mand af Ære og af Hjærte.

---

15. Januar 1914 afholdtes ved Højres Arbejder- og Vælgerforening i Koncertpalæet i København en storslaaet Mindefest for Estrup. 150 Højreforeninger fra hele Landet havde sendt Delegerede. Scenepladsen var ligesom forvandlet til en Skov af mørke Graner, i hvis Midte stod Estrups hvide Buste. Virkningen heraf var mægtig.[1]) Næsten 100 Bannere smykkede Salen. — Festen indlededes med Hartmanns Sørgemarch over Thorvaldsen, udført af Blæseorkester. Derpaa vexlede Taler og Sang; vi som har været tilstede ved denne Højtid, vil aldrig glemme dens dybe Stemning og værdige Forløb. Hovedtalen blev holdt af Landsthingsmand, Lehngreve Holstein-Holsteinborg, det var en uforbeholden Forklaring af og Tilslutning til Estrups Politik. „Højt ragede Estrup som politisk Størrelse op over sin Samtid". Og af Holger Jørgensens Kantate skal her citeres, som det samlende Udtryk for vor Følelse:

»Vi tabte meget, Danmark mer,
den Dag ham Døden satte Stævne;
thi ak, vort Land har ingen fler
som ham i Vilje, Mod og Evne.«

— Hvor sande disse Verslinier end desværre er, saa skal denne Bog dog ikke slutte med en saa fuldkommen Mistrøst. Thi den der ser, at Danmarks Nedgang — den økonomiske, nationale og moralske Nedgang — at den beror, middelbart eller umiddelbart, paa det demokratisk-parlamentariske Systems Almagt i Staten; den der ser det, for ham er der jo altid det Haab, at

[1]) Et Indtryk heraf faas i »Vort Land«s Tegning i Bladet 16. Januar 1914, hvilket Nummer indeholder et udførligt Referat af Festen.

dette System engang kan blive brudt eller svækket. Han vil kunne øse noget Haab af de parlamentariske Tilstande omkring i Europas Stater, hvor det viser sig, at Parlamentarismen mere eller mindre er Principet for Uorden, Opløsning og Skandale, at den derfor mere og mere kommer i Vanry, at Kræfterne mod den voxer, at den hist og her allerede brydes, og at, h v o r den brydes (i Italien), der indtræder større Orden og bedre offentlige Forhold.

Saa har vi vel Lov at haabe ogsaa for v o r t Land. Det er ikke engang en nødvendig Betingelse (skønt højst ønskeligt!), at der hos os skulde opstaa En, der var som Estrup „i Vilje, Mod og Evne". Parlamentarismen kan nemlig, ifølge sit eget Princip og i sine egne Konsekvenser, meget let komme til at umuliggøre sig selv. Det er blot at den voxende Partispaltning i vedk. raadende Forsamling kommer til det Punkt af Hensmuldring, at ingen Regering overhovedet mere kan faa den saakaldte „parlamentariske Basis". Saa maa der da sættes andre og solidere Basis'er for Regering, og Parlamentarismen vil have begaaet det stilfærdige Selvmord, som Ingen (uden Levebrødspolitikerne) vil beklage. — Da dette skrives, ser vi allerede idetmindste d e t t y s k e R i g e s Parlamentarisme ligesom staa og lege med sin Ragekniv.

Derfor, og fordi dette Skrift til det sidste ikke skulde fjerne sig for meget fra E s t r u p s egen Synsmaade, Estrups, der aldrig var fuldkommen mistrøstig, men, trods alt, i sit inderste Væsen ejede en elskelig Optimisme —, derfor skal denne Bogs Slutningsord ikke være om Tabet og Døden og Savnet, men den skal være hin Mindesangs fuldtklingende, dybtfølte Omkvæd, som tillige er alle Danskes inderlige Bøn:

GUD SKÆRME DANMARK NU OG ALLE TIDER!

ESTRUPIANA

Nogle spredte Smaatræk.

Den Eg i Kongsdals Have, hvis Fotografi pryder Omslaget, var særlig yndet af Estrup. Han holdt af at vise Besøgende den.

C. H. Rørdam siger (i »Svundne Dage«), at »Estrup var den samme hvad enten han talte med Kongen eller med en Arbejder«. (R. havde fra sin Adjudanttid hos Kongen 1891—8 Lejlighed til den Slags Iagttagelser). Og R. citerer en navngiven Kontrollør ved Ventesalen paa Kbh. Hovedbanegaard, at Excellencen »taler med Alle som om man kunde være hans Ligemand, og har altid et venligt Ord til En«. — I denne Forbindelse kan det bemærkes, at E. aldrig vilde have Titler, heller ikke udenlandske Ordener — om en høj saadan, der mod hans udtrykkelige Vilje blev ham tilsendt, fortæller Familien, at den indpakket blev lagt ovenpaa et Skab.

M. Rubin beretter (i »Nogle Erindringer S. 149) om et Sammentræf med Estrup i 1884, i sig selv ubetydeligt, men som viser E.'s noble Velvillighed mod en Yngre og tillige viser ham som den livligt Interesserede i sociale Spørgsmaal. Men det morsomste er dér, hvor ombord paa Damperen Folk trænges om Estrup, »til hvis Navn og Person der knyttede sig en Magt og Herlighed, som man nu vanskeligt gør sig en Idé om. Man stod tæt op ad ham, man vilde have et Ord, en Hilsen«, men han talte med Magistratens maaske yngste Embedsmand [Rubin], og var uanfægtet af alt andet. Saa er der en Herre, som vil tiltvinge sig Estrups Opmærksomhed *à tout prix*, han udbryder: »Undskyld Excellence, jeg kom vist til at træde Dem over Foden« ...... »Jeg mærkede ingenting«, var Estrups korte Svar. — Men saa havde den Herre dog faaet et Ord.

Estrups Uangribelighed og Ulastelighed i al offentlig Færd anerkendes af Alle. »Ingen Partifælle vovede noget Tryk paa Estrup t. Ex. i Retning af Embedsbesættelse«, siger Henrichsen, og i Forbindelse dermed, at han »ikke var tilgængelig for Lars Dinesens Vindueshemmeligheder og smaa Sedler til Underskrift«.

Som gammel Mand ialtfald satte Estrup en vis Fornøjelse i rigtigt at trodse Lægeforskrifter, t. Ex. i Spise. — Et Træk: Estrup, da op i 80'erne, var lige kommet over en Sygdom, hvor man frygtede for hans Liv; stærk og fed Mad vilde ikke være godt for ham. Ikke des mindre gjorde han (det var om Efteraaret) Slagtemadsfrokost, ja inviterede ovenikøbet sin Huslæge med. Efter Bordet, hvor man ikke havde nægtet sig noget, hændte nu det, at L æ g e n blev set sidde paa en Bænk nede i Haven i en medynkvækkende Forfatning, til største Moro for Rekonvalescenten Estrup, der ingenting fejlede. — En Slægtning af ham fortæller mig, at han i en vis Periode af sit Liv hverken vilde have Tæppe paa Gulvet eller Gardiner i sit Værelse. »Gæsterne maatte

sidde i Pelse og Fodposer, naar de spillede Kort paa Skaføgaard; det var ikke Lægens, men hans eget Paafund.« Nu er det nok Sanatoriebehandling mod Brystsyge!

En, der havde tjent paa Skafø, sagde om Excellencen: »De' var en faali Kaal, for der ku' itte fløttes et Hors om i Staalden, han sku' jo nok si'ed [se det]. — Naa, d e t er jo ikke saa underligt om en dygtig Godsejer. Men enestaaende er det vist, at en Mand, som foruden at have passet to Godser har haft h e l e Riget at passe, i den Grad som Estrup interesserede sig for Detailler. De talløse smaa og større Ting som fyldte Skaføs Stuer, dem vidste han nøje Besked om, deres Historie og Teknik; ialfald kunde hans Gæster ikke spørge om noget i den Retning, han gav jo Besked derpaa. Farven paa en Kanalbro, Opstillingen af Havebænke og disses Art o. s. v., o. s. v., sligt kunde optage ham endog med en vis Lidenskab.

Mærkeligt er flg. Træk. Engang i Aaret 1910 skulde Hovedskorstenen paa Skafø ses efter; Arbejdsfolkene var paa det øverste Loft og havde brudt Hul paa Skorstensmuren for at aabne sig Adgang til Dybet. E.'s Sønner (som havde Faderen mistænkt for ikke at kunne holde sig rolig ved denne Lejlighed) gik op paa Loftet og advarede Arbejderne, hvis Faderen muligt kom derop, om saa dog idetmindste at holde ham borte fra det farlige Hul. »Aak, sagde de deroppe, »Excellencen h a r saamæn allerede været her, og ikke nok med d e t, vi maatte endogsaa hejse Excellencen med Reb helt ned til Bunden; han vilde absolut selv undersøge hele Skorstenen«. — Estrup var da 85 Aar gammel» — Næsten lige saa karakteristisk er det, at Sønnen, der fortalte mig Historien, forbød mig at fortælle den til Nogen, saalænge Faderen endnu levede. Faderen vilde ikke kunne lide, at Sønnerne havde villet hindre hans Foretagende.

S k a f ø s skønne yderste Port (den i Ladegaarden) opførtes, som den nu er, af Estrup, men i gammel Stil. Derom fortæller Sønnen J. Estrup: »Professor H. Holm [den udmærkede Arkitekt] spurgte mig i 1893, hvorfor der paa den Bygning stod 1871?« »Fordi den er opført det Aar«, svarede jeg. »De mener restaureret«, sagde Holm. »Nej! o p f ø r t«. »Af hvem?« »Af min F a d e r«. — Men stadig troede han det ikke.«

Forklaringen er, at E. havde anlagt et Teglværk, »hvor han bl. a. også brændte Munkesten til Reparationerne paa Skafø; og da han hentede Leret dertil fra samme Sted, hvorfra Leret til de gamle Bygninger var taget, staar E.'s Murværk saa godt i Farven til det gamle« (J. Estrup, »Skaføgaard«). E. forstod den danske Renæssance-Bygningskunst og holdt af den fremfor af nogen anden. — Om hans Kundskab endog til Murhaandværkets Teknik se t. Ex. min Fodnote S. 19. Da E. vilde give Vinduerne paa Kongsdal en anden Form, fandtes ved Afkalkningen nøjagtigt den af ham angivne Form, som vel altsaa har været den oprindelige.

E. var meget gæstfri, som Alle véd. Men da den stærkt beskæftigede Mand tillige ansaa' det for sin Gæstfriheds Pligt selv at være alt for sine Gæster og vise og vejlede, saa kan man nok forstaa et spøgende Mundheld han

brugte (dog ikke overfor Gæsterne), at »tre Dages Sild og tre Dages Gæster lugter ilde«.

Østbanestationen ved Aarhus havde til Stationsforstander paa den Tid da Estrup plejede at rejse mellem København og Skaføgaard over Aarhus, den bekendte Ulsøe-Bruun, en dygtig og myndig Embedsmand, der tillige var en stor Beundrer af Estrup. En Dag, da jeg havde fulgt denne til Banestationen, kommer Ulsøe-Bruun i Embedsuniform ud paa Perronen til os, og E. giver sig i venlig Passiar med ham. Men nu lægger jeg Mærke til, at U.-B., der ellers var formel nok, stod med en almindelig (civil) Kasket paa istedenfor den rigtige med den røde Snor om. Saa hører jeg Estrup sige — saadan jovialt smilende, men sandelig var det en Reprimande — »Naa, bruger man nu s a a-d a n n e Kasketter i Deres Etat?« Det kan nok være, at U.-B. fo'r ind efter den rigtige, hvorefter Samtalen fortsattes om andre Ting.

En lille Historie, som er mig fortalt, men som jeg desværre n u ikke formaar at hjemle, kunde tjene til største Ære saavel for Estrup som for vedkommende Karl der tjente i hans Gaard.

Det var lige efter at A l b e r t i i Efteraaret 1908 havde afsløret sig som Storbedrager. En Bondemand kommer gaaende forbi Skaføgaard og siger til en Karl som stod der: »Nu kan Excellencen da g r i n e.« [Han mente over at en Modstander nu var uskadeliggjort]. »Nej,« svarede Karlen, »Excellencen griner ikke, han s ø r g e r«. Fint tænkt af den Mand om sit Herskab, og god den Herre, hvis Folk kan tænke saadan om ham.

L i d t o m E s t r u p s S t i l, d e n o r a t o r i s k e. — Han har alle Dage, mest naturligvis i Lovforslags, Forordningers eller andre Bestemmelsers Ordlyd, samt i sine Taler i Rigsdagen, ogsaa i politiske Programtaler, ja selv i Definitioner og Udviklinger til private Venner (naar det skulde være mere end blot Konversation) tilstræbt — og det med et vist, tydeligt, Behag — tilstræbt det ogsaa, f o r m e l t fra alle Sider uangribelige, det hverken for meget eller for lidt, kort sagt det monumentale (hvorved skal forstaas: det blivende, ikke: det æsthetiske). Det hænger sammen med, at han, som var en Handlingens Mand, stræbte saa vidt muligt a t g ø r e s e l v e s i n T a l e t i l H a n d-l i n g.

Det er dette, som vi ovenfor har set blive rost af de kompetenteste Folk paa Thinge som logisk, klart, skarpt, sikkert, koncist o. l. — Men det er vel ogsaa dette, som E. Brandes haaner i sin Nekrolog, at E. havde ikke Slagord eller Stikord; og vel ogsaa dette, som Henrichsen saa aldeles har miskendt, naar han et Sted i sin »Mændene fra Forfatningskampen« spotter E.'s Programtaler ved Højres Delegeretmøder: »en forfærdelig Tomhed gaber ud af disse Taler«. Han mener, de manglede Blomster og Sving og det, Cicero kalder *copia*, Talens Fyldighed. Men de rummede H a n d l i n g e r n e s Indhold; man kunde lige saa godt sige om en Bogs Indholdsfortegnelse, at en forfærdelig Tomhed gaber ud deraf, fordi der ingen Æsthetik er deri.

Da Kejser Wilhelm var paa Besøg i København, kom han ogsaa til at tale med Estrup (hvorom vides ikke, andet end at den internationale sociali-

stiske Bevægelse var paa Tale). Men følgende Anekdote er ikke ilde; jeg har den fra en Avis, men kan ikke huske hvilken. Nogle Venner spurgte E. om hans Indtryk af den unge, spirituelle, pragtlystne Kejser. Estrup svarede kort: »Han er vist en meget begavet Mand, men klog er han ikke!«

Anekdoten viser derimod, at Estrup var det.

At Estrup har været Indenrigsminister og senere baade Konseilspræsident og Finansminister, det véd Alle. Mindre kendt er det, at han ogsaa har været Marineminister, Udenrigsminister og Justitsminister. Men sandt er det, at han fra 28. Juli til 17. August 1866 var vikarierende Marineminister, og fra 17. August til 17. September 1866 fungerende Marineminister. — Og 2.—11. Okt. 1875 varetog han Udenrigsministeriet, og 1.—6. Maj 1883 var han vikarierende Justitsminister. (Kringelbach: »Den civile Embedsadministration« 1848—93).

Om Selvbeskatningen sagde Estrup en Gang til H. P. Barfod, som lige fra Begyndelsen havde viet denne Sag sit Arbejde: ...... »det er meget godt med de store Bidrag, de vejer godt til ...... Men det, De skal arbejde paa, det er at komme ind dér hvor man knap har en Tiøre at undvære og dog ofrer den. Thi med den følger Hjertet, og det er Hjerterne, jeg skal bruge.«

Mellem de Mandehoveder af fremragende Rigsdagsmænd, der er anbragte udenpaa Christiansborgs Rigsdagsfløj, er ogsaa Estrups (ikke meget lignende) Hoved, nærmest Rigsdagsmændenes Indgangsdør ,paa Nordsiden af den. — Denne Portals tunge Overdel bæres af nogle græsselig forpinte Væsener; intet Under, de symboliserer godt det danske Folk, som maa bære den tunge og unyttige pekuniære Byrde af at holde en saa monstrøs Rigsdag. Selve Rigsdagsmændenes Hoveder har derimod et tilfreds og velnæret Udtryk i Ansigtet.

Forholdet mellem Kong Christian IX og Estrup var langt inderligere end et blot politisk Venskab. Dette vidste og paaskønnede ogsaa Kongens Børn. Fra bedste Kilde har jeg følgende Træk: Lige efter Kongens Død, men før hans Begravelse, kom E. til at tale med Sønnen Kong Georg af Grækenland, og denne holdt for, at E. kunde sætte paa sin Blomsterdekoration til Kongens Kiste: »Fra en trofast gammel Ven«. Dette vilde E. dog ikke; han satte: »Fra en trofast gammel Tjener«; og Aaringer efter at alle de andre Blomster, som visnede, var fjernede fra Christian IX's Kiste, saa's Estrups Kors af Laurbærblade med et Baand med denne Indskrift liggende op ad Kisten — de kongelige Børn havde ikke villet fjerne dem.

KILDER OG HJÆLPEMIDLER TIL NÆRV. BOG

Dokumenter. Rigsdagstidende med sine Tillæg, Rigsraadstidende. d. grundlovgivende Rigsdag. — Rdtid.'s Hjælpebøger: Lauesgards Fortegnelser etc.; Dessaus, Kretz's, Kretz og J. Møllers Oversigter etc. — Lovtidende, Ministerialtidende. — Estrups Manuskript i Skafø-Arkivet.

Monografier over Estrup i Brickas Dansk biografisk Lexicon, i Dahls og Engelstofts Da. biogr. Haandlexikon, i de alm. Konversationslexika; rundt om i Aviser, især Nekrologerne ved E.'s Død eller ved andre Mærkedage; i Ugeblade og Tidsskrifter, t. Ex. i »Ill. Tid.« 18. Febr. 1866 og 16. April 1905, i Serien »Parlamentariske Stjernebilleder« af Zodiacus i »Nær og Fjern« 27. Juni 1875; i »Vor Fremtid« Okt. 1908; i Samlingsbøger om politiske Personligheder, som i Topsøes »Politiske Portrætstudier«, 1878, i H. J. Wulffs »D. danske Rigsdag«, 1882, og især i E. Henrichsen's »Mændene fra Forfatningskampen« I, 1913, og i Bransagers og Rosenkrantz's »D. danske Regering og Rigsdag«, og nu sidst i I. Kielers »Førende konservative og nationale Skikkelser 1864—94«, 1924. Foruden en lille Særpièce af E. Staal: »Hr. Estrup«, 1887. — Monografier over Herregaardene Kongsdal og Skaføgaard: H. Estrup [Faderen]: »Tygestrup [ɔ: Kongsdal], som det var, og som det er«, 1838; J. Estrup [Sønnen]: »Om Skaføgaard«. Desuden i de store Samletværker, f. Ex. i Traps »Danmark«, i »Danske Herregaarde ved 1920, Skaføgaard«. Ogsaa i »Ill. Tid.« 9. Juli 1911 (i Serien: Danske Herregaarde). Om Skaføs Skove se Ludv. Hauch: »Danmarks Skove«, Afsnittet Skaføgaard.

Større tidshistoriske Værker: N. Neergaard: »Under Junigrundloven«, sidste Bind (for 66-Grundlovens Tilblivelses Vedk.) og især S. B. Thrige: »Danmarks Historie i vort Aarhundrede«, 2den Del (som dog kun gaar til 1889). Ogsaa: C. E. Simonsen: »Under Huset Glyksborg« (1912-Bindet).

Memoirer e. l.: H. P. B. Barfod: »Christian IX«, 1906. Samme: »Minder fra et langt Liv«, 1921. M. Rubin: »Nogle Erindringer«, 1914. C. H. Rørdam: »Svundne Dage«. 1916. Klaus Berntsen: »Erindringer fra Manddommens Aar«, 1923. »Erindringer fra Kamppolitikens Dage«, en Række Samtaler med N. J. Larsen, ved Sv. Martin, 1923.

Politiske Bøger og Pièce r. Henning Matzen: »Grundloven og Folkets Selvstyre«, 1873, og »Til Gensvar«, 1874. Monrad: »Politiske Breve«, fra 1874 ff. [Nellemann:] »D. foreløbige Bevillingslov 1877 af en gammel Jurist«. F. Oldenburg: »Forlig eller Revolution«. 2den Opl., 1884; »Statscoup«, 1885; »Opløste Forhold«, 1886; »Vor Opløsning fortsat«, 1887; »Estrupiatet og Demoralisationen«, 1888; »Tre politiske Problemer«, 1889. M. P. Friis:

»Visnepolitiken og Provisoriet«, 1885, og »Revolutionære Tilløb«, 1886. Friis og H. Hansen: »Forhandlingspolitiken 1890—2«. Aage Duus: »Under Fremskridtets Fane«, 1892. A. Hindenburg: »Imod Strømmen«, 1899; »Anarkisme«, 1909; »Provisoriske Finanslove«, 1911; »Parlamentarismens Frugter«, 1911. K. G. Brøndsted: »En Smule Sandhed ind i Løgnen«, 1908 (om Parlamentarismen). A. Frænkel: »Politisk Læsebog«, 1918.

Politiske Stemninger. Vittighedsbladene »Punch« og »Puk«, passim, Erik Bøgh: »Mester Oles Prædiken«, som i Halvfjerserne udkom i 12 Oplag.

Skriftlige og mundtlige Meddelelser fra E.'s Slægt, især fra Sønnen Jacob Estrup til Skaføgaard. — Mine egne Oplevelser og Erindringer.

øb«, 1886. Friis
: »Under Frem-
9; »Anarkisme«,
Frugter«, 1911.
n Parlamentaris-

ch« og »Puk«,
erne udkom i 12

ra Sønnen Jacob
er.

INDHOLD

Published by

Facsimile Publisher
Ashok Vihar, Delhi-110052 (India)
Website: www.facsimilepublishers.com

Distributed by

Gyan Books Pvt. Ltd.
5, Ansari Road, Daryaganj, New Delhi-110002 (India)
E-mail: books@gyanbooks.com, Website: www.gyanbooks.com

8 888000 871507